อัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย

The Identities and Negotiations of Cross-border Muslim Laborers in the Padang Besar Thailand-Malaysia Borderland

มารียา บิลและ

Mariya Billeah

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Arts in Human and Social Development
Prince of Songkla University
2555

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ อัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน
ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย
ชื่อผู้วิจัย นางสาวมารียา บิลและ
สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก **คณะกรรมการสอบ**

....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ตถวา บุญปราการ) (ดร.มณฑนาพิพัฒน์เพ็ญ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ตถวา บุญปราการ)

.....กรรมการ
(ดร.สุรพงษ์ ยิ้มละมัย)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.อมรรัตน์ พงศ์ดารา)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์ อัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย
ผู้เขียน นางสาวมารียา บิลและ
สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา 2554

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา1) อัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย และ 2) การต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย โดยใช้วิธีการทบทวนแนวคิด และการศึกษาที่เกี่ยวข้อง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกจากแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน และผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่จำนวน 32 ราย ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกหมวดหมู่ ถอดรหัส ตีความ และสร้างข้อสรุป ผลการศึกษาพบว่า

ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียผู้คนมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และมีการข้ามพรมแดนเกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งพรมแดนของรัฐและพรมแดนทางชาติพันธุ์ แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนมีการประกอบสร้างอัตลักษณ์ผ่าน การแต่งกาย ภาษา ศาสนา และพิธีกรรมความเชื่อ อัตลักษณ์เหล่านี้เป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เป็นเส้นแบ่งเขตแดน แบ่งแยกกลุ่มแรงงานมุสลิมออกจากกลุ่มคนอื่นๆ นอกจากนี้มีการให้นิยามความหมายต่อแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนว่าเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์ อดทน ไว้วางใจได้ เคร่งครัดในศาสนา มีบางส่วนมองว่าแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนเป็นผู้ที่การศึกษาน้อย และเป็นผู้ที่ต้องการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ

การต่อรองเป็นกลยุทธ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนในพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ พบว่า แรงงานรับจ้างมุสลิมมีการต่อรองกับบ้านเกิด เพื่อเข้ามาสู่การเป็นแรงงานรับจ้างข้ามแดนมีการต่อรองกับกฎระเบียบของรัฐชาติและกฎของตลาดในการข้ามแดนโดยการไม่ประทับตราผ่านแดนอย่างสม่ำเสมอ และหลีกเลี่ยงการทำใบอนุญาตทำงานในมาเลเซีย แรงงานรับจ้างมุสลิมสร้างความไว้วางใจเพื่อต่อรองกับนายจ้าง ใช้ความเป็นคนตรงไปตรงมาและการที่ไม่สามารถพูดภาษามลายูได้ต่อรองกับแรงงานรับจ้างด้วยกันอีกทั้งแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนต่อรองกับผู้ซื้อโดยการแสดงความไม่เต็มใจให้บริการ และต่อรองกับศาสนาโดยการแต่งกายที่ไม่เป็นไปตามข้อกำหนด

Thesis Title	The Identities and Negotiations of Cross-border Muslim Laborers in the Padang Besar Thailand-Malaysia Borderland
Author	Miss Mariya Billeah
Major Program	Human and Social Development
Academic Year	2011

ABSTRACT

The study on the identities and negotiations of cross-border Muslim laborers in the Padang Besar Thailand-Malaysia borderland is a qualitative research with the objectives to investigate: 1) identities of cross-border Muslim laborers in the Padang Besar Thailand-Malaysia borderland, and2) negotiations of cross-border Muslim laborers in the Padang Besar Thailand-Malaysia borderland. Related concepts and studies were reviewed, and the data were collected through non-participatory observations and in-depth interviews with 32 informants consisting of cross-border Muslim laborers and local residents on topics about identities and negotiations of cross-border Muslim laborers. The data were then classified, decoded, interpreted and concluded. The study found that:

In the Padang Besar Thailand-Malaysia borderland, there were people of different ethnic constantly crossing the border, both the state and ethnic borders. Cross-border Muslim laborers formed their identities through their dress, language, religion, ritual and beliefs. These identities were ethnic identities which were the borderlines that excluded Muslim laborers from other groups. In addition, the definition given to cross-border Muslim laborers was that they were laborers who were honest, persevere, reliable, and religious. Another definition given to them by others was that cross-border Muslim laborers were not well-educated and wanted to seek new experience.

Negotiations which were strategies used by cross-border Muslim laborers in the Padang Besar borderland were found as follows. Muslim laborers negotiated with their hometowns in order to become cross-border laborers. They negotiated with rules and regulations of their national state and those of the market in crossing the border without having their documents regularly stamped, and they also avoided applying for a Malaysian work permit.

Muslim laborers built reliability in order to negotiate with their employers. They used their being straight-forward and their being unable to speak Malay to negotiate with their fellow laborers. Cross-border Muslim laborers also negotiated with buyers by expressing their unwillingness to give service, and they negotiated with their religion by not dressing according to the requirements.

กิตติกรรมประกาศ

“อัลฮัมดุลิลละหฺ” ด้วยความกรุณาปราณีจากเอกองค์อัลลอฮฺ (ซ.บ.) ที่พระองค์ทรงประทานความใฝ่ฝันอันเป็นแรงบันดาลใจมหาศาล กำลังกาย กำลังใจ และกำลังทางความคิด ที่ได้นำมาซึ่งความสำเร็จของงานวิจัยชิ้นนี้ รวมถึงได้รับความกรุณา และความช่วยเหลือจากคณาจารย์ หน่วยงาน และบุคคลต่างๆทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏชื่อในงานเขียนของผู้วิจัยผู้วิจัยมีความรู้สึกขอบพระคุณทุกท่านที่ให้การช่วยเหลือทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะประสบการณ์ในภาคสนามของผู้วิจัยที่ต้องมีการข้ามพรมแดนจากประเทศไทยไปสู่ประเทศมาเลเซียเพื่อเก็บข้อมูล ซึ่งผู้ให้ข้อมูลก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดียิ่ง และถึงแม้ว่าผู้วิจัยจะประสบปัญหาในเรื่องของภาษาและเรื่องของเวลาบ้างก็ตามที แต่ด้วยความช่วยเหลือทั้งหมดก็ทำให้งานเขียนชิ้นนี้ สำเร็จออกมาเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์

ผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ตถวา บุญปราการ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ซึ่งให้การชี้แนะ และให้ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญสำหรับที่ใช้ในงานวิจัย และร่วมแบ่งปันประสบการณ์ในการเรียนรู้และเก็บข้อมูลภาคสนามในต่างแดน อีกทั้งยังคอยกระตุ้นเตือนและชักนำผู้วิจัยไปสู่การแสวงหาความรู้ใหม่ๆอยู่เสมอ

ขอขอบพระคุณ ดร.มณฑนาพิพัฒน์เพ็ญจากมหาวิทยาลัยทักษิณที่ให้ความกรุณาและยินดีมาเป็นประธานกรรมการสอบ และขอขอบพระคุณ ดร.สุรพงษ์ ยิ้มละมัย ที่ให้ความกรุณามาเป็นกรรมการสอบ อาจารย์ทั้งสองท่านได้ให้ข้อคิดเห็นไว้อย่างน่าสนใจเกี่ยวกับการเขียนรายงานวิจัยอย่างกลมกล่อม ลุ่มลึก และมีชีวิตชีวา เพื่อนำมาปรับใช้ในงานเขียนของผู้วิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ ดร.อุทิศ สังขรัตน์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพันธุ์ เขมคุณาศัย เมื่อครั้งที่ท่านทั้งสองได้มาร่วมเป็นกรรมการสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ให้แก่ผู้วิจัย จนบัดนี้สำเร็จออกมาเป็นรูปเล่มอย่างน่าพอใจ

ขอขอบคุณและขอบใจกัลยาณมิตร ทั้งที่หลักสูตรพัฒนามนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โรงพยาบาลปาดังเบซาร์ซึ่งเป็นที่ทำงานของผู้วิจัย และคนไกลในต่างแดนที่สร้างแรงบันดาลใจ ช่วยเหลือ ถามไถ่ และให้กำลังใจอยู่เสมอๆ ในเรื่องของการเล่าเรียนตั้งแต่เริ่มแรกไปตลอดจนความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง และขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านเป็นอย่างสูง และที่สำคัญยิ่งคือความอบอุ่นจากสิ่งที่ผู้วิจัยเรียกว่า “บ้าน” ที่ซึ่งมีม๊ะกับเจ๊ะและน้องชาย ที่ไม่ว่าจะอย่างไร ก็ห่วงใยและเข้าใจผู้วิจัยด้วยดีเสมอมาและท้ายที่สุดต้องขออภัยในความผิดพลาดทุกประการ อันเกิดความตื้นเขิน และความไม่รู้ของผู้วิจัยมา ณ ที่นี้ด้วย

มารียา บิลและ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ (3)

ABSTRACT (4)

กิตติกรรมประกาศ (6)

สารบัญ (7)

รายการภาพประกอบ (10)

รายการตาราง (12)

บทที่

1 บทนำ **1**

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1

คำถามการวิจัย 5

วัตถุประสงค์การวิจัย 6

ขอบเขตการวิจัย 6

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 6

นิยามศัพท์เฉพาะ 6

2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง **8**

แนวคิดพื้นที่ชายแดน(borderland) 8

แนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) 20

แนวคิดการต่อรอง(negotiation) 35

กรอบแนวคิดในการวิจัย 39

3 วิธีดำเนินการวิจัย **41**

สนามวิจัยชายแดน 41

ผู้ให้ข้อมูล 42

การเก็บรวบรวมข้อมูล 43

การตรวจสอบข้อมูล 46

การวิเคราะห์ข้อมูล 46

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
	การนำเสนอข้อมูล……	47
4	**แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน: พื้นที่ปฏิสัมพันธ์ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ …..**	**49**
	“ปาดังเบซาร์” กับความหลากหลายของผู้คน.....……..……	48
	เสียงถึงคนจีน และมุมมองถึงคนไทย (พุทธ)……..……	54
	คนมุสลิม กับการเข้ามาในพื้นที่……	56
	เสียงสะท้อนจาก (คนใน) ปาดังเบซาร์…….……	59
	ปาดังเบซาร์ไทย กับเสียงจากผู้คน……	59
	ปาดังเบซาร์มาเลเซีย กับเสียงจากผู้คน……..…….……	62
	การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ……...….	69
	เครื่องคลุมกาย ภาพฉายแรกของอัตลักษณ์แรงงานมุสลิม……..	70
	บะฮาซอมลายู (ภาษามลายู) : อัตลักษณ์ในรูปของเครื่องมือสื่อสาร……	74
	ศาสนาอิสลาม : อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แนบแน่นกับชีวิต……	78
	รายอและมาแย (ละหมาด) พิธีกรรมความศรัทธาของแรงงานมุสลิม…….	81
	การนิยามความหมายแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน……..……	84
	แรงงานรับจ้างมุสลิม : กับการให้ความหมายต่อตัวเอง……	84
	กลุ่มผู้ค้า : กับการให้ความหมายต่อแรงงานรับจ้างมุสลิม…..……	88
	คน “ทำมาหากิน”ในพื้นที่ : กับการให้ความหมายแรงงานมุสลิม.....	89
	รัฐ : กับการให้ความหมายแรงงานมุสลิม.....…….....	90
	ตลาดชายแดน : จุดนัดพบทางชาติพันธุ์……	92
	เด๊ะฮันและก๊ะฮามีด๊ะ ชีวิตแรงงานรับจ้างในปาดังเบซาร์ไทย……..	92
	ก๊ะตีและเด๊ะมี กับชีวิตแรงงานข้ามแดนเพื่อครอบครัว……	97
	เมื่อแรงงานมุสลิม เป็นลูกน้องในร้านเจ๊ (คนจีน) ……..……..	104
5	คนข้ามแดน :แรงงานรับจ้างมุสลิมกับการต่อรอง……	113
	เมื่อผู้วิจัย (ต้อง) ข้ามแดน……..…….……	113
	แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน กับการต่อรองที่หลากหลาย……..	116

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
	เด๊ะมีกับก๊ะตี ผู้ต่อรองกับบ้านเกิด……	117
	แรงงานและผู้ค้า เสียงแห่งการต่อรองกับรัฐ……..……..…..……	118
	ก๊ะๆ แรงงาน กับการต่อรองการข้ามแดนและกฎของตลาด……	120
	ก๊ะฮามีน๊ะ ผู้ลุกขึ้นต่อรองกับนายจ้าง คนซื้อ และแรงงานด้วยกัน.....	124
	แรงงานหญิงมุสลิม และภาพสะท้อนการต่อรองกับศาสนา……	127
6	**สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ……**	**129**
	สรุปผล……..……..……	129
	อภิปรายผล…..……	131
	ข้อเสนอแนะ……	135
บรรณานุกรม……..		**137**
บุคลานุกรม……..……		**143**
ภาคผนวก……..……..		**149**
ประวัติผู้เขียน……		**146**

รายการภาพประกอบ

ภาพประกอบ **หน้า**

1 ปาดังเบซาร์เมื่อปี พ.ศ. 2512 (ก)……. 18
2 ปาดังเบซาร์เมื่อปี พ.ศ. 2512 (ข)…… 19
3 ตลาดปาดังเบซาร์ไทย……... 50
4 ร้านขายขนม ในตลาดปาดังเบซาร์ไทย…… 51
5 ร้านขายเสื้อผ้า รองเท้า ในตลาดปาดังเบซาร์ไทย……..… 51
6 ตลาดอาเก็ดหรือตลาดวงกลม ประเทศมาเลเซีย……..… 65
7 ตลาดอาเก็ดหรือตลาดวงกลม(ด้านใน)……...……...… 65
8 ตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ปาดังเบซาร์มาเลเซีย…….....… 68
9 แรงงานรับจ้างมุสลิมในตลาดปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย……..…….…… 71
10 ผู้ซื้อและแรงงานรับจ้างมุสลิมในร้านค้า ตลาดอาเก็ด มาเลเซีย……. 72
11 ร้านค้าชาวจีนมาเลย์ ในตลาดย่านตึกแถวอาคารพาณิชย์ -
ปาดังเบซาร์มาเลเซีย……...…….….. 77
12 ป้ายชี้แจ้งรายละเอียด สำหรับผู้ที่ข้ามแดน(ด่านไทยและมาเลเซีย)……...…… 77
13 ป้ายโฆษณาขายของ ในร้านค้าของคนมุสลิม ตลาดปาดังเบซาร์ไทย……. 77
14 สุเหร่า (SURAU) ที่ทำพิธีละหมาดในตลาดอาเก็ด มาเลเซีย…….….. 82
15 เด๊ะฮัน แรงงานรับจ้างมุสลิมในร้านค้าของคนมุสลิม-
ในตลาดปาดังเบซาร์ไทย……..…… 93
16 ก๊ะฮามีด๊ะ แรงงารับจ้างมุสลิมในร้านค้าคนมุสลิม-
ในตลาดปาดังเบซาร์ไทย……...…… 96
17 เด๊ะด๊ะ กับร้านขายเสื้อผ้าที่ต้องดูแลแทนแมะ……..……. 102
18 ตี่จู่เอี้ย ในร้านคุณสุวรรณา ตลาดปาดังเบซาร์ไทย…… 104
19 ฟาดีละกับนายจ้างชาวจีน(สามีคุณสุวรรณา) ในร้านค้าชาวจีน -
ปาดังเบซาร์ไทย……...…… 106
20 ร้านค้าคนจีนมาเลย์ ในตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ ปาดังเบซาร์มาเลเซีย…… 110
21 ป้ายโฆษณาด้วยภาษาจีนในร้านคนมุสลิม “ทุกอย่าง 100 เดียว -
ยกเว้นกระเป๋า”……...…… 111

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ **หน้า**

22 ด่านตรวจคนเข้าเมืองปาดังเบซาร์ไทย..... 114

23 ด่านตรวจคนเข้าเมืองปาดังเบซาร์มาเลเซีย..... 115

24 หนังสือข้ามแดนของผู้วิจัย..... 115

25 แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนในตลาดอาเก็ด มาเลเซีย..... 127

รายการตาราง

ตาราง **หน้า**

1 แสดงลักษณะผู้ให้ข้อมูลและรายละเอียด..... 45

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีแนวชายแดนติดต่อกับประเทศมาเลเซียเป็นระยะทางประมาณ 674 กิโลเมตร (สมใจ รวยสันเทียะ 2550) ซึ่งมีพรมแดนของไทยติดต่อกับรัฐทางตอนเหนือของมาเลเซีย นั่นคือ รัฐปะลิส เคดาห์ กลันตัน และตรังกานู ความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์นี้เองมีผลทำให้ประชาชนในพื้นที่เหล่านี้มีความคล้ายคลึงกันทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ความเป็นมาภาษาศาสนาวัฒนธรรม และประเพณี (นริศราอนุวงศ์วรเวทย์2548) ทั้งนี้ประเทศไทยและมาเลเซียได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 รวมทั้งเมื่อปี พ.ศ. 2547 ประเทศไทยและมาเลเซียได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการว่าด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมสำหรับพื้นที่ชายแดนไทยและมาเลเซีย (Thailand-MalaysiaCommittee on Joint Development Strategy for Border Areas–JDS) ขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาความกินดีอยู่ดีของประชาชนในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันได้แก่ สงขลา ยะลา สตูลปัตตานี และนราธิวาสกับพื้นที่อีก4 รัฐ ที่อยู่ภาคเหนือของมาเลเซีย อันได้แก่ รัฐเปอร์ลิสเกดะห์ กลันตัน และเประ (เฉพาะอำเภอเป๋งกาลันฮูลู) (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ2553)

พื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียมีพื้นที่ติดต่อกันระหว่างตำบลปาดังเบซาร์ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา กับปาดังเบซาร์มาเลเซีย ของรัฐเปอร์ลิส พื้นที่บริเวณนี้มีการข้ามแดนไปมาตั้งแต่สมัยอดีต ซึ่งเป็นวิถีชีวิตตามปกติ จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการขีดเส้นเขตแดน กลุ่มคนข้ามแดนจึงต้องมีการต่อรองกับกฎระเบียบของรัฐชาติ ปัจจุบันกลุ่มคนข้ามแดนมีหลากหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้ค้าชาวบ้านกลุ่มแรงงานรับจ้างและกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ แต่กลุ่มคนข้ามแดนที่สำคัญและน่าสนใจ คือ กลุ่มแรงงานรับจ้างข้ามแดน โดยคนกลุ่มนี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกลุ่มคนอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้ค้าข้ามแดน กลุ่มแรงงานรับจ้างด้วยกัน กลุ่มนักท่องเที่ยว และนายจ้าง การศึกษาของThant and Tang (1996อ้างถึงในเก็ตถวา บุญปราการ 2551) ทำให้ทราบว่าจำนวนแรงงานต่างชาติผิดกฎหมายในประเทศมาเลเซียมีประมาณ 1.5 ล้านคนซึ่งคิดเป็นร้อยละ 20 ของกำลังแรงงานโดยแรงงานอินโดนีเซียเป็นแรงงานต่างชาติที่มีจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือแรงงานไทยและประเทศอื่นๆในเอเชียมีแรงงานจากประเทศไทยประมาณ 1 แสนคน ทั้งที่ผิดกฎหมายและถูกกฎหมายรับจ้างในงานประเภทต่างๆ เช่นก่อสร้าง ประมงโรงงานอุตสาหกรรมและแรงงานรับจ้างในร้านค้าตามแนวชายแดนของประเทศมาเลเซีย

สำหรับพื้นที่ปาดังเบซาร์ไทย มีการหลั่งไหลเข้ามาของผู้คนจากหลายๆพื้นที่ทำให้สามารถพบความหลากหลายของกลุ่มคน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนจีน คนมุสลิม และคนไทยพุทธ โดยกลุ่มคนจีนจะเป็นกลุ่มแรกๆที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ แต่สำหรับกลุ่มคนมุสลิมพบว่ามีการย้ายเข้ามาจากจากพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นจำนวนมาก รวมทั้งคนไทยพุทธที่เข้ามาในพื้นที่ เพื่อเข้ามาทำงานรับจ้างต่างๆด้วยนอกจากนี้แล้วก็ยังมีผู้คนทั้งจากจังหวัดและภูมิภาคอื่นๆที่เข้ามาอาศัย ทำการค้าในตลาดปาดังเบซาร์ไทย และข้ามแดนไปทำงานในปาดังเบซาร์มาเลเซีย ทั้งนี้อันเนื่องมาจากพยายามมุ่งเน้นจากภาครัฐให้พื้นที่ดังกล่าวให้เป็นพื้นที่ของการค้า การลงทุน รวมทั้งการท่องเที่ยว การเข้ามาในพื้นที่ของผู้คนที่หลากหลายนี่เอง จึงทำให้พื้นที่ตลาดปาดังเบซาร์ไทย พื้นที่แห่งนี้เต็มไปด้วยผู้คนที่มีหลากหลายชาติพันธุ์

กลุ่มคนที่ทำงานเป็นแรงงานรับจ้างข้ามแดน ในพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย มีอยู่ด้วยกันหลายกลุ่มได้แก่ กลุ่มที่เป็นลูกจ้างในร้านค้ากลุ่มที่รับจ้างทำงานก่อสร้างกลุ่มที่รับจ้างเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรกลุ่มที่รับจ้างแบกของขนของในตลาดปาดังเบซาร์มาเลเซียและกลุ่มที่รับจ้างเลี้ยงเด็กให้ชาวมาเลย์โดยส่วนใหญ่แล้วกลุ่มแรงงานรับจ้างจะเป็นมุสลิมที่ข้ามแดนมาจากไทยมักจะทำงานรับจ้างในร้านค้าคนมุสลิมด้วยกันและร้านคนจีนมาเลย์คนกลุ่มมักจะเป็นกลุ่มที่เข้าเมืองแบบผิดกฎหมาย นั่นคือ มีเฉพาะเอกสารการข้ามแดน (บอร์เดอร์พาสส์) เท่านั้น แต่จะไม่มีใบอนุญาตทำงาน (ใบเปอร์มิท) ในมาเลเซีย

วิธีการข้ามแดนของกลุ่มแรงงานจะมีวิธีการเดินทางเข้าออกเช่นเดียวกับกลุ่มผู้ค้าข้ามแดนนั่นคือ ใช้วิธีการถือเอกสารการข้ามแดนโดยไม่ต้องก็ไม่ประทับตราเข้าออกทุกวัน ก็สามารถเดินทางเข้าออกได้เลยหากมีการตรวจสอบสามารถแสดงให้ดูได้เอกสารการข้ามแดนใช้ได้นานประมาณ 3 เดือนแต่ทั้งนี้แรงงานรับจ้างก็จะต้องทำใบอนุญาตทำงานในมาเลเซียด้วยการทำใบอนุญาตทำงานรับจ้างในดังกล่าว จะต้องมีการเสียค่าใช้จ่ายในการทำใบอนุญาตเป็นแรงงานรับจ้างสูงมาก คือในระยะเวลา 3 เดือน ต้องเสียค่าใบอนุญาตประมาณ 6 พันบาท จึงเป็นเหตุผลว่าถ้าช่วงที่ขายของไม่ได้ลูกค้าไม่มี ทำให้นายจ้างต้องเสียค่าใช้จ่ายที่ไม่คุ้มค่ากับค่าจ้างลูกน้อง แรงงานรับจ้างเหล่านี้จึงเลือกวิธีการหลบหลีก วิ่งหนี เมื่อเจ้าหน้าที่ UPP (Unit Pencegahan Penyeludupan : Anti-smugglity Unit) มาตรวจสอบเอกสาร ถ้าหากโดนจับก็จะมีโทษต้องจำคุก และเสียค่าปรับ(เก็ตถวา บุญปราการ 2551)

พื้นที่ปาดังเบซาร์มาเลเซียเป็นชุมชนที่อยู่ทางตอนเหนือของรัฐเปอร์ลิส โดยอยู่ห่างจากเมืองกังการ์(Kangar)ซึ่งเป็นเมืองหลวงของรัฐเปอร์ลิสออกไปประมาณ 35 กิโลเมตรปาดังเบซาร์มาเลเซียมีพื้นที่ติดกับรอยต่อพรมแดนของปาดังเบซาร์ไทยคนทั่วไปรู้จักในนามของเมืองการค้าชายแดนในเรื่องการค้าสินค้าหนีภาษีโดยมีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับปาดังเบซาร์ไทยทิศตะวันตกติดต่อกับวังเกรียนของจังหวัดสตูลทิศตะวันออกติดต่อกับเมืองกากิบูกิต (Kaki Bukit) และทิศใต้

ติดต่อกับเมืองกังการ์ของรัฐเปอร์ลิสประเทศมาเลเซียพื้นที่ที่เป็นชุมชนเมืองที่ติดกับบริเวณเขตแดนจะประกอบไปด้วยตลาดใหญ่ๆ 2 แห่งคือตลาดการค้าตึกแถวย่านอาคารพาณิชย์ของคนจีนมาเลย์และตลาดอาเก็ดของมาเลย์

ตลาดการค้าตึกแถวย่านอาคารพาณิชย์เป็นตลาดแห่งแรกในปาดังเบซาร์มาเลเซียมีลักษณะเป็นตึกแถวผู้ค้าคนจีนมาเลย์ใช้เป็นทั้งทีอยู่อาศัยและค้าขายด้วย ตึกแถวที่เป็นอาคารพาณิชย์มีประมาณ 9 อาคารในปี พ.ศ.2520 คนจีนมาเลย์ที่มีฐานะดีเป็นกลุ่มผู้ค้าส่งได้สร้างอาคารขึ้นมา คนจีนมาเลย์ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ ทำให้มีอำนาจการต่อรองกับรัฐในการดำเนินกิจการ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าคนจีนมาเลย์กับเจ้าหน้าที่ของรัฐจะเป็นการพึ่งพาอาศัยกันในการดำเนินธุรกิจการค้าในร้านค้าคนจีนมาเลย์จะรับลูกจ้างมุสลิมที่มาจากประเทศไทยและมุสลิมในมาเลเซียเอง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง การที่คนจีนมาเลย์รับแรงงานชาวไทยมุสลิมเพื่อจะช่วยในการติดต่อสื่อสารระหว่างลูกค้าที่เป็นชาวไทย และลูกจ้างที่เป็นมุสลิมมาเลย์ก็เพื่อจะได้ติดต่อกับลูกค้าคนจีนมาเลย์และลูกค้ามาเลย์

สำหรับตลาดอาเก็ดหรือตลาดวงกลมเป็นตลาดแห่งที่สองสร้างขึ้นโดยรัฐบาลมาเลเซียจะให้สิทธิผู้ค้าที่เป็นมาเลย์ที่มีร้านค้าในตลาดการค้าขาวแดงในการเช่าซื้อก่อนใครอื่นกลุ่มผู้ค้าส่วนใหญ่เป็นมุสลิมสินค้าที่วางจำหน่ายก็เป็นสินค้าที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมมุสลิมเช่นเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายส่วนพื้นที่ที่อยู่ในบริเวณที่ถัดจากตลาดการค้าอาคารพาณิชย์และพื้นที่ตลาดอาเก็ดไม่ไกลกันมากนักจะเป็นธนาคารห้างสรรพสินค้าสถานที่ราชการและชุมชน เป็นต้น

ประชากรส่วนใหญ่ในปาดังเบซาร์มาเลเซีย จะเป็นกลุ่มมาเลย์ร้อยละ 70ซึ่งกลุ่มที่อยู่ดั้งเดิมและทยอยกันอพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ในช่วงที่มีการเปิดตลาดการค้าขาวแดงกลุ่มที่อยู่ดั้งเดิมจะทำสวนยางพาราทำนาและไร่อ้อยเป็นส่วนใหญ่รองลงมาเป็นแรงงานรับจ้างในร้านค้าคนจีนมาเลย์ในตลาดปาดังเบซาร์มาเลเซียส่วนกลุ่มผู้อพยพเข้ามาอยู่ใหม่จะค้าขายในตลาดอาเก็ดกลุ่มคนจีนมาเลย์เป็นกลุ่มที่มีประชากรรองลงมาจากกลุ่มมาเลย์ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 20 กลุ่มนี้เมื่อเข้ามาอยู่ในระยะเริ่มแรกจะเข้ามาจับจองที่ดินทำการเกษตรบางส่วนเป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่จะเข้ามาอยู่ในตลาดการค้าย่านอาคารพาณิชย์ และกลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มที่น้อยที่สุดคือกลุ่มคนอินเดียเป็นฮินดูทมิฬซึ่งคิดเป็นร้อยละ10 เป็นกลุ่มดั้งเดิมที่อพยพเมื่อครั้งถูกเกณฑ์มาเป็นแรงงานในสวนปาล์มน้ำมันในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สองการประกอบอาชีพส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานรับจ้างในสวนยางพาราสวนปาล์มน้ำมันและไร่อ้อยเป็นลูกจ้างคนจีนทำงานรับส่งของขนสินค้ารองลงมารับราชการเป็นทหารตำรวจเป็นต้น

การข้ามแดนของแรงงานรับจ้างจากไทยไปสู่มาเลเซีย ส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นค่าเงินในสกุลริงกิตกับสกุลเงินบาทที่มีความแข็งตัวและอ่อนตัวแตกต่างกัน

งานที่มีให้ทำมากกว่า และค่าตอบแทนที่ได้รับ และด้วยปัจจัยเรื่องรายได้ งานที่มีน้อย และความเป็นอยู่ที่ฝืดเคืองที่บ้านของตนเอง รวมทั้งการมีเครือข่ายทางสังคม มีคนรู้จัก ญาติพี่น้องที่ทำงานในปาดังเบซาร์มาเลเซียอยู่ก่อนแล้ว ก็ทำให้คนไทยทั้งจากพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ และจากพื้นที่อื่นๆ เดินทางเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างในประเทศมาเลเซียเป็นจำนวนมาก

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยให้ความสนใจกลุ่มแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนที่ทำงานในร้านค้า คือ ร้านขายเสื้อผ้า และร้านขายขนม นอกจากนี้ยังสนในแรงงานรับจ้างมุสลิมที่ทำงานบริเวณชายแดนซึ่งไม่ได้ข้ามเขตแดน ในร้านค้าลักษณะเดียวกัน โดยผู้วิจัยมองว่าในพื้นที่ชายแดนภาคใต้มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม และได้นำแบบแผนทางศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต อันเนื่องมาจากดินแดนในพื้นที่ชายแดนใต้นี้ เคยตกอยู่ในการปกครองของประเทศมาเลเซียมาก่อน (อลิสา หะสาเมาะ 2552) อีกทั้งในยุคตลาดการค้าขาวแดงของพื้นที่ปาดังเบซาร์ไทย ได้มีการอพยพย้ายถิ่นของผู้คนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้และจังหวัดอื่นๆทั่วทุกภูมิภาคของไทยเข้ามาในพื้นที่ ทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีความหลากหลายทางศาสนา ชาติพันธุ์ด้วยเหตุนี้ทำให้แรงงานมุสลิมมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนที่หลากหลาย อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จะทำให้กลุ่มแรงงานรับจ้างมุสลิมมีขอบเขตพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นพื้นที่ที่ไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกับพื้นที่ของรัฐ และจากวิธีการข้ามแดนและการทำงานต่างแดนของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนทำให้มองเห็นถึงการปะทะกันระหว่างกฎเกณฑ์ของรัฐชาติและกลุ่มคนที่ข้ามแดนในลักษณะของการต่อรอง ซึ่งนอกจากการต่อรองในลักษณะดังกล่าวแล้วแรงงานรับจ้างข้ามแดนยังต้องมีการต่อรองกับศาสนา และต่อรองกับกลุ่มคนที่หลากหลายอีกด้วย

การศึกษาในพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียที่ผ่านมา พบว่าเก็ตถวา บุญปราการ (2551) มีการศึกษากลุ่มผู้ค้ามุสลิมข้ามแดน รวมทั้งการให้ความหมายต่อตลาด การดำเนินกิจกรรมทางการค้า และเครือข่ายการค้า การศึกษาดังกล่าวมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องในแง่ของการต่อรองกับพื้นที่ของการข้ามพรมแดนของรัฐชาติและการทำงาน เนื่องจากทั้งแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนที่ผู้วิจัยศึกษา และกลุ่มผู้ค้าข้ามแดน เป็นกลุ่มคนที่มีความเกี่ยวข้องความสัมพันธ์กัน นอกจากนี้แล้วการศึกษาของผู้วิจัยยังเป็นการศึกษาอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ที่เกิดเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่หลากหลาย ต่างภาษา ต่างชาติพันธุ์ ในประเด็นความแตกต่างหลายหลากของชาติพันธุ์นั้น กลุ่มชาติพันธุ์เป็นสิ่งสร้างทางสังคม (socially constructed) และเป็นสิ่งที่ประกอบขึ้นมาจากบุคคลที่แสดงตนว่าตนเองเป็นใครและจะใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นยุทธวิธีในการจัดวางตนเองในลักษณะที่จะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท เงื่อนไข และสถานการณ์ต่างๆการศึกษาครั้งนี้มีกลุ่มเป้าหมายเป็นแรงงานรับจ้างมุสลิมในร้านค้าย่านตึกแถวอาคารพาณิชย์ ตลาดอาเก็ด ปาดังเบซาร์มาเลเซีย และตลาดปาดังเบซาร์ไทยที่อยู่พื้นที่อาณาบริเวณชายแดนที่มีการข้ามแดนไปสู่อีกพื้นที่ที่ต่างออกไป ในขณะที่การศึกษาการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนย่านสายกลาง จังหวัด

ยะลาของแพร ศิริศักดิ์ดำเกิง (2546) เป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ที่ยังคงดำเนินการศึกษาภายใต้บริบทพื้นที่ของประเทศไทย

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า แรงงานรับจ้างข้ามแดนในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียซึ่งข้ามแดนจากไทยไปทำงานยังตลาดปาดังเบซาร์มาเลเซียย่านตึกแถวอาคารพาณิชย์ มีอัตลักษณ์และการต่อรองอย่างไร ต่อการที่พวกเขาต้องข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติไปเพื่อประกอบอาชีพในอีกพื้นที่หนึ่ง และเพื่อให้ตนเองสามารถประกอบอาชีพและดำรงอยู่ได้ภายใต้พื้นที่ของสังคมและชาติพันธุ์ที่แตกต่างในฐานะที่เป็นแรงงานรับจ้างข้ามแดน การศึกษาในครั้งนี้จะทำให้เข้าถึงอัตลักษณ์และวิถีชีวิตที่สลับซับซ้อนของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ที่ต้องต่อสู้ต่อรองเพื่อให้มีชีวิตรอดอยู่ท่ามกลางรัฐ-ชาติที่เปลี่ยนแปลงไป

คำถามการวิจัย

1. แรงงานรับจ้างมุสลิมมีการประกอบสร้างอัตลักษณ์อย่างไร
2. แรงงานรับจ้างมุสลิมถูกนิยามความหมายอย่างไร
3. ผู้คนในพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย มีการให้นิยามความต่อแรงงานรับจ้างมุสลิมอย่างไร
4. แรงงานรับจ้างมุสลิมมีการต่อรองอย่างไรในการข้ามแดนจากประเทศไทยไปสู่ประเทศมาเลเซีย
5. แรงงานรับจ้างมุสลิมมีการต่อรองอย่างไร กับบ้านเกิด นายจ้าง ผู้ซื้อ แรงงานรับจ้างด้วยกัน และศาสนา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย
2. เพื่อศึกษาการต่อรองของแรงงานรับจ้างข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการสร้างอัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างข้ามแดน ในอาณาบริเวณชายแดนไทยปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ซึ่งแรงงานข้ามแดนดังกล่าวต้องมีการก้าวข้ามพรมแดนของรัฐ-ชาติ พรมแดนทางสังคม และพรมแดนทางวัฒนธรรม ดังนั้นขอบเขตของการวิจัย จึงมีการศึกษาดังต่อไปนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา คือผู้วิจัยศึกษาประเด็นหลัก 2 ประเด็น นั่นคือ ประเด็นแรก คือ การสร้างอัตลักษณ์ของแรงงานมุสลิมข้ามแดนเมื่อบริบทของสังคมเปลี่ยนแปลงไปและการปฏิสัมพันธ์ต่อผู้ค้า/นายจ้างและผู้คนในพื้นที่ประเด็นที่สองคือ การต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนที่มีต่อบ้านเกิด การข้ามแดนพรมแดนระหว่างรัฐชาติ ตลาด นายจ้างในร้านค้าที่แรงงานมุสลิมรับจ้างเข้าไปทำงานศาสนา ผู้ซื้อ และแรงงานรับจ้างด้วยกัน

ขอบเขตด้านพื้นที่ คือผู้วิจัยศึกษาแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนในร้านค้าย่านตึกแถวอาคารพาณิชย์ และร้านค้าในตลาดอาเก็ด ประเทศมาเลเซีย และศึกษาแรงงานรับจ้างมุสลิมในร้านค้าในตลาดดังเบซาร์ไทย ซึ่งอยู่ในอาณาบริเวณพื้นที่ปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย พื้นที่ดังกล่าวนี้มีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ ทั้งที่เข้ามาอาศัยและเข้ามาทำงาน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย
2. เป็นแนวทางในการศึกษากลุ่มคนต่างชาติพันธุ์ ที่จะนำไปสู่การทำความเข้าใจบริบทของสังคมที่ประกอบไปด้วยผู้คนที่มีความหลากหลาย

นิยามศัพท์เฉพาะ

แรงงานรับจ้างมุสลิม หมายถึงคนไทยมุสลิมที่ประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างในร้านค้า/ร้านขายของในตลาดปาดังเบซาร์ไทย บริเวณพื้นที่ย่านการค้า ตึกแถวอาคารพาณิชย์

แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน หมายถึง คนไทยมุสลิมที่ประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างในร้านค้า/ร้านขายของในตลาดอาเก็ดและตลาดบริเวณตึกแถวย่านอาคารพาณิชย์ ปาดังเบซาร์มาเลเซีย ซึ่งเดินทางไป-กลับระหว่างประเทศไทยและมาเลเซีย ลักษณะเช้าไปเย็นกลับ

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์หมายถึงการแต่งกาย ภาษา ศาสนา พิธีกรรมและความเชื่อของแรงงานมุสลิมและแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ที่แสดงออกภายใต้บริบทของสังคมที่ตนเองเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ได้แก่ ที่พักอาศัย การข้ามแดน และพื้นที่ตลาดปาดังเบซาร์ไทยและมาเลเซีย อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์นั้น เป็นผลผลิตทางสังคมและวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นพลวัตเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่างๆ

พื้นที่ทางสังคมหมายถึงพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ที่แรงงานใช้ในการเดินทางข้ามแดนไปมาระหว่างประเทศไทยและมาเลเซีย รวมทั้งพื้นที่ที่แรงงานเข้าไปประกอบอาชีพรับจ้าง ได้แก่ ตลาดปาดังเบซาร์ไทยและตลาดปาดังเบซาร์มาเลเซีย ที่ประกอบไปด้วยตลาดอาเก็ดและตลาดบริเวณตึกแถวย่านอาคารพาณิชย์

การต่อรองหมายถึงพฤติกรรมซึ่งแสดงออกถึงการการยอมรับ ไม่ยอมรับ การหลบหลีก การต่อต้าน หรือการใช้วิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่แรงงานสร้างขึ้นและแสดงต่อกลุ่มคน กฎหมายและหลักการของศาสนา ในพื้นที่ทางสังคม

พื้นที่ชายแดนหมายถึงพื้นที่ตั้งแต่แรงงานรับจ้างเดินทางข้ามแดนจากปาดังเบซาร์ไทย ไปสู่พื้นที่ตลาดที่แรงงานรับจ้างเข้าไปทำงานที่ปาดังเบซาร์มาเลเซีย ซึ่งเป็นอาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ของประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย พื้นที่ชายแดนมีลักษณะที่เชื่อมโยงกลุ่มคนที่มีความเหมือนกันและแตกต่างกันในเรื่องของกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาศาสนา และในขณะเดียวกันพื้นที่ชายแดนก็จะทำหน้าที่แบ่งแยกผู้คนออกจากกันตามเงื่อนไขของดินแดนแบบรัฐ-ชาติ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียเป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาในประเด็นของการสร้างอัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างข้ามแดนในอาณาบริเวณพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิดของการศึกษา ดังนี้ แนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์แนวคิดการต่อรองและแนวคิดพื้นที่ชายแดน เพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างครอบคลุมโดยผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดพื้นที่ชายแดน (borderland)

แนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity)

แนวคิดการต่อรอง (negotiation)

แนวคิดพื้นที่ชายแดน(borderland)

พื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย มีการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันปาดังเบซาร์ในปีพ.ศ.2452 ก่อนที่จะมีการปักปันเขตแดนระหว่างสยามกับอังกฤษอยู่ในเขตไทรบุรีในช่วงหลังรัฐบาลสยามได้แบ่งแยกไทรบุรีออกเป็น 4 เมืองหนึ่งในนั้นคือเปอร์ลิสปาดังเบซาร์ถูกแยกออกไปอยู่ในเขตเปอร์ลิสด้วยเช่นเดียวกันหลังจากนั้นเมื่อเปลี่ยนระบบการปกครองแบบมณฑลหัวเมืองทั้ง 4 ที่ถูกแยกออกจากกันได้ถูกรวมกันเข้าอีกครั้งหนึ่งเป็นมณฑลไทรบุรีผู้คนในเมืองไทรบุรีมีหลากหลายเชื้อสายปะปนกันต่อมารัฐสยามถูกแทรกแซงจากอังกฤษทำให้ไทรบุรีกลันตันตรังกานูและเปอร์ลิสตกเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนทางการเมืองระหว่างสยามกับอังกฤษเป็นผลให้ปาดังเบซาร์ถูกแบ่งแยกเป็นสองส่วนคือปาดังเบซาร์ไทยและมาเลเซียเช่นในปัจจุบัน

พรมแดนสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือพรมแดนทางสังคม (social border) พรมแดนทางวัฒนธรรม (cultural border) และพรมแดนของรัฐ (nation-state border) (ยศ สันตสมบัติ 2551) พรมแดนทางสังคม คือ พรมแดนที่ผู้คนไปมาหาสู่กัน ทำการค้าระหว่างกัน พรมแดนทางวัฒนธรรม คือคนที่เป็นชาติพันธุ์เดียวกันแต่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ส่วนพรมแดนของรัฐ คืออาณาเขตของแต่ละรัฐ โดยทั่วไปพรมแดนทั้ง 3 ส่วนนี้จะซ้อนทับกันตลอดเวลา บางครั้งก็เอื้อประโยชน์ต่อกันบางครั้งก็ขัดแย้งกันแต่คนส่วนใหญ่ก็มักให้ความสำคัญกับพรมแดนของรัฐเพียงอย่างเดียว และก็มักจะยึดติดว่า

ชายแดนเป็นสิ่งที่มีตัวตน ซึ่งส่งผลให้คนในชาติเดียวกันไม่กลมเกลียวกัน ถ้าหากจะมองให้ลึกซึ้งแล้ว “ชายแดน” ก็เป็นเพียงภาพลักษณ์แบบหนึ่ง ซึ่งภาพลักษณ์นี้เป็นเพียงพหุวัฒนธรรมที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความเอื้อเฟื้อความสมานฉันท์ และรวมทั้งมีความสัมพันธ์ที่หลากหลายมาก

ประสบการณ์ครั้งแรกของการข้ามแดน ที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสข้ามแดนจากประเทศไทยไปยังประเทศมาเลเซีย เมื่อสามปีก่อน ผู้วิจัยจำได้ดีว่าในขณะนั้นการข้ามแดนของผู้วิจัย ไม่มีการใช้หลักฐานใดๆทั้งสิ้น แต่ในปัจจุบันที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสข้ามแดนไปมาเลเซียอีกครั้ง ในฐานะนักวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลในสนามวิจัย ครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า ทั้งผู้วิจัยและเพื่อนร่วมทางที่เดินทางไปด้วยกัน ต่างก็ต้องใช้เอกสารสำหรับผ่านแดน รวมทั้งมีกระบวนการขั้นตอนของการตรวจสอบที่เข้มข้นยิ่งขึ้นทั้งทางด่านไทยและด่านมาเลเซีย ซึ่งผิดกันกับที่ผู้ที่ผู้วิจัยได้สัมผัสมาในอดีต ทำให้ผู้วิจัยรับรู้ได้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายที่ต้องการควบคุมผู้คน ที่ถึงแม้จะอยู่ไม่ไกลกันมากนักแต่ความเป็นรัฐชาติที่ต่างกันก็ทำให้ผู้คนถูกแบ่งแยกด้วยกระบวนการดังกล่าว

ในหนังสือรวบรวมบทความ เรื่อง Border Identities : Nation and State at International Frontier ของ Wilson และ Donnan (1998) ได้นำเสนอแนวทางการศึกษาพื้นที่ชายแดนโดยการผสมผสานวิธีการทางมานุษยวิทยาในการศึกษาพื้นที่พรมแดนผ่านกรอบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยเขาชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศเป็นพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของผู้คนที่หลากหลายซึ่งเราไม่อาจพบเห็นในพื้นที่อื่นๆของอาณาบริเวณรัฐ กรณีศึกษาพื้นที่ชายแดนทั้งสิบชิ้นในหนังสือเล่มนี้ไม่เพียงแต่นำมาซึ่งข้อสรุปว่าพื้นที่ชายแดนนั้นเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวตายตัวแต่การศึกษาพื้นที่ชายแดนดังกล่าวยังชี้ชวนให้เกิดกรอบในการมองหรือการสร้างกรอบคิดในเรื่องพรมแดนหลายๆรูปแบบเช่นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางอำนาจกับความเป็นชายขอบการศึกษาความเหลื่อมล้ำไม่ลงตัวระหว่างความเป็นรัฐกับความเป็นชาติการศึกษาพื้นที่ชายแดนในฐานะที่ไม่เพียงแต่เป็นโครงสร้างทางการเมืองของรัฐเท่านั้นหากแต่เป็นโครงสร้างที่เอื้อหนุนต่อการให้นิยามและการเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่ทางสังคมอื่นๆด้วย

แนวคิดเรื่องพรมแดนคำว่า “ชายแดน” (border) และ “เส้นแบ่งเขตแดนหรือพรมแดน” (boundaries) ได้ถูกบัญญัติขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดเส้นแบ่งเขตแดนของรัฐประเทศต่างๆให้ชัดเจนมากขึ้นโดยมีความหมายเกี่ยวข้องกับขอบเขตของรัฐประเทศต่างๆโดยเฉพาะในวงวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์กระแสหลักที่ยังให้ความสำคัญและยึดหลักแนวคิดพรมแดนของรัฐชาติที่ผูกโยงกับสังคมให้อยู่ภายใต้พรมแดนเดียวกัน

ในหนังสือ Border : Frontiers of Identity Nation and State (Donnan and Wilson 1999a) ได้ทบทวนความคิดเรื่อง “พรมแดน” จากมุมมองของศาสตร์แขนงต่างๆ งานชิ้นนี้นับว่าเป็นงานบุกเบิกทำความเข้าใจพื้นที่ชายแดนจากมุมมองของนักมานุษยวิทยาการเมืองอย่างเต็มรูปแบบและอาจเป็นงาน

ชิ้นแรกซึ่งนำคำว่า“มานุษยวิทยาชายแดน” (anthropology of borders) มาใช้เรียกกลุ่มงานหรือแนวทางการศึกษาของตนเองอย่างเป็นทางการ จุดเน้นของงานชิ้นนี้แตกต่างจากงานชิ้นก่อนในแง่ที่ต้องการเข้าไปถกเถียงกับประเด็นความเป็นชาติอำนาจรัฐและอัตลักษณ์ใหม่ๆที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ใหม่ๆที่ชายแดนรัฐชาติเอื้อให้เกิดขึ้นสำหรับศาสตร์ทางด้านมานุษยวิทยาเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของผู้คนบริเวณพรมแดน ซึ่งมีลักษณะที่เลื่อนไหล พรมแดนระหว่างผู้คนไม่ได้สัมพันธ์กับรัฐชาติอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เส้นแบ่งเขตแดนเป็นเพียงหนึ่งในสัญญาที่บ่งชี้ให้เห็นถึงความเป็นพลเมืองในขณะที่พรมแดนทางสังคมวัฒนธรรมกลับมีลักษณะที่ข้ามพ้นพรมแดนรัฐชาติเป็นพรมแดนที่ข้ามพ้นจากพรมแดนทางการเมืองซึ่งเป็นกระบวนการที่ข้ามพ้นความเป็นชาติ ที่มีนัยยะเกี่ยวกับระบบโครงสร้างหรือพื้นฐานทางวัฒนธรรมนั้นๆ

อีกทั้งงานชิ้นนี้ยังพยายามทำความเข้าใจว่าผู้คนที่ชายแดนมีประสบการณ์การข้ามแดนในชีวิตประจำวันผ่านทางการค้าขายแลกเปลี่ยนการมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนที่อยู่ตรงข้ามเส้นเขตแดนผ่านกิจกรรมพิธีกรรมประเพณีโดยการติดต่อข้ามกลุ่มทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์อย่างไรนอกจากนี้แล้ว ประสบการณ์ในชีวิตประวันที่ชายแดนของผู้คนมีผลต่อการมองตัวตนกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐและความเป็นส่วนหนึ่งของชาติอย่างไรบ้างอย่างไรก็ตามงานชิ้นนี้ได้เข้าไปสำรวจวัฒนธรรมของผู้คนระหว่างรอยต่อของพรมแดนเป็นการให้ความสนใจต่อศักยภาพในการปรับเปลี่ยนผสมผสานและต่อรองทางวัฒนธรรมของผู้คนบนเส้นเขตแดนที่พยายามต่อสู้และสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมในบริบทที่ถูกลบเลือนทางวัฒนธรรมจากอุดมการณ์รัฐ-ชาติ

เก็ตถวา บุญปราการ (2551) ศึกษาเรื่อง ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียมุ่งประเด็นไปที่ปฏิบัติการของกลุ่มผู้ค้ามุสลิมที่มีการข้ามพรมแดนระหว่างไทยและมาเลเซียผู้วิจัยใช้สนามวิจัยที่เป็นพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ความน่าสนใจของบริเวณของพื้นที่ดังกล่าวนอกจากจะมีการแลกเปลี่ยนผู้คนสินค้าแรงงาน อยู่ตลอดเวลาแล้ว บริเวณดังกล่าวก็ยังมีลักษณะเป็นรอยต่อทางวัฒนธรรมระหว่างพุทธและมุสลิมอีกด้วย ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวก็ไม่สามารถทำให้การหลั่งไหลของผู้คนต้องยุติลงได้

ส่วนผลการศึกษาด้านสัมพันธ์ของเครือข่ายทางการค้าของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนการที่ผู้ค้ามุสลิมที่อยู่ในปาดังเบซาร์ไทย จะเข้าไปทำการค้าข้ามแดนได้นั้น จะต้องอาศัยเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมโดยอาศัยความเป็นญาติและความเป็นเพื่อนที่เคยค้าขายด้วยกัน โดยการเข้ามาเช่าช่วงร้านต่อจากผู้ค้าชาวมาเลย์ ที่มีร้านค้าอยู่ในตลาดอาเก็ด บางคนได้อาศัยผู้มีอิทธิพลให้หาลู่ทางในการเข้ามาทำการค้าในพื้นที่ตลาดอาเก็ดนอกจากนั้นยังพบว่ามีการแต่งงานระหว่างผู้หญิงไทยพุทธกับผู้ชายมาเลย์มุสลิมเป็นรูปแบบที่ข้ามทั้งพรมแดนรัฐ-ชาติและข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ทำให้สามารถเช่าซื้อร้านค้าที่อยู่อาศัยรวมทั้งสิทธิการได้รับสวัสดิการจาก รัฐบาลมาเลเซียความสัมพันธ์กับ

เครือข่ายทางสังคมเป็นรูปแบบหนึ่งที่มีส่วนช่วยในการหาช่องทาง และโอกาสในการค้าข้ามแดน ทำให้ในปัจจุบัน ผู้ค้าส่วนใหญ่ที่เข้ามาค้าขายในตลาดอาเก็ดประเทศมาเลเซีย เป็นกลุ่มผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนมาจากปาดังเบซาร์ประเทศไทย

แนวคิดเรื่องเขตแดน ในฐานะเป็นภาพลักษณ์ เริ่มปรากฏตัวอย่างชัดเจน ในงานของนักมานุษยวิทยารุ่นใหม่ๆ ที่ไม่พอใจเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมในแบบเก่าๆ ซึ่งให้ความหมายกับแบบแผนของความหมายร่วมกัน (shared meanings) ระหว่างสมาชิกของชุมชน เพราะเป็นมุมมองที่ไม่สามารถทำให้มองเห็นความขัดแย้งและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ นักมานุษยวิทยารุ่นใหม่จำนวนไม่น้อย เติบโตขึ้นในฐานะชนกลุ่มน้อยและอยู่ท่ามกลางความขัดแย้งของกระแสวัฒนธรรม ในหนังสือของเรอนาโต โรซัลโด เรื่อง Culture and Truth (Rosaldo 1989อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ 2551) ได้เล่าถึงประสบการณ์ส่วนตัวของตนเองที่ต้องเติบโตขึ้นในวัฒนธรรมชิกาโน อยู่กับพ่อและแม่ที่พูดกันคนละภาษา ต้องพูดภาษาสเปนกับพ่อ พูดภาษาอังกฤษกับแม่ ชีวิตจึงต้องก้าวข้ามพรมแดนอยู่ตลอดเวลา มีความสับสนวุ่นวาย และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นตลอดเวลา แต่เขาก็ตระหนักดีถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิต และความรู้สึกสับสนวุ่นวายเหล่านั้น ซึ่งแนวคิดมานุษยวิทยาแบบเก่าไม่สามารถอธิบายได้ ทำให้เขาต้องมองหาวิธีการใหม่ในการทำความเข้าใจกับความซับซ้อนของวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น สำหรับโรซัลโดนั้น แนวคิดเรื่องพื้นที่ชายแดน (borderlands) มีความสำคัญอย่างยิ่งกับการทำความเข้าใจกับพหุวัฒนธรรมและการก้าวข้ามพรมแดน พื้นที่ชายแดนทางวัฒนธรรม (cultural borderlands) ไม่ได้เป็นเพียงประเด็นที่เกี่ยวกับชายขอบอีกต่อไป แต่กลับเป็นหัวใจของการศึกษาทางมานุษยวิทยา ในเมืองใหญ่ทั่วโลกทุกวันนี้ ประกอบไปด้วยผู้คนจากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ สีผิว ศาสนา การเผชิญกับความแตกต่างหลากหลาย กลายเป็นความจริงของชีวิตสมัยใหม่ พื้นที่ชายแดนจึงดำรงอยู่ทุกหนแห่งในชีวิตประจำวัน

งานวิจัยของ คมลักษณ์ ไชยยะ (2551) เรื่อง กะเหรี่ยงใน/นอก : ปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ณ อาณาบริเวณชายแดนประเด็นที่น่าสนใจคือ การเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์บริเวณพื้นที่ชายแดน ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ความเป็นชาติพันธุ์นั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถาวร สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และบริบทของสังคม ทั้งนี้ก็ขึ้นกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้วย ซึ่งผลการศึกษาพบว่า กะเหรี่ยงใน และกะเหรี่ยงนอก หลายครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน และมีการติดต่อสัมพันธ์ข้ามพรมแดนกันเป็นเวลานานก่อนการมีเส้นพรมแดนรัฐ-ชาติ แม้ว่ากะเหรี่ยงนอกจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบในด้านเศรษฐกิจและการเมือง แต่ด้วยความเป็นเครือญาติใกล้ชิดกับกะเหรี่ยงใน จึงได้ใช้เป็นยุทธวิธีข้ามพรมแดนทางรัฐศาสตร์ ที่เป็นอุปสรรคกั้นความสัมพันธ์ เพื่อการปรับตัวในการดำรงชีวิตภายใต้ความเป็นอื่นของรัฐ-ชาติไทยได้ ส่วนการชาติพันธุ์ทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกัน

กะเหรี่ยงใน มีแนวโน้มจะละทิ้งทางชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และกลายเป็นคนไทยสิ้นเชิงในอนาคต ขณะที่กะเหรี่ยงนอกก็จะเข้าไปแทนที่ตำแหน่งเดิมของกะเหรี่ยงใน

นอกจากนี้ ทั้งวิลสันและดอนนัน (Wilson and Donnan) ยังได้เสนอว่า พรมแดนมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือประการแรกพรมแดนเป็นเส้นที่ทำหน้าที่แยกระหว่างรัฐที่อยู่ติดกันทำหน้าที่ในทางกฎหมาย การเมืองประการที่สองพรมแดนเป็นโครงสร้างทางกายภาพของรัฐที่ใช้กำหนดอาณาบริเวณ และปกป้องชายแดนรวมทั้งผู้คนและสถาบันต่างๆและประการที่สามพรมแดน (frontiers) ที่ไม่ใช่อาณาเขตของดินแดน (territorial zones) เป็นพื้นที่ในอาณาบริเวณของการข้ามเขตแดนผู้คนในชายแดนสามารถต่อรองและให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของรัฐ-ชาติได้

ในประวัติศาสตร์พื้นที่ที่เป็นพรมแดน (frontiers) สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามรูปแบบทางการเมืองตัวอย่างเช่นระบบกษัตริย์ระบบราชอาณาจักรและระบบรัฐ-เมืองหลวงผู้คนที่อาศัยอยู่ในเขตชายแดนของพรมแดน (border's frontiers) มีฐานะเป็นสมาชิกของรัฐในขณะเดียวกันอาจมีเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการที่ขัดแย้งกับรัฐเช่นการลักลอบขนสินค้าหนีภาษี(เก็ตถวา บุญปราการ 2551)

ในบทความเรื่อง "Space and the State" ของ Lefebvre กล่าวถึงอาณาบริเวณแห่งรัฐว่าเป็นพื้นที่แห่งการผลิตซ้ำความสัมพันธ์ในเชิงครอบงำบงการ ซึ่งมีมิติแห่งการกำหนดกฎเกณฑ์ (Regulatory character) สามด้านได้แก่ ในเชิงอุดมการณ์ เชิงปฏิบัติการ เชิงกลยุทธ์และยุทธศาสตร์ อย่างไรก็ตามการครอบงำบงการย่อมไม่สามารถกระทำได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แม้จะมีการพยายามผลิตซ้ำมิติแห่งการครอบงำในชีวิตประจำวัน เนื่องจากภารกิจแห่งชีวิตประจำวันประกอบด้วยเศษเสี้ยวที่หลากหลายและเกิดขึ้นในพื้นที่ที่หลากหลาย (Fregment of space and of social activities) ซึ่งแม้จะพยายามผนึกผสานมันเข้าด้วยกันก็ยังสามารถเกิดความขัดแย้งขึ้นได้ ดังนั้นทั้งการใช้ความรุนแรงในการควบคุมบงการ และทั้งการใช้ความสงบเงียบแห่งแห่งการกำหนดกฎเกณฑ์ จึงเกิดขึ้นสลับผันแปรกันไปมา (Lefebvre2003: 96 อ้างถึงใน จามะรี เชียงทอง 2554)

ในการอธิบายพื้นที่ทางการเมืองในระบบทุนนิยม Lefebvre กล่าวว่าระบบการผลิตแบบทุนนิยมต้องมีพื้นที่ทางกายภาพเป็นพื้นที่รองรับระบบการผลิต ซึ่งต้องมีพื้นฐานอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ของการผลิต พื้นที่ที่ว่านี้ก็พัฒนามาจาก แต่ในขณะเดียวกันก็ได้รับอิทธิพลมาจากนักพัฒนานายธนาคาร สถาปนิก ชนชั้นกลางในเมือง เมื่อการพัฒนาคลี่คลายไปเรื่อยๆก็จะเกิดเครือข่ายและวงจรการผลิต ซึ่งเป็นเครือข่ายทางสังคมและสร้างความเป็นสังคมการสร้างความเป็นสังคมและสร้างความเป็นชาติ นำไปสู่การเกิดพื้นที่ทางการเมืองและหรือความเป็นรัฐ ในขณะเดียวกันพื้นที่ทางการเมืองนี้ก็จะถูกกำกับด้วยอุดมการณ์ทางการเมืองบางประการ (อ้างถึงใน จามะรี เชียงทอง 2554)

ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในเขตที่เป็นผืนแผ่นดินที่ไม่ใช่หมู่เกาะ ประวัติศาสตร์ของรัฐในภูมิภาคนี้เกี่ยวกับปัญหาในการควบคุมแรงงานมากกว่าการปัญหาในเชิงพื้นที่ การสิ้นสุดสงครามแต่ละครั้งมักจบลงด้วยการกวาดต้อนผู้คนเพื่อไปเป็นแรงงานให้กับอาณาจักรที่ชนะสงคราม เป็นเหตุให้เส้นแบ่งพรมแดนแห่งอาณาจักรในภูมิภาคนี้ค่อนข้างยืดหยุ่นและผันแปรตามอิทธิพลทางการเมือง เมื่อฝรั่งเศสเข้ามายึดครองพื้นที่ทางตอนใต้ของเวียดนามกลางศตวรรษที่ 19 และเริ่มสำรวจภูมิประเทศในแถบนี้เพื่อขยายอิทธิพลทางการเมืองและการค้า ฝรั่งเศสได้พบกับความจริงข้อนี้ และพยายามใช้ข้อยืดหยุ่นของเส้นพรมแดนในการอ้างสิทธิเหนือดินแดนที่มีความคลุมเครือ เพื่อขยายตัวเข้าไปในกัมพูชาและลาว เมื่อฝรั่งเศสเข้ายึดครองเวียดนาม กัมพูชา และลาวได้แล้ว จึงเรียกดินแดนแถบนี้ว่า อินโดจีน แต่กลับพยายามกำหนดเส้นแบ่งขอบเขตพรมแดนที่ชัดเจนกับสยามที่ฝรั่งเศสไม่ได้เข้ายึดครอง ในขณะเดียวกันสยามก็เริ่มตื่นตัวกับการรุกคืบเข้ามาของมหาอำนาจทั้งจากฝรั่งเศสทางตะวะนออกและจากอังกฤษทางตะวันตกและใต้ และพยายามกำหนดเส้นแบ่งพรมแดนที่ชัดเจนเช่นกันในปลายศตวรรษที่ 19 เพื่อป้องกันพรมแดนของตน เป็นกระบวนการธงชัย วินิจกูล เรียกว่า การวาดเส้นแผนที่สยาม หรือการกำหนดตัวตนทางภูมิศาสตร์ให้กับสยาม (Thongchai Winichakul1994) นอกเหนือไปจากการสร้างตัวตนทางภูมิศาสตร์แล้ว การสร้างรัฐชาติยังต้องประกอบไปด้วยการสร้างความเป็นพลเมืองแห่งรัฐชาติไทยให้แก่ประชาชนที่อยู่อาศัยในกรอบพื้นที่แห่งรัฐชาติอีกด้วย

งานวิจัยที่ว่าด้วยแนวคิดชายแดนที่ผ่านมา ล้วนแล้วแต่ให้ความสนใจกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์บริเวณพื้นที่ชายแดน แม้ว่ารัฐจะมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนิยามอัตลักษณ์มากมายเพื่อกำหนดขอบเขตและเพื่อควบคุมประชากรเอาไว้แต่กระนั้นชายแดนก็ยังมีความหมายที่กำกวม ที่ซึ่งชายแดนและผู้คนตามแนวชายแดนมีอัตลักษณ์ที่หลากหลาย ลื่นไหล และบ้างก็หลุดเร้นจากการควบคุมของรัฐชาติ นัยดังกล่าวนี้ชายแดนจึงเป็นพื้นที่ผลิตความหมายพื้นที่ของการตีความถอดรหัส และการปะทะขัดแย้งทางวัฒนธรรมประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้คนตามชายแดนผนวกผู้คนเหล่านั้นให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติขณะเดียวก็สามารถกีดกัน เบียดขับผู้คนเหล่านั้นออกไปในฐานะเป็นคนอื่น

ยศ สันตสมบัติ (2551) มองว่า หากอัตลักษณ์ความเป็นไทยและความเป็นชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ ตามพื้นที่ชายแดนมีความหลากหลาย เลื่อนไหลและปรับเปลี่ยนไปมา แต่ชายแดนซึ่งเป็นพื้นที่หรืออาณาเขตของรัฐชาติ กลับมุ่งเน้นความแน่นอน ตายตัว และอำนาจของรัฐที่ละเมิดไม่ได้ ปัญหาจึงมีอยู่ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่ก่อตัวเป็นชุมชนบริเวณชายแดน จะดำเนินชีวิตและจัดวางตนเองอย่างไรตรงบริเวณชายแดนและข้ามชายแดน เพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งสิทธิการได้รับความคุ้มครองใน

ฐานะที่เป็นราษฎร์หรือพลเมือง แต่ในขณะเดียวก็พยายามที่จะหลีกเลี่ยงจากอำนาจของรัฐ ที่คอยควบคุมกำกับ และจัดวาง

จามะรี เชียงทอง (2549) มองว่า การเคลื่อนย้ายของแรงงานและทุนข้ามขอบเขตรัฐชาติ เป็นกระบวนการที่เกิดแพร่หลายเป็นวงกว้าง และกรอบคิดในโลกที่หนึ่ง โลกที่สอง และโลกที่สาม ไม่สามารถใช้เป็นตัวแบ่งประเภทของรัฐ แต่ความเคลื่อนไหวของท้องถิ่นนิยม และชาตินิยม ยังเป็นประเด็นหลักในการกำหนดกลยุทธ์ในการต่อสู้กับสิ่งที่เรียกว่า “ทุนโลก” เพียงแต่เป็นแค่คู่ต่อสู้กับทุน ไม่ใช่รัฐชาติ แต่เป็นหย่อมความเคลื่อนไหวที่แพร่กระจายทั่วโลก การข้ามขอบเขตรัฐชาติไม่ได้เป็นประเด็นเฉพาะแรงงานและทุน ซึ่งเคยเคลื่อนเข้าออกอย่างรวดเร็วจนน่าตกใจ แต่ยังรวมไปถึงปัญหาการค้าหญิง ปัญหาสาธารณสุขข้ามชาติ เช่นโรคเอดส์โรคไข้หวัดนกซาส์ Appadurai (2002 อ้างถึงใน จามะรี เชียงทอง2549) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันมีการไหลวนกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่หลากหลายและไม่จำเป็นต้องเชื่อมต่อไปในทางเดียวกัน และบุคคลสามารถที่จะ “เลือกรับ” และตีความข้อมูลข่าวสาร ความคิด อุดมคติไปในแนวทางที่สอดคล้องกับความเชื่อเดิม(หรือเปลี่ยนแปลงความเชื่อเดิมก็ได้ ขึ้นอยู่เป็นกรณีๆไป)

ปัจจุบันการตลาดและการค้ามีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้พื้นที่ชายแดนระหว่างรัฐชาติ ซึ่งมีความเป็นพื้นที่พหุลักษณะถูกซ้อนทับด้วยพื้นที่ทางการค้า อันจะส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้นไปอีกการหลั่งไหลของผู้คน สินค้า และวัฒนธรรม ข้ามพรมแดนของรัฐชาติ ตลอดจนผลประโยชน์จากการค้าต่างๆ สภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลต่อชุมชนและพรมแดนทางวัฒนธรรม ทำให้ความภักดีของผู้ที่อยู่บริเวณชายแดนของประเทศ ก็อาจแปรเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจและการค้าที่ทำร่วมกับคนต่างชาติพันธุ์หรือชาติพันธุ์เดียวกันข้ามพรมแดนรัฐชาติ ทำให้การกลายเป็นพรมแดนที่ซ้อนทับกับพรมแดนของรัฐชาติ พรมแดนทางสังคม วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

บทความเรื่อง พลวัตความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนไทย-ลาว ในกระแสโลกาภิวัตน์ ของ ศิริพร ทองคณารักษ์ (2551) วัตถุประสงค์ของการศึกษาครั้งนี้ เพื่อวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนชายแดนและความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนไทย-ลาว ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรม โดยพื้นที่ศึกษาเป็นเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ซึ่งตรงกันข้ามกับแขวงคำม่วน สปป.ลาวการศึกษาพบว่า ชุมชนชายแดนไทย-ลาว ยังคงการดำรงความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติที่สะท้อนอยู่ในวิถีชีวิต เป็นความสัมพันธ์ที่มีรากฐานมาจากการมีประวัติศาสตร์ร่วมทางชาติพันธุ์และการก่อตั้งชุมชนสองฝั่งโขงก่อนการเกิดรัฐชาติ ทั้งนี้บริบททางการเมืองและนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐชาติ มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ข้ามพรมแดน ในปัจจุบันรัฐใช้นโยบายด้านเศรษฐกิจจากกระแสโลกาภิวัตน์ตามแผนพัฒนาพื้นที่แนวพรมแดน ชุมชนชายแดนที่ศึกษาจึง

ปรับใช้โอกาสจากการสนับสนุนของรัฐ เพื่อเปิดจุดผ่อนปรนและตลาดชายแดนไทย-ลาว ซึ่งนอกจากเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจอย่างเป็นทางการแล้ว ยังหมายถึงการเปิดให้รัฐเข้ามาควบคุมจัดระเบียบต่อการเคลื่อนย้ายของผู้คน วัตถุ และสินค้าในวันที่มีตลาดชายแดนควบคู่ไปกับการใช้กฎจารีตท้องถิ่นในวันที่ไม่มีตลาดชายแดน กลไกสำคัญที่ทำให้การดำเนินการสำเร็จได้คือ ความสัมพันธ์ส่วนตัวของผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายไทยและฝ่ายลาว ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าววางอยู่บนความเป็นเครือญาติแทบทั้งสิ้น และหากพิจารณาความเป็นพรมแดนตามวิถีปฏิบัติในการดำรงชีวิตของชุมชนชายแดนไทย-ลาว พบว่ามีความหลากหลายขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกันเป็นสำคัญ พรมแดนจึงเป็นพื้นที่ของความก้ำกึ่ง ไม่ชัดเจน และเป็นพื้นที่ปะทะประสานระหว่างอำนาจรัฐ ท้องถิ่น และโลก

การไปมาหาสู่ข้ามขอบเขตพรมแดนรัฐ ของชุมชนชายแดน กลไกสำคัญของการเกิดความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนคือ ความเป็นเครือญาติ และการมีลักษณะร่วมกันทางสังคมและวัฒนธรรม แม่น้ำโขงจึงเป็นเสมือนเส้นทางหลวงใช้สัญจร ของชุมชนสองฝั่ง มิใช่เป็นแนวพรมแดนกั้นผู้คนออกจากกันในความหมายของพรมแดนรัฐชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความหมายของพรมแดนที่รัฐสร้างขึ้นกับพรมแดนในความหมายของประชาชนที่ใช้ชีวิตคาบเกี่ยวบนเส้นพรมแดนระหว่างรัฐชาตินั้นแตกต่างกันพรมแดนในความหมายของชุมชนชายแดนที่มีความสัมพันธ์ต่อกันมาอย่างยาวนาน แม้จะรับรู้การมีตัวตนของเส้นพรมแดนหรือขอบเขตของรัฐ แต่ในบางสถานการณ์ชุมชนกลับเลือกที่จะเพิกเฉยต่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพรมแดนในฐานะความหมายของการเป็นกำแพงจำแนกแยกแยะผู้คนที่อยู่นอกเขตแดนออกไปจากคนที่อยู่ในเขตแดน ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าชุมชนชายแดนจะท้าทายอำนาจรัฐ เพียงให้ความสำคัญกับสิ่งอื่นที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากกว่าความหมายพรมแดนตามนัยของวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นในชุมชนชายแดนไทย-ลาวบ้านนาคำ สะท้อนให้เห็นถึงการที่รัฐไม่สามารถจัดการควบคุมพื้นที่พรมแดนได้อย่างเด็ดขาด แต่พรมแดนนั้นเป็นพื้นที่แห่งความลางเลือนพร้อมที่จะถูกขยับขยายหรือลบออก ซึ่งผู้คนชายแดนสามารถต่อรองรื้อสร้าง หรือยอมรับตามแต่สถานการณ์

สำหรับงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความสนใจต่ออาณาบริเวณพื้นที่รอยต่อระหว่างประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย นั่นคือพื้นปาดังเบซาร์ไทยและปาดังเบซาร์มาเลเซีย ซึ่งเป็นเมืองการค้าชายแดนที่สำคัญอยู่บริเวณชายแดนทางตอนใต้ของประเทศไทยและติดต่อกับทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซียในเขตรัฐเปอร์ลิสโดยเฉพาะพื้นที่ตลาดอาเก็ด และตลาดปาดังเบซาร์มาเลเซีย ย่านตึกแถวอาคารพาณิชย์สำหรับปาดังเบซาร์ไทย ซึ่งก็เป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของอำเภอสะเดาจังหวัดสงขลาพื้นที่ปาดังเบซาร์เคยเป็นสมรภูมิรบสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2484-2488) ในปัจจุบันได้กลายมาเป็นพื้นที่แห่งการค้าชายแดนที่เรียกว่า “ตลาดปาดัง” อันเป็นที่รู้จักกันทั่วไป ซึ่งทั้งผู้คนที่เป็นผู้ค้าแรงงานรับจ้างสินค้าและทุนต่างหลั่งไหลมาบรรจบกันบริเวณที่เป็น

ตลาดการค้าชายแดนเป็นจำนวนมากหลังจากนั้นในปีพ.ศ.2516 รัฐบาลมาเลเซียได้จับมือกับรัฐบาลไทยใช้พื้นที่บริเวณที่เป็นรอยต่อระหว่างชายแดนไทย-มาเลเซียสร้างเป็นพื้นที่ทางการค้าโดยสร้างเป็นตลาดการค้าขาวแดงเพื่อให้ประชาชนทั้งที่เป็นคนไทยและมาเลย์เข้าไปจองและเช่าพื้นที่ทำการค้า

ตลาดการค้าขาวแดงเป็นยุคที่ผู้คนอพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ในปาดังเบซาร์เป็นจำนวนมาก โดยมาจากทั่วทุกภาคของประเทศไทยมีหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งคนจีนคนไทยและมุสลิมการอพยพโยกย้ายของผู้คนเหล่านี้นอกจากมาค้าขายและมาเป็นแรงงานรับจ้างแล้วยังมาทำงานอย่างอื่นอีกด้วย เช่นค้าบริการค้ายาเสพติดและเปิดบ่อนเล่นการพนันจึงทำให้มีความต้องการที่อยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้นส่วนหนึ่งจึงมีนักลงทุนซึ่งเป็นคนจีนจากมาเลเซียสะเดาและคนจีนในปาดังเบซาร์มาลงทุนสร้างห้องแถวให้เช่าสร้างโรงแรมที่พักร้านอาหารและสถานบันเทิงถึงแม้ว่าในปัจจุบันพื้นที่การค้าขาวแดงได้ถูกยกเลิกไปแล้ว แต่ก็ยังทำให้เห็นร่องรอยของความเจริญในอดีตเช่นโรงแรมที่พัก ต่างๆ เป็นต้น

ในพื้นที่ทั้งปาดังเบซาร์ไทยและมาเลเซีย ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษานั้น ผู้วิจัยพบว่ามีการเข้ามาทำงานของผู้คนจากที่ต่างๆ โดยเฉพาะจากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากนี้ก็ยังมีผู้คนที่มาจากภูมิภาคอื่นๆ รวมทั้งแรงงานต่างด้าว แม้ว่าในปัจจุบันบรรยากาศของการค้าขายดูเงียบเหงาและซบเซาลงไปมาก เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงการกฎระเบียบการข้ามแดน แต่ผู้วิจัยก็ยังพบเห็นแรงงานรับจ้างมุสลิมที่มาทำงานอยู่ในพื้นที่ ทั้งที่ข้ามแดนไปทำงานที่มาเลเซียและทำงานที่ปาดังเบซาร์ของไทย รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของตลาดที่มีการเพิ่มขึ้นของร้านค้าที่หลากหลายมากขึ้น

พื้นที่ปาดังเบซาร์ไทย ถูกจำแนกออกตามการเกิดเมืองการค้า มีทั้งส่วนของพื้นที่ตลาดการค้าอาคารพาณิชย์ของคนจีนและมุสลิม ซึ่งมีความสำคัญทางการค้าของเมืองปาดังเบซาร์ ส่วนที่เป็นสถานที่ราชการมัสยิดและวัดปาดังเบซาร์ ส่วนที่เป็นย่านเมืองใหม่และส่วนสุดท้ายเป็นพื้นที่สวนยางพาราสวนผลไม้และพื้นที่นา (เก็ตถวา บุญปราการ 2551) Thongchai Winichakul(1994) ได้อธิบายไว้ในหนังสือ Siam Mapped : A History of the Geo-body of a Nation ว่า การปักปันเขตแดนทำให้มองเห็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงมาสู่การสถาปนาความเป็นรัฐสมัยใหม่ผ่านปฏิบัติการในการนำแผนที่มาใช้เป็นเครื่องมือ (technology of power) ระหว่างสยามกับอังกฤษ เพื่อทำสยามให้มีเขตแดนที่ชัดเจนแน่นอน การตกอยู่ภายใต้การปักปันเขตแดนดังกล่าว ทำให้ผู้คนในปาดังเบซาร์ถูกแบ่งแยกให้อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของแต่ละรัฐพลเมืองที่เคยสังกัดรัฐเดียวกันเป็นญาติพี่น้องกันเป็นเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกันกลายเป็นพลเมืองที่อยู่ภายใต้การกำกับของรัฐสองรัฐที่มีความแตกต่างกันและอยู่ภายใต้กฎหมายคนละฉบับรวมทั้งสภาพสังคมวัฒนธรรมเศรษฐกิจการเมือง

ก็มีความแตกต่างกันการขีดเส้นเขตแดนดังกล่าวยังเปลี่ยนความหมายของตลาด จากตลาดการค้าในชุมชนหรือระหว่างชุมชนและตลาดการค้าทางไกล ได้กลายมาเป็นตลาดการค้าชายแดนและตลาดการค้าระหว่างประเทศ

ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียนั้น มีด่านศุลกากรปาดังเบซาร์ ซึ่งผู้คนที่ข้ามแดนบริเวณนี้ จะต้องมีพิธีการศุลกากรต่างๆที่เป็นการแสดงถึงกระบวนการตรวจคนเข้าเมืองตามวิสัยทัศน์ขององค์กรที่ถูกวางเอาไว้ด่านศุลกากรปาดังเบซาร์เป็นด่านศุลกากรทางบกอยู่ติดเขตแดนไทยกับสหพันธรัฐมาเลเซีย อยู่ตรงกันข้ามกับรัฐเปอร์ลิส สหพันธรัฐมาเลเซีย ครั้งแรกตั้งขึ้นเป็นด่านตรวจปาดังเบซาร์ เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2461 ต่อมาในปีพ.ศ. 2474 ได้ถูกกำหนดให้เป็นด่านพรมแดนของท่ากรุงเทพฯ ตามกฎกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ลงวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2474 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2481 จึงกำหนดขึ้นเป็นด่านศุลกากรปาดังเบซาร์ ตามกฎกระทรวงการคลัง ลงวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2481 โดยได้ใช้สถานที่ของสถานีรถไฟร่วม (สถานี 1) ปาดังเบซาร์ ซึ่งอยู่ในดินแดนของประเทศมาเลเซียเป็นที่ทำการด่านฯตามสัญญาระหว่างรัฐบาลสหพันธรัฐมลายู กับรัฐบาลสยาม ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการเดินรถไฟ ระหว่างพระราชอาณาจักรสยามกับเมืองกลันตัน ไทรบุรี เปอร์ลิส และสหพันธรัฐมลายู ต่อมาในปี พ.ศ. 2513 ได้สร้างอาคารที่ทำการด่านฯ ขึ้นบนพื้นที่ 17.36 ไร่ ซึ่งเป็นที่เช่าจากสุขาภิบาลตำบลปาดังเบซาร์และในปีงบประมาณ 2538 กรมศุลกากรได้อนุมัติให้ปรับปรุง อาคารที่ทำการด่านฯ คลังสินค้า ลานตรวจสินค้า และบ้านพักข้าราชการ ให้มีความเหมาะสมเพื่อรองรับการขยายตัวปริมาณงานของด่าน ให้มากยิ่งขึ้น (ด่านศุลกากรปาดังเบซาร์2555)

จากมุมมองที่ว่ารัฐเป็นสิ่งสร้างทางการเมือง ทำให้เราสามารถมองเห็นได้ชัดเจนขึ้นว่า รัฐและขอบเขตแห่งรัฐไม่ได้มีความถาวร ในขณะที่ศตวรรษที่ 18 เป็นช่วงเวลาของการสร้างขอบเขตรัฐชาติ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชนชั้นนายทุนในชาติตะวันตก ส่วนศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงของการแผ่ขยายตัวของทุนตะวันตก เพื่อเข้าไปยึดครองแหล่งทรัพยากรและแรงงานในประเทศที่อ่อนแอทางการเมืองกว่า และทำให้ประเทศเหล่านั้นเป็นพื้นที่อาณานิคม ต่อมาในศตวรรษที่ 20 ประเทศอาณานิคมต่างก็ต้องการปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระ ขณะเดียวกันก็สร้างความเป็นรัฐชาติด้วยการตีกรอบขอบเขตพื้นที่และสร้างประชาชนที่มีความจงรักภักดีต่อรัฐชาติตามแบบตะวันตก กระบวนการการสร้างรัฐชาตินี้เกิดขึ้นทั้งในประเทศที่กำลังพัฒนาที่สังกัดค่ายเสรีนิยม และในประเทศที่เป็นค่ายสังคมนิยม

ในการศึกษาของเก็ตถวา บุญปราการ (2551) ได้พยายามให้ความหมายของปาดังเบซาร์ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาของตลาดการค้า ที่มีความสัมพันธ์กับผู้คน วิถีชีวิต การแลกเปลี่ยนสินค้า และการกำหนดนโยบายของรัฐ ไว้ 4 ระยะด้วยกัน คือ

1. ปาดังเบซาร์ในฐานะตลาดการค้าในห้องแถว (พ.ศ. 2478-2499) เป็นตลาดในระยะเริ่มแรกจะใช้พื้นที่ที่อยู่อาศัยในการแลกเปลี่ยนสินค้าเพราะมีคนจำนวนไม่มากนักและผลผลิตส่วนใหญ่ก็มีเพื่อไว้บริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้นแต่ถ้าหากผู้อื่นต้องการที่จะนำสินค้าของตนมาแลกเปลี่ยนก็สามารถทำได้สำหรับการขนส่งสินค้าทางรัฐบาลได้สร้างเส้นทางรถไฟเชื่อมต่อระหว่างไทยกับมาเลเซียที่สถานีร่วมปาดังเบซาร์แต่ในอดีตก่อนหน้านี้ผู้คนต่างเดินทางโดยการเดินเท้าใช้สัตว์เป็นพาหนะหรือใช้เกวียนการให้ความหมายพื้นที่ปาดังเบซาร์ในยุคนี้เป็นการนำตลาดมารับใช้การแลกเปลี่ยนกันในชุมชน

2. ปาดังเบซาร์ในฐานะตลาดนัด (พ.ศ. 2500-2515) เป็นยุคที่พื้นที่ปาดังเบซาร์เริ่มขยายใหญ่ขึ้นมีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่หลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้นมีการขยายบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้นตลาดการค้าที่เป็นเพียงตลาดการค้าในห้องแถวก็เริ่มที่จะมีการแลกเปลี่ยนสินค้าในพื้นที่อื่นๆในละแวกใกล้เคียงซึ่งเป็นการนัดกันเวียนนำสินค้ามาแลกเปลี่ยนในช่วงนี้มีการนำรถสองแถวรถยนต์โดยสารมาวิ่งรับส่งสินค้าและผู้คนนอกเหนือจากเส้นทางรถไฟการให้ความหมายของตลาดการค้าปาดังเบซาร์ถูกเปลี่ยนความหมายจากการทำหน้าที่รับใช้การแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชนมาเป็นการรับใช้การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนหรือการค้าระยะไกลซึ่งจะมีการนัดไปตามพื้นที่ต่างๆ

ภาพประกอบ 1ปาดังเบซาร์เมื่อปี พ.ศ. 2512(ก)
ที่มา : เรื่องราวสมัยแต่แรก 2554

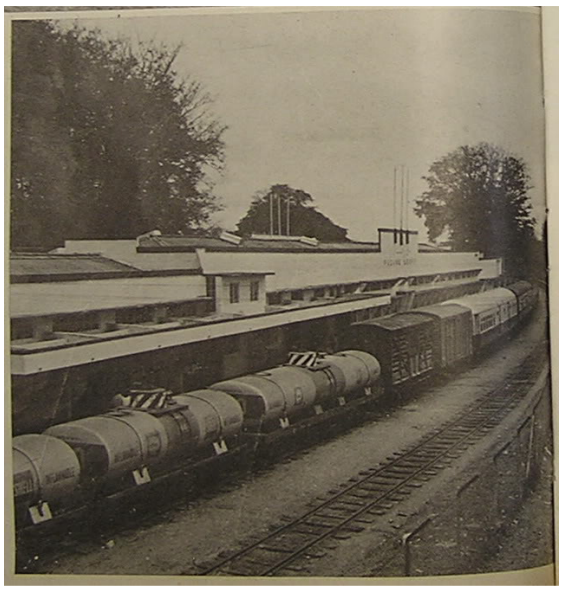

ภาพประกอบ 3 ปาดังเบซาร์เมื่อปี พ.ศ. 2512 (ข)
ที่มา : เรื่องราวสมัยแต่แรก 2554

3. ปาดังเบซาร์ในฐานะตลาดการค้าขาวแดง (พ.ศ. 2516-2531) เป็นยุคทองที่เศรษฐกิจเฟื่องฟูและมีความเจริญรุ่งเรืองจนถึงขั้นสูงสุดเพราะเป็นตลาดที่ดึงดูดให้นักลงทุนเข้ามาลงทุนสร้างโรงแรมที่พักสถานบันเทิงผู้คนมีการอพยพโยกย้ายมาจากทั่วทุกภูมิภาคจำนวนมากโดยเข้ามาค้าขายซื้อสินค้าแรงงานรับจ้างขายบริการในช่วงนี้มีการนำรถบรรทุกหรือรถหลอลี่มาวิ่งรับส่งสินค้าข้ามแดนนอกเหนือจากการใช้เส้นทางขนส่งสินค้าทางรถไฟเป็นการเปลี่ยนความหมายจากพื้นที่ที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนระยะไกลมาเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ในเชิงธุรกิจระหว่างนักลงทุนผู้ค้าแรงงานรับจ้างและนักท่องเที่ยวจึงทำให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของเมืองในระดับสูงสุด

4. ปาดังเบซาร์ในฐานะตลาดการค้า “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” (พ.ศ. 2532-ปัจจุบัน) เป็นยุคที่ตลาดปาดังเบซาร์อยู่ภายใต้บริบทรัฐ-ชาติที่มีความร่วมมือในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่ายอินโดนีเซียมาเลเซียไทยสำหรับเขตเศรษฐกิจพิเศษเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายรัฐแต่อย่างไรก็ตามพื้นที่ตลาดการค้าในยุคนี้ก็ยังคงเกิดภาวะเศรษฐกิจซบเซาแต่ก็ยังมีผู้คนอพยพเดินทางจากพื้นที่อื่นเข้ามาทั้งนี้เนื่องจากเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้และจากพื้นที่อื่นเช่นพม่าลาวเพื่อเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างในขณะที่ผู้ค้ามุสลิมที่อยู่ในตลาดปาดังเบซาร์ไทยกลับไม่สามารถค้าขายสินค้าในพื้นที่ได้เนื่องจากไม่มีนักท่องเที่ยวหรือผู้ซื้อเข้ามาซื้อสินค้าทั้งนี้เนื่องจากทางรัฐบาลได้เปลี่ยนช่องทางเข้าออกด่านพรมแดนไปอยู่นอกเมืองถึงแม้ในยุค “เขตเศรษฐกิจพิเศษ”ทางรัฐบาลจะให้ความสนใจการพัฒนาเมืองบริเวณด่านพรมแดนให้มีการลงทุนทางการค้าการสร้างระบบสาธารณูปโภค

และโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ซึ่งอำนวยความสะดวกในด้านชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นแต่ก็ไม่สามารถทำให้ภาวะการค้าขายดีขึ้นพื้นที่ปาดังเบซาร์ในช่วงนี้ถูกเปลี่ยนความหมายภายใต้สามเหลี่ยมเศรษฐกิจซึ่งมุ่งเน้นให้เกิดการลงทุนทางการค้าการเร่งสร้างผลผลิตและการท่องเที่ยว

งานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาในปัจจุบัน ให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนบริเวณชายแดน ซึ่งเป็นทั้งพรมแดนของรัฐชาติ และพรมแดนทางวัฒนธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความสัมพันธ์ที่มีความซับซ้อน ทั้งในแง่ของเศรษฐกิจ การค้า การจงรักภักดีต่อรัฐ-ชาติ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่ามันจะหยุดนิ่ง แต่สิ่งเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามโอกาส ผลประโยชน์ หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยที่พรมแดนรัฐ-ชาติไม่สามารถควบคุมการเลื่อนไหลของพรมแดนทางชาติพันธุ์ พรมแดนทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนบริเวณชายแดน จึงไม่อาจจะกล่าวได้ว่าพรมแดนทางชาติพันธุ์จะเป็นส่วนที่แนบอยู่อย่างสนิทกับพรมรัฐชาติด้วย ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยที่หยิบยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้น

แนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความต้องการที่จะทำความเข้าใจอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนผ่านการปฏิสัมพันธ์กันของผู้คนภายในสังคมในที่นี้ผู้วิจัยเลือกใช้พื้นที่ตลาดค้าขายชายแดนและกลุ่มที่ผู้วิจัยสนใจก็คือ แรงงานรับจ้างมุสลิม และแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน โดยต้องการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนดังกล่าวในสนามวิจัย ผู้วิจัยพบปะกับผู้คนที่หลากหลาย ทั้ง แรงงานรับจ้าง ผู้ค้าผู้ซื้อ คนทั่วไปที่ทำงานบริเวณชายแดน ซึ่งผู้คนเหล่านี้มีทั้งที่ข้ามแดนมาจากไทยและข้ามแดนมาจากมาเลเซียและคนที่ไม่ได้ข้ามแดน รวมทั้งคนอื่นๆในพื้นที่อีกมากมาย

อัตลักษณ์ (identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน คือ identitas ซึ่งเดิมจะใช้คำว่า idem ที่มีความหมายว่าเหมือนกัน (the same) โดยพื้นฐานภาษาอังกฤษแล้วอัตลักษณ์มีความหมายสองนัยยะด้วยกัน คือความเหมือนและลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งเป็นการตีความบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ และการเปรียบเทียบกันคนหรือสิ่งของในสองแง่มุม ซึ่งก็คือความคล้ายคลึงและความแตกต่าง (ศูนย์มานุษยวิทยาศิรินธร2547, 32-33 อ้างถึงใน จตุพร ดอนโสม2551)

ในหนังสือเรื่อง อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย ของ ยศ สันตสมบัติ (2551) ที่มีเป้าหมายหลักเพื่อทำความเข้าใจกับการเมืองเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย โดยเน้นการศึกษากระบวนการและปฏิสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ พื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ระหว่างกลุ่มต่างๆในเขตภาคเหนือตอนบน ซึ่งแต่ละกลุ่มพยายามสร้างขยายและแย่งชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรม และสร้างภาพเชิงสัญลักษณ์ที่แสดงอัตลักษณ์และตัวตนในความสัมพันธ์กับกลุ่มชนอื่นๆ ในหนังสือนี้ได้ให้คำอธิบายว่า รัฐชาติ หมายถึง ขอบเขตพื้นที่ที่มีคนจำนวนหนึ่งมาอาศัยอยู่รวมกัน ภายใต้กฎเกณฑ์ที่รัฐใช้ในการปกครองคนในรัฐให้อยู่ร่วมกัน

อย่างสงบ ทำให้รัฐชาติมีความหมายครอบคลุมคำว่า ชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชนแต่ละกลุ่มที่มาอยู่รวมกันภายใต้อำนาจการปกครองเดียวกัน

คำว่า "ชาติพันธุ์" เป็นคำใหม่ในภาษาไทย โดยก่อนหน้านี้ถ้ากล่าวถึงชนกลุ่มหนึ่งซึ่งเข้าไปอาศัยอยู่รวมกับชนกลุ่มใหญ่ มักเรียกว่า "ชนกลุ่มน้อย" (minority) อันเป็นมโนทัศน์ทางรัฐศาสตร์ที่มีนัยของการแบ่งแยกชนกลุ่มหนึ่งที่มีจำนวนน้อยกว่าหรือมีอำนาจน้อยกว่า ทำให้ตกอยู่ในฐานะของ "ความเป็นอื่น" ที่ด้อยกว่าชนกลุ่มใหญ่ ต่อมาในวงการสังคมศาสตร์โดยเฉพาะแวดวงมานุษยวิทยา ไดบัญญัติศัพท์คำว่า "ชาติพันธุ์" (ethnic group) ขึ้นมาใช้แทนคำว่า ชนกลุ่มน้อย เพื่อให้สอดคล้องกับมโนทัศน์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

อัตลักษณ์ (ethnicity หรือ ethnos) หมายถึงการมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และเชื่อว่ามีการสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้เองทำให้มีความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคล และของชาติพันธุ์ ในขณะเดียวกันก็สามารถเร้าอารมณ์ ความรู้สึก ให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาเดียวกัน ซึ่งความรู้สึกผูกพันดังกล่าวนี้อาจเรียกว่า "สำนึกทางชาติพันธุ์" ความแตกต่างทางชาติพันธุ์จึงอาจมีสาเหตุมาจากการที่คนจำนวนหนึ่งอพยพย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ในสังคมอื่น โดยที่คนกลุ่มนี้มีลักษณะทางวัฒนธรรมแตกต่างจากคนในสังคมที่ตนเองย้ายเข้าไปอยู่

อัตลักษณ์มีทั้งที่เป็นระดับปัจเจก (individual) และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (collective) ในระดับปัจเจก บุคคลคนหนึ่งอาจจะมีหลายอัตลักษณ์อยู่ในตัวเอง เช่น เพศสภาพ กลุ่มชาติพันธุ์ ชาติ ช่วงชั้นทางสังคม อาชีพ และศาสนา เป็นต้น ในขณะที่อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มนั้น ความเป็นอัตลักษณ์ร่วมถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนของสมาชิกในกลุ่ม แต่อย่างไรก็ตามบนพื้นฐานของความเหมือนของกลุ่มนั้น ย่อมที่จะมีความแตกต่างกับกลุ่มอื่นมาเป็นตัวกำหนดความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตนด้วย ฉะนั้นเมื่อพูดถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ จึงเป็นอัตลักษณ์ร่วมของสมาชิกของกลุ่มคนในสังคมเดียวกัน ซึ่งมีความแตกต่างออกไปจากกลุ่มอื่น(ประสิทธิ์ ลีปรีชา 2547)

ส่วนคำว่า "อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์" (ethnicity) เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่มีผู้สนใจศึกษากันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เพื่อทำความเข้าใจความเป็นมาของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ธีรยุทธ บุญมี (2546) ได้เคยเสนอว่า แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ (identity) ถือได้ว่ามีรากฐานมาจากแนวคิดมนุษยนิยมในยุค Renaissance กล่าวคือในช่วงศตวรรษที่ 17-18 มีนักคิดบางท่านได้พยายามให้ความหมายของ "สิทธิ" โดยให้ทัศนะว่าแต่ละปัจเจกแม้มีรูปร่างหน้าตา ที่แตกต่างกันไป แต่ก็ถูกสร้างขึ้นมาให้มีศักยภาพที่เท่าเทียมกันในการที่จะใช้เหตุผลหรือความดี จึงทำให้มนุษย์มีสิทธิเสรีภาพที่จะดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมตามธรรมชาติ นอกจากนี้อัตลักษณ์ยังหมายถึงความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อและสัมพันธ์กับสังคม โดยสังคมเป็นผู้กำหนดบทบาทหน้าที่

และระบบคุณค่าที่ติดตัวมา เช่น ความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน เป็นต้น อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2546) เสนอว่ามิติอัตลักษณ์นี้เป็นการแสดงออกทางสัญลักษณ์ (symbolic aspect) และเกี่ยวข้องกับมิติภายในที่เป็นตัวเรา อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใดๆ นั้นย่อมขึ้นอยู่กับตัวเขาที่สัมพันธ์กับโลกภายนอก ที่ถือว่าเป็นกระบวนการ (process) ดังนั้นอัตลักษณ์จึงมีลักษณะที่ซ้อนทับกันใน 2 ระดับ คือ อัตลักษณ์บุคคล (personal identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity)

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เป็นสิ่งที่ถกเถียงกันมาอยู่ในวงวิชาการว่าเป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่เกิด (primordialism) หรือว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาภายหลัง (circumstantialists) ซึ่งทั้งสองแนวขึ้นก็มีเหตุผลมารองรับและสนับสนุนความคิดของตน ด้านกลุ่มที่มีแนวคิดว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่กำเนิด (primordialism) นั้น ก็มักจะมองว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในแง่ของความจงรักภักดี ต่อเครือญาติ วงศ์ตระกูล หรือบ้านเกิด อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในแง่มุมแบบนี้จึงถูกมองว่ามีความเสถียร ไม่เปลี่ยนแปลง แบ่งแยกจากกลุ่มอื่นๆได้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นการระบุความเป็นตัวตนผ่านจุดกำเนิดร่วมกัน ผู้ที่อยู่ในชาติพันธุ์เดียวกันตามแนวคิดนี้จึงมักจะอ้างถึงประวัติศาสตร์และบรรพบุรุษร่วมกัน ทำให้อัตลักษณ์ของพวกเขาคือสิ่งที่ได้มา มีความตายตัว ทำลายไม่ได้ ใช้ลักษณะทางกายภาพเป็นตัวตัดสินความเป็นชาติพันธุ์ (วรเมธ ยอดนุ่น 2551)

ส่วนกลุ่มแนวคิดหลัง หรือ กลุ่มแนวคิด circumstantialists ที่มองว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาภายหลัง (social constructionism) ที่จะมีจุดเน้นที่น่าสนใจอยู่ที่กระบวนการหรือปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ที่จะทำให้เกิดความเหมือนในกลุ่มเดียวกันหรือความแตกต่างระหว่างกลุ่ม รวมถึงวิธีการสร้าง รักษา และปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งในกระบวนการสร้างสิ่งต่างๆเหล่านี้ พรมแดนทางชาติพันธุ์จะถูกกำหนดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการหลีกเลี่ยงปฏิสัมพันธ์ บาร์ทซึ่งเป็นนักวิชาการที่ศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ ก็ยังกล่าวว่า กลุ่มชาติพันธุ์เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดระเบียบสังคมซึ่งจะนำไปสู่ความแบ่งแยกและความร่วมมือ อันเป็นผลมาจากลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมที่ถือว่ามีนัยสำคัญสำหรับการสร้างพรมแดนและอัตลักษณ์ (Barth 1998, 13-15 อ้างถึงใน วรเมธ ยอดนุ่น 2551) อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงไม่ได้เป็นผลมาจากลักษณะทางชีวภาพเท่านั้น แต่ยังเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารกันเองภายในกลุ่มและกับคนนอกกลุ่มอีกด้วยนักวิชาการที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของกลุ่มนี้คือ เฟดริค บาร์ท (Fredrik Barth) ผู้ซึ่งมุ่งประเด็นการศึกษาไปในเรื่องของความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆในเอเชีย ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับสำนึกทางชาติพันธุ์ และการต่อรองพรมแดนทางชาติพันธุ์

ถ้าหากจะอธิบายสำนึกทางชาติพันธุ์ด้วยแนวคิด primordialism นี้ จะเห็นว่าความสำนึกทางชาติพันธุ์เกิดจากกระบวนการสร้างภายในกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่ม และเน้นในเรื่องของการมีสายเลือดร่วมกัน ซึ่งจะทำให้มองเห็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการแบ่งพรมแดนทางชาติพันธุ์ได้ชัดเจน แนวคิด primordialism นี้ จึงค่อนข้างเป็นเรื่องที่แน่นอนตายตัว ที่จะมีประโยชน์ในการศึกษาเรื่องสำนึกทางชาติพันธุ์ต่างๆในอดีต สำหรับการศึกษาสำนึกทางชาติพันธุ์ในปัจจุบัน ซึ่งสังคมมีลักษณะเป็นพลวัต กลุ่มแนวคิด circumstantialists ทำให้เรามองเห็นภาพสำนึกทางชาติพันธุ์ที่เคลื่อนไหว ไหลลื่น ไม่หยุดนิ่ง และสามารถเปลี่ยนแปลงได้จากการปฏิสัมพันธ์ที่เป็นตัวกำหนดพรมแดนทางชาติพันธุ์ และพรมแดนทางชาติพันธุ์นี้เองที่มีส่วนในการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง 2546)

การศึกษาเรื่อง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลาง จังหวัดยะลา ของ แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง (2546) พบว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ทำให้เกิดสำนึกทางชาติพันธุ์ โดยมีกระบวนการการให้ความหมายและสร้างตัวตน เพื่อจำแนกกลุ่มของตนจากอีกกลุ่มอย่างชัดเจน รวมทั้งมีการข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ระหว่างคนมุสลิมกับคนจีนใน ขณะเดียวกันก็มีการรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ทางการค้าเช่นในการค้าขายของร้านคนจีนได้ให้ลูกจ้างแต่งกายเป็นมุสลิมและในร้านคนจีนบางคนเชื่อว่าเจ้าที่มีเชื้อสายมุสลิมซึ่งเรียกว่า “เจ้าที่แขก” อาหารที่ใช้เซ่นไหว้จึงไม่มีอาหารที่มีส่วนประกอบของเนื้อหมูในรอบ 1 ปีจะมีการเซ่นไหว้เจ้าที่ด้วยอาหารคาวหวานในวันตรุษจีนและวันสารทจีนเช่นเป็ดไก่ร้านค้าบางร้านเลือกไหว้เฉพาะผลไม้โดยอธิบายว่าเพื่อความสะดวกและป้องกันการพลั้งเผลอหากมีเนื้อหมูปนเปื้อนไป นอกจากนั้นในการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวมลายูและชาวจีนในย่านสายกลางที่ไม่เห็นมีสัตว์เลี้ยงคือสุนัขชาวจีนไม่นิยมเลี้ยงสุนัขเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดขึ้นกับเพื่อนบ้านซึ่งเป็นมุสลิมและในการค้าคนจีนสามารถข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ในเรื่องของภาษาโดยการเรียนรู้ภาษามลายูและนำมาใช้ในการทำการค้าโดยเฉพาะแม้แต่ชาวมลายูที่ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารก็จะมาใช้ภาษาไทยในการสื่อสารกับลูกค้าเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ดังนั้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ทำให้เกิดสำนึกทางชาติพันธุ์ ในสังคมเมืองชาวมลายูและชาวจีน ต่างก็มีกระบวนการในการให้ความหมายและการให้ตัวตนของกลุ่มเพื่อจำแนกกลุ่มของตนออกจากอีกกลุ่มหนึ่งอย่างชัดเจน ในย่านสายกลางคนมลายูและคนจีนมีค่านิยมร่วมกันมีกลไกการปรับตัวเพื่อความขัดแย้งในการอาศัยอยู่ร่วมกัน รวมทั้งคนมลายูก็ได้ปรับอัตลักษณ์ของตนในการอยู่ร่วมกับกลุ่มคนจีน

งานเขียนของบาร์ท (Fredrik Barth) นักมานุษยวิทยาซึ่งมีอิทธิพลต่อการศึกษาที่เกี่ยวกับการศึกษาด้านชาติพันธุ์มาก งานเขียนของเขาในหนังสือรวบรวมบทความที่ชื่อว่า Ethnic Group and

Boundaries :The Social Organization of Cultural Difference ซึ่งปีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1969 มีข้อเสนอทางทฤษฎีของอยู่ว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identities) เป็นสิ่งที่สามารถดำรงอยู่ได้โดยการรักษาสิ่งที่เรียกว่า “พรมแดนทางชาติพันธุ์” ซึ่งจะเป็นเส้นที่แบ่งกลุ่มหนึ่งออกจากอีกกลุ่มหนึ่ง เส้นแบ่งดังกล่าวไม่ได้อาศัยความแตกต่างโดยทั่วไปทางวัฒนธรรม (cultural difference) เป็นเครื่องแบ่งแยก (Barth1969)

ข้อโต้แย้งของบาร์ท ซึ่งเป็นความสำคัญของความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่จะเป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อาจพบได้น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกัน อย่างเช่น ความแตกต่างที่สำคัญในเรื่องภาษา เป็นต้น แนวการวิเคราะห์ที่เจาะลึกดังกล่าว ส่วนใหญ่มักได้มาจากการศึกษาในประเทศโลกที่สาม ทฤษฎีของบาร์ทได้รับการยอมรับว่านำไปใช้ได้ทั่วไปในสังคมที่มีการแบ่งหน่วยย่อย ได้แก่กลุ่ม หรือสังคมที่มีลักษณะชีวิตที่เฉพาะ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหน่วยที่มีการผลิตซ้ำและมีการสืบทอดด้วยตัวเอง แต่กลับขาดองค์กรผู้นำรวมศูนย์ทางการซึ่งบาร์ทบอกว่าสังคมดังกล่าวมักจะพบในสังคมยุคหลังอาณานิคม ที่มีพรมแดนทางภูมิศาสตร์คาบเกี่ยวกันระหว่างรัฐต่างๆ ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ในขณะที่รัฐยุคหลังอาณานิคมพยายามที่จะใช้อำนาจในการควบคุมประชากรหลายชาติพันธุ์ ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้สังคมที่มีลักษณะเป็นกลุ่มย่อยดังกล่าวข้างต้นต้องอยู่ในภาวะเสี่ยง ถ้าพวกเขาไม่ยอมเป็นส่วนหนึ่งของประชากรส่วนใหญ่ที่มีอำนาจในการปกครอง หรือชนกลุ่มน้อยที่แบ่งแยกความแตกต่างด้วยภาษาก็จะระแวงสงสัย นอกจากนี้ถ้าหากรัฐที่เกิดใหม่ขาดความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจ การปกครอง หรือการควบคุมดินแดนที่ตนปกครอง การแข่งขันระหว่างกลุ่มชนที่อยู่ใกล้เคียงในอาณาบริเวณหรือภูมิภาคเดียวกัน อาจจะเกินความสามารถในการควบคุมของรัฐหรือให้อยู่ในความสงบได้

ในการปฏิสัมพันธุ์ระหว่างชาติพันธุ์ การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างชาติพันธุ์นับเป็นส่วนหนึ่งของนิเวศน์วิทยาทางวัฒนธรรม (cultural ecology) ในการปะทะสังสรรค์ระหว่างชาติพันธุ์และการปรับตัวระหว่างกลุ่มต่างๆ นำมาซึ่งรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ ดังนี้ (Barth 1969,19-20)

1. กลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในตำแหน่งหรืออาชีพ (niche) ที่แตกต่างกัน การแก่งแย่งทรัพยากรจึงมีโอกาสเกิดขึ้นได้น้อย เมื่อเป็นเช่นนี้การพึ่งพิงอาศัยระหว่างกลุ่มจึงมีจำกัด แม้ว่ากลุ่มเหล่านี้จะอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ช่องทางในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มจึงอยู่ที่การทำการค้าหรือการจัดงานประเพณีต่างๆ

2. กลุ่มต่างๆ ที่ปกครองหรือผูกขาดอยู่ในอาณาบริเวณที่แยกขาดออกจากกัน อาจเกิดการแข่งขันกันในเรื่องทรัพยากร และการปฏิสัมพันธ์อาจเกี่ยวกับเรื่องการเมืองตามแนวชายแดนและส่วนอื่นๆ

3. กลุ่มต่างๆอาจจะจัดบริการและสินค้าที่สำคัญให้แก่กัน ในกรณีที่นี้การอยู่ในตำแหน่งและการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันแต่มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน ถ้ากลุ่มต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์ทางการเมืองจะนำไปสู่การช่วยเหลือกันระหว่างกลุ่ม ถ้ากลุ่มแข่งขันและอยู่ร่วมกันท่ามกลางการผูกขาดวิธีการผลิตที่แตกต่างกันจะนำมาซึ่งความสัมพันธ์อันแนบแน่นทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ รวมทั้งการพึ่งพาอาศัยกันในรูปแบบอื่นๆอีกด้วย

4. รูปแบบการปฏิสัมพันธ์ 3รูปแบบข้างต้นจะเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่สม่ำเสมอ แต่โดยทั่วๆไปแล้วจะพบรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบที่4 เป็นกรณีที่กลุ่มต่างๆ แข่งขันกันในตำแหน่งหรืออาชีพอย่างเดียวกัน เมื่อเวลาผ่านไปกลุ่มหนึ่งอาจเข้ามาแทนที่อีกกลุ่มหนึ่ง หรือสองกลุ่มอาจช่วยเหลือกันมากขึ้นและพัฒนาการพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้น

ความคิดเรื่องอัตลักษณ์และการเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้นอยู่กับธรรมชาติของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ความสำนึกทางชาติพันธุ์เป็นสำคัญขององค์กรทางสังคมและพรมแดนของกลุ่ม ซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องมีขอบเขตที่แน่นอนตายตัว ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ยิ่งไปกว่านั้นบาร์ทยังเสนอว่าพรมแดนทางชาติพันธุ์นี้เองที่เป็นตัวอธิบายความเป็นกลุ่มไม่ใช่วัตถุทางวัฒนธรรม (Barth 1969, 15) นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยาส่วนหนึ่งเห็นด้วยกับแนวคิดของ Barth ที่ว่าอัตลักษณ์ของกลุ่มเกิดจากการรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์และการข้ามไปข้ามมาระหว่างพรมแดนเกิดขึ้นได้ภายใต้เงื่อนไขของการใช้ทรัพยากรที่จำกัดร่วมกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน

พรมแดนทางชาติพันธุ์ที่บาร์ทกล่าวถึงนั้นหมายถึง พรมแดนทางสังคม ไม่ใช่พรมแดนหรือเส้นแบ่งอาณาบริเวณหรือพื้นที่ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จะรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มเมื่อสมาชิกของกลุ่มมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ การปฏิสัมพันธ์นี้เองที่จะเป็นตัวนำมาซึ่งแนวทางในกำหนดขอบเขตของการเป็นสมาชิก และวิถีทางในการแสดงออกซึ่งสัญลักษณ์ของกลุ่ม รวมทั้งเป็นเส้นแบ่งที่ไม่ใช่คนกลุ่มเดียวกันออกไปการแบ่งแยกว่าใครเป็นคนของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมีนัยยะในการตระหนักถึงความแตกต่างในเรื่องของค่านิยมและการแสดงออกในสังคม นำไปสู่การจำกัดขอบเขตของการปฏิสัมพันธ์

บาร์ทมองว่าอัตลักษณ์ของกลุ่มเกิดจากการรักษาเขตแดนทางชาติพันธุ์และการข้ามไปมาระหว่างเขตแดนเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของการใช้ทรัพยากรที่จำกัดร่วมกันระหว่างกลุ่มต่างๆที่อยู่ใกล้เคียงกันเขตแดนทางชาติพันธุ์ที่กล่าวถึงนี้คือเขตแดนทางสังคมไม่ใช่เขตแดนหรือเส้นแบ่งอาณาบริเวณหรือพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆจะรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มเมื่อสมาชิกของกลุ่มมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นการปฏิสัมพันธ์นี้นำมาซึ่งแนวทางในการกำหนดขอบเขตของความเป็นสมาชิกและวิถีทางในการแสดงออกซึ่งสัญลักษณ์ของกลุ่มรวมทั้งเส้นแบ่งคนที่ไม่ใช่

คนกลุ่มเดียวกันออกไปการแบ่งแยกว่าใครเป็นคนของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมีนัยในการตระหนักถึงความแตกต่างในเรื่องของค่านิยมและการแสดงออกในสังคมนำไปสู่การจำกัดขอบเขตของการปฏิสัมพันธ์การรักษาเขตแดนทางชาติพันธุ์เป็นสถานการณ์หนึ่งของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันแต่ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์นี้บางครั้งกลุ่มชาติพันธุ์ต้องลดการรักษาเขตแดนลงและอาจเกิดการข้ามเขตแดนทางชาติพันธุ์ขึ้นได้และทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Barth 1969, 19-20)

บทความเรื่อง อัตลักษณ์ของชุมชนมุสลิมในตำบลรือเสาะออก : ภาคใต้ของประเทศไทย ของ อลิสา หะสาเมาะ (2552) การศึกษาพบว่า ชุมชนมุสลิมรือเสาะออก ได้นำเสนออัตลักษณ์ผ่านลักษณะทางกายภาพ เช่น ประชากร การศึกษา และศาสนา โดยชุมชนพยายามรักษาอัตลักษณ์ของตนเองโดยไม่ยอมจำนนต่ออำนาจของรัฐ หรือวัฒนธรรมหลวง เช่น การไม่ยอมเปลี่ยนจากการพูดภาษามลายูมาเป็นภาษาไทย และเรื่องราวประวัติศาสตร์ต่างๆที่ชุมชนแสดงออกมา ก็ต้องการจะแสดงให้เห็นความเชื่อของตนผ่านความเคร่งครัดต่อบทบัญญัติศาสนาอิสลาม และการปฏิเสธวัฒนธรรมอื่น ทำให้ชุมชนแสดงออกและดำรงอัตลักษณ์ของตนไว้ ซึ่งไม่เพียงแต่ในเรื่องของภาษา และการแต่งกาย แต่ยังรวมไปถึงการสำนึกทางประวัติศาสตร์ การนับถือศาสนาที่ใช้เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียม และการใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวันอีกด้วย

ความคิดเรื่องชาติพันธุ์นี้ คายส์ (Keyes 1982,12-13 อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์ 2537) มองว่า อาจพิจารณาแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ แบบที่ชาติพันธุ์ตั้งถิ่นฐานใกล้เคียงกันพึ่งพาอาศัยกัน และแบบที่ความสัมพันธุ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ในลักษณะชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อย

1. การพึ่งพาของกลุ่มชาติพันธุ์

การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไม่จำเป็นต้องวิเคราะห์ในแง่มุมของชุนกลุ่มน้อย และชนกลุ่มใหญ่เสมอไป ในที่ที่มีชาติพันธุ์ย่อยๆหลายกลุ่ม ก็มีความน่าสนใจศึกษา เช่น Keyes เสนอว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งอยู่รกรากบริเวณเดียวกัน จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน ในอดีตนั้นความเจริญมักจะเกิดขึ้นในที่ราบลุ่มเป็นส่วนใหญ่ ในการศึกษาชาวเขาในทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จะมีลักษณะเป็นคู่ เช่น คนลัวะ/คนเมือง คนคะฉิ่น/คนฉาน คนกะเหรี่ยง/คนพม่า เป็นต้น ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดระหว่างกลุ่มที่มีความเจริญน้อยกว่ากับกลุ่มพื้นที่ราบที่เจริญมากกว่า และสามารถผลิตสิ่งที่ชาวเขามาสามารถผลิตได้ (Keyes1979อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์ 2537)

ในการศึกษาชาวเขาและคนพื้นราบบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ ประเทศปากีสถาน พบว่า ชาวเขาเผ่ากูจาร์ (gujar) คนเผ่าโคหิสถาน จะอาศัยอยู่บนภูเขาสูง และคนพื้นราบอย่างเผ่าปาทาน (pathan) จะมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้ามาก มีความเจริญทางวัฒนธรรมที่สูงกว่า มีอำนาจในลุ่มแม่น้ำ พวกปาทานจะยอมให้พวกกูจาร์อยู่บน ตราบที่พวกกูจาจะไม่สร้างความรบกวนต่อเสถียรภาพของพวกปาทาน

จากตัวอย่างข้างต้นเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ด้วยกันได้อย่างสันติ แต่สำหรับการศึกษาความขัดแย้งของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่จำเป็นต้องอยู่ใกล้ชิดกัน เช่น ปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาแตกต่างกัน ซึ่งเป็นความขัดแย้งที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนามากกว่าความขัดแย้งทางกลุ่มชาติพันธุ์

2. กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์แบบชนกลุ่มน้อยชนกลุ่มใหญ่

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ใกล้กันแต่เข้ากันไม่ได้ จะพบว่า มาจากวัฒนธรรมสองวัฒนธรรมที่เข้ากันไม่ได้ มีวัตถุประสงค์ทางการเมืองที่ไม่ตรงกัน ต่างกลุ่มต่างไม่ยอมรับซึ่งกัน ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มและจำเป็นต้องใช้แนวคิดความขัดแย้งในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งจะมองจากความสัมพันธ์ชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่

กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอำนาจในการปกครองประเทศ คือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่าเป็นชนกลุ่มใหญ่ แต่กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในปะเทศของตัวเองแต่ไม่ได้มีอำนาจในการปกครองเราเรียกว่า ชนกลุ่มน้อย สำหรับประเทศไทยเรา ชนกลุ่มใหญ่ก็คือคนไทย ส่วนชนกลุ่มน้อยได้แก่ คนจีน คนญวน คนลาว ชาวเขาเผ่าต่างๆ คนมาเลย์ (หรือมุสลิมในภาคใต้) คนอินเดีย เป็นต้น

ตัวอย่างการศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ ที่เห็นได้อย่างชัดเจนในบทความของคายส์ (Charies F. Keyes) เรื่อง Who are the Tai : Reflection on the Invention of Identity (1995) ซึ่งพยายามที่จะอธิบายว่า ความเป็นชาติพันธุ์ไทยร่วมกันนั้น ไม่ได้วางอยู่บนพื้นฐานของภาษาและวัฒนธรรมร่วมกันเท่านั้น แต่เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการทางการเมืองของการรัฐประชาชาติสมัยใหม่ในฐานะที่เป็นชุมชนจินตนาการ (imagined community) หมายถึงหน่วยทางการเมืองที่สร้างขึ้นมาด้วยการให้ความหมายใหม่ ในรูปของสัญลักษณ์ร่วมกัน ในความคิดของ คายส์ แม้ว่าคนไทยก่อนหน้าการสร้างรัฐชาติขึ้นมา ไม่ได้ผูกพันกันบนพื้นฐานของความเป็นชาติ แต่ก็จะยึดความสำนึกในบรรพบุรุษร่วมกันของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งพยายามที่จะตอกย้ำความสำคัญของหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง เพื่อให้เป็นสัญลักษณ์ร่วมกันของพลเมืองไทยในรัฐต่างๆและมีการสร้างอนุสาวรีย์กษัตริย์กรุงรัตนโกสินทร์ในจังหวัดต่างๆ ที่เคยมีกษัตริย์อยู่แล้วเพื่อสร้างความหมายของการเป็นรัฐเดียวกัน ซึ่งนัยของ คายส์ แสดงถึงความเป็นชาติพันธุ์ไทยในรัฐไทยนั้นเป็นเรื่องที่ถูกสมมติขึ้นหรือเป็นเพียงจินตนาการขึ้นมา ในกระบวนการการสร้างรัฐไทย ไม่ใช่ลักษณะที่เป็นแก่นแท้อย่าง

ตายตัว เพราะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา 2553)

จตุพร ดอนโสม (2551) ศึกษาเรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายเวียดนามบ้านนาจอก ตำบลหนองญาติ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ผลการศึกษาพบว่า คนไทยเชื้อสายเวียดนามได้สร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ด้วยประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา การแต่งกายชุดแบบเวียดนาม เพลงประจำชาติ และเลือกเอาเรื่องราวของเจ้าเจิ่น ฮึ่ง ด่าว และโฮจิมินห์ เข้ามาเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ โดยตอกย้ำถ่ายทอดผ่านการประกอบพิธีกรรมในศาลเจ้าด่าย เวือง ประจำหมู่บ้าน ทั้งหมดล้วนแต่เป็นการสร้างอัตลักษณ์ การให้ความหมายต่อกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ซึ่งมีการปรับเปลี่ยน ลื่นไหลไปตามบริบทของสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของไทย นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจุบันบ้านนาจอกได้กลายมาเป็นหมู่บ้านมิตรภาพไทยเวียดนามเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในบริบทของกระแสพัฒนานั้น เป็นการสร้างอัตลักษร์ทางชาติพันธุ์โดยคนภายนอก ในขณะเดียวกันคนไทยเชื้อสายเวียดนามบ้านนาจอกเองก็ได้สร้างัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ผ่านพิธีกรรมในศาลเจ้าและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมหลายอย่าง ดังนั้น อัตลักษณ์ที่กลุ่มชาติพันธุ์ได้สร้างขึ้นมา และการสร้างโดยคนภายนอกจึงได้ซ้อนทับ บางอย่างมีความเหมือน และหลายอย่างมีความแตกต่างออกไป ดังนั้นการนำเสนอตัวตนทางชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายเวียดนามสู่สังคมภายนอก จึงมีความหมายในหลากหลายชุดด้วยกัน

งานวิจัยของสุกัญญา เบานิด (2549) เรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่น: ศึกษากรณีแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร ผลการศึกษาพบว่า การสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่นที่เป็นแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร มีการสร้างสำนึกร่วมกันโดยใช้ประวัติศาสตร์และการธำรงภาษา หนังสือ และวัฒนธรรมประเพณีของมอญเอาไว้ เพื่อรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์กับกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะชนชาติพม่า จนกระทั่งสมัยอาณานิคม เมื่อพม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษด้วยเงื่อนไขทางการเมืองตามแนวคิดรัฐชาติสมัยใหม่ มอญก็ได้สร้างอัตลักษณ์ใหม่ โดยเป็นอัตลักษณ์เชิงการเมือง ซึ่งเป็นการสื่อให้เห็นถึงการแยกตัวและการแตกหักกับพม่า โดยสร้างสำนึกเรื่องชาติผ่านมีประวัติศาสตร์ เช่น วันชาติมอญ เพลงชาติมอญ เป็นต้น เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์มอญอพยพมาจากพม่าเพื่อเป็นแรงงานในจังหวัดสมุทรสาคร ก็ได้ซ่อนอัตลักษณ์ความเป็นพม่าไว้ และเลือกแสดงความเป็นมอญให้เด่นชัดขึ้น เพื่อสร้างการยอมรับและการประนีประนอมกับสังคมไทย โดยเลือกแสดงอัตลักษณ์มอญผ่านภาษา วัฒนธรรมประเพณี การจัดงานวันชาติมอญ เป็นอัตลักษณ์ที่สร้างขึ้นบนพื้นฐานความสัมพันธ์กับคนไทยเชื้อสายมอญ

ในฐานะผู้อพยพ คนมอญย้ายถิ่นได้สร้างสังคมข้ามพรมแดนผ่านพรมแดนรัฐชาติ โดยการสร้างสายสัมพันธ์กับคนมอญในเมืองมอญ คนมอญในเมืองไทย และคนมอญในต่างประเทศ กิจกรรมสายสัมพันธ์เกิดขึ้นครอบคลุมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม คนมอญที่ย้ายถิ่นมีความสำนึกอยู่ตลอดเวลาว่าตัวเองนั้นอยู่ที่เมืองมอญ จึงนิยามตนเองว่าเป็น “มอญเมืองมอญ” มากกว่าเป็นพม่า

นอกจากนี้ก็ได้มีการถกเถียงกันมากในวงวิชาการเมืองไทยเกี่ยวกับการนิยามความหมายว่ามีความเหมือนหรือต่างกันกับคำว่า เอกลักษณ์ แต่ในระยะหลังมานี้วงวิชาการ เช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ สุทธิวงศ์ พงษไพบูลย์ และศรีศักร วัลลิโภดม หันมาสนใจการให้ความหมายโดยมองว่า ไม่ควรไปยัดเยียดการครอบความหลากหลายทางวัฒนธรรม สุทธิวงศ์ พงษไพบูลย์ เสนอว่า น่าจะเป็นการถูกต้องและเหมาะสมกว่า เพราะคำนี้เปิดทางให้กับทุกคน หรือทุกส่วนในสังคมสามารถมีอัตลักษณ์ของตนได้ (ศูนย์มานุษยวิทยาศิรินธร2547, 32-33 อ้างถึงใน จตุพร ดอนโสม 2551)

วันดีสันติวุฒิเมธี (2545, 219-221 อ้างถึงใน มงคล พนมมิตร 2551) ได้อธิบายว่า กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่สลับซับซ้อนหลากหลายไม่หยุดนิ่งมาตั้งแต่อดีตซึ่งสันนิษฐานกันว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันช่วงเวลาเดียวกันมีการติดต่อสัมพันธ์ทั้งในเชิงซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของกันความสัมพันธ์ดังกล่าวก่อให้เกิดการหยิบยืมและผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกันดังนั้นเมื่อกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มต้องการรักษาความเป็นหนึ่งเดียวหรือความเป็นปึกแผ่นในพวกเดียวกันกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เพื่อสร้างความเหมือนในพวกเราและความต่างในพวกเขาจึงเกิดขึ้นในกระบวนการนี้อาจมีทั้งการสร้างขึ้นมาใหม่อย่างสิ้นเชิงและการหยิบยืมบางส่วนทางวัฒนธรรมคนอื่นมาทำให้เป็นของเราอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในยุคหนึ่งแต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปอัตลักษณ์อาจใช้ไม่ได้ผลเนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีการปรับตัวและหยิบยืมวัฒนธรรมระหว่างกันด้วยเหตุนี้เมื่ออัตลักษณ์เก่ามีพลังน้อยลง อัตลักษณ์ใหม่จึงถูกสร้างขึ้นมาทดแทนอัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนตายตัวและไม่หยุดนิ่งการสืบทอด และผลผลิตอัตลักษณ์ใหม่จึงเกิดขึ้นได้เสมอภายใต้กาลเวลาและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

การศึกษาเรื่องชาติพันธุ์ในสังคมไทย เพิ่งเริ่มได้รับความสนใจเมื่อไม่นานมานี้เอง แต่สำหรับในต่างประเทศนั้น การศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ได้รับความสนใจมานานแล้ว ผู้ที่สนใจศึกษาส่วนใหญ่ก็จะเป็น นักสังคมศาสตร์ นักมานุษยวิทยา และนักรัฐศาสตร์ เป็นต้น นักมานุษยวิทยาจะเป็นกลุ่มที่สนใจในด้านของโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มคนที่มีความแตกต่างหลากหลายของ

ขนบธรรมเนียมประเพณี และเน้นการพยายามทำความเข้าใจคนแต่ละกลุ่มจากทุกแง่มุม ทำให้นักมานุษยวิทยา เลือกที่จะศึกษากลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (อมรา พงศาพิชญ์2537)

งานด้านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในสังคมไทยอาจแบ่งออกได้เป็น 3 แนว ซึ่งได้แก่

1. การศึกษาที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมแบบเก่า ในลักษณะที่ตายตัว โดยพยายามที่จะค้นหาลักษณะเฉพาะของกลุ่มชน

2. การศึกษาที่ได้รับอิทธิพลมาจากเศรษฐศาสตร์การเมืองและการให้ความสนใจต่อกระบวนการโลกาภิวัตน์และการปรับเปลี่ยนของชุมชน

3. การศึกษาที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในระบบของทุนนิยมยุคหลัง ซึ่งมีการอพยพหลั่งไหลของผู้คน สินค้า แรงงานและวัฒนธรรมข้ามพรมแดนของรัฐชาติอย่างรวดเร็ว ทำให้วัฒนธรรมไม่ได้มีความหยุดนิ่ง ตายตัว แต่จะมีการเลื่อนไหลอย่างต่อเนื่อง อยู่ตลอดเวลา

สำหรับความหมายของคำว่า กลุ่มชาติพันธุ์นั้น บางครั้งในภาษาพูดโดยทั่วๆไปของคนไทยก็มักใช้คำว่า เชื้อชาติ ซึ่งก็คือกลุ่มคนที่มีจุดกำเนิดจากบรรพบุรุษเดียวกัน มีประเพณีขนบธรรมเนียม หรือภาษาเดียวกัน รวมถึงมีความรู้สึกในความเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน ตัวอย่างเช่น กลุ่มคนไทย กลุ่มคนจีน กลุ่มคนมลายู กลุ่มคนพม่า กลุ่มคนเขมร กลุ่มคนกะเหรี่ยง เป็นต้น ทั้งนี้การจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆเหล่านี้ ซึ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญ นั่นก็คือ ความสำนึกของคนในกลุ่มนั้นว่ามีชาติพันธุ์ใด ปัจจัยทางภาษาอย่างเดียวจึงไม่สามารถที่จะกำหนดความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้นได้ จึงต้องอาศัยขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นตัวกำหนดที่สำคัญกว่า

นอกจากนี้แล้วคนบางคนหรือกลุ่มคนบางกลุ่ม ก็ไม่สามารถยึดมั่นอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าเมื่อเขาอยู่ในสิ่งแวดล้อมหรือสังคมใดก็จะมีสำนึกอย่างหนึ่ง และเมื่อสิ่งแวดล้อมหรือสังคมเปลี่ยนแปลงไป เขาก็มีสำนึกอีกอย่างหนึ่ง เช่น คนจีนที่เกิดและเติบโตในประเทศไทย รวมถึงเรียนหนังสือในเมืองไทย เมื่ออยู่ในหมู่เพื่อนคนไทย ก็มักมองตัวเองว่าเป็นคนไทย แต่เมื่อกลับไปอยู่ในบ้านตนเองที่มีญาติพี่น้องที่พูดภาษาจีนก็กลับมองว่าตัวเองเป็นคนจีน ชาวเขาเผ่าต่างๆในประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน เขาอาจมองตัวเองว่าเป็นชาวเขาหรือคนเมืองหรือคนไทยก็ย่อมได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่าขณะนั้นเขาอยู่ในสภาพแวดล้อมเช่นไร

การศึกษาการสร้างและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ พบมีดังนี้ งานวิจัยของ ปริมจิต วาสีอนุรักษ์(2552) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นผู้หญิงดีของชนชาติพันธุ์: กรณีศึกษาข้าราชการครูสตรีชาวลีซูระดับผู้อำนวยการโรงเรียนผู้หนึ่ง พบว่า กรณีศึกษามีนัยการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ใหม่ตามแนวปฏิบัติของชุมชนไทยพื้นราบเพื่อให้เกิดการยอมรับ

ไม่แปลกแยกและเพื่อความอยู่รอดในสังคมใหม่สามารถเลือกใช้อัตลักษณ์ให้เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ที่เผชิญอยู่โดยมักเลือกใช้เฉพาะอัตลักษณ์ที่เป็นที่ยอมรับและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองนอกจากนี้กรณีศึกษาถ่ายทอดอัตลักษณ์ใหม่แก่ลูกสาวและนักเรียนชาติพันธุ์เพื่อให้ลูกสาวเป็นคนไทยเต็มตัวและเพื่อนักเรียนชาติพันธุ์พัฒนาและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้เป็นที่ยอมรับของชุมชนพื้นราบมากขึ้นกรณีศึกษาใช้ภาษาไทยแทนภาษาลีซูการแต่งกายจากชุดลีซูเป็นชุดตามสมัยนิยมทำงานรับราชการครูในโรงเรียนแทนการทำงานไร่อย่างไรก็ตามกรณีศึกษายังคงมีอัตลักษณ์ลีซูสองสิ่งคือ การใช้นามสกุลลีซูและการใช้ภาษาลีซูกับแม่ที่พูดภาษาไทยไม่เป็นกรณีศึกษาไม่กำหนดนิยามความเป็นผู้หญิงดีแต่อธิบายความเป็นผู้หญิงดีในบริบทใหม่ในการทำงานหนักขยันและรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนอย่างดีกรณีศึกษาคิดว่าชุมชนลีซูไม่ใช่เป็นที่ของตนไม่ต้องการใช้ชีวิตในชุมชนลีซูอีกต่อไปเหตุผลว่าด้วยอาชีพการงานวิธีคิดแบบผู้รับการศึกษา สมัยใหม่อย่างต่อเนื่องและ/หรือด้วยเหตุผลส่วนตัวที่ไม่ชอบกรอบสังคมในชุมชนลีซูอัตลักษณ์ของกรณีศึกษามีการเปลี่ยนแปลงสลับไปมาอยู่ตลอดเวลามีความเลื่อนไหลมีการปรับตัวและเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ในพื้นที่ที่ผู้วิจัยมีโอกาสเข้าไปศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถพบเห็นความหลากหลายของผู้คนผ่านการแต่งกาย ภาษา ความเชื่อและพิธีกรรม สิ่งเหล่านี้เองที่เรียกว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และจะเป็นตัวแบ่งแยกพรมแดนของแต่ละกลุ่มคนออกจากกัน กลายเป็นพรมแดนทางชาติพันธุ์เกิดขึ้น

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2546) มองว่า การไม่หยุดนิ่งตายตัวของของอัตลักษณ์ หมายถึงกระบวนการที่ปัจเจกต่อรอง ตั้งคำถาม หรือแม้แต่การปฏิเสธตำแหน่งแห่งที่ ที่ทางสังคมยัดเยียดมาให้ การปฏิเสธไม่จำเป็นต้องเป็นการต่อต้านโดยตรง หรือสร้างอัตลักษณ์ตรงข้าม บางทีก็เป็นการ “เล่น” กับกรอบที่ถูกวางไว้ โดยสร้างนัยยะของความหมายใหม่ขึ้นมาแทน การไม่หยุดนิ่งของกระบวนการดังกล่าวนี้ จึงเป็นการชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของการต่อต้านที่มีชีวิตชีวา

ฉลาดชายรมิตานนท์ (2540, 64อ้างถึงใน มงคล พนมมิตร2551) ให้คำอธิบายความหมายของอัตลักษณ์ว่าหมายถึงสิ่งที่เรารู้สึกว่าเป็น “พวกเรา” แตกต่างจากเขา “พวกเขา” หรือ “คนอื่น” อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียวแต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นตัว “พวกเรา”อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคมอัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง “พวกเรา” หรือ “คนอื่น” หรือกระบวนการสร้างอัตลักษณ์เกิดควบคู่กันไปเช่น อัตลักษณ์ของวัยรุ่นปัจจุบันกับวัยรุ่นในอดีตก็จะมีความแตกต่างกันไปเนื่องมาจากกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน

จะเห็นว่าการมองความหมายของอัตลักษณ์ทั้งจากมุมมองของฉลาดชาย รมิตานนท์ (2540, 64 อ้างถึงใน มงคล พนมมิตร 2551) และอภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2546) เห็นพ้องต้องกันว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ลื่นไหล ไม่หยุดนิ่ง ไม่ได้มีขึ้นตามธรรมชาติ กระบวนการสร้างและปรับเปลี่ยนที่แตกต่างก็

จะสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างออกไปด้วย ทั้งนี้เจนกินส์ (Richard Jenkins) ก็ยังชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์มิใช่เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในตัวของมันเองหรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะของความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลาซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายของ เบอร์เจอร์และลัคแมน (Peter Berger and Thomas Luckmann) ที่ว่าอัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคมเมื่อตกผลึกแล้วอาจจะมีความคงที่ปรับเปลี่ยนหรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลักกล่าวโดยอีกนัยหนึ่งอัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ว่าเราเป็นใครและคนอื่นเป็นใครนั่นคือเป็นการกอปรขึ้นและดำรงอยู่ว่าเรารับรู้เกี่ยวกับตัวเองอย่างไรและคนอื่นรับรู้เราอย่างไรโดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่นๆด้วย(พจมาน นิตย์ใหม่ 2550)

ฐิรวุฒิ เสนาคำ (2549) กล่าวถึงอัตลักษณ์ว่าเป็นเรื่องที่เราบอกว่าเราคือใคร และคนอื่นบอกว่าเราเป็นใคร นั่นหมายถึงเป็นสิ่งที่ผู้อื่นให้คำนิยามต่อตัวเราด้วย ซึ่งก็เป็นเสมือนเรื่องเล่า (Narrarive) อีกทั้งรัตติยา สาและ (2544) ได้ให้ความหมายของอัตลักษณ์มลายูมุสลิมไว้ว่า มลายูมุสลิมก็ได้แก่คนเชื้อชาติมลายูนับถือศาสนาอิสลาม การดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นที่ฐานความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งก็สอดคล้องกับเก็ตถวาบุญปราการ (2551) ที่กล่าวว่าอัตลักษณ์ของมลายูมุสลิม จะผูกโยงกับหลักการของศาสนาและวัฒนธรรม

โดยพื้นฐานแล้วความหมายของอัตลักษณ์ มีความเกี่ยวข้องกับความหมายที่ทับซ้อน คาบเกี่ยวกันอยู่ระหว่างตัวตน หรืออัตลักษณ์ที่สัมพันธ์อยู่กับสังคม ที่หมายถึงโครงสร้างทางสังคมที่จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับบทบาท หน้าที่ ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนที่สัมพันธ์กับคนอื่นๆในสังคมกับอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับความคิดและการตีความของปัจเจกบุคคลในการนิยามหรือการให้ความหมายของตัวเองเมื่อสัมพันธ์กับสังคม หรือสิ่งแวดล้อม (ณฐพงศ์ จิตรนิรัตน์2548)

ณฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ (2548) ยังกล่าวอีกว่า อัตลักษณ์ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างเลื่อนลอย อัตโนมัติ หากแต่ถูกสร้างขึ้นจากความหมายและการปฏิบัติของแต่ละช่วงเวลา ในลักษณะของการปะทะ ต่อรองและการขัดขืนเชิงอำนาจ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ระหว่างรัฐ(และสังคม) ในกระบวนการสร้างภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ของรัฐ(และสังคม) นั้น มีความแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์และความชอบธรรม ที่จะทำให้สิ่งที่สร้างขึ้นมาได้รับการยอมรับ

ยศ สันตสมบัติ (2545, 50 อ้างถึงใน มงคล พนมมิตร2551) ได้กล่าวว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มิใช่ผลผลิตของเชื้อชาติและวัฒนธรรมหากแต่อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นและสร้างใหม่เป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กับบริบทและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและการเลื่อนไหลของเครือข่ายแห่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ประเด็นสำคัญในการทำความเข้าใจกับอัตลักษณ์ทาง

ชาติพันธุ์ในลักษณะสัมพัทธ์จึงอยู่ที่ว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไม่อาจดำรงอยู่อย่างโดดๆ แยกออกต่างหากจากความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่นๆกระบวนการก่อสร้างอัตลักษณ์ในบริบทของความเป็นชาติพันธุ์จึงไม่อาจแยกออกได้จากความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสัญลักษณ์

รัตติยา สาและ (2544) กล่าวว่า มนุษย์ทุกชาติพันธุ์ ทุกศาสนาย่อมมีระบบความเชื่อของตนเอง นั่นคือ มีการสร้างสรรค์จุดหมายปลายทางแห่งวัฒนธรรมประชาชาติและความเป็นพลโลก การแสดงออกในชีวิตประจำวัน ซึ่งพฤติกรรมต่างๆเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เลือกตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามแบบฉบับที่ตนเองชอบ และต้องการให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงอยู่เพื่อสนองต่อความเชื่อและความศรัทธา ตลอดจนมาตรฐานทางจิตใจและศีลธรรมเห็นว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรไม่ควร ผิดหรือถูก

เก็ตถวา บุญปราการ (2551) มองว่ามุสลิมเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ทางศาสนา (ethnoreligious group) ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมมุสลิมผูกพันแนบแน่นอยู่กับศาสนาอิสลาม จนแทบจะกล่าวได้ว่าเป็นเนื้อเดียวกันส่งผลให้คนทั่วๆมองว่า อุดมการณ์ การปฏิบัติ และพิธีกรรมทางศาสนา เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดของการเป็นมุสลิม นอกจากนั้น จรัญ มะลูลีม กิติมา อมรทัต และพรพิมล ตรีโชติ (2539) ยังชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของวัฒนธรรมอิสลาม เท่ากับเป็นการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของอิสลาม ซึ่งมุสลิมจะไม่ยินยอม โดยเฉพาะศาสนาอิสลามที่เน้นหนักในการสืบทอดศาสนาวัฒนธรรมเป็นพิเศษ มุสลิมทุกคนมีหน้าที่ในการเผยแพร่ศาสนาอย่างก็ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้อื่นเห็น แต่ทั้งนี้ก็ไม่ใช่การสรุปเอาได้ว่า วัฒนธรรมอิสลามเป็นวัฒนธรรมที่เก่าแก่โบราณหรือตายแล้ว ไม่ทันสมัย ไม่ทันเหตุการณ์ เพราะได้ถ่ายทอดมาแล้วกว่า 1,400 ปีมาแล้ว ซึ่งในความเป็นจริงมิได้เป็นเช่นนั้น เนื่องจากเนื้อหาของอิสลามแบ่งออกได้เป็นสองส่วน คือ ส่วนที่มีความคงที่อยู่ตลอดเวลา เช่น การนมัสการต่อพระเจ้า การปกปิดร่างการของสตรีตามบทบัญญัติ กับส่วนทีมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเทศะ อย่างเช่น การประกอบอาชีพ และการศึกษา เป็นต้น มุสลิมจึงมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่วางอยู่บนรากฐานของความเป็นชุมชน การเป็นกลุ่มสมาชิก หรือองค์กร หรือสมาคมทางศาสนา ลัทธิหรือนิกาย หรือประเพณีความเชื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยเฉพาะสำนึกและการรับรู้ในการเป็นสมาชิกชุมชนประชาชาติผู้มีความศรัทธาความเชื่อในอิสลาม

วีระ สมบูรณ์ (2553) ได้วิเคราะห์ เกี่ยวกับ รัฐ-ชาติ ชาติพันธุ์ ออกเป็นสองประการ คือ ประการแรก ชาติ เป็นผลมาจากการให้ชาติพันธ์หนึ่ง เป็นกลุ่มชนหลัก (dominant ethnicity) ครอบครองอาณาเขตที่มีเส้นแบ่งเขตแดนชัดเจน (ผู้เขียนเลี่ยง คำว่า ชาติพันธุ์ เพื่อเน้นพันธะทางวัฒนธรรมและสังคม มากกว่าสายเลือดสายพันธุ์ อย่างที่มักจะอุปโลกน์มันขึ้นมา ทั้งๆที่ไม่มีใครในโลกที่มีความบริสุทธิ์ทางสายพันธุ์) และประการที่สอง รัฐ คือกระบวนการสถาปนา ธำรงรักษา

และขยายการผูกขาดรวมศูนย์ทุนประเภทต่างๆ พร้อมทั้งจัดตั้งสนามทางการ หรือสนามราชการขึ้น เพื่อให้ทุนทั้งหลาย (กายภาพ เศรษฐกิจ สารสนเทศ สัญลักษณ์ ตุลาการ และเกียรติยศ ฯลฯ) ตกอยู่ภายใต้การรวมศูนย์นั้น ทั้งนี้การรวมศูนย์ทั้งหมดก่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิดแห่งรัฐ ซึ่งถูกปลูกฝังตอกย้ำ จนกลายเป็นจิต หรือความรู้สึกนึกคิดของไพร่ฟ้าพลเมืองของรัฐนั้นๆ ทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว

ดังนั้น การที่คนคนเดียวจะมีความรู้สึกว่ามีหลายชาติพันธุ์ จึงไม่ใช่เรื่องที่แปลกประหลาด และไม่ใช่เรื่องของความผิดถูก แต่ก็เป็นการชี้ให้เห็นว่า ความสำนึกในชาติพันธุ์ของตนเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้และไม่ถาวร แต่เมื่อคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดที่มีความสำนึกในกลุ่มชาติพันธุ์ชัดเจนไม่เปลี่ยนแปลง จึงทำให้กลุ่มคนนั้นๆเป็นกลุ่มที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ และสัญชาติที่สอดคล้องกัน

อะซามะ ฉินหมี (2548) ศึกษาเรื่อง ความซับซ้อนและความลื่นไหลของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านชีวิตของผู้หญิงลีซูคนหนึ่ง ผลการศึกษาพบว่า นโยบายต่างๆของรัฐเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดการกลืนวัฒนธรรมทั้งยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซูเพราะทำให้กลุ่มชาติพันธุ์นี้ตกอยู่ในสภาพไร้สัญชาติไร้ตัวตนในสังคมไทยเพราะถูกทำให้เป็นไทยตามนิยามของรัฐที่ไม่อนุญาตให้ความแตกต่างและหลากหลายทางชาติพันธุ์ดำรงอยู่ ส่งผลให้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของลีซูคลอนแคลนและมีความหมายต่อคนลีซูรุ่นใหม่ๆน้อยลงเป็นลำดับคนรุ่นใหม่จึงประสบกับวิกฤตอัตลักษณ์และต้องดิ้นรนไปสู่วิถีชีวิตและอัตลักษณ์ใหม่ที่“แตกกระจัดกระจาย” มากขึ้น องค์ประกอบรองลงมาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลีซู คือ กระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมที่ส่งผลให้ชนเผ่าลีซูจำนวนไม่น้อยเน้นวัตถุนิยมมากขึ้นทำให้เพิกเฉยความคิดว่าด้วยและความอับอายที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างเคร่งครัดในอดีต ผลการศึกษาในครั้งนี้ยังชี้ให้เห็นด้วยว่าการสร้างและการพัฒนาอัตลักษณ์ของคนๆหนึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์และประสบการณ์ของชีวิตในแต่ละกาละในแต่ละบริบทและคนแต่ละคนจะเลือกใช้อัตลักษณ์ต่างๆให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทและสถานการณ์ที่เผชิญอยู่และมักจะเลือกใช้เฉพาะอัตลักษณ์ที่เป็นที่ยอมรับและ/หรือเอื้อประโยชน์สูงสุดให้ตนเองในการต่อรองทางอำนาจในสถานการณ์นั้นๆเท่านั้นโดยสรุปอัตลักษณ์เป็นเพียงสิ่งที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อนำไปใช้สนองวัตถุประสงค์เฉพาะทางดังนั้นอัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีความคงที่และเลื่อนไหลหรือเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลสมัยและบริบทของสังคมทั้งนี้โดยมี“ความสัมพันธ์ทางอำนาจ” เป็นเงื่อนไขของการประดิษฐ์การเลื่อนไหลและการเลือกใช้อัตลักษณ์นั้น

สำหรับความคิดในเรื่องชาติพันธุ์นั้น กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมจึงมีลักษณะเด่นคือเป็นกลุ่มที่มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน ซึ่งหมายถึงการมีสายเลือดเดียวกัน และรวมถึงบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมด้วย ทำให้ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันมีความผูกพันทางสายเลือด

และวัฒนธรรมพร้อมๆกันไป ซึ่งความรู้สึกที่ผูกพันนั้นจะช่วยเสริมสร้างเอกลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ และในขณะเดียวกันก็จะสามารถที่จะปลุกเร้าความรู้สึกให้เกิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นนับถือศาสนาเดียวกัน

จากแนวคิดเกี่ยวและการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์จะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงตัวตนว่าเป็นใครอย่างไรอัตลักษณ์ที่แท้จริงจะอิงอยู่กับคุณค่าประวัติศาสตร์สิทธิความเป็นมาทางสังคมดั้งเดิมของชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นพวกเราที่แตกต่างจากพวกเขาในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างสานความสัมพันธ์กับสังคมอื่นหรือกลุ่มอื่นได้ อัตลักษณ์ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติไม่ได้เป็นผลผลิตของเชื้อชาติวัฒนธรรมและไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่อัตลักษณ์สามารถถูกสร้างขึ้นมาใหม่และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นที่มีกระบวนการสัมพันธ์กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

แนวคิดการต่อรอง (negotiation)

การเจรจาต่อรอง (negotiation) เป็นกระบวนการในการต่อรองระหว่างฝ่ายต่างๆ เพื่อการยอมรับ และเห็นชอบในการเปลี่ยนแปลงของข้อเสนอที่ได้ทำการเจรจากัน (ปราณี จิตกรณ์กิจศิลป์ 2553)

สำหรับในงานวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนในอาณาบริเวณพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียนี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้คนในสนามวิจัย นั่นคือ กลุ่มแรงงานรับจ้างข้ามแดน ซึ่งการดำเนินชีวิตของผู้คนเหล่านี้ ต่างก็เกิดการต่อสู้ต่อรอง อยู่ตลอดเวลา แนวความคิดที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในมองปรากฏการณ์ครั้งนี้ โดยหยิบยกแนวความคิด “ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน” ของ de Certeau (1984) ที่ให้ความสำคัญกับชีวิตประจำวัน เนื่องจากชีวิตประจำวันไม่สามารถที่ดำเนินผ่านไปได้โดยปราศจากการต่อรอง การแข่งขัน และการควบคุมของอำนาจ (ลลินทิพย์ ก้องพานิชกุล 2554)

“ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน”ได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายในแวดวงการศึกษาวัฒนธรรมตั้งแต่ปี 1990 เริ่มมาจากปัจจัยหลายอย่างส่วนหนึ่งคือจากความต้องการที่จะหันเหจากข้อจำกัดของการวิเคราะห์ที่มองปรากฏการณ์ทางสังคมในแง่ตัวบทสัญญะ (sign) และภาพแทน (representation) ตามแนวทางของโครงสร้างนิยมนอกจากนั้นการที่ชีวิตประจำวันได้รับความสำคัญในแง่หนึ่งก็สัมพันธ์อยู่กับสิ่งละอันพันละน้อยเรื่องราวเล็กๆของคนเล็กๆและวิธีคิดที่ว่าเวทีของการต่อสู้ไม่ได้จำกัดอยู่แต่การเล่าเรื่องใหญ่ๆอย่างการเมืองเศรษฐกิจสังคมในด้านหนึ่งชีวิตประจำวันได้รับความสนใจเพื่อที่จะเน้นถึงความสำคัญของความรู้สึกและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่มีส่วนกำหนดความเป็นไปได้ในสังคมไม่ใช่เรื่องการครอบงำกำหนดจากโครงสร้างแต่เพียงอย่างเดียว ชีวิตประจำวันในความหมายนี้ปรากฏชัดขึ้นในแวดวงสังคมศาสตร์ที่ต้องการก้าวพ้นจากแนวคิด

โครงสร้างนิยม (structuralism) และปฏิฐานนิยม(positivism) ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง เรื่อยมาจนถึงทศวรรษที่ 1980 ปฏิกิริยาดังกล่าวสะท้อนออกมาในแนวทางของกลุ่มที่เรียกว่า“สังคมวิทยาจุลภาค” (micro sociology) ซึ่งเน้นไปที่การหาวิธีอธิบายรายละเอียดของประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน (เก็ตถวา บุญปราการ 2551)

de Certeau ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับชีวิตประจำวันไว้ในงานสองเล่ม คือ Practice of Everyday Life ซึ่งตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสในปี 1980 เป็นผลมาจากโครงการวิจัยของ de Certauและคณะทำให้กับหน่วยงานของฝรั่งเศสเล่มแรกแปลเป็นภาษาอังกฤษเมื่อปี 1984 ในช่วงที่เขายังมีชีวิตอยู่และสอดคล้องกับจังหวะที่แนวคิดว่าด้วยชีวิตประจำวันกำลังเป็นที่สนใจในแวดวงวิชาการแองโกลแซกซอนในขณะที่เล่มที่ 2 แปลเป็นภาษาอังกฤษในอีก 10 ปีให้หลังแนวคิดของ de Certeau พัฒนามาจากOutline of a Theory of Practice ของบูดิเยอร์ โดย de Certauอธิบายว่า ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันที่มีนัยสำคัญ (signifyingpractice) และแบ่งปฏิบัติการออกเป็น 2 ลักษณะ นั่นคือ ยุทธศาสตร์ (strategy) และ กลยุทธ์ (tactics) โดยยุทธศาสตร์ หมายถึง พื้นที่ของฝ่ายที่มีอำนาจ เช่น กองทัพ นักธุรกิจ ซึ่งสามารถกับอีกฝ่ายหนึ่งได้ เช่น ศัตรู คู่แข่ง เป็นต้น ส่วนกลยุทธ์ หมายถึง คือสิ่งที่ตรงกันข้ามกับยุทธศาสตร์ นั่นคือเป็นพื้นที่ของคนอื่น และเป็นศิลปะของผู้ที่อ่อนแอ (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ 2552)

สิ่งที่ de Certeau เสนอไว้ใน The Practice of Everyday Life มีเป้าหมายหลักอยู่ 2ประการคือประการแรกการเน้นความสำคัญของการบริโภคและประการที่สองจะเน้นการตั้งคำถามกับการศึกษาชีวิตประจำวัน

สำหรับเป้าหมายประการแรกนั้น ต้องการชี้ให้เห็นความสำคัญของการบริโภคที่ผูกโยงอย่างแนบแน่นกับเรื่องราวของชีวิตประจำวัน ซึ่งเขาปฏิเสธความคิดของกลุ่มซ้ายใหม่ที่ดูแคลนวัฒนธรรมสมัยนิยมและสังคมบริโภคว่าเป็นการลดทอนคุณค่าของความเป็นมนุษย์โดยพยายามชี้ว่าการบริโภคมีด้านบวกด้วยไม่ใช่เรื่องราวของการชี้นำอำนาจเพียงอย่างเดียวแต่ย้ำว่ามวลชนไม่ได้เป็นผู้บริโภคที่ถูกกระทำอยู่ตลอดเวลาแต่มีวิธีการ (ways of operating) ที่จะสัมพันธ์กับอำนาจ

ส่วนเป้าหมายประการที่สอง เป็นการตั้งคำถามกับการศึกษาชีวิตประจำวันเพื่อนำไปสู่จุดหมายทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีข้อสรุปไว้ก่อนแล้วเพียงแต่ใช้ชีวิตประจำวันเป็นเครื่องมือนำไปสู่จุดหมายนั้นๆซึ่งเขาเห็นว่ากลไกของอำนาจในภาวะสมัยใหม่ที่ชีวิตประจำวันต้องต่อรองด้วยนั้นหมายถึงความพยายามนำชีวิตประจำวันไปใส่กรอบแนวคิดทฤษฎีของนักวิชาการที่สนใจชีวิตประจำวัน โดยที่ไม่ทำให้ชีวิตประจำวันกลายเป็นเพียงวาทกรรม

แต่สิ่งที่ de Certeau สนใจคือวิธีการที่ฝ่ายอ่อนแอหรือถูกครอบงำ โดยใช้จังหวะเวลาและโอกาสที่มีอยู่ฉวยประโยชน์จากฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่า เขามองว่าการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นเรื่องของการแย่งชิงและต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจ(power relations) ระหว่างผู้กำหนดกับผู้ใช้ ทั้งหมดนี้ไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางเดียวแต่เป็นวงจรของอำนาจที่หมุนเวียนอย่างไม่สิ้นสุดในชีวิตประจำวันจึงทำให้ชีวิตประจำวันมีมิติทางการเมือง

บทความเรื่อง กลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงานข้ามชาติจากชายแดนกัมพูชา-ลาว ที่ทำงานในประเทศไทย ภายใต้กระแสการพัฒนาอนุภาคลุ่มน้ำโขง ของไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (2552)ซึ่งได้ใช้แนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน มาผนวกกับแนวคิดข้ามชาติของคนส่วนน้อย เพื่อมาอธิบายชีวิตของแบบข้ามแดน นั่นคือแรงงานข้ามแดนที่ผิดกฎหมาย ที่ข้ามแดนมาทำงาน หลังจากที่มีการทำให้เป็นการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (GMS) ซึ่งถือเป็นการข้ามชาติระดับภูมิภาค พบว่า การข้ามแดนมาทำงาน ต้องอาศัยกระบวนการค้าแรงงานชาติ ซึ่งมีนายหน้าที่เป็นคนลาว เรียกว่า “สายใหญ่” ใช้การเดินทางโดยเรือ และเดินเท้าผ่านพื้นที่ป่า เพื่อหลบด่านของเจ้าหน้าที่ไทย การข้ามแดนของแรงงานแต่ละครั้งต้องเสียค่าใช้จ่าย สี่ถึงห้าพันบาท จะใช้เงินเก็บของครอบครัว ถ้าไม่มีก็ต้องทำงานใช้หนี้ แรงงานเหล่านี้ถูกส่งไปทำงานที่ใช้แรงหนัก เรียกว่า “ถูกขายหัว” ขณะที่การส่งเงินกลับบ้านต้องจ่ายเงินผ่าน “ธนาคารชายแดน” ซึ่งต้องมีการหักค่าใช้จ่าย โดยพ่อค้าเงินทั้งฝั่งไทยและลาว ซึ่งพวกเขายึดมั่นว่าธนาคารชายแดนที่ดีต้องมีความซื่อสัตย์ ข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ผู้ถูกวิจัยอาศัยอัตลักษณ์ความเป็นลาว ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และเหตุผลทางศีลธรรมในการปฏิบัติการข้ามแดน ส่วนคนที่ไม่มีทุนก็จะตกเป็นเหยื่อของการะบวนการแรงงานข้ามชาติ ขณะที่การโอนเงินข้ามแดน เลียนแบบธนาคารพาณิชย์ แต่คนชายแดนนำเอาศีลธรรมที่เป็นพื้นฐานระบบเศรษฐกิจแบบเดิมมาต่อรอง

การศึกษาของเก็ตถวา บุญปราการ (2551) เรื่อง ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ผลการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมทางการค้าของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียในการต่อรองกับกฎระเบียบของรัฐ-ชาติและต่อรองกับหลักการของศาสนาอิสลามไม่ว่าจะเป็นทั้งสินค้าราคาข้ามแดนที่สูงกว่าราคาสินค้าในไทยรูปแบบเสื้อผ้าที่ขัดต่อหลักการของศาสนาอิสลามการขนส่งสินค้าข้ามแดนที่ต้องลักลอบนำสินค้าข้ามแดนจากไทยมาขายยังตลาดอาเก็ดการหลบหลีกการตรวจจับของเจ้าหน้าที่ซึ่งต้องใช้หลากหลายวิธีคือ “กองทัพมด” “การเตะเข้าเตะออก” “การยัดไส้”เป็นต้น ทำให้เห็นกลวิธีที่ซับซ้อนและหลากหลายของกลุ่มผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนกลุ่มคนขนส่งสินค้าข้ามแดนในการต่อรองกับกฎระเบียบของรัฐ-ชาติและหลักการของศาสนาอิสลาม ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวช่วยทำให้มองเห็นได้ชัดเจน เกี่ยวกับการต่อรองต่ออำนาจรัฐและกฎของศาสนา ที่เกิดขึ้นผ่านบริบทสังคมการค้าขาย และการข้ามแดน

การปฏิบัติการ (practices) สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของมนุษย์ในการปรับเปลี่ยนสภาวการณ์ที่พวกเขาเข้าไปเกี่ยวข้องพร้อมๆกับสร้างซ้ำเงื่อนไขทางสังคมที่สืบทอดมาจากอดีตซึ่ง

แน่นอนว่ามนุษย์ตั้งใจกระทำสิ่งต่างๆในสถานการณ์ทางสังคม เช่น การเอาชนะเกมส์การแข่งขันหรือการเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยที่การกระทำการดังกล่าวนั้น เป็นการผลิตซ้ำเครือข่ายทางสังคมที่เป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์การแข่งขันมาตรฐานทางสังคมปทัสถานในการร่วมมือกันเป็นต้นขึ้นมาอย่างไม่ตั้งใจในการเน้นถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ความหมายที่แท้จริงของโครงสร้างชีวิตทางสังคมสามารถมองเห็นได้ทั้งในแง่เป็นสื่อกลางและผลลัพธ์ของกิจกรรมทางสังคม (เชษฐาพวงหัตถ์ 2548) การกระทำของบุคคลหรือกลุ่มนั้นผ่านการรับรู้ว่าโครงสร้างมีอยู่และการกระทำนั้นอาจจะไม่ได้เป็นไปตามที่โครงสร้างกำหนดไว้เสมอไปบุคคลจึงมีความสามารถในการคิดและการปฏิบัติการรวมถึงการใช้ระบบในสังคมกำหนดการกระทำของตนเอง

งานวิจัยของออมสิน บุญเลิศ (2551) เรื่อง การต่อรองและปรับตัวของคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในเมืองเชียงใหม่ พบว่า การต่อรองและปรับตัวของชาวไทใหญ่พลัดถิ่นเกิดขึ้นในภาวะที่ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นต้องเผชิญการถูกทำให้เป็นอื่นและแปลกแยกจากรัฐชาติซ้ำซ้อนทั้งจากรัฐชาติพม่าและรัฐชาติไทยที่ควบคุมผู้คนภายใต้แนวความคิดความมั่นคงของชาติดังนั้นการถูกจัดวางตำแหน่งแห่งที่ในฐานะ“แรงงานต่างด้าว” ของชาวไทใหญ่พลัดถิ่นจึงไม่ใช่เพียงปัจจัยการผลิตในระบบทุนนิยมอีกทั้งการควบคุมและกีดกันชาวไทใหญ่พลัดถิ่นไว้นอกสังคมไทยที่ปฏิบัติการผ่านระบบทะเบียน, บัตรประจำตัวที่ระบุสิทธิของผู้เป็นเจ้าของบัตรกฎระเบียบกฎหมายและการสร้างมายาคติผ่านสื่อต่างๆนั้นก็ไม่ได้มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดชาวไทใหญ่พลัดถิ่นปฏิบัติการต่อรองโดยการให้ความหมายและให้คุณค่าใหม่กับสิ่งเหล่านั้นตลอดเวลาในการมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนอื่นๆและยุทธวิธีในการปรับตัวของชาวไทใหญ่พลัดถิ่นก็หลากหลายสัมพันธ์กับตำแหน่งแห่งที่และทุนทางสังคมของเขา/เธอเหล่านั้นเชื่อมโยงกับพื้นที่และสถานการณ์ของการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นการนิยามอัตลักษณ์ความเป็นไทใหญ่จึงมีความยืดหยุ่นและหลากหลาย

สำหรับงานวิจัยของ พรรณภัทร ปลั่งศรีเจริญสุข (2551) เรื่องอัตลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติคืนถิ่นกับการต่อรองการพัฒนาของชาวบ้านในจังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า การเดินทางไปทำงานต่างประเทศเป็นปฏิบัติการหนึ่งในการต่อรองของชาวบ้านในชนบทกับการพัฒนาด้วยการปรับสร้างอัตลักษณ์ของพวกเขาเมื่อคืนถิ่นท่ามกลางบริบทการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ดังที่พบว่าแรงงานชายข้ามชาติคืนถิ่นนำเอารายได้ความรู้และประสบการณ์จากการทำงานในต่างประเทศมาปรับใช้ในการผลิตซ้ำหรือปรับสร้างอัตลักษณ์บางประการซึ่งสัมพันธ์ต่อการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทั้งในครอบครัวชุมชนตลอดจนนำมาปรับใช้เพื่อเพิ่มศักยภาพการต่อรองในระดับชุมชนกับภายนอกเพื่อนำการพัฒนามาสู่ชุมชน

การศึกษายังพบอีกว่าแรงงานชายคืนถิ่นนำเอารายได้ความรู้และประสบการณ์จากการทำงานในต่างประเทศมาปรับใช้ในการผลิตซ้ำและเพิ่มพูนสถานภาพของหัวหน้าครอบครัวในฐานะ

พ่อบ้านผู้หารายได้เลี้ยงครอบครัวโดยแสดงผ่านการบริโภคอุปโภคและการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆทั้งยังพบว่าแรงงานคืนถิ่นจำนวนหนึ่งสามารถนิยามความมีตัวตนของพวกเขาและสมาชิกในครัวเรือนว่าเป็น“คนไปไกล”ซึ่งอ้างอิงกับความสำเร็จจากการทำงานในต่างประเทศผ่านการแสดงความสามารถในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและดำรงความเป็นผู้บริโภคและผู้ผลิตได้อย่างต่อเนื่องด้วยการครอบครองสินค้าสมัยใหม่หรือหรือการปรับสร้างกิจกรรมก่อรายได้ที่เคลื่อนออกไปจากการดำรงชีพแบบดั้งเดิมเพื่อมีนัยว่าไปไกลกว่าการเป็นคนชนบทที่ล้าหลังอย่างไรก็ตามแรงงานคืนถิ่นจะสามารถปรับสร้างอัตลักษณ์ของพวกเขาเพื่อต่อรองกับการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมได้มากน้อยเพียงใดนั้นสัมพันธ์กับภูมิหลังทางเศรษฐกิจความรู้ประสบการณ์และเครือข่ายทางสังคมของพวกเขาก่อนที่จะเดินทางไปทำงานในต่างประเทศ

ในสนามของผู้วิจัยสามารถ พบเห็นปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงานรับจ้างผ่านการต่อรองของแรงงานรับจ้างและแรงงานรับจ้างข้ามแดน ทั้งในพื้นที่ของการข้ามแดน การทำงานและต่อรองกับกฎของศาสนา เป็นต้น ซึ่งการต่อรองที่เกิดขึ้นก็เป็นการแสดงอัตลักษณ์และตัวตนของแรงงานรับจ้างมุสลิมนั่นเอง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียผู้วิจัยได้นำแนวคิดหลัก 3 แนวคิด มาวิเคราะห์ปรากฏการณ์แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ดังนี้

ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ที่ซึ่งมีการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่หลากหลาย ความสัมพันธ์ของผู้คนบริเวณชายแดนไม่ได้มีความสัมพันธ์กับความเป็นรัฐชาติอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่เส้นแบ่งเขตแดนเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการบ่งชี้ความเป็นพลเมืองและความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ ในขณะที่พรมแดนทางสังคมและวัฒนธรรมมีลักษณะที่ข้ามพ้นพรมแดนรัฐชาติออกไป โดยผู้วิจัยจะนำมาแนวคิดพื้นที่ชายแดน (borderland) ของดอนนันและวิลสัน (Donan andWilson 1999) นำมาวิเคราะห์ บริบทความเป็นพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ที่ซึ่งแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนไปมา ได้มีการแสดงออกถึงอัตลักษณ์และการต่อรองในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งแรงงานรับจ้างมุสลิมดำเนินกิจกรรมตั้งแต่การข้ามแดนไปสู่พื้นที่ตลาด โดยมีความสัมพันธ์กับผู้คนและกฎเกณฑ์ระหว่างสองรัฐชาติ

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน เป็นสิ่งซึ่งแสดงออกให้เห็นถึงตัวตนและการให้ความหมายต่อแรงงานรับจ้างมุสลิม อีกทั้งอัตลักษณ์ดังกล่าวก็ยังสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับกลุ่มคน หรือบริบทของสังคมที่แรงงานรับจ้างมุสลิมเข้าไป

ปฏิสัมพันธ์ด้วย ปรากฏการณ์เหล่านี้ผู้วิจัยจะใช้ แนวคิดของเฟดริค บาร์ท (Fredrik Barth 1969) ที่มองว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic Identities) เป็นสิ่งสามารถดำรงอยู่ได้โดยการรักษาสิ่งที่เรียกว่า “พรมแดนทางชาติพันธุ์” ซึ่งจะเป็นเส้นที่แบ่งกลุ่มหนึ่งออกจากอีกกลุ่มหนึ่ง เส้นแบ่งดังกล่าวไม่ได้อาศัยความแตกต่างโดยทั่วไปทางวัฒนธรรม (cultural difference) ในการแบ่งแยก ผู้วิจัยจะได้นำแนวคิดดังกล่าวนี้ มาวิเคราะห์อัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมที่ครอบคลุมตั้งแต่ การประกอบสร้างอัตลักษณ์ผ่านการแต่งกาย ภาษา ศาสนา และพิธีกรรมความเชื่อ และการให้ความหมายต่อแรงงานรับจ้างมุสลิม ที่ข้ามแดนจากประเทศไทยไปทำงานในร้านขายของในตลาดอาเก็ด และย่านตึกแถวอาคารพาณิชย์ในตลาดปาดังเบซาร์ ประเทศมาเลเซีย รวมทั้งวิเคราะห์แรงงานรับจ้างมุสลิม ที่ทำงานในร้านค้า ตลาดปาดังเบซาร์ไทย

ในการข้ามแดนของแรงงานรับจ้างมุสลิม จะต้องเผชิญกับการบริบทของพื้นที่และกลุ่มคนที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเต็มไปด้วยการต่อรอง ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการต่อรอง (negotiation) ของ de Certeau(1980) ที่มองว่าการต่อรองเป็นปฏิบัติการในชีวิตประจำวันมาวิเคราะห์ถึงกลยุทธ์ (tactic) ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ที่เป็นพฤติกรรมซึ่งแสดงออกถึงการยอมรับไม่ยอมรับ การต่อต้าน หลบหลีก หรือการใช้วิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ของแรงงานข้ามแดนที่มีต่ออำนาจของรัฐนายจ้าง คนซื้อ ศาสนา และรวมทั้งการแสดงออกต่อกลุ่มคนที่แตกต่างหลากหลาย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องอัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ผู้วิจัยมีความสนใน 2 ประเด็นหลัก คือ การสร้างอัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ และเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ของสังคม โดยคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์ของสังคม ที่มีความแตกต่างจากปรากฏการณ์ของธรรมชาติ ผู้วิจัยจึงมีความเชื่อว่าการทำความเข้าใจปรากฏการณ์สังคม ก็จะทำให้ได้รับข้อมูลที่สำคัญได้เช่นเดียวกัน

สนามวิจัยชายแดน

การทำวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยในอาณาบริเวณพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ที่ประกอบไปด้วย ตลาดอาเก็ดและตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ในปาดังเบซาร์มาเลเซีย และตลาดปาดังเบซาร์ไทย โดยศึกษาตั้งแต่พื้นที่ที่แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนจากไทยไปสู่มาเลเซีย และมุ่งเน้นการศึกษาไปยังร้านขายเสื้อผ้า ร้านขายขนม ในตลาดทั้ง 3 แห่งข้างต้น โดยจะศึกษาการสร้างอัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานมุสลิมในพื้นที่ดังกล่าว เนื่องจากพื้นที่ชายแดน มีการขยายตัวของตลาดและการค้า รวมทั้งการพัฒนาของรัฐให้พื้นที่เป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการลงทุนและการท่องเที่ยว ทำให้พื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย เป็นแหล่งรวมของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ที่มีการแสดงอัตลักษณ์ของผู้คนที่หลากหลาย รวมทั้งอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนที่ผู้วิจัยศึกษาในครั้งนี้ นอกจากนี้พื้นที่ชายแดนยังถูกต่อรองจากผู้คนในพื้นที่ รวมทั้งแรงงานรับจ้างข้ามแดนอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย ทำให้พื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นพื้นที่ของความหลากหลายที่น่าสนใจ

การเลือกศึกษาแรงงานรับจ้างมุสลิม ในพื้นที่ของร้านค้าของคนมุสลิมที่ขายเสื้อผ้าในตลาดอาเก็ด และร้านขายขนมคนจีนมาเลย์ย่านตึกแถวอาคารพาณิชย์ ตลาดปาดังเบซาร์ มาเลเซีย รวมทั้งร้านค้าขายเสื้อผ้า ในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เนื่องจากพื้นที่วิจัยสามารถพบร้านค้าลักษณะดังกล่าวอยู่เป็นจำนวนมาก และมีความหลากหลายของผู้คน รวมทั้งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจการค้าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ในพื้นที่มีผู้คนข้ามแดนจากไทยไปมาเลเซีย เนื่องจากสภาพตลาดการค้ามีความคงทนถาวรเมื่อเทียบกับพื้นที่ชายแดนใกล้เคียง เช่นที่ด่านวังประจัญ (หลักเขต) ในขณะเดียวกันด่านสะเดาหรือด่านนอก ก็มีความโดดเด่นในเรื่องของแหล่งท่องเที่ยวสถานบันเทิง

เป็นส่วนใหญ่ สำหรับความหลากหลายในพื้นที่ปาดังเบซาร์ที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาในครั้งนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถมองเห็นปรากฏการณ์ของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ที่แตกต่าง ที่จะนำไปสู่การแสดงอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างรวมทั้งการต่อรองต่อบริบทของพื้นที่และการต่อรองตัวตนด้วยการรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์ของตน หรือแม้กระทั่งการยอมรับปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกันและกันเพื่อให้สามารถอยู่ได้ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งนี้ก็จะเป็นการแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ชายแดน หรือพรมแดนของรัฐชาติ ไม่ได้มีการซ้อนทับกันอย่างแนบสนิทกับพรมแดนทางชาติพันธุ์ และพรมแดนวัฒนธรรมของผู้คน แต่พรมแดนเหล่านี้ต่างก็เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทการปฏิสัมพันธ์สิ่งเหล่านี้จึงเป็นชายแดนที่อยู่ห่างออกไปจากพรมแดนของรัฐชาติ

ผู้ให้ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ที่เป็นแรงงานรับจ้างมุสลิม ที่ข้ามแดนไปทำงานในตลาดปาดังเบซาร์มาเลเซีย โดยเริ่มจากการที่ผู้วิจัยมีคนรู้จักที่เป็นผู้ค้าข้ามแดนและอาศัยอยู่ในพื้นที่ปาดังเบซาร์ไทย ผู้วิจัยจึงใช้โอกาสนี้ในการสอบถามข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแรงงานรับจ้างมุสลิม และยังได้รับคำแนะนำอีกมากมายถึงการเข้าไปในพื้นที่ รวมทั้งแนะนำผู้ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัยครั้ง และเป็นโอกาสที่ดีสำหรับผู้วิจัย ที่ผู้ค้าคนดังกล่าวที่ผู้วิจัยรู้จักมักคุ้น มีลูกจ้างที่เป็นแรงงานข้ามแดน ทำให้การเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักมีความสะดวกขึ้นในระดับหนึ่ง สำหรับผู้ให้ข้อมูลรายอื่นๆ ผู้วิจัยเริ่มต้นการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการลงพื้นที่เพื่อมองหาผู้ให้ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยตระหนักดีว่าแรงงานรับจ้างมุสลิม และแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของผู้วิจัย ผู้วิจัยสามารถเข้าไปพบเจอได้ในสนามอย่างแน่นอน แต่สิ่งที่ผู้วิจัยต้องเตรียมตัวเองอย่างมากนั่นก็คือ ความกล้าที่จะเข้าไปทำความรู้จักกับผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้อย่างเป็นธรรมชาติมากที่สุด และไม่ใช่แค่การลงพื้นที่เพียงครั้งหรือสองครั้งเท่านั้น ที่จะทำให้ผู้ให้ข้อมูลมองผู้วิจัยอย่างคนที่ไม่แปลกหน้ามากนัก หลายๆครั้งที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะแสดงความประสงค์ของการเข้าไปหาผู้ให้ข้อมูลเสมอ เพื่อลดความหวาดระแวงที่อาจเกิดขึ้น เนื่องจากผู้วิจัยอาศัยในพื้นที่ปาดังเบซาร์เช่นกัน โอกาสที่จะได้พบกับผู้ที่เคยให้ข้อมูลในพื้นที่ดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจึงต้องแสดงความจริงใจที่จะพูดหรือเปิดความจริงข้อนี้ให้กับผู้ให้ข้อมูลรับทราบ และผู้วิจัยก็หวังว่าเมื่อผู้วิจัยแสดงความจริงใจออกไปแล้ว ก็จะได้รับความจริงใจจากคนในพื้นที่ตอบกลับมาด้วยการเล่าเรื่องราวการเป็นแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน และประเด็นต่างๆที่วิจัยสนใจ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในงานของผู้วิจัยจึงได้แก่ แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนและแรงงานรับจ้างมุสลิม และผู้วิจัยก็ไม่ลืมที่มองเห็นความสำคัญของผู้คนรอบข้างในพื้นที่ ดังนั้นนอกจกาผู้ให้ข้อมูลที่กล่าวมา ก็ยังมี ผู้ค้ามุสลิมนายจ้างคนไทยจีน และนายจ้างคนจีนมาเลย์ รวมทั้งนายตำรวจตรวจคนเข้าเมืองคนเขียนการ์ด ลูกค้าชาวมาเลเซีย และคนขายผลไม้ที่ด่านศุลกากรปาดังเบซาร์ ผู้คนเหล่านี้ที่โลดแล่นอยู่ในงานของผู้วิจัย มีทั้งที่ผู้วิจัยเจาะจงเดินเข้าไป และมีทั้งการได้ข้อมูลจากการพบปะสนทนาทั่วไป เนื่องจากผู้วิจัยทำงานเกี่ยวกับด้านสาธารณสุขในโรงพยาบาลดังเบซาร์ ผู้รับบริการส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ และกลุ่มคนดังกล่าวพบว่ามีจำนวนมากที่ทำงานที่ปาดังเบซาร์มาเลเซีย เมื่อครั้งที่ได้มีโอกาสข้ามแดนไปเก็บข้อมูลก็จักจะได้เจอกับคนรู้จักอยู่เสมอๆ อีกทั้งก็มักจะได้ของฝากจากผู้ให้ข้อมูลติดไม้ติดมือกลับมาอยู่เป็นประจำ นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลบางท่านก็มีโอกาสได้พูดคุยสนทนากับในช่วงที่รอการตรวจสอบเอกสารขณะข้ามแดน เช่น นายตำรวจที่ด่านศุลกากรปาดังเบซาร์ไทย คนขายผลไม้ที่ด่าน หรือแม้กระทั่งก๊ะที่ทำงานเป็นคนเขียนเอกสารผ่านแดน

เป็นความโชคดีของผู้วิจัยอยู่บ้าง ที่มีทักษะการใช้ภาษามลายูติดตัวอยู่ เนื่องจากได้มีโอกาสไปร่ำเรียนเป็นเด็กปอเนาะที่ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ทำให้สามารถพูดคุยสนทนากับผู้ให้ข้อมูล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ใช้ภาษามลายูในการสื่อสารอยู่แล้ว แต่เมื่อผู้วิจัยต้องข้ามแดนไปเก็บข้อมูล ผู้วิจัยก็ไม่สามารถสื่อสารเป็นภาษามาเลย์ได้ แต่ก็สามารถแยกแยะออกระหว่างภาษามลายูกัมปง (หมู่บ้าน) ที่คนมุสลิมไทยใช้กับ กับภาษามาเลย์ ซึ่งเป็นภาษากลางหรือภาษาบะฮาซอนั่นเอง แต่เมื่อผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์หรือคนที่ทำงานในมาเลเซีย ก็จะแสดงตนให้ผู้ให้ข้อมูลทราบว่าเราเป็นคนไทย ผู้ให้ข้อมูลจึงเปลี่ยนมาคุยกับผู้วิจัยด้วยภาษาไทยแทน ผู้ให้ข้อมูลในงานของผู้วิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยไม่ได้เจาะจงเพศ อายุ หรือภูมิลำเนาแต่อย่างใด เนื่องจากต้องการให้การลงพื้นที่เก็บข้อมูลเป็นธรรมชาติ และก็จะสอบถามยังผู้คนที่หลากหลาย ตั้งแต่ผู้ค้า นายจ้าง เจ้าหน้าสาธารณสุข ผู้ซื้อ และคนอื่นๆที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ปาดังเบซาร์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีการทบทวนเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นเอกสารวิชาการ หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และสื่อออนไลน์ เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ศึกษา นอกจากนี้แล้วในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ร่วมกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลในการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัยนั้น ในระยะแรกต้องยอมรับว่า ผู้วิจัยลงสนามสำหรับการสังเกตการณ์โดยเฉพาะ สังเกตว่าใครทำอะไร อยู่ตรงไหนของพื้นที่บ้าง ร่วมกับการเก็บบันทึกภาพถ่าย เพื่อให้เห็นบรรยากาศของพื้นที่

แต่ในครั้งต่อๆมาผู้วิจัยก็เริ่มเข้าหาตัวผู้ให้ข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิง เป็นการสอบถามพูดคุยสนทนากับผู้ให้ข้อมูลอย่างเป็นปกติและมีความเป็นกันเอง เพื่อที่ผู้ให้ข้อมูลไม่รู้สึกเป็นการรบกวนและหวาดระแวง แต่ผู้วิจัยก็เข้าใจถึงลักษณะงานที่ผู้ให้ข้อมูลทำอยู่ การเป็นลูกน้องรับจ้างในร้านขายของ ถ้าหากให้เวลาทำงานมาพูดคุยสนทนากับผู้วิจัยซึ่งเป็นลูกค้าในร้านก็ไม่ใช่ จะทำให้แรงงานรับจ้างคนดังกล่าวโดนเพ่งเล็งจากนายจ้างได้ ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะไปขอสัมภาษณ์ที่บ้านพักแรงงานรับจ้างคนที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลพบว่าพักอาศัยกับนายจ้าง ทำให้วิจัยสามารถสังเกตการใช้ชีวิตของแรงงานในขณะที่อยู่ที่บ้านพักได้อีกด้วย

ผู้วิจัยพบกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนบางคน ในที่ทำงานของผู้วิจัยเอง ซึ่งก็คือที่โรงพยาบาล และบางครั้งก็เจอตามตลาดปาดังเบซาร์ จากการสังเกตพบว่าการพูดคุยสนทนากันตามโอกาสที่เจอกันเหล่านี้ช่วยลดความกดดันของแรงงานเหล่านั้น เนื่องจากไม่ต้องเป็นกังวลว่าจะถูกตำหนิจากนายจ้าง หรือการเข้ามาซื้อของร้านของผู้คน ทำให้ทั้งผู้วิจัยและแรงงานรับจ้างสนทนากันอย่างเป็นกันเอง และไม่เร่งรีบมากนัก นอกจากนี้การเตรียมตัวของผู้วิจัยในเรื่องของประเด็นคำถามก็เป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลบางคนเป็นคนที่ทำงานมายาวนานและมีประสบการณ์การทำงานเยอะ การพูดคุยสนทนาจึงมักจะมีเรื่องอื่นๆนอกเหนือจากที่ผู้วิจัยเตรียมไว้ ผู้วิจัยจึงต้องรีบเปลี่ยนเรื่องสนทนาเพื่อให้เข้าสู่ประเด็นที่ศึกษา การเปลี่ยนประเด็นการสนทนาของผู้วิจัยไม่ได้เป็นการตัดบทคู่สนทนาจนรู้สึกได้ แต่จะเป็นพูดจาที่ต้องหาประเด็นพูดคุยที่สามารถวกกลับมาประเด็นที่เราสนใจ

การเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัยนอกจากเตรียมตัวต่างๆที่กล่าวไว้ข้างต้น บันทึกสนาม และเครื่องบันทึกเสียงก็เป็นจำเป็นที่ทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลสมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น แต่การจดบันทึกจากการเล่าเรื่องของผู้ให้ข้อมูล ก็ไม่ได้เป็นการจดทุกคำพูด หรือตั้งหน้าตั้งตาจดอย่างเดียว หากทำเช่นนั้น ผู้วิจัยก็คงไม่สามารถสนทนากับผู้ให้ข้อมูลอย่างราบรื่นและเป็นธรรมชาติเท่าใดนัก ประเด็นที่ผู้วิจัยใช้ในการสนทนาก็จะเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับการแสดงอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิม ซึ่งข้อมูลบางอย่าง เช่น ภาษาและการแต่งกาย ผู้วิจัยสามารถสังเกตได้ในขณะที่กำลังสนทนาหรือในขณะที่ลงพื้นที่สำรวจ แต่เพื่อสร้างความเข้าใจมากยิ่งขึ้นผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นการรวบรวมข้อมูล แหล่งข้อมูล และวิธีการรวบรวม ตามตาราง 1 ดังต่อไปนี้

ตาราง1แสดงลักษณะผู้ให้ข้อมูลและรายละเอียด

ประเด็นการเก็บข้อมูล	แหล่งข้อมูล	ลักษณะของแหล่งข้อมูล	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
-อัตลักษณ์ -การให้ความหมาย -การต่อรอง -สภาพ/บรรยากาศการทำงาน	แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนและแรงงานรับจ้างมุสลิม	แรงงานรับจ้างมุสลิมที่ทำงานในพื้นที่ตลาดปาดังเบซาร์ไทย พื้นที่ตลาดอาเก็ด และตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ปาดังเบซาร์มาเลเซีย ที่พักของแรงงานรับจ้างมุสลิม	ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยการพูดคุยสนทนาร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ในเวลาทำงานและที่บ้าน หรือตามโอกาสที่พบเจอ
	ผู้ค้าคนมุสลิม นายจ้างคนไทยจีนและนายจ้างคนจีนมาเลย์	ผู้ที่ในพื้นที่ตลาดปาดังเบซาร์ไทย พื้นที่ตลาดอาเก็ด และตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ปาดังเบซาร์มาเลเซียและที่บ้าน	ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยการพูดคุยสนทนาร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ในเวลาทำงานและที่บ้าน หรือตามโอกาสที่พบเจอกันขณะเก็บข้อมูลในสนามวิจัย
	กลุ่มคนอื่นๆได้แก่ นายตำรวจตรวจคนเข้าเมืองคนเขียนการ์ด ลูกค้าชาวมาเลเซีย และคนขายผลไม้ที่ด่าน	ด่านศุลกากรปาดังเบซาร์ไทย ตลาดปาดังเบซาร์ไทย	สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ด้วยการพูดคุยสนทนาร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ในเวลาทำงานหรือโอกาสที่พบกันขณะเก็บข้อมูลในสนามวิจัย
-การสังเกตบริบทของพื้นที่ศึกษา	สภาพพื้นที่ตลาด สังคม และผู้คน	สภาพพื้นที่ของตลาดปาดังเบซาร์ไทยและมาเลเซีย ที่เป็นพื้นที่วิจัย	สังเกตความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวของผู้คนและพื้นที่ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของสังคมและผู้คน

การตรวจสอบข้อมูล

ตามที่ผู้วิจัยกล่าวไว้ในประเด็นที่ผ่านมาเกี่ยวการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ที่จะต้องมีการลงพื้นที่เก็บข้อมูลหลายครั้ง การลงพื้นที่หลายๆครั้งนี้เองที่ผู้วิจัยจะทำให้ผู้วิจัยสามารถตรวจข้อมูลที่ได้ว่ามีความตรงกันระหว่างผู้ให้ข้อมูลหรือไม่ หรือว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับจากผู้ให้ข้อมูลคนเดียวกันแต่ต่างโอกาส ต่างเวลากันจะมีความตรงกันหรือไม่เพียงใด การตรวจสอบข้อมูลจะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างอัตโนมัติจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่วิจัย และบางครั้งจะพบว่ากระบวนการบางอย่างก็เป็นการตรวจสอบข้อมูลได้โดยที่ผู้วิจัยไม่รู้ตัว อย่างเช่น สภาพพื้นที่ที่ผู้วิจัยสังเกตการณ์ได้จากคำบอกเล่าจากผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ ก็เป็นยืนยันกับผู้วิจัยได้ว่าสิ่งที่ผู้วิจัยเห็นและสิ่งที่ผู้วิจัยได้ยินมานั้นมีความสอดคล้องกัน บางประเด็นมีเสียงสะท้อนที่หลากหลายจากผู้คน ทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจว่าเสียงทุกเสียงมีความหมาย มีความสำคัญซึ่งเราไม่อาจจะละเลยได้ การค้นพบความหมายของเสียงสะท้อนออกมา ผู้วิจัยจะต้องทำความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลหลายครั้งในบริบทที่แตกต่างกัน จึงทำให้ผู้วิจัยเข้าใจข้อมูลที่สื่อออกมา

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้แล้ว ผู้วิจัยจะได้จะได้นำมาจำแนกประเด็นการศึกษา แต่ในความเป็นจริงการพูดคุยสนทนาของคนเรา ไม่ได้มีการพูดคุยแบบแยกย่อยตามประเด็นที่ผู้วิจัยถาม แต่ประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจ ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ การให้ความหมาย และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิม ถูกบอกเล่าหรือพูดถึงจากผู้ให้ข้อมูลอย่างร้อยเรียงและเชื่อมโยงกันไปมาเป็นเรื่องเล่าจากผู้ให้คนหนึ่ง หลังจากนี้จึงเป็นหน้าที่ของผู้วิจัยที่จะเป็นผู้มาจัดการกับข้อมูลเหล่านั้น ตอนนี้เองที่ผู้วิจัยเริ่มมองเห็นและให้ความสำคัญกับอุปกรณ์บันทึกเสียงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การถอดเทปเพื่อนำข้อมูลมาจำแนกแยกแยะให้ได้ว่า ในบทสนทนาที่ตนเองไปสัมภาษณ์มานั้น มีประเด็นอะไรอยู่ตรงไหนบ้าง ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นตอนที่ค่อนข้างใช้เวลาพอสมควร หลังจากนั้นเมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลและแยกข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษาได้แล้ว ผู้วิจัยก็ได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาตีความข้อมูลจากบทสนทนาของแต่ละคน พยายามสื่อถึงอะไร หรือให้ความหมายอย่างไรต่อคำถามของผู้วิจัย หรือบริบทที่ได้เล่ามาสื่อให้เห็นภาพของพื้นที่ ผู้คน หรือสภาพสังคมอย่างไร การวิเคราะห์เหล่านี้จะนำไปสู่บทสรุปจากวัตถุประสงค์งานวิจัยได้ในที่สุด

การนำเสนอข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาที่เกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์จะถูกนำเสนอเป็นรายงานผลการศึกษาโดยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์(Analysis description)นั่นคือ การที่ผู้วิจัยเขียนบรรยายในประเด็นที่นำเสนอ แล้วจึงเสนอข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับผู้คน หรือเหตุการณ์ที่เขียนบรรยาย ซึ่งได้จากให้ข้อมูล หลังจากนั้นก็นำเสนอข้อมูลที่เป็นคำอธิบายสำหรับแต่ละประเด็นที่ผู้วิจัยวางเอาไว้ ดังเช่น เรื่องการให้ความหมายต่อแรงงานรับจ้างมุสลิม ของผู้คนในพื้นที่ การต่อรองในการข้ามแดนของแรงงานรับจ้างมุสลิม เป็นต้น

ผู้วิจัยขอสรุปการนำเสนอเนื้อหาของวิทยานิพนธ์เรื่อง อัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย โดยสังเขปดังต่อไปนี้

บทที่ 1 บทนำ ผู้วิจัยจะนำเสนอถึงที่มาและความสำคัญ ที่นำไปสู่ความสนใจศึกษาแรงงานรับจ้างมุสลิมในประเด็นของอัตลักษณ์และการต่อรอง ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ตลอดจนคำถามในการวิจัย วัตถุประสงค์ของการศึกษา

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นการทบทวนแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้ทบทวน แนวคิดพื้นที่ชายแดน(borderland)แนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) และแนวคิดการต่อรอง(negotiation) เพื่อนำไปสู่การวางกรอบแนวคิดการศึกษาในครั้งนี้

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย เป็นการนำเสนอภาพของพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย และระเบียบวิธีวิจัยที่ผู้วิจัยเลือกใช้กับการศึกษา

บทที่ 4 แรงงานรับจ้างข้ามแดน: พื้นที่ปฏิสัมพันธ์ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นการนำเสนอปฏิสัมพันธ์ การให้ความหมายต่อแรงงานรับจ้างมุสลิมจากผู้คนในพื้นที่ ซึ่งจะนำไปสู่การแสดงอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน โดยผู้วิจัยจะวิเคราะห์จากบทสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ของการศึกษา นอกจากนี้ในบางประเด็นที่มีความละเอียดอ่อน นั่นคือ เรื่องของศาสนาอิสลาม ผู้วิจัยจะขอนำเสนอข้อมูลในประเด็นนี้โดยใช้เอกสารหรือข้อมูลทางวิชาการในการทำความเข้าใจ

บทที่ 5 คนข้ามแดน : แรงงานรับจ้างมุสลิมกับการต่อรองเป็นการนำเสนอปฏิบัติการข้ามแดนของแรงงานรับจ้างที่ต้องมีการต่อรองกับผู้คนและพื้นที่ของการทำงาน เพื่อทำความเข้าใจตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาในประเด็นการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ซึ่งแรงงานรับจ้างในพื้นที่มีการต่อรองตั้งแต่กับบ้านเกิดของตัวเอง ต่อรองกับการข้ามแดนและกฎของตลาด

โดยการหลีกเลี่ยงการปฏิบัติตามกฎของการข้ามแดนและการทำงานในต่างแดนอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ยังมีการต่อรองกับนายจ้าง ผู้ซื้อ รวมทั้งต่อรองกับแรงงานรับจ้างด้วยกัน โดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ในลักษณะบทสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่เสมือนเป็นการนำเสนอเรื่องราวผ่านเสียงสะท้อนของผู้คน

บทที่ 6 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อสรุปซึ่งเป็นข้อค้นพบจากการศึกษา ที่จะทำให้มองเห็นปฏิสัมพันธ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมกับผู้คนอื่นๆ อันนำไปสู่การแสดงอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิม รวมทั้งการข้ามแดนของแรงงานรับจ้างมุสลิมที่เต็มไปด้วยการต่อรอง และผู้วิจัยได้นำเสนอการอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ที่มีทั้งข้อเสนอแนะจากงานวิจัย ข้อเสนอเสนอเพื่อการพัฒนามนุษย์และสังคม รวมทั้งข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งต่อไป

บทที่4

แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน: พื้นที่ปฏิสัมพันธ์ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

"ปาดังเบซาร์" ก่อนปี พ.ศ.2452 พื้นที่ซึ่งผู้คนได้เคยไปมาหาสู่กัน ผู้คนมีเชื้อสายที่หลากหลาย แต่ต่อมาเมื่อพื้นที่ดังกล่าวตกเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนทางการเมืองระหว่างสยามกับอังกฤษ พื้นที่ปาดังเบซาร์แห่งนี้ก็ถูกแบ่งแยกออกเป็นสองส่วนคือปาดังเบซาร์ไทยและปาดังเบซาร์มาเลเซีย ผู้คนที่เคยไปมาหาสู่กัน กลับกลายเป็นพื้นที่ของการแบ่งแยกและควบคุม การเดินทางไปมาหาสู่กันก็กลายเป็นการเดินทางข้ามแดนระหว่างสองรัฐเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอความเปลี่ยนแปลงและความหลากหลายของผู้คนในพื้นที่ การนิยามความหมายและและการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย โดยวิเคราะห์ผ่านบริบทพื้นที่ การปฏิสัมพันธ์ของแรงงานรับจ้างกับผู้คน และปรากฏการณ์ต่างๆ เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิม ทั้งนี้ผู้วิจัยจะแบ่งการนำเสนอเนื้อหาออกเป็น 5 ประเด็นสำคัญดังนี้ คือ ประเด็นที่หนึ่ง "ปาดังเบซาร์"กับความหลากหลายของผู้คน ประเด็นที่สอง เสียงสะท้อนจาก(คนใน) ปาดังเบซาร์ ประเด็นที่สาม การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ประเด็นที่สี่การนิยามความหมายแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน และประเด็นที่ห้าซึ่งเป็นประเด็นสุดท้ายคือ ตลาดชายแดน : จุดนัดพบทางชาติพันธุ์

"ปาดังเบซาร์" กับความหลากหลายของผู้คน

ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ที่ซึ่งเป็นสนามวิจัยในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งทำความเข้าใจความหลากหลายของผู้คนในปาดังเบซาร์ว่าเป็นอย่างไร จึงได้พยายามแสวงหาคำตอบ โดยการสำรวจ และพูดคุยกับคนกลุ่มต่างๆ พบว่าคนกลุ่มต่างๆมีการตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ

ภาพประกอบ 3 ตลาดปาดังเบซาร์ไทย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

ตลาดปาดังเบซาร์ไทยเมื่อครั้งที่ผู้วิจัยเข้ามาในพื้นที่ใหม่ๆแต่ไม่ใช่ในฐานะนักวิจัย ในตอนนั้นความรู้สึกของผู้วิจัยก็เหมือนกับผู้วิจัยเข้ามายังตลาดทั่วๆไป แต่สิ่งที่ผู้วิจัยยังคงจำได้ดีเสมอคือคำบอกเล่าถึงชื่อเสียงของตลาดแห่งนี้ตั้งแต่ตอนที่ผู้วิจัยยังเป็นเด็กประถม ความรู้สึกของผู้วิจัยในตอนนั้นคือ ที่นี่จะต้องเป็นที่ที่มีความคึกคัก เต็มไปด้วยความมั่งคั่ง นั่นคือมโนภาพที่เกิดขึ้นเมื่อได้ยินคำบอกเล่าถึงกิตติศัพท์ของตลาดจากผู้ใหญ่ใกล้ชิด ผิดกับตอนนี้ เมื่อผู้วิจัยเข้ามาสู่พื้นที่จริง พื้นที่ที่เคยอยู่ในเรื่องเล่าที่ผู้วิจัยได้รับรู้เมื่อสมัยก่อน ผู้วิจัยกลับพบว่า ค่อนข้างเงียบเหงา จะมีก็แต่ตลาดโต้รุ่งที่มีของกิน และอาหารขาย ซึ่งก็มีผู้มาซื้อหาจับจ่ายกันเป็นปกติ ส่วนการค้าขายอื่นๆอย่างเช่น เสื้อผ้า ขนม เป็นต้น ความคึกคักและมั่งคั่งในความคิดของผู้วิจัยก่อนหน้านี้ก็ลดลงไป แต่สิ่งที่พื้นที่ตลาดการค้าที่นี่แตกต่างกับตลาดการค้าที่อื่นๆก็คือ พรมแดนหรือเขตแดนที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซีย ตลาดการค้าแห่งนี้จึงกลายเป็นตลาดชายแดนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และจากการสอบถามของผู้วิจัย กับกลุ่มผู้ค้า และแรงงานรับจ้าง ก็ได้รับคำตอบในลักษณะที่คล้ายคลึงกันกับประเด็นที่ผู้วิจัยนำเสนอในหัวข้อที่ผ่านมา

ภาพประกอบ 4 ร้านขายขนม ในตลาดปาดังเบซาร์ไทย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

ในตลาดปาดังเบซาร์ไทย ผู้วิจัยพบเห็นร้านค้า ร้ายขายของต่างๆมากมาย ไม่ว่าจะเป็นร้านขายเสื้อผ้าแฟชั่น ร้านขายรองเท้า ร้านขายขนม มีทั้งร้านที่มีเจ้าของร้านเป็นคนไทยมุสลิมเป็น คนไทยพุทธ และเป็นร้านค้าของคนจีน ลักษณะโครงสร้างจะเป็นตัวอาคารมั่นคง เพื่อเป็นทั้งร้านค้า ในขณะเดียวบางร้านค้าก็ใช้เป็นที่อยู่อาศัยด้วย ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วร้านค้าต่างๆเหล่านี้มักจะมีลูกจ้างช่วยขายของหรือเพื่อเฝ้าหน้าร้าน หรือบางร้านก็ยอมให้ลูกจ้างเป็นคนจัดการเองเกือบทั้งหมดตั้งแต่การเปิดร้าน การขายของ และการปิดร้าน โดยผู้เป็นเจ้าของร้านจะคอยสั่งซื้อของเข้าร้าน หรือแวะเวียนมาเยี่ยมร้านค้าของตัวเองนานๆครั้งซึ่งบางร้านค้าจะเป็นร้านขายปลีกและบางร้านค้าจะขายส่งสินค้า โดยมีผู้ค้าทั้งที่เป็นคนไทย และเป็นคนมาเลเซียมารับซื้อไปดังคำสัมภาษณ์

ภาพประกอบ 5 ร้านขายเสื้อผ้า รองเท้า ในตลาดปาดังเบซาร์ไทย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

“...ส่วนใหญ่คนต่างจังหวัดมาอยู่ คือว่าเค้ามีเครือญาติที่อยู่ที่อื่นๆ แล้วก็ชวนกันมาทำงานที่นี่ มันเป็นตลาดไง ตลาดค้าขายไงเค้ามาชวนกันมาทำงานที่นี่...”

(เด๊ะด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 5 มีนาคม 2554)

“...แต่พูดถึงที่ปาดังฯมันก็มีงานเยอะ แบกหามเค้าก็ทำกันได้ แบกของแบกน้ำแข็งอะไร เค้าก็ไม่ได้เกี่ยงงาน คนที่มาจากที่อื่น...คนที่ซูเซาะ(ยากจน) จริงๆ ถึงจะไม่เลือกงาน คนลำบากจริงๆถึงจะไม่เลือกงาน มีงานอะไรก็ทำหมด คนปาดังดูซิ ไม่ค่อยทำงานเท่าไหร่ที....”

(เด๊ะด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 5 มีนาคม 2554)

“...ย้ายมาอยู่ที่นี่(ปาดังเบซาร์ไทย) ย้ายมาเกือบสามสิบปีแล้ว ยี่สิบแปดปีแล้ว แต่จำปี พ.ศ.ไม่ได้ยี่สิบแปด ยี่สิบแปดปีแล้ว เกือบสามสิบปีแล้วตอนมา ก็ขายของทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นอะไร (ยูวาโกะเซ) ไม่ได้ไปขายฝั่งมาเลย์เลย ขายในตลาด(ฝั่งปาดังเบซาร์ไทย)..เพราะในตลาดวงกลม(ตลาดอาเก็ดที่มาเลเซีย) มันเพิ่งจะบูมมาขายของหน้าบ้านคนจีน เดินขายลูกทุเรียน แล้วแต่จะขาย ขายหมดเลย ขายข้าวยำ ขายข้าว ขายหมดเลยเมื่อก่อน คนค้าขายไม่เยอะ และก็เมื่อก่อนเวลาขายของก็เอาวางบนหัว (ทูน) แล้วก็เดินไปขายที่ตลาด แต่ก่อนปาดังนี้ก็ไม่ค่อยมีอะไรเป็นป่าหรอก ตรงนี้ก็ป่าทั้งนั้น พอเค้าไล่มาจากตรงโน้น ก็ย้ายมาย้ายมาตรงนี้ ก็มาสร้างๆ นี้ก็มาจากสามจังหวัดทั้งนั้น ไม่มีหรอกที่ว่ามาจากปาดังจริงๆ...”

(แมะ, สัมภาษณ์วันที่ 5 มีนาคม 2554)

"...สมัยก่อนไม่มีคนที่เป็นคนดั้งเดิมที่นี่นะ มีมาจากที่อื่นทั้งนั้น ที่นี่จะเป็นป่า ป่าเนินเขา พวกมาเลย์เรียกว่า ปาดังเบอะซะ หรือว่าบ้านทุ่งใหญ่ มีโจรด้วยนะ โจรจีน เป็นโจรคอมมิวนิสต์อ่ะ ที่เป็นป่าทั้งนั้นไม่มีเจ้าของ ใครเข้ามาก็ใช้การปักหลักแสดงความเป็นเจ้าของกันหรอก แต่เค้าก็อยู่โดยไม่มีเหตุการณ์ร้ายแรงนะ ถ้าโจรจีนมาขออะไร ขอข้าว ขอไก่ ก็ให้เค้าไป ไม่เป็นไร ที่นี่พวกจีนจะเข้าก่อน มาจากหาดใหญ่ คลองแงะ จากคลองทูง เข้ามาอยู่มาค้าขายกัน ส่วนคนแขกเรา สมัยป๊ะแก่ม๊ะแก่ของเราก็มาจากที่อื่น พวกก๊ะจะมาจากโน้นแหละจากแถวๆหาดใหญ่ เข้ามาอยู่มาจองที่กันตั้งแต่สมัยก่อน ก็อยู่เรื่อยมาจนสมัยก๊ะนี่แหละ แต่คนที่อยู่เดี๋ยวนี้ บอกไม่ได้เหมือนกันว่ามาจากไหนกันมั้ง เพราะเกิดและใหญ่กันที่นี่ทั้งนั้น แต่ว่าคนไทยพุทธไม่ค่อยแน่ใจส่วนมากจะเป็นพื้นเพที่นี่ แต่ว่าเค้าอยู่ข้างในลึกๆ อยู่รอบๆ พอว่าเริ่มมีคนเข้ามาก็พากันมาอยู่อาศัย ทำงานทำมาหากินกันที่นี่ หลังๆคนแขกที่มาก็จะเป็นพวกตานีมาก พวกสามจังหวัด เข้ามาอยู่เยอะและพาครอบครัวกันมาอยู่ บางคนก็มาเป็นสิบๆปีแล้วมาค้าขาย มีลูกหลานเยอะแยะ แต่ก่อนนะที่นี่เค้ามีชื่อเสียงเรื่องค้าขาย เค้าจะค้าขายมาเลย์ ทำสวนยาง ทำสวนทำไร่กัน แต่ไม่มีนะที่ทำนา คนจีนก็ค้าขาย คนไทยก็จะทำสวนทำไร่..."

(ก๊ะน้อง, สัมภาษณ์วันที่ 25 เมษายน 2555)

จากคำบอกเล่าของผู้คนในปาดังเบซาร์สะท้อนให้เห็นว่าที่ปาดังเบซาร์ไทยแห่งนี้มีเต็มไปด้วยผู้คนที่ย้ายมาพื้นที่อื่นๆไม่ว่าจะเป็นคนมุสลิมที่ย้ายมาจากพื้นที่สามจังหวัด และคนมุสลิมที่มาจากในพื้นที่จังหวัดสงขลา เพื่อมาอาศัยและทำมาหากินที่นี่ อีกทั้งได้มีการชักชวนญาติพี่น้องตามมาอีก ในอดีตการใช้ชีวิตของผู้คนที่โยกย้ายเข้ามาในพื้นที่เต็มไปด้วยความยากลำบากและต้องสุ่มเสี่ยงกับหลายอย่างเนื่องจากพื้นที่แห่งนี้เป็นป่าเขาที่มีกลุ่มโจรอาศัย ยังไม่มีการส่งเสริมเกี่ยวกับการค้า และการท่องเที่ยวอย่างเช่นในปัจจุบัน นอกจากนี้เสี่ยงของผู้คนในพื้นที่ยังสะท้อนให้ผู้วิจัยรับอยู่เสมอๆว่า กลุ่มคนที่เป็นคนในพื้นที่จริงๆหรือกลุ่มคนดั้งเดิมนั้นไม่มี แต่จะมีผู้คนจากภายนอกเข้ามาจับจองอยู่อาศัยกันตั้งแต่อดีต อีกทั้งในปัจจุบันก็มีผู้ที่เข้ามาในพื้นที่ไม่ว่าจะมาเพื่อทำการค้า อาศัยอยู่ หรือเพื่อท่องเที่ยวก็ตาม ทำให้ความหลากหลายของผู้คนก็ยังคงปรากฏอยู่ในพื้นที่เรื่อยมา

เสียงถึงคนจีนและมุมมองถึงคนไทย (พุทธ)

"...ถ้าคนจริงๆ (ภูมิลำเนาเดิม) อยู่ที่นี่ คือ คนจีน แต่แรกเริ่มแล้วก็คนนายูก็มาอยู่ๆ ก็อยู่มาตั้งนานแล้ว...มีทั้งหมดแหละพวกนคร มีหมด..."

(แมะ, สัมภาษณ์วันที่ 5 มีนาคม 2554)

"...เรามาอยู่ที่นี่ตั้งแต่ไฟไม่ไหม้ ที่ยังเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว ตรงนี้ๆ ยังไม่มีรั้วนะ เวลามามากับรถไฟ แล้วก็เดินเข้ามาจากทางรถไฟ มาอยู่ที่นี่ก็มามีครอบครัวมีลูก แต่เรายังไม่ใช่รุ่นเดอะ รุ่นเดอะมาก่อนเราอีก รุ่นเดอะนั้นสมัยขายดี ขายดีมากเลยแหละ อะไรก็ขายได้ คนมาปาดังฯคนเค้ากลัว เพราะมาเหมือนที่ตัวเองมาไง เข้าไปในป่าไง แต่นี่ยังชั่วแล้ว ยังมีบ้าน แต่ทางจากสะเดามาปาดังฯ เดี๋ยวนี้พามาทางท่าข่อยอ่ะ แต่ถ้าคนที่มาจากกรุงเทพฯเค้าก็ตกใจนะ ว่าอะไรหว่ะ พามาทางท่าข่อยมันเป็นป่าเลย ที่เค้ามาใหม่ๆ แต่ของเราเรามารถไฟ บ้านเราอยู่ทุ่งลุง เวลามาก็ขึ้นรถไฟ รถไฟใกล้บ้าน มาแล้วก็มาลงตรงนั้น แล้วก็เดินเข้ามา ที่รถไฟก็มีพวกค้า พวกค้าข้าวสารอ่ะ พาไปมาเลย์ มีพวกที่แบกข้าวสารพาไปบนรถไฟ เวลานายเค้าจับ พาขึ้นบนหลังคารถไฟอ่ะ แล้วก็วิ่งกันบนนั้น มันน่ากลัว มีคนตายหลายคนเหมือนกันเวลามาถึงอุโมงค์สะพานแล้วหลบไม่ทัน แล้วพวกที่เอาข้าวสารมา ตอนที่อยู่ทุ่งลุง เอาขึ้นๆรถไฟ ไม่ทันหมด รถไฟเหยียบขาก็มี เมื่อก่อนขายดีมาก บ้านชั้นเดียวหรอก บ้านก็นิดเดียว ห้องครัวทำในคูหลังบ้าน อาบน้ำ ห้องน้ำก็แคบตัวใครตัวมัน อาบน้ำเสร็จซักผ้าอะไรเรียบร้อยเพราะมันที่แคบ มันไม่มีเครื่องซักผ้า มันมีแหละแต่แพง ทีมันแคบน้ำประปาไหลไม่ไหล มันมีบ่อน้ำอยู่ แต่ถมหมดแล้วเดี๋ยวนี้น้ำประปาหมดแล้ว...เรามีญาติพากันขายของร้านเสื้อผ้าเหมือนกัน พอแต่งงานเราก็แยกออกมาเลย..."

(คุณสุวรรณา, สัมภาษณ์วันที่ 7 เมษายน 2555)

"...จีนจะเข้าก่อน มาจากหาดใหญ่ คลองแงะ จากคลองทูง เข้ามาอยู่มาค้าขายกัน ส่วนคนแขกเรา สมัยป๊ะแก่ม๊ะแก่ของเราก็มาจากที่อื่น พวกก๊ะจะมาจากโน้นแหละจากแถวๆหาดใหญ่ เข้ามาอยู่มาจองที่กันตั้งแต่สมัยก่อน ก็อยู่เรื่อยมาจนสมัยก๊ะนี่แหละ แต่คนที่อยู่เดี๋ยวนี้ บอกไม่ได้เหมือนกันว่ามาจากไหนกันมั้ง เพราะเกิดและใหญ่กันที่นี่ทั้งนั้น..."

(ก๊ะน้อง, สัมภาษณ์วันที่ 25 เมษายน 2555)

"...ในปาดังฯคนจีนจะเข้ามาค้าขายเป็นกลุ่มแรกๆ เท่าที่พี่จำได้..."

(เจ๊จิ๋ม, สัมภาษณ์วันที่ 25 เมษายน 2555)

หลายๆบทสนทนาของผู้วิจัยถูกกล่าวอ้างไปถึงคนจีนในพื้นที่ และจากคำพูดข้างต้นสะท้อนให้ทราบว่ากลุ่มคนจีนนั้น เป็นกลุ่มแรกๆที่เข้ามาในพื้นที่และมีความสำคัญในแง่ของเศรษฐกิจมาตั้งแต่สมัยอดีตเป็นคนจีนที่เดินทางมาจากหาดใหญ่ คลองทูง คลองแงะ และทุ่งลุง เข้ามาอยู่มาจับจองพื้นที่เพื่อทำมาหาหากิน จากคำบอกเล่าพบว่ายังมีคนจีนเข้ามาในยุคแรกของการกำเนิดตลาดปาดังเบซาร์ก็มาค้าขาย และต่อมาก็มีคนจีนเข้ามาในพื้นที่อยู่เรื่อยๆปัจจุบันคนจีนในตลาดปาดังเบซาร์จะเยอะอยู่ในย่านการค้าตึกแถวอาคารพาณิชย์ที่เป็นร้านค้า แถวๆแปะกง ก็จะมีคนจีนอยู่ และจากการที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัยสามารถพบเจอกลุ่มจีนได้ทั่วไปในตลาด ส่วนใหญ่จะทำงานค้าขาย เป็นเถ้าแก่ในร้านรวมทั้งสภาพการค้าและเดินทางที่แตกต่างกันทั้งในอดีตและปัจจุบัน คือมีการไปค้าขายที่มาเลเซียที่เดินทางด้วยรถไฟ เป็นต้น

นอกจากคนจีนที่เข้ามาในพื้นที่แล้ว คนอีกกลุ่มที่ผู้วิจัยได้พบเห็นในพื้นที่ของการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มคนไทยพุทธ แต่ก็พบได้ไม่บ่อยนักในตลาดปาดังเบซาร์ไทยเนื่องจากว่ากลุ่มคนดังกล่าวจะอาศัยบริเวณรอบนอกของตลาดปาดังเบซาร์เสียเป็นส่วนใหญ่

"...คนไทยพุทธไม่ค่อยแน่ใจ ส่วนมากจะเป็นพื้นเพที่นี่ แต่ว่าเค้าอยู่ข้างในลึกๆ อยู่รอบๆ พอว่าเริ่มมีคนเข้ามาก็พากันมาอยู่อาศัยทำงานทำมาหากินกันที่นี่ หลังๆคน..."

ก๊ะน้อง,สัมภาษณ์วันที่ 25 เมษายน 2555)

"...หมู่บ้านต้นยอมเป็นหมู่บ้านคนไทย(พุทธ) เข้ามาทำสวน ตรงนั้นเป็นที่คนไทยเลยนะ..."

(เจ๊จิ๋ม, สัมภาษณ์วันที่ 25 เมษายน 2555)

จากคำพูดข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มคนไทยพุทธ เป็นกลุ่มไม่มีอิทธิพลมากนักในพื้นที่ แต่ก็จะมีการอพยพของคนกลุ่มนี้ จากบริเวณพื้นที่โดยรอบ เนื่องจากพื้นที่ปาดังเบซาร์ในสมัยก่อนเป็นป่าเนินเขา คนกลุ่มนี้จะอยู่เข้าไปข้างในป่าลึกๆ แล้วก็อพยพย้ายออกมา เข้ามาทำงานในพื้นที่ปาดังเบซาร์ มาทำไร่ทำสวน ปัจจุบันจะอยู่ในหมู่บ้านรอบๆตลาด และในตลาดจะพบเห็นร้านค้าของคนไทยพุทธที่เข้ารับอิสลามได้ด้วย ปัจจุบันก็จะพบคนไทยพุทธตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายอยู่รอบนอกชุมชน เป็นลักษณะพื้นที่สวนยาง เป็นต้น

คนมุสลิม กับการเข้ามาในพื้นที่

"...ส่วนคนแขกเรา สมัยป๊ะแกม๊ะแกของเราก็มาจากที่อื่นพวกก๊ะจะมาจากโน้นแหละจากแถวๆหาดใหญ่ เข้ามาอยู่มาจองที่กันตั้งแต่สมัยก่อน ก็อยู่เรื่อยมาจนสมัยก๊ะนี่แหละ...แขกที่มาก็จะเป็นพวกตานีมาก พวกสามจังหวัด เข้ามาอยู่เยอะและพาครอบครัวกันมาอยู่ บางคนก็มาเป็นสิบๆปีแล้วมาค้าขาย มีลูกหลานเยอะแยะ แต่ก่อนนะที่นี่เค้ามีชื่อเสียงเรื่องค้าขาย เค้าจะค้าขายมาเลย์ ทำสวนยาง ทำสวนทำไร่กัน แต่ไม่มีนะที่ทำนา คนจีนก็ค้าขาย คนไทยก็จะทำสวนทำไร่..."

(ก๊ะน้อง,สัมภาษณ์วันที่ 25 เมษายน 2555)

"...ที่โคกส้มโอ ทั้งหมู่บ้านอิสลามหมด โต๊ะอีหม่ามเป็นคนบุกเบิกพากันมาอยู่ที่นี่ ส่วนในตลาดจะเป็นพวกปัตตานี ยะลาอยู่กันเยอะ..."

(เจ๊จิ๋ม, สัมภาษณ์วันที่ 25 เมษายน 2555)

จากคำให้สัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นอีกว่า กลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อีกกลุ่มที่มีจำนวนมากขึ้นๆที่ผู้วิจัยพบเห็นในปัจจุบันคือกลุ่มคนมุสลิม จากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส อาศัยอยู่ในตลาดปาดังเบซาร์ และในสมัยของรุ่นปู่ย่าตายายของผู้ให้สัมภาษณ์ (ก๊ะน้อง) นั้น คนมุสลิมที่เข้ามาอยู่ในปาดังเบซาร์จะเป็นกลุ่มคนที่มาจากหาดใหญ่และพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งเข้ามาก่อนคนมุสลิมจากสามพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเดินทางมาทำค้าขายกับมาเลย์เนื่องจากปาดังเบซาร์มีชื่อเสียงการค้า และทำสวนยาง

สำหรับแรงงานรับจ้างที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าไปพบปะและพูดคุยด้วยในตลาดแห่งนี้มักจะเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แรงงานรับจ้างเหล่านี้จะอยู่ร้านขายเสื้อผ้าเสียเป็นส่วนใหญ่ บ้างก็พักกับนายจ้าง หรือไม่ก็เช่าบ้านอยู่กับครอบครัว สำหรับคนในพื้นที่ใกล้ๆ ก็เดินทางไปกลับระหว่างบ้านกับที่ทำงานดังคำให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

> "...มาทำงานที่นี่เพราะอยากลอง แต่มาทำงานยังไม่ถึงปีเลย...เราพักกับนายจ้างอีกร้าน เป็นร้านข้าว ยอ (เขา) มีสามร้าน ร้านนี้ร้านข้าว และร้านที่ร้อยไร่อีกที่หนึ่ง ขายเสื้อผ้าเหมือนกัน ร้านที่ฝั่งมาเลย์ไม่มี แต่มีลูกค้าฝั่งมาเลย์ มาสั่งของ คือขายส่ง คนมาเลย์จะนิยมมาซื้อ..บางทีคนไทยไปซื้อของจากมาเลย์ อันที่มาเลย์มาซื้อไปขายจากไทย บางทีคนมาเลย์มาซื้อของ ก็เป็นของที่คนไทยไปซื้อมาจากมาเลย์มาขาย ของที่เอาไปจากที่นี่จะอัพราคาขึ้นอีก ผ้าถุงที่ไปซื้อที่มาเลย์ก็ไปซื้อกลับมาคิดว่าเป็นของมาเลย์ แต่สุดท้ายก็เป็นของไทยที่มาเลย์มาซื้อไป..."
>
> (เด๊ะฮัน,สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

คำบอกเล่าที่แสดงให้เห็นถึงบรรยากาศการทำงานของเด๊ะฮัน สาวน้อยวัยรุ่นอายุ 19 ปี ท่าทางเป็นคนขี้อาย พูดน้อย แต่พอสนิทก็จะพูดเยอะขึ้นเดินทางมาจากโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เข้ามาทำงานเป็นลูกจ้างร้านขายเสื้อผ้าในตลาดปาดังเบซาร์ไทยแห่งนี้ โดยที่เธอพักอาศัยอยู่กับนายจ้างที่เป็นคนมุสลิมด้วยกัน

> "...ญาติของญาติเค้าเป็นเพื่อนกับเจ้าของร้านอีกที แนะนำมาให้มาทำงานที่นี่ เค้าอยู่ที่นี่ อยู่ปาดังฯ เราก็เลยมาทำงานที่นี่ กะอยู่ปัตตานี พอดีแฟนขับรถอยู่ในปาดังฯอยู่แล้ว เราก็เลยต้องตามมา เรามาเช่าบ้านอยู่ที่นี่ พอมาอยู่ที่นี่ก็ต้องทำงาน พอมาก็เลยได้ข่าวว่าร้านนี้ขาดลูกน้องพอดี พอก๊ะมาก็เลยได้ทำงานเลย..."
>
> (ก๊ะฮามีด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่7 เมษายน 2555)

จากคำบอกเล่าของก๊ะฮามีด๊ะ ที่บอกแก่ผู้วิจัยถึงสาเหตุที่ได้เข้ามาทำงานที่ปาดังเบซาร์ไทย ว่ามีความจำเป็นจะต้องติดตามสามีมาอยู่ด้วยกัน แต่เมื่อมาอยู่ในพื้นที่แล้ว ก็ต้องช่วยเหลือแบ่งเบาภาระ โดยการหางานทำซึ่งก็คือการมาสมัครเป็นลูกน้องรับจ้างในร้านขายเสื้อผ้าแห่งนี้

> "...ค่าจ้างตอนนี้กับแรกเข้าก็ไม่เหมือนกัน ร้านนี้เค้าขาดคนพอดี พอเรามาเค้าก็เลยมอบหน้าที่ของคนเก่าให้เราหมดเลย เงินเดือนก็เลยสูงนิดนึงแรกมาก็ให้ห้าพันเลย เพราะทั่วไปเค้าให้ประมาณสี่พันห้า เค้าให้ประมาณห้าพันพอเดือนที่หนึ่งที่สองก็ขึ้นเลย เพราะเราอยู่ที่นี่ทำเองทุกอย่าง ตอนนี้เงินเดือนอยู่ที่หกพันห้า เงินอื่นๆก็ต่างหาก อันนี้ไม่ได้ให้คนที่บ้าน ที่บ้านก๊ะไม่มีใครแล้ว พ่อแม่ไม่มีแล้ว ตอนนี้ลูกก็อยู่บ้านของแฟน อยู่กับแม่แฟน เราไม่ได้กำหนดว่าต้องให้เดือนละเท่าไหร่ บางทีเวลากลับบ้านเราก็ซื้อของไปฝาก ให้เงินบ้าง สี่ห้าร้อย พันนึงมั้งก๊ะเช่าบ้านอยู่ที่นี่และก็นั่งรถมากับแฟนเช้า เค้ามาส่งเราที่ทำงาน เค้าก็ไปขับรถรับจ้างของเค้า..."
>
> (ก๊ะฮามีด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่7 เมษายน 2555)

จากเสียงสะท้อนของคนในพื้นที่และแรงงานรับจ้างมุสลิมทำให้มองเห็นว่าในปาดังเบซาร์ไทย มีคนมุสลิมจาก 3 จังหวัดชายแดนเดินทางเข้ามาทำงานรับจ้างในพื้นที่ และมีการเข้ามาในพื้นที่แห่งนี้ตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบันในอดีตมีทั้งคนที่อยู่ในจังหวัดสงขลาที่เข้ามาจับจองพื้นที่เนื่องจากสมัยก่อนพื้นที่ที่ปาดังเบซาร์เป็นป่าและภูเขาไม่มีเจ้าของ ถ้าใครมาก่อนก็สามารถจองเป็นของตัวเองได้เลย ดังเช่นผู้ให้ข้อมูล (ก๊ะน้อง) ก็ย้ายมาจากหาดใหญ่ตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ต่อมาก็มีคนจากสามจังหวัดเข้ามาตั้งรกรากที่นี่ และได้ชักชวนญาติพี่น้องกันมาอยู่ที่ปาดังเบซาร์ไทย บ้างก็มาทำงานในปาดังเบซาร์ไทย บ้างก็ข้ามแดนไปขายของในตลาดปาดังเบซาร์มาเลเซียซึ่งก็มีการข้ามแดนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

เสียงสะท้อนจาก (คนใน) ปาดังเบซาร์

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปาดังเบซาร์ทั้งปาดังเบซาร์ไทย และปาดังเบซาร์มาเลเซีย โดยเฉพาะบรรยากาศการค้า ผ่านเสียงของคนในพื้นที่ และการปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลาย เพื่อทำความเข้าใจถึงบรรยากาศซึ่งเป็นพื้นที่ทำงานของแรงงานรับจ้างมุสลิม

ปาดังเบซาร์ไทย กับเสียงจากผู้คน

"...สมัยก่อนชื่อเสียงปาดังฯใครๆก็รู้จัก เดี๋ยวนี้เริ่มเงียบลงๆ แล้วด่านก็เปิดนานขึ้น คนก็เลือกไปหาดใหญ่ ได้เดินนานขึ้น..."

(คุณสุวรรณา, สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

"...ปาดังเบซาร์ใครๆเค้าก็ชอบ ใครๆก็รู้จัก แต่ก่อนพอพูดถึงที่นี่ ใครๆก็อยากมาเที่ยว แต่เดี๋ยวนี้ "นี่เหรอปาดังเบซาร์" มันเงียบมาก ไม่มีคน..."

(ก๊ะจรรยา, สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

"...ช่วงนี้ตลาดปาดังฯเงียบ คนไม่ค่อยมี แต่ที่ด่านนอกคนจะคึกคัก..."

(คุณสุวรรณนา, สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

"...การค้าขายก็เรื่อยๆ เดี๋ยวนี้ก็ไม่ค่อยมีคน เงียบๆ บางครั้งศุกร์เสาร์อาทิตย์ส่วนมากคนจะเยอะหน่อย คนมาเลย์มันจะออกมา..."

(เด๊ะฮัน, สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

"...ช่วงนี้พอขายได้เพราะเป็นช่วงปิดเทอมของมาเลย์ ฝั่งมาเลย์ปิดเทอมขายได้บ้างถ้าไม่อย่างนั้นก็จะเงียบๆมันเป็นบางช่วง..."

(ก๊ะฮามีด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

"...ลูกค้าทั้งไทย ทั้งมาเลย์ มาเรื่อยๆ ช่วงนี้ร้านเสื้อพาเริ่มเยอะแล้ว ที่สวนสาธารณะก็เปิดเยอะ ช่วงบ่ายๆเริ่มเงียบ..."

(ก๊ะวิจิตรา,สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

จากคำบอกเล่าของแรงงานรับจ้างในตลาดปาดังเบซาร์ไทยข้างต้น พอจะทำให้ผู้วิจัยคิดตามและมโนภาพภาพถึงความแตกต่างของตลาดปาดังเบซาร์ในอดีตและปัจจุบันได้เป็นอย่างดี อีกทั้งสภาพตลาดที่เงียบเหงาในวันที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสลงไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ ก็ช่วยตอกย้ำถึงคำบอกเล่าต่างๆนานา ที่แรงงานรับจ้างหลายคนให้ความเห็นต่อผู้วิจัย

ในช่วงแรกที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลในสนามวิจัยที่ตลาดปาดังเบซาร์ไทย ผู้วิจัยได้พบกับบรรยากาศของตลาดที่เงียบเหงา และคำบอกเล่าของผู้คน ทั้งแม่ค้า ลูกจ้างในร้านค้าเกี่ยวกับบรรยากาศการค้าขายที่เงียบเหงา และผู้คนที่มาซื้อของในตลาดปาดังเบซาร์ไทยในปัจจุบันก็ดูบางตาไม่เหมือนแต่ก่อนดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

"...เมื่อก่อนได้ รถทัวร์อะไรเข้าที่นี่ทั้งเพ แต่ตอนนี้ด่านนอกรับเค้าไม่เรื่องมาก ก็เลยลำบากสักหน่อย บางวันก็ไม่มีคนเลย ที่จอดรถนี่โล่งเลยส่วนใหญ่เป็นมาเลย์ แต่เป็นมาเลย์ขาจร มาเป็นทีๆมาเวลาเค้ามีงานแต่งงาน มาจากที่อื่นมากินงาน ก็พอได้ขายบ้าง แต่ถ้าไม่ตรงช่วงไหน ก็เรื่อยๆแบบนี้ เวลา วันไหนที่ไม่มีคนซื้อ รายได้ก็พอค่ากับข้าว..มันเกี่ยวกับชายแดนด้วยแหละ เข้มงวดมากเกิน คนก็ขี้คร้านจะมา พวกที่จ๊อบพาสพอร์ต ก็เข้าทางด่านนอกทั้งนั้น เพราะทางไทยเรื่องมากแรง แต่ก่อนพวกปัตตานีมา พอได้ขายมั้ง แต่ตอนนี้พวกปัตตานีเข้าทางด่านนอกหมดแล้ว คือว่าเค้าสะดวกกว่า เข้าทางโน้นมันไม่เข้ม มันไม่เรื่องมากแรง...ที่ตลาดไทย(ตึกแถวอาคารพาณิชย์มาเลเซีย)โล่งหมดแล้วเห็นไหม เข้าไปเห็นไหม ไม่มีใครแล้วเดี๋ยวนี้ แต่ก่อนตรงนั้นขายดี ที่เศรษฐกิจดีเลยตรงนั้น ไม่ว่าใครพอเข้าไป ก็ต้องไปตรงนั้นทั้งนั้น แต่ที่ตลาดวงกลมคนยังเยอะ คนมาเลย์เยอะ แต่มีแม่ค้าไทย แม่ค้ามาเลย์ก็มี..."

(ก๊ะนัยยา, สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

"...เงียบจ้าพออยู่พอกิน พอได้อยู่ค่ะ ขนาดเทศกาลวันหยุด
มาเลย์ก็ยังเงียบ..."

(ก๊ะจรรยา,สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

เสียงจากคำบอกเล่าที่หลากหลายของผู้ค้าและลูกจ้างในร้านค้าดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์ของกิจกรรมการค้าในตลาดปาดังเบซาร์ไทยที่เกิดภาวะซบเซาไม่มีผู้คนเข้ามาซื้อสินค้า แต่หากเป็นช่วงเทศกาลที่สำคัญทางศาสนาหรือเทศกาลในวันสำคัญ ผู้ค้าเหล่านั้นสามารถขายสินค้าได้จำนวนมากหรือขายได้มากกว่าปกติ

"...อยู่มานานแล้ว ก็อยู่ตั้งแต่โน้น ตั้งแต่ยังไม่มีอะไร ถนนก็ไม่ใช่เป็นแบบนี้ สมัยไฟยังไม่ไหม้ตลาด ยังเป็นบ้านชั้นเดียว แล้วต่อมาก็ไฟไหม้ อยู่มาตั้งแต่สมัยบุกเบิกตลาด สมัยก่อนชื่อเสียงปาดังฯใครๆก็รู้จัก เดี๋ยวนี้เริ่มเงียบๆลง แล้วด่านก็เปิดนานขึ้น คนก็เลือกไปหาดใหญ่ ได้เดินซื้อของนานขึ้น..."

(คุณสุวรรณา,สัมภาษณ์วันที่11 มีนาคม 2555)

จากคำสัมภาษณ์ของป้าสุวรรณนา ผู้ค้าชาวจีนเจ้าของร้านขายเสื้อผ้าแฟชั่น ผู้ซึ่งอาศัยในตลาดปาดังเบซาร์ไทยตั้งแต่สมัยบุกเบิกตลาดการค้า ได้สะท้อนให้ผู้วิจัยเห็นว่า สภาพของตลาดปาดังเบซาร์ในสมัยก่อน มีลักษณะเป็นบ้านชั้นเดียว เป็นยุคที่มีการบุกเบิกตลาด และสภาพถนนมีความแตกต่างกับปัจจุบันที่เป็นถนนคอนกรีตหรือถนนลาดยาง รวมทั้งชื่อเสียงของตลาดแห่งนี้ที่ใครๆก็ต่างรู้จัก

จากสภาพตลาดการค้าชายแดนปาดังเบซาร์เกิดภาวะเศรษฐกิจซบเซาลง บรรยากาศการซื้อของ และการค้าขายไม่กระเตื้องขึ้นทั้งๆที่พื้นที่ปาดังเบซาร์อยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษผู้ค้าที่ค้าขายอยู่ในปาดังเบซาร์ไทย ต่างก็ได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมากจึงพยายามหาทางออกจากการค้าขายชายแดนเปลี่ยนแปลงไปสู่การค้าข้ามแดนโดยเฉพาะกลุ่มผู้ค้ามุสลิมและกลุ่มแรงงานรับจ้างที่ได้อาศัยเครือข่ายทางการค้าหาช่องทางเดินทางข้ามแดนไปค้าขาย หรือไปเป็นแรงงานรับจ้าง ยังประเทศมาเลเซียอันเป็นที่มาของคนข้ามแดนที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาอีกประเด็นหนึ่ง

ในระยะเวลากว่าสามปีของการเข้ามาอยู่ในพื้นที่ปาดังเบซาร์ไทยของผู้วิจัย ผู้วิจัยพบเห็นการเปลี่ยนแปลงมากมาย โดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของอาคารและสิ่งปลูกสร้าง อย่างเช่น บริเวณเส้นทางเข้าสู่ตลาดปาดังเบซาร์ไทย อยู่ระหว่างบริเวณด่านศุลกากรในปัจจุบันกับตลาดปาดังเบซาร์ ใกล้ๆกับสวนสาธารณะ บริเวณสองข้างทางของเส้นทางสายมีร้านค้าเปิดขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็นร้านอาหาร ร้านขายเสื้อผ้า ร้านขายของชำ ต่างๆ จากที่ก่อนหน้านี้สิ่งที่ผู้วิจัยพบเห็นคือ สองข้างทางที่มีแต่ต้นไม้แต่ก็ได้กลับกลายเป็นที่พื้นที่ของการค้าและเพื่อความอยู่รอดของผู้คนภายในระยะเวลาไม่นานนัก

ข้อสังเกตของการสำรวจพื้นที่และลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย ถึงแม้ว่าสำหรับบรรยากาศการค้าขาย การจับจ่ายซื้อของของผู้คนจะไม่คึกคัก และค่อนข้างจะเงียบเหงา เมื่อเทียบกับคำบอกเล่าผู้คนถึงบรรยากาศการค้าขายในสมัยก่อน แต่ผู้วิจัยกลับพบว่ากลุ่มแรงงานและกลุ่มผู้ค้าก็ยังคงใช้ชีวิตและทำงานรับจ้างและค้าขายอยู่เช่นเดิม และในพื้นที่มีการเข้าของผู้คนรวมทั้งมีการเพิ่มขึ้นของสิ่งปลูกสร้าง เป็นจำนวนมาก แม้จะมีบางร้านที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือปิดตัวลงไปบ้างแล้วก็ตาม

ปาดังเบซาร์มาเลเซียกับเสียงจากผู้คน

ครั้งแรกที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสข้ามแดนจากประเทศไทยไปยังประเทศมาเลเซีย คือเมื่อประมาณสามปีก่อน จากการชักชวนของพี่ในที่ทำงาน ผู้วิจัยจำได้ดีว่าในขณะนั้นการข้ามแดนของผู้วิจัย ไม่มีการใช้หลักฐานใดๆทั้งสิ้น เนื่องจากผู้วิจัยไม่ได้เป็นเจ้าของรถยนต์ที่ขับเข้าไป แต่ในปัจจุบันที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสข้ามแดนไปมาเลเซียอีกครั้ง ในฐานะนักวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลในสนามวิจัย ครั้งนี้ผู้วิจัยและผู้ร่วมทางที่เดินทางไปด้วยกัน ต่างก็ต้องใช้เอกสารสำหรับผ่านแดน รวมทั้งกระบวนการที่เข้มข้นยิ่งขึ้นทั้งทางด่านไทยและด่านมาเลเซีย ซึ่งผิดกันกับที่ผู้ที่ผู้วิจัยได้สัมผัสมาในอดีต

ในประเด็นที่ผ่านมาผู้วิจัยได้พูดถึงพื้นที่ที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา นั่นคือในปาดังเบซาร์ประเทศไทย และในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะได้พูดถึง พื้นที่อีกพื้นที่หนึ่งนั่นคือปาดังเบซาร์ประเทศมาเลเซีย ที่ประกอบไปด้วยพื้นที่สนใจศึกษา 2 แห่งด้วยกันคือ ตลาดวงกลมหรือตลาดอาเก็ด และตลาดย่านตึกแถวอาคารพาณิชย์ของคนจีน

ในจำนวนหลายๆครั้งที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสข้ามแดนไปมาเลเซีย ไม่ว่าจะเดินทางไปเพื่อวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวหรือเพื่อเก็บข้อมูลสำหรับการทำวิจัย บรรยากาศของผู้คนในพื้นที่ทั้งที่ตลาดอาเก็ดและตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ แทบจะเรียกได้ว่าไม่เคยเหมือนกันเลยสักครั้ง ช่วงแรกๆที่ได้มีโอกาสเข้าไป ผู้วิจัยก็พบกับบรรยากาศที่เงียบเหงาทั้งที่ตลาดอาเก็ดและตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ แม่ค้า และลูกจ้างต่างก็บอกแก่ผู้วิจัยว่า บางช่วงมาเลย์ก็จะไม่ออกมาเพราะไม่ตรงกับวันหยุด หรือวันปิดเทอมของเด็กนักเรียน หรือแม้กระทั่งการที่เงินเดือนไม่ออก ก็พลอยทำให้บรรยากาศการค้าเงียบเหงาไปด้วย แต่เมื่อผู้วิจัยได้มีโอกาสได้ข้ามแดนเข้าไปอีกหลายๆครั้งต่อมา พบว่า คนเดินทางออกมาซื้อของเยอะมากขึ้น ยิ่งถ้าเป็นช่วงปิดเทอมหรือวันเสาร์อาทิตย์ก็จะยิ่งมีคนออกมาซื้อของเยอะมากขึ้น คนมาเลเซียจากรัฐอื่นๆที่ได้มีโอกาสมามาที่นี่ก็จะมาซื้อของกลับไปเป็นของฝากที่ เช่น โอกาสที่มาแข่งขันกีฬา หรือมาท่องเที่ยวและแม้ว่าที่แห่งนี้คือปาดังเบซาร์ มาเลเซียและคนที่มาซื้อของส่วนใหญ่จะเป็นคนมาเลเซีย แต่ผู้ค้าและแรงงานรับที่ตลาดอาเก็ดแห่งนี้ก็เป็นคนมุสลิมจากประเทศไทยเกือบทั้งหมด

> "...ชินๆเพราะพี่ๆอะไรก็มาขายอยู่ตรงนี้ ไม่รู้ทำงานไร แต่ก่อนขายของตรงนี้แรกๆ ตรงนี้ยังไม่มีตลาดที เริ่มพี่สาวเอาข้าวสารมาขาย แล้วเปิดร้านเป็นหนำเป็นพรรค์นี้ แต่ก่อนหน้าแบงค์ แล้วเค้าก็ค่อยสร้างมาสร้างมา ให้พวกเค้าให้คนมาเลย์นั่นแหละ สิทธิ์เป็นของคนมาเลย์ แต่เค้าขายไม่ประสบผลสำเร็จ พอเค้าให้ร้านไปขาย ได้เบี้ยแล้วไปซื้อโน้นซื้อนี่ ติดเค้ (ติดหนี้) เค้าก็ไม่ขายให้คนไทยเช่า คนไทยก็เช่าเลย คนมาเลย์ขายไม่เป็น พอได้เบี้ยสักหิด (สักนิด) ก็จะเอาไปซื้อของ ใช้จ่าย เอาไปซื้อรถมั้ง ไปซื้อไรมั้ง ติดเค้รุงรังเค้าไม่ขาย เราเองก็สะดวกอยู่ใกล้บ้าน ตอนเช้ามาตีแปดตีเจ็ด ก็มาแล้ว หลบตีเจ็ดหล่าวตอนเย็น ซอยที่บ้านก๊ะที่ต้นยอม ก็มาทำงานตรงนี้เพ ตรงซอยนั้นพี่น้องทั้งเพ ที่มาที่นี่ทำงานที่นี่เพราะพี่น้อง ร้านตรงไหนว่างสักนิดก็ให้น้องเรียกหลานมาทำ ร้านข้าวไม่ค่อยเยอะ มีของมาเลย์สองสามร้านมาเลย์ก็มีสายจากไทยนั่นแหละมาอยู่นี่นาน มีคนทำไม่มากที..."
>
> (ก๊ะรอสิฮะดะห์, สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

> "...มีร้านขายเสื้อผ้าคนที่มาซื้อก็เป็นคนมาเลย์ มาจากหลายๆรัฐ เมื่อวานก็มาจากซาลาวัค เค้ามาแข่งกีฬา เค้ามาเที่ยว มาซื้อของ มาดูชุดกีฬา ที่บ้านเค้าแพง ที่โน้นของไทยไม่มี มาซื้อตรงนี้ของไทยมี ที่นี่มีคนปัตตานีหมดเลย มาเป็นร้อยๆห้อง ส่วนมากคนขายก็เป็นคนไทย คนมาเลย์ไม่กี่คนตรงนั้น ส่วนคนจีนเดี๋ยวนี้ไม่มีนะ ส่วนมากเค้าให้เช่ามากกว่า เค้าขายไม่ได้คนไทยขายถูก เค้าไม่เอา เค้าจะเอาอย่างน้อยๆห้าสิบบาท ร้อยบาทตัวนึง แต่คนไทยสิบยี่สิบบาทได้แล้ว คนจีนไม่เอา บางทีก็ขายเด็ดขาด ถ้าไม่ได้ห้าสิบก็ไม่ขาย ตั้งราคาไว้ไม่ให้ต่อ ต่อไม่ลงแล้ว ถ้าคนไทยก็ขายแล้วแต่ ให้ได้ทุนกลับมาบ้าง คนจีนถ้าขายไม่ได้ตามที่ตั้งไว้เค้าก็ไม่ขาย..."
>
> (บังยุบ,สัมภาษณ์วันที่ 15 มีนาคม 2555)

จากคำพูดของบังยุบและก๊ะรอสิฮะดะห์พ่อค้าแม่ค้าคนไทยมุสลิม ที่ข้ามแดนไปเปิดร้านขายของในตลาดอาเก็ดมาเป็นเวลานาน สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการค้าขายในตลาดให้แก่ผู้วิจัยได้รับรู้ ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นแนวคิดการค้าขายที่แตกต่างกันระหว่างผู้ค้ามุสลิม ผู้ค้ามาเลย์ และผู้ค้าคนจีนอีกทั้งในปัจจุบันตลาดอาเก็ดจะมีคนจีนค้าขายไม่กี่ร้าน เช่น ร้านตุ๊กตา ร้านของชำร่วย และร้านขายนาฬิกา บางคนก็บอกผู้วิจัยว่า คนจีนจะปล่อยที่ให้เช่ามากกว่า คนมาเลย์ก็เช่นกันส่วนใหญ่จะปล่อยที่ให้คนไทยเช่าที่ขายของ แล้วก็จะหารายได้จากการเก็บค่าเช่าที่หรือเช่าหน้าร้านแทน

> "...คนที่ขายของส่วนใหญ่เป็นคนไทยนี่แหละ คนมาเลย์ขายของไม่เป็น..."
>
> (บังมัง (สามีก๊ะตี), สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 55)

ในช่วงที่ผู้วิจัยลงสนามเก็บข้อมูลที่ตลาดอาเก็ด พบว่ามีผู้คนออกมาจับจ่ายซื้อของเป็นจำนวนมาก เนื่องจากในขณะนั้นเป็นช่วงที่ปิดภาคเรียนของโรงเรียนในมาเลเซีย อีกทั้งตรงกับวันหยุดเสาร์อาทิตย์ ทำให้บรรยากาศดูคึกคัก แม่ค้าบางคนเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

> “...เสาร์อาทิตย์คนจะเยอะหน่อย วันปกติแทบไม่มีคนมาซื้อของเลย มาเลย์มีวันหยุดบ่อย แต่ถ้าตรงกับช่วงที่เงินเดือนไม่ออกก็ไม่ค่อยมีคนมาเดินซื้อของเหมือนกัน...”
>
> (ก๊ะเส๊าะ, สัมภาษณ์วันที่ 18 มีนาคม 2555)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าลูกค้าหรือผู้ซื้อส่วนใหญ่จะเป็นคนมาเลเซียที่ออกมาซื้อของช่วยให้บรรยากาศการค้าขายคึกคัก และนอกจากกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ข้ามแดนไปค้าขายในตลาดปาดังเบซาร์มาเลเซียแล้ว ก็ยังพบกลุ่มคนอื่นๆที่เข้าไปค้าขายในพื้นที่ดังคำบอกเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์ ว่าทุกวันเสาร์และอาทิตย์พื้นที่ด้านหน้าใกล้ๆกันกับอาคารตลาดอาเก็ดจะมีตลาดนัดขนาดย่อมเปิดขายของเยอะแยะ โดยเฉพาะเสื้อผ้า ผ้าชุด ขนม และกระเป๋า บางคนที่ผู้วิจัยรู้จักซึ่งขายของอยู่ที่ตลาดแห่งนี้ก็กระซิบถามผู้วิจัยว่า ไปซื้อของที่ตลาดนัดหรือยังคนที่ขายเป็นมุสลิมกัมพูชานะ เค้าอยู่ที่นี่ตั้งนานแล้ว เค้าก็เลยได้สัญชาติมาเลย์ คำพูดดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยนึกย้อนไปถึงร้านขายผ้าที่เพิ่งเดินผ่านมาเมื่อไม่นาน และเริ่มนึกถึงใบหน้าของคนขาย ที่แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าชุดคล้ายๆชุดกูรงที่ผู้วิจัยรู้จัก แต่งกายปกปิด สวมผ้าคลุมผม เหมือนคนมุสลิมทั่วๆไป ผู้วิจัยมองดูโดยไม่พยายามแยกแยะว่าผู้ค้าคนดังกล่าวเป็นมุสลิมมาเลย์ เป็นมุสลิมไทย หรือเป็นมุสลิมมาจากไหน แต่การแต่งกายของพวกเขา มันก็บ่งบอกอย่างชัดเจนถึงความเป็นคนมุสลิมในความคิดของผู้วิจัยขณะนั้น

ภาพประกอบ 6 ตลาดอาเก็ดหรือตลาดวงกลม ประเทศมาเลเซีย

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

ภาพประกอบ 7 ตลาดอาเก็ดหรือตลาดวงกลม (ด้านใน)
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

จากการข้ามแดนไปยังตลาดปาดังเบซาร์มาเลเซียของผู้วิจัย ในช่วงแรกผู้วิจัยได้พบกับบรรยากาศที่ผู้คนออกมาจับซื้อบางตาเช่นเดียวกันกับตลาดปาดังเบซาร์ของไทย ผู้คนส่วนใหญ่ที่ตลาดอาเก็ดโดยเฉพาะผู้ค้าและแรงงานรับจ้างในร้านค้า ส่วนใหญ่จะเป็นคนมุสลิมที่ข้ามแดนจากไทยไปทำงานที่นั่น แม้ว่าคนมุสลิมจากปาดังเบซาร์ของไทยที่ข้ามแดนไปทำงานที่มาเลเซีย แต่เมื่อผู้วิจัยได้สอบถามถึงภูมิลำเนาของผู้ค้าและแรงงาน ก็พบว่าส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ย้ายถิ่นฐานมาจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ บางครอบครัวก็ย้ายกันมาตั้งแต่สมัยพ่อแม่ บ้างก็มาอยู่แบบชั่วคราวโดยอาศัยกินอยู่กับครอบครัวนายจ้างที่ฝั่งปาดังเบซาร์ไทย

> “...แรงงานที่ข้ามไปมาเลย์ก็มีสองแบบ คือแบบชัดเจน กับแบบที่ไม่ชัดเจน แบบไม่ชัดเจนคือพวกสามจังหวัด ที่ข้ามไปทำงานไปขายของโดยไม่ใช้หนังสือผ่านแดน...”
>
> (ตม.สมชาย,สัมภาษณ์วันที่ 25 มีนาคม 2555)

> “...ครอบครัวย้ายมาจากปัตตานี ตั้งแต่ในซอยนี้ไม่มีใคร เริ่มจากที่มีกันสองพี่น้อง ญาติพี่น้องกันทั้งนั้น ตอนนี้เต็มไปหมดแล้ว...”
>
> (บังยุบ, สัมภาษณ์วันที่ 15 มีนาคม 2555)

> "...ก๊ะเป็นคนที่นี่ แมะ (แม่) เป็นตานีมาเกิดลูกที่นี่...แมะ (แม่) มาที่นี่ยังไม่ได้แต่งงาน พอกลับไปแต่งงานแล้วก็เลยพากันมาเยอะเลย (หัวเราะ) พากันมาที่นี่กันหมด คิดว่าจะไม่มีญาติเหลือแล้วที่โน่น รายอก็ไม่ได้กลับไปแล้วที่โน่น ไม่มีแล้วบ้านที่โน่น ...."
>
> (ก๊ะนี และแมะ (แม่), สัมภาษณ์วันที่ 15 มีนาคม 2555)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มแรงงานที่ข้ามแดนไปทำงานในมาเลเซีย โดยเฉพาะกลุ่มคนมุสลิมสามจังหวัด จะถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่ไม่ชัดเจน เนื่องจากใช้ความคุ้นเคยกับพื้นที่ของการข้าม รวมทั้งทำงานมานานทำให้ไม่ได้ปฏิบัติตามกฎของการแสดงเอกสารของการข้ามแดนอย่างเคร่งครัด ส่วนกลุ่มข้ามแดนแบบชัด คือกลุ่มคนที่เข้าออกด่าน โดยการแสดงออกเอกสารเข้าออกอย่างถูกต้อง จะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยว

สำหรับอีกพื้นที่พื้นที่หนึ่งที่ยังอยู่ในความสนใจของผู้วิจัย ก็คือ ตลาดย่านตึกแถวอาคารพาณิชย์ ซึ่งผู้ค้าและลูกจ้างเรียกตลาดแห่งนี้ว่า "ตลาดไทย" ตลาดแห่งนี้ พื้นที่ตลาดแห่งนี้อยู่ไม่ไกลมากนักจากบริเวณจุดตรวจคนของฝั่งมาเลเซีย ขับรถเลยวงเวียนประมาณ 500 เมตรก็ถึงบริเวณ จากคำบอกเล่าของลูกจ้างและคนขายของที่ทำงานบริเวณนี้ ว่ากันว่าเมื่อก่อนบริเวณนี้ จะมีนักท่องเที่ยวจากไทยมาเที่ยว จับจ่ายซื้อของกันเยอะแยะมากมาย จนต้องเรียกขานบริเวณตลาดแห่งนี้ว่า "ตลาดไทย"บริเวณดังกล่าวนี้เป็นย่านการค้าของคนจีนมาเลย์ จะมีการค้าขายของ ขนม น้ำมัน น้ำตาลทราย ผลไม้ เครื่องสำอาง และอื่นๆ

ที่บริเวณตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ ซึ่งนอกจากจะเป็นพื้นที่ค้าขายแล้วยังเป็นที่อยู่ของคนจีนมาเลย์อีกด้วย ส่วนใหญ่จะเปิดร้านขายของด้านหน้าบ้าน และก็อาศัยอยู่ในตึกนั้นเลย บริเวณตึกแถวร้านค้าจะมีเพียงร้านสองร้านที่เปิดให้คนอื่นมาเช่าที่ขายของ หนึ่งในนั้นคือก๊ะตี ซึ่งเช่าที่เพื่อขายผลไม้ จ่ายค่าเช่าเดือนละ 2500 บาท แต่เฉพาะหน้าร้านเท่านั้น

> "...แต่ก่อนขายดีมากๆ สมัยที่ก๊ะมาทำงานที่นี่สองปีแรก ขายจนมองคนไม่ทัน คนเต็มร้านเลย คิดดูนะรถทัวร์ลงเป็นสิบยี่สิบคัน ..."
>
> (ก๊ะฮามีน๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 2555)

“...เมื่อก่อนขายดี คนไทยข้ามมาซื้อของที่นี่ทั้งนั้น คนมาจากกรุงเทพฯ เชียงใหม่ ก็ต้องหยุดซื้อที่นี่...แต่ช่วงนี้ผู้คนเงียบ คนน้อย หลังจากที่เปลี่ยนหัวหน้า ตม.มาใหม่ ก็เลยทำให้เศรษฐกิจเป็นแบบนี้ แต่ถ้าถามว่าแต่นั้น คนเยอะ เยอะมากๆ มีคนไทยหมดเลย ไม่มีคนมาเลย์เลย...”

(ก๊ะตี, สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 2555)

“...ช่วงเทศกาลก็ได้เหมือนกันพวกโบนัส แต่เราไม่ได้ทำงานร้านจีนนะ เวลาเราขายเราก็จดไว้ว่าขายได้เท่าไหร่ ทำยอดได้เท่าไหร่ประมาณนั้น แต่ก่อนขายเสื้อสไตล์กางเกงยีนส์สำหรับคนอ้วนๆ ส่วนมากเถ้าแก่ คนมาเลย์ไม่ค่อยมี คนมาเลย์จะทำงานแบบราชการมากกว่า ค้าขายไม่ค่อยมี เค้าค้าขายไม่เป็น ที่เราไปค้าขายก็เพราะชอบทางนั้น แต่ก่อนบังขายเบอร์เกอร์ที่ตลาดไทย (ตึกแถวอาคารพาณิชย์) ส่วนมากที่ตลาดไทยคนมาเที่ยว คนไทยมาเที่ยวเยอะ ในวันสำคัญคนมาเที่ยวเยอะ คนหาดใหญ่ก็มาเที่ยว แต่ช่วงนี้แถวด่านนอกจะคึกคัก คนจะเยอะ...”

(ก๊ะนูรไอนี,สัมภาษณ์วันที่ 15 มีนาคม 2555)

ภาพประกอบ 8 ตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ปาดังเบซาร์มาเลเซีย

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 3 มกราคม 2555

จากคำบอกเล่าของแม่ค้าขายผลไม้ข้ามแดนรายนี้ ทำให้ผู้วิจัยพอจะมองเห็นระบบโครงสร้างการควบคุมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะระบบโครงสร้างของรัฐที่ซึ่งคอยยื่นมือไปจัดการควบคุมกำกับผู้คนที่ข้ามแดนไปมา ซึ่งส่งผลกระทบต่อการข้ามแดนของผู้คน และสิ่งที่เป็นกระทบที่เกิดขึ้นผู้วิจัยก็พอจะรับทราบได้จากคำบอกเล่าจากหลายๆคนรวมถึงสิ่งที่ผู้วิจัยสัมผัสได้จากสนามวิจัย

ก๊ะตี เป็นแม่ค้าขายผลไม้ ข้ามแดนมาขายผลไม้ฝั่งมาเลเซีย ที่ตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์เป็นเวลานานมากกว่า 10 ปีแล้ว ด้วยเพราะว่าพ่อเป็นคนมาเลเซีย และแม่เป็นคนปาดังเบซาร์ไทย ทำให้ก๊ะตีข้ามแดนมาขายผลไม้ฝั่งมาเลเซียด้วยความคุ้นเคย พูดภาษาไทยได้เป็นอย่างดี เนื่องจากอาศัยอยู่ในปาดังเบซาร์ประเทศไทยมานานร่วม 20 ปี

ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลบริเวณตลาดย่านตึกแถวอาคารพาณิชย์ แรงงานมุสลิมที่ทำงานในปัจจุบันแทบจะหาไม่ได้เลย จากการสอบถามถึงคนมุสลิมที่ทำงานในตลาดแห่งนี้พบว่ามีเพียงแม่ค้าร้านขายผลไม้ และลูกจ้างในร้านจีนมาเลย์อีกหนึ่งคนเท่านั้น

> "...ตอนนี้ไม่มีคนมุสลิมแล้ว แต่ก่อนเยอะมาก ตอนนี้มีกันแค่สองคนเอง (หัวเราะ) แต่ถ้าข้างบน (ตลาดอาเก็ด) คนที่โน้น(คนไทยมุสลิม)หมดเลย..."
>
> (ก๊ะตี, สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 2555)

จากคำบอกเล่าของผู้คนสะท้อนให้เห็นว่า ไม่เพียงแต่ในตลาดปาดังเบซาร์เท่านั้นที่พบกับสภาพการค้าที่ซบเซา เงียบเหงา แต่ที่ตลาดปาดังเบซาร์มาเลเซียเอง โดยเฉพาะตลาดตึกแถวย่านอาคารพาณิชย์ ก็ประสบกับปัญหาเดียวกัน ทำให้เมื่อผู้วิจัยเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าว จึงพบกับแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนเพียงหนึ่งคนเท่านั้น นอกจากนี้จากคำบอกเล่าของลูกค้าในร้านเสื้อผ้าซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เมื่อครั้งที่เก็บข้อมูลในปาดังเบซาร์ฝั่งไทย พบว่าในพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์มาเลเซียเป็นกลุ่มคนไทยซึ่งเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม (มุอัลลัฟ) มีอยู่จำนวนมาก เมื่อแต่งงานกับคนมาเลเซียจึงได้สัญชาติมาเลเซีย และได้รับสวัสดิการอื่นๆอีกมากมาย

> "...ก๊ะเป็นคนกาญจนบุรี แต่ก่อนไปทำงานที่กัวลาลัมเปอร์ตั้งหลายปีแล้ว ที่โน้นคนไทยเยอะ แต่ที่ชายแดนปาดังฯคนไทยเข้าแขกจะเยอะ ก๊ะก็เป็นคนไทยเข้าแขกเหมือนกัน..."
>
> (ก๊ะฟารีดา,สัมภาษณ์วันที่ 7 เมษายน 2555)

ดังนั้นในประเด็นของบริบทตลาดปาดังเบซาร์มาเลเซีย ที่มีความต่อเนื่องมาจากประเด็นที่ผ่านมา คือบริบทของตลาดปาดังเบซาร์ไทย ผู้วิจัยพยายามเปิดพื้นที่เพื่อให้มองเห็นและได้ยินเสียงของผู้คนที่หลากหลาย ซึ่งเสมือนคนตัวเล็กตัวน้อยในพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ ที่เมื่อผู้วิจัยได้เข้าไปสัมผัสกลุ่มคนดังกล่าว ทำให้พบว่า ไม่ได้มีเพียงพื้นที่ตลาดเท่านั้นที่แรงงานรับจ้างมีความเกี่ยวโยงและเกี่ยวข้องด้วย แต่ยังรวมไปถึงการทำงานของรัฐ กลุ่มผู้ค้าชายแดน ผู้ค้าข้ามแดน และสังคมบ้านเกิดที่แรงงานรับจ้างจากมา

การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน

ในสนามวิจัยผู้วิจัยพบปะกับผู้คนที่หลากหลาย ทั้งผู้ค้า แรงงานรับจ้าง ผู้ซื้อ คนทั่วไปที่ทำงานบริเวณชายแดน ซึ่งผู้คนเหล่านี้มีทั้งที่ข้ามแดนมาจากไทยและข้ามแดนมาจากมาเลเซีย และคนที่ไม่ได้ข้ามแดน รวมทั้งคนอื่นๆในพื้นที่อีกมากมายและพบว่าแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนมีการประกอบสร้างอัตลักษณ์ผ่านลักษณะหรือคุณสมบัติเฉพาะต่างๆ

เครื่องคลุมกาย ภาพฉายแรกของอัตลักษณ์แรงงานมุสลิม

> "...ลูกจ้างในร้านแถวนี้ก็มีปะปนๆกันไป ทั้งคนไทย ทั้งคนมุสลิม มุสลิมบางคนก็ใส่ผ้าคลุม บางคนก็ไม่ใส่อยู่เหมือนไทย อยู่เหมือนจีน บางทีก็ดูไม่ออกว่าเป็นมุสลิม..."
>
> (ก๊ะวิจิตรา,สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

บทสนทนาดังกล่าวเป็นบทสนทนาของลูกจ้างในร้านขายเสื้อผ้าแฟชั่นแห่งหนึ่งในตลาดปาดังเบซาร์ไทย สะท้อนให้เห็นว่า อัตลักษณ์ของคนมุสลิมนอกจากจะใช้การแต่งกายตามศาสนาบัญญัติเป็นเครื่องแสดงตัวตนแล้ว ความสำนึกทางชาติพันธุ์ที่มาจากพื้นฐานศาสนาหรือความเชื่อที่แตกต่างกัน ก็ยังเป็นตัวแบ่งแยกความเป็นเขาความเป็นเรา นั่นคือ คนไทยที่หมายถึงคนที่นับถือศาสนาพุทธและคนมุสลิมก็หมายถึงคนที่นับถือศาสนาอิสลามนั่นเอง ศาสนาอิสลามจึงกลายเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของแรงงานรับจ้างมุสลิม

ในพื้นที่สนามวิจัย ผู้วิจัยมองเห็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยคนมุสลิมไม่ว่าจะเป็นมุสลิมไทยหรือมุสลิมมาเลเซีย ทั้งในพื้นที่ปาดังเบซาร์ในประเทศไทยและมาเลเซียทำให้สิ่งที่ผู้วิจัยสามารถสังเกตเห็นได้จากสิ่งรอบข้างเมื่อผู้วิจัยเข้าไปยังพื้นที่ คือ การแต่งกาย ผู้วิจัยคิดว่าในศาสนา

อิสลามการแต่งกาย โดยเฉพาะผ้าคลุมศีรษะ จะเป็นสิ่งที่แรกผู้วิจัยหรือผู้พบเห็นสามารถระบุตัวตนของผู้ที่เราเข้าไปปฏิสัมพันธ์ด้วยได้เป็นอย่างดี การแต่งกายของคนมุสลิมที่นับถือศาสนาอิสลามจะมีความแตกต่างกับการแต่งกายของศาสนิกอื่น ซึ่งจะไม่มีเงื่อนไขหรือข้อกำหนดมากมายนักผู้ให้ข้อมูลที่ผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์ก็เช่นเดียวกัน การแต่งกายของพวกเขาจะปกปิดมิดชิด สวมเสื้อแขนยาว สวมใส่ผ้าคลุมศีรษะ เพราะในศาสนาอิสลามวัตถุประสงค์ของการกำหนดรูปแบบการแต่งกายก็เพื่อปกปิดสิ่งที่พึงละอาย โดยเฉพาะร่างกายของผู้หญิง ทั้งนี้ก็เพื่อไม่ให้เป็นการไปกระตุ้นอารมณ์ทางเพศของผู้ชาย อันจะมาซึ่งปัญหาของสังคม

ภาพประกอบ 9 แรงงานรับจ้างมุสลิมในตลาดปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

> “...คนมุสลิมเราต้องแต่งกายมิดชิด ใส่ผ้าคลุม เสื้อแขนยาว อันนั้นมันแน่อยู่แล้ว…”
>
> (ก๊ะฮามีนะ, สัมภาษณ์วันที่ 13 เมษายน 2555)

> “...จะเป็นลูกจ้าง เป็นลูกน้อง ถ้าเป็นคนมุสลิม ดูได้จากการแต่งตัวนั่นแหละ..แต่ถ้าเป็นมุสลิมมาเลย์ที่มาเดินซื้อก็จะอีกแบบนะ เค้าจะแต่งอลังการ เข็มกลัด ผ้าคลุม เสื้อผ้า ไม่แต่งธรรมดาๆ เหมือนพวกเรา...”
>
> (เด๊ะด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

จากเสียงของผู้ที่อยู่ในพื้นที่ทั้งผู้ค้า แรงงานรับจ้างหรือลูกจ้างเอง ต่างก็มีความคิดเห็นที่ตรงกันเกี่ยวกับเรื่องของการแต่งกายของคนมุสลิม ที่ไม่ว่าจะเป็นใคร ทำอะไร อยู่ที่ไหน เราก็สามารถสังเกตเห็นความเป็นมุสลิมของเขาได้จากการแต่งกาย คือจะต้องแต่งกายปกปิด คลุมศีรษะให้เรียบร้อย และผู้ให้ข้อมูลของผู้วิจัยบางคนที่พักอาศัยอยู่กับนายจ้าง เมื่อกลับไปถึงบ้านก็แต่งกายปกปิดเหมือนกับตอนที่ทำงานเวลากลางวัน เนื่องจากถ้าไม่ใช่เป็นญาติพี่น้องตามที่ถูกกำหนดเอาไว้ ก็ไม่สามารเปิดเผยร่างกายส่วนที่ต้องปกปิดเช่นกัน แต่ผู้ให้ข้อมูลบางคนเมื่อตอนที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ที่บ้าน ก็พบว่าไม่มีการคลุมศีรษะ และสวมใส่เสื้อผ้าแขนสั้นบ้าง เนื่องอยู่ที่บ้านของตัวเอง และเห็นว่าผู้วิจัยก็เป็นผู้หญิงด้วยกัน

ภาพประกอบ 10 ผู้ซื้อและแรงงานรับจ้างมุสลิมในร้านค้า ตลาดอาเก็ด มาเลเซีย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

ด้วยบทบัญญัติที่เข้มงวดเกี่ยวกับเรื่องของการแต่งกายในศาสนาอิสลาม ทำให้ลูกจ้างหรือแรงงานรับจ้าง รวมทั้งผู้ค้าและคนในพื้นที่ ก็แต่งกายด้วยลักษณะที่ปกปิดมิดชิด ซึ่งก็มีทั้งชุดกูโรง ชุดบานง หรือเสื้อผ้าสมัยนิยมทั่วไปแต่เป็นชุดที่ปกปิดและสวมใส่กับผ้าคลุมศีรษะ หรือที่นักวิชาการบางท่านเต็มใจที่จะเรียกกันว่าเสื้อผ้าวัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกันลูกจ้างหรือแรงงานรับจ้างบางคนก็สวมใส่ เสื้อแขนสั้นและกางเกงที่รัดรูปตามแฟชั่น แต่ยังคงคลุมศีรษะไว้เช่นเดิม และสำหรับผู้ชายผู้วิจัยอาจสังเกตได้ค่อนข้างยากกว่าผู้หญิง เนื่องจากการปกปิดร่างกายของผู้ชายไม่จำเป็นต้องคลุมศีรษะหรือต้องมิดชิดเท่ากับผู้หญิง แต่จะต้องสวมใส่เสื้อผ้าให้คลุมลงมาถึงหัวเข่า บางคนก็จะมีการสวมหมวก หรือ ปิเยาะ ซึ่งเป็นภาษามลายูที่ผู้วิจัยพอจะมีความรู้อยู่บ้าง สำหรับคนมุสลิมที่ไม่ปฏิบัติตนตามแบบแผนของการแต่งกายเช่น ไม่คลุมศีรษะ ไม่สวมเสื้อแขนยาวก็จะถูกผู้อื่นกล่าวหาว่าเป็นคนที่แต่งกายไม่เหมาะสม ไม่เคร่งครัดในศาสนาอิสลาม และบางครั้งก็สร้างความเข้าใจผิดคิดว่าไม่ใช่เป็นมุสลิมด้วยซ้ำไป

"...ที่ร้านข้างๆมีมุสลิมสองคนนะ อีกคนไม่ใส่ผ้าคลุม แถมใส่แขนสั้นอีก มาแรกก็มองไม่ออกหรอกนึกว่าไม่ใช่มุสลิมเรา..."

(ก๊ะฮามีด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 7 เมษายน 2555)

"...เป็นคนมุสลิมมาใส่เสื้อแขนกุด เปิดผม ได้ยังไง มันดูไม่ดี..."

(ก๊ะฮามีนะ, สัมภาษณ์วันที่ 13 เมษายน 2555)

"...ก๊ะมาอยู่ที่นี่ใหม่ก็เพิ่งเคยเห็นเหมือนกันนะ ใส่ผ้าคลุมแปลกๆ ใส่ผ้าคลุมแต่ใส่กางเกงขาสั้น ถึงเข่า..."

(ก๊ะฮามีด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 7 เมษายน 2555)

"...แรงงานมุสลิมเราดูจากแต่งกายแล้วบางทีเราดูจากพูด พูดอิสลาม ที่ทำงานที่นั่นไม่มีไทยพุทธ เพราะมันต้องพูดภาษามาเลย์ แต่คนไทยกันมาเลย์ก็จะพูดไม่เหมือนกัน สำเนียง แต่บางทีที่เห็น มุสลิมมาเลย์ไม่สวมผ้าคลุม ของมุสลิมไทยก็ไม่สวนผ้าคลุมเหมือนกัน แต่การแต่งกายก็ไม่เหมือนกันคนไทยใส่ชุดกูรงจะดูเชย แต่คนมาเลเซียใส่ชุดกูรงดูสวย พอเห็นแล้วก็จะรู้จะจำได้เลย บางทีมาเลย์มาด้วยกันเป็นครอบครัวพ่อแม่ใส่ฮิญาบลูกใส่เกาะอกก็มีเป็นแฟชั่น มันขึ้นอยู่กับที่ที่เค้าอยู่ เมาะเค้าอยู่กำปง (หมู่บ้าน) ลูกเค้าอยู่เคแอล (กัวลาลัมเปอร์) พอมาที่ปาดังฯก็จะแปลกเลย ที่มาด้วยกันลูกเค้าเรียกมามี่มามี่ ก็ต้องเป็นลูกเค้า มาเลย์มาทั้งกลุ่มโพกหัวหมดเลย แต่มียอ (เขา) คนเดียว ถามว่าใช่ลูกหรือ ใช่เป็นลูกแต่อยู่เคแอล (กัวลาลัมเปอร์) แต่ก็ไม่แปลก สำหรับยอ เป็นแฟชั่น ก็ภรรยาสุลต่านของเค้าที่เคแอลเวลาถ่ายรูปก็ยังไม่ใส่ผ้าคลุมเลย แต่ที่อะลงสตาและเปอร์ลิสเค้าก็ใส่นะ แต่เคแอลไม่ใส่ผ้าคลุม..."

(ก๊ะเมาะ, สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

จากประเด็นดังกล่าวทำให้ปฏิเสธไม่ได้ว่าการแต่งกายที่ปกปิดมิดชิด เป็นเสมือนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนมลายูมุสลิม และส่งผลให้เกิดเป็นภาพของอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมในพื้นที่ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาด้วยเช่นกัน สิ่งเหล่านี้เองที่ผู้วิจัยมองเห็นถึงความแตกต่างของผู้คนภายใต้บริบทสังคมที่มีความหลากหลายของผู้คน การแสดงออกถึงความสำนึกทางชาติพันธุ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิม ช่วยทำให้พวกเขามีความแตกต่างจากกลุ่มคนอื่น นอกจากนี้การแต่งกายก็ยังเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของแรงงานรับจ้างมุสลิมโดยเฉพาะผู้หญิงในการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ ผ่านการแต่งกายตามศาสนากำหนด

บะฮาซอมลายู (ภาษามลายู) : อัตลักษณ์ในรูปของเครื่องมือสื่อสาร

ในการพูดคุย สัมภาษณ์ หรือแม้กระทั่งการทักทายระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลเกือบทุกครั้งของการพูดคุยในบทสนทนาของพวกเราจะต้องมีภาษามลายูเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการบอกเล่าเรื่องราว หรือทำความเข้าใจต่อข้อสงสัยร่วมกันอยู่เสมอๆ ตัวผู้วิจัยเองไม่ได้เกิดมาหรือใช้ชีวิตส่วนใหญ่ท่ามกลางการสื่อสารโดยใช้ภาษามลายูตั้งแต่แรก แต่นับได้ว่าเป็นความโชคดีของผู้วิจัยไม่น้อย ที่เคยได้มีโอกาสไปเรียนหนังสือตอนมัธยมปลายในพื้นที่ของจังหวัดยะลา ทำให้ผู้วิจัยสามารถพูดคุยสนทนา สื่อสารเป็นภาษามลายูได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งก็คงเป็นทักษะการพูดและการฟังเพียงสองอย่างที่ยังคงติดตัวผู้วิจัยมาเมื่อเทียบกับเทียบกับทักษะการเขียนซึ่งผู้วิจัยเองไม่ได้มีโอกาสใช้การเท่าใดนักแต่ด้วยทักษะที่ติดตัวมาดังกล่าวนี้ มันได้สร้างความสะดวกและง่ายดายในการสื่อสารของผู้วิจัยกับคนในพื้นที่อย่างมากทีเดียว และถึงแม้ว่าภาษาที่คนมาเลเซียใช้ในการสื่อสารจะเป็นมลายูกลาง แต่ก็มีความแตกต่างกับภาษามลายูท้องถิ่นที่คนมุสลิมสามจังหวัดใช้สื่อสารกันไม่มากนัก

ทำให้พบว่านอกจากแรงงานรับจ้างจะต้องมีการการข้ามพรมแดนรัฐชาติแล้ว ก็ยังต้องมีการพรมแดนของภาษาด้วย เนื่องมาจากว่าภาษามลายูที่แรงงานรับจ้างและคนในพื้นที่ใช้สื่อสารกันเป็นภาษามลายูท้องถิ่น แต่เมื่อแรงงานรับจ้างข้ามแดนไปทำงานยังตลาดในประเทศมาเลเซีย แรงงานรับจ้างเหล่านั้นก็ต้องซ้ำภาษามลายูกลางเพื่อสื่อสารกับลูกค้าที่เป็นมาเลเซีย ลูกจ้างบางคนบอกกับผู้วิจัยว่า ตนเองค่อนข้างไม่เป็นกังวลกับเรื่องนี้ เพราะภาษามันคล้ายกันอยู่แล้ว เพียงแต่ต้องมีการฝึกฝนการซ้ำภาษาเพิ่มเติม เรียนรู้สำเนียงการพูด และคำศัพท์ที่จำเป็นซึ่งบางครั้งก็ใช้ไม่เหมือนกัน

"...เรื่องภาษาก๊ะตีไม่มีปัญหา มันคล้ายๆกัน ฝึกฝนนิดหน่อย เรา ก็คุยกับเค้าได้แล้ว..."

(ก๊ะตี (ลูกน้อง), สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

"...ภาษาไม่ค่อยมีปัญหา เพราะพูดภาษาอิสลามอยู่แล้ว ก็แค่มาปรับนิดหน่อย...."

(เด๊ะดา, สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงไปสัมผัสกับผู้คนในพื้นที่ทำให้ผู้วิจัยรับรู้และตระหนักถึงความสำคัญของภาษามลายู ที่ได้กลายเป็นอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างในพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย และยังเป็นเครื่องมือในการสืบทอดอัตลักษณ์ของคนมุสลิมอีกด้วยนอกจากนั้นแล้วยังเป็นเสมือนพรมแดนทางชาติพันธุ์ที่เป็นขอบเขตของสมาชิกกลุ่มอีกด้วยเนื่องจากว่า แรงงานรับจ้างทั้งที่ข้ามแดนไปเป็นลูกจ้างฝั่งมาเลเซียและไม่ได้ข้ามแดน คือเป็นแรงงานรับจ้างในร้านค้าฝั่งประเทศไทย สามารถใช้ภาษาไทยได้ แต่เมื่ออยู่ท่ามกลางบริบทของการทำงานหรือการค้า ก็จะใช้ภาษามลายูในการพูดคุยสื่อสาร นอกจากแรงงานรับจ้างมุสลิมยังให้ความหมายต่อภาษามลายู ว่าเป็น "ภาษาอิสลาม" ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดของแรงงานว่าภาษามลายูได้กลายเป็นเครื่องมือสื่อสารของคนที่นับถือศาสนาอิสลามหรือคนมุสลิมไปเสียแล้ว

สำหรับบางโอกาสที่ผู้วิจัยเข้าไปสอบถามหรือสนทนากับลูกจ้างมุสลิมด้วยภาษาไทย ลูกจ้างเหล่านั้นก็สนทนาเป็นภาษาไทยกลับมาเช่นกัน แต่ก็ใช้การสนทนากับเพื่อนร่วมงานเป็นภาษามลายูเช่นเดิม ผู้วิจัยยังจำเหตุการณ์ได้อยู่ครั้งหนึ่งที่ได้เข้าไปสัมภาษณ์ลูกจ้างในตลาดอาเก็ด โดยมีเพื่อนที่เป็นผู้ค้าอยู่ที่ตลาดแห่งนั้นเป็นคนพาผู้วิจัยไปพบกับเพื่อนร้านข้าง และเพื่อความรวดเร็วของผู้วิจัย วิจัยจึงใช้ภาษาไทยในการสัมภาษณ์ ผลปรากฏว่า เพื่อนของผู้วิจัยต้องเป็นคนแปลคำถามและคำตอบให้กับผู้วิจัย แต่บางตอนของการสนทนาผู้วิจัยก็สามารถเข้าใจได้ด้วยตัวเอง เหตุการณ์เช่นนี้เองที่ผู้วิจัยพบความชัดเจนว่า ภาษาเป็นพรมแดนทางชาติพันธุ์ ในที่นี้อาจมองได้ว่าภาษามลายูเป็นพรมแดนของคนมุสลิมที่พูดภาษาใต้เป็นหลักนั่นคือผู้วิจัย กับคนมุสลิมที่ใช้ภาษามลายูเป็นหลักในที่นี้คือลูกจ้างในร้านค้า

ในร้านค้าของคุณป้าสุวรรณาซึ่งเป็นคนจีน เปิดร้านขายเสื้อผ้าแฟชั่น ในตลาดปาดังเบซาร์ไทย ผู้วิจัยพบว่าในร้านมีลูกจ้างมุสลิมทำงานอยู่ จากการสอบถามเหตุผลที่รับลูกจ้างมุสลิมเข้าทำงาน คุณป้าสุวรรณาบอกกับผู้วิจัยว่า ต้องการให้เค้ามาพูดคุยสื่อสารกับลูกค้าด้วยภาษามลายู เพราะคนที่มาซื้อของที่นี่จะเป็นคนมาเลเซียส่วนใหญ่

> "...ก็ทางนี้อิสลามเยอะไง ถ้ามาเลย์มาเราก็พูดไม่เป็น ถ้าเราพูดได้แล้วจะจ้างมาทำไม ขนาดแถวหาดใหญ่เค้ายังเอาเลย (ลูกจ้างมุสลิม) เดี๋ยวนี้เสาร์อาทิตย์มาเลย์เข้าหาดใหญ่ทั้งนั้น..."
>
> (คุณสุวรรณา, สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

> "...เลือกคนมุสลิม ที่เค้าพูด (มลายู) ได้อ่ะ คนมุสลิมมันเยอะ พื้นที่คนมุสลิมเยอะ แต่ถ้าพูดไม่ได้มันขายของลำบาก เที่ยวมาถาม เที่ยวมาแปลอยู่ เด็กไทย (พุทธ) ก็มี ถ้าเค้าพูดได้ก็เอาได้..."
>
> (คุณสุวรรณา, สัมภาษณ์วันที่ 7 เมษายน 2555)

จากคำสัมภาษณ์ของคุณสุวรรณาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าภาษามลายูเป็นส่วนสำคัญในการสื่อสารเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเพื่อการค้า เนื่องจากลูกค้าที่มาซื้อของส่วนใหญ่จะเป็นคนมุสลิม ที่ใช้ภาษามลายูในการสื่อสาร และแรงงานมุสลิมที่ใช้ภาษามลายูจึงเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินชีวิตในฐานะผู้ค้าในพื้นที่ปาดังเบซาร์ไทยและมาเลเซีย

บางครั้งที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลและได้สังเกตเห็นสถานการณ์ ที่แรงงานรับจ้างมุสลิมใช้ภาษามลายูกับเพื่อนแรงงานมุสลิมในร้านข้างๆ ในขณะเดียวกันก็ใช้ภาษาไทยกับลูกค้าที่เป็นคนไทย และบางแรงงานรับจ้างมุสลิมในร้านคนจีนก็ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารกับเจ้าของร้านและใช้ภาษามลายูกับลูกค้าที่เป็นคนมุสลิมด้วยกัน การสื่อสารระหว่างลูกจ้างนายจ้างก็มักเป็นไปในลักษณะของการใช้ภาษาในการสื่อสารมากกว่าหนึ่งภาษา ในการที่ลูกจ้างสนทนากับนายจ้างก็มีการใช้ภาษาไทย แต่หากว่านายจ้างสามารถฟังและเข้าใจภาษามลายูลูกจ้างก็จะพูดด้วยภาษามลายู หรือบางครั้งหลังจากการพูดด้วยภาษามลายูต่อลูกจ้างด้วยกัน ก็ยังมีการแปลเป็นภาษาไทยอีกครั้งเพื่อให้ผู้เป็นนายจ้างได้เข้าใจด้วย

ความยืดหยุ่นของภาษาและการสื่อสารในสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ก็คงจะเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้นายจ้างเลือกรับเอาแรงงานรับจ้างมุสลิมเข้าทำงานในร้านค้าในตลาดปาดังเบซาร์ไทยและมาเลเซีย ตามที่ป้าสุวรรณนาเคยให้เหตุผลต่อผู้วิจัย ในตอนที่ผู้วิจัยสอบถามถึงแรงงานมุสลิมในร้านขายเสื้อผ้าของเธอว่า เพื่อที่ว่าลูกจ้างที่เป็นคนมุสลิมจะได้สื่อสารกับคนมุสลิมด้วยกันทีมาซื้อของในร้านค้าได้อีกทั้งภาษาเขียนที่ใช้ในการสื่อสาร เช่น ป้ายชื่อร้านค้า ก็ยังทำออกมามากกว่าหนึ่งภาษาเพื่อที่จะให้ลูกค้าที่มีความแตกต่างทางภาษาได้เข้าใจ และคำโฆษณาของร้านคนมุสลิมก็ทำเป็นภาษาจีน เป็นต้น

ภาพประกอบ 11 ร้านค้าชาวจีนมาเลย์ ในตลาดย่านตึกแถวอาคารพาณิชย์ ปาดังเบซาร์มาเลเซีย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

ภาพประกอบ 12 ป้ายชี้แจ้งรายละเอียด สำหรับผู้ที่ข้ามแดน (ด่านไทยและด่านมาเลเซีย)
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

ภาพประกอบ 13 ป้ายโฆษณาขายของ ในร้านค้าของคนมุสลิม ตลาดปาดังเบซาร์ไทย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

> "...ตอนแรกก็ไม่ใช่ว่าจะพูดได้นะ ทีแรกอินเดียก็มาใช่ม่ะ ก็พูดเป็นภาษาอินเดียกับเค้า ไม่ใช่ว่าไปหัดอะไร ก็ฟังจากเค้า พอเราได้ยินก็ถามว่า แปลว่าอะไร เหมือนเขมรก็เหมือนกันเราก็หัดจากที่เราฟัง เราถามๆคน พอเขมรเข้ามาในร้านเราก็พูดเขมร พอเค้าถามอะไรมา เราก็จำเอาไว้ เอามาพูดเวลาที่เขมรมาอีก เราอยากรู้คำไหนเราก็ถามเค้าแล้วก็จำไว้มาใช้เวลามีลูกค้าเข้าร้าน ทั้งจีน เขมร อินเดีย อังกฤษ..."
>
> (ก๊ะนูรียะ,สัมภาษณ์วันที่11 มีนาคม 55)

จากหลายๆกรณีข้างต้นที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างมานั้น จะเห็นได้ว่าแรงงานรับจ้างมุสลิมรวมทั้งคนมุสลิมผู้ที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ศึกษาของผู้วิจัย ได้ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวันกันอย่างกว้างขวางและภาษามลายูก็ได้กลายเป็นเส้นแบ่งขอบเขตของคนที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับภาษามลายูหรือคนต่างชาติพันธุ์ โดยที่แรงงานรับจ้างมุสลิมจะใช้ภาษามลายูท้องถิ่นและมลายูกลางในการสื่อสารกับลูกค้าในปาดังเบซาร์ไทย และแรงงานรับจ้างมุสลิมต้องปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อสื่อสารเป็นภาษามลายูกลางเมื่อข้ามแดนไปทำงานในปาดังเบซาร์มาเลเซีย สำหรับบางกรณีที่ลูกจ้างไม่ได้ใช้ภาษามลายูตั้งแต่แรกและปฏิเสธการฝึกฝนภาษาเพื่อใช้ในการสื่อสาร ก็ได้ให้นายจ้างของตนเป็นผู้สื่อสารแทน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังมองเห็นถึงความยืดหยุ่นและการข้ามพรมแดนทางภาษาทั้งของคนมุสลิมไทย และคนจีน ที่ต้องใช้ภาษามากกว่าหนึ่งภาษาในการสื่อสาร

ศาสนาอิสลาม : อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แนบแน่นกับชีวิต

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับศาสนาอิสลามซึ่งแรงงานรับจ้างมุสลิมมีความเชื่อและนับถือ ประเด็นดังกล่าวนี้เป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อน ผู้วิจัยจึงถือโอกาสนี้ในการนำเสนอความเข้าที่ได้จากการทบทวนงานเขียนทางวิชาการ เพื่อสะท้อนให้เห็นความสำคัญและที่มา ที่ความเชื่อโยงระหว่างแรงงานรับจ้างมุสลิมกับศาสนาอิสลามที่พวกเขานับถือ

มุสลิมถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ทางศาสนา (Ethnoreligious Group) เพราะวัฒนธรรมมุสลิมผูกพันแนบแน่นอยู่กับศาสนาอิสลามจนแทบจะกล่าวได้ว่าเป็นเนื้อเดียวกันส่งผลให้คนทั่วไปมองว่าอุดมการณ์แนวปฏิบัติรวมทั้งพิธีกรรมทางศาสนาเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญที่สุดของการเป็นมุสลิมและความเป็นมุสลิมยังถูกถ่ายทอดผ่านแบบแผนพฤติกรรมในมิติเศรษฐกิจอีกด้วย(จักรพันธ์ ขัดชุ่มแสง 2543)ความเป็นมุสลิมจึงเชื่อมโยงกับศาสนาอิสลามแต่สำหรับอิสลามนั้นจะมีลักษณะเป็นมากกว่าศาสนากล่าวคืออิสลามเป็นวัฒนธรรมหรือวิถีแห่งการดำเนินชีวิตที่ได้วางรูปแบบแห่งพฤติกรรม

ของมุสลิมไว้ตั้งแต่เกิดจนตายตั้งแต่ตื่นจนหลับและอิสลามเป็นมากกว่าศาสนาเพราะมุสลิมไม่สามารถแยกชีวิตตนออกจากอิสลามหรือไม่สามารถรับอิสลามไว้เป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งของชีวิตหากแต่เป็นทั้งชีวิตหรือเป็นระบอบในการดำเนินชีวิต (เสาวนีย์ จิตต์หมวด 2535, 16-17)

การเผยแพร่ศาสนาอิสลามในดินแดนต่างๆของโลกนั้นเริ่มต้นมาจากมุสลิมชนกลุ่มน้อย และชนกลุ่มน้อยที่ได้เกิดขึ้นมาเนื่องจากพ่อค้ามุสลิมที่ไปตั้งรกรากที่เมืองท่าของต่างประเทศเพื่อการพาณิชย์ ในตอนต้นพ่อค้าเหล่านี้เป็นผู้ที่เข้ามาเจริญสัมพันธ์จากรัฐที่มีความเข้มแข็ง พวกเขาเป็นชุมชนมุสลิมกลุ่มแรกบนชายฝั่งของอินเดีย ศรีลังกา จีน แอฟริกาตะวันออก อินโดนีเซีย หมู่เกาะฟิลิปปินส์ และหมู่เกาะในมหาสมุทรอินเดีย ต่อมาพ่อเหล่านี้ก็ได้แต่งงานกับสตรีพื้นเมือง คนรุ่นต่อมาก็เลยกลายเป็นส่วนหนึ่งของชนมุสลิมไป การเปลี่ยนแปลงของศาสนานี้เป็นอย่างกว้างขวาง ชนกลุ่มน้อยที่ไม่มีความสำคัญตั้งแต่แรกก็เลยกลายเป็นเป็นคนส่วนใหญ่เต็มรูปแบบ อย่างเช่น ในกรณีของมาเลย์ และอินโดนีเซีย

ศาสนาอิสลามได้ถือกำเนิดขึ้นในดินแดนตะวันออกกลาง และแพร่ขยายเข้าสู่เอเชียอาคเนย์นับตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 7 และได้รับการยอมรับในหมู่ผู้ปกครองเมืองต่างๆในคริสตศตวรรษที่ 13 แต่เดิมคนมุสลิมมีอิทธิพลตามชายฝั่งทะเล และตามมาด้วยความสัมพันธ์ทางการแต่งงาน ดังนั้น การเผยแพร่ศาสนาอิสลามในสมัยแรกๆในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทยจึงเป็นไปตามจึงเป็นไปตามธรรมชาติ เช่น การติดต่อระหว่างคนต่อคนและการแต่งงาน ศาสนาอิสลามจึงเผยแพร่ผ่านกลุ่มทุกกลุ่มในประเทศไทย กลุ่มคนเหล่านั้นจึงตั้งรกรากในประเทศไทย และเผยแพร่ศาสนาด้วยวิธีการที่คล้ายคลึงกัน โดยในประเทศไทยผู้เผยแพร่ศาสนาจะมาจากมาเลย์ อาหรับ-เปอร์เซีย และอินเดีย

ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งอิสลามแพร่เข้ามานั้นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มลายูโพลินีเซียน คนเหล่านี้ออกเดินทางจากจีนและเดินทางไปทางหมู่เกาะทางใต้ ตั้งหลักแหล่งอยู่ในปัตตานี มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และจัมปา ทำให้เชื้อชาติเผ่าพันธุ์ของชาวไทยมุสลิมมีสายบรรพบุรุษเป็นมลายูหรือมาเลย์เป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด เนื่องจากเป็นชนพื้นเมืองแต่มารับนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ชายแดนภาคใต้

อิสลามมาจากคำว่า อัสละมะภาษาอาหรับ แปลว่า สันติ การนอบน้อม การยอมจำนนโดยสิ้นเชิง และการมอบหมายในความหมายทางศาสนาอิสลาม หมายถึง การนอบน้อมถ่อมตนยอมมอบตนต่อประสงค์ของผู้เป็นเจ้า นั่นคือ “อัลลอฮ์” เงื่อนไขการยอมรับต้องเป็นความรู้สึกอิสระในการเลือกสรรและยอมรับ ไม่ใช่เพราะถูกบังคับ เพราะการจะเข้ารับอิสลามต้องมาจากความสมัครใจ มีความศรัทธาอย่างแท้จริงและจริงใจส่วนมุสลิม คือคำที่ใช้เรียกผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งไม่ได้เป็นของชาติใดชาติหนึ่งเป็นศาสนาสากลสำหรับมนุษยชาติที่มีผู้นับถือทุกชาติ ทุกทวีป

โดยในเอเชียตะวันตกและตะวันออกกลาง และแม้แต่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีผู้นับถือเป็นจำนวนมาก (จรัญ มะลูลีม และคณะ 2539)

ศาสนาอิสลามไม่ได้เป็นศาสนาที่สอนให้ศรัทธาต่อพระเจ้าเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเป็นธรรมนูญชีวิตสำหรับทุกคนอีกด้วย ศาสนาอิสลามจึงมีความแตกต่างจากศาสนาอื่นๆอยู่หลายประการด้วยกันประการที่สำคัญก็คือ มีการกำหนดความเชื่อและการปฏิบัติเกือบทุกแง่มุม มีคำสอนทั้งในระดับทั่วๆไป และในระดับการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โครงสร้างสำคัญของอิสลามมี 2 ประการ คือ หลักศรัทธา 6 ประการ และหลักปฏิบัติ 5 ประการ (จรัญ มะลูลีม และคณะ 2539)

หลักศรัทธา ผู้ที่เป็นมุสลิมจะต้องศรัทธาในหลัก 6 ประการ ดังนี้

1. ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า
2. ศรัทธาในบรรดามาลาอีกะฮ์
3. ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์
4. ศรัทธาในบรรดาศาสนทูต
5. ศรัทธาในวันพิพากษา
6. ศรัทธาในการกำหนดสภาวการณ์

เมื่อมุสลิมทุกคนมีความศรัทธาแล้ว มุสลิมทุกคนก็จะต้องปฏิบัติตามหลักปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเมื่อมีอายุบรรลุศาสนภาวะแล้ว ดังหลักปฏิบัติ 5 ประการ ดังนี้

1. การกล่าวคำปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮฺและมูฮัมหมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์(กาลีมะฮ์)
2. การนมัสการต่อพระผู้เป็นเจ้า(การละหมาด)
3. การบริจาค(ซากาต)
4. การถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอน
5. การประกอบพิธีหัจญ์

ในพื้นที่ศึกษาของผู้วิจัย ผู้คนส่วนใหญ่เป็นคนมุสลิมทั้งที่เป็นผู้ค้าแรงงานรับจ้างและผู้ที่มาจับจ่ายซื้อของซึ่งผู้วิจัยก็สามารถสังเกตได้จากการแต่งกายและภาษา แต่การใช้ภาษาระหว่างคนมุสลิมไทยและมุสลิมมาเลย์มีความแตกต่างกัน บางครั้งก็สร้างความสับสนให้แก่ผู้วิจัยอยู่ไม่น้อย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าชาวมลายูปัตตานีได้รับนับถือศาสนาอิสลาม ในสมัยการปกครองของพญาอินทิรา เดวาวังสา (หรือพญาตูนักปา อินทิรา มหาวังสา) ประมาณพ.ศ. 2043-2078 โดยการเข้ามาของพ่อค้ายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงเห็นได้ว่าชาวมลายูได้รับนับถือ

ศาสนาอิสลามมาเป็นเวลาประมาณ 500 ปีมาแล้ว (แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง 2546) จนถึงปัจจุบันจะเห็นว่าศาสนาอิสลามก็ได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญของอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิมที่แสดงออกผ่านการแต่งกาย ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ตามที่ศาสนาอิสลามกำหนดเอาไว้ ดังที่ผู้วิจัยกล่าวในประเด็นที่ผ่านๆมา ซึ่งผู้วิจัยมองว่าศาสนาอิสลามที่กลายเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่มีศาสนาและวัฒนธรรมเดียวกันอย่างปฏิเสธไม่ได้ และเป็นเสมือนพรมแดนทางชาติพันธุ์ทีทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเขตแดนที่คอยแบ่งแยกออกมาจากคนที่มีศาสนาหรือวัฒนธรรมอื่นๆ

รายอและมาแย (ละหมาด) พิธีกรรมความศรัทธาของแรงงานมุสลิม

ในพื้นที่วิจัย ผู้วิจัยไม่สมารถจะสังเกตหรือเก็บข้อมูลการประกอบพิธีกรรมได้ทั้งหมดก็จริง แต่สิ่งที่ผู้วิจัยสามารถสังเกตและสัมภาษณ์ได้ ก็คือการละหมาดของแรงงานรับจ้างสถานที่การประกอบพิธีละหมาดในพื้นที่วิจัย แรงงานรับจ้างมุสลิม และแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนจะประกอบพิธีกรรมตามหลักของศาสนาที่กำหนดเอาไว้ ทั้งที่เป็นพิธีกรรมประจำวันและพิธีกรรมในรอบปี อย่างเช่น การละหมาด การถือศีลอด และการร่วมพิธีกรรมในวันฮารียอฮัจยี และรายอปอซอ เป็นต้น พิธีกรรมต่างๆส่วนใหญ่เป็นการปฏิบัติในชีวิตประจำวันกันอยู่แล้ว แต่สำหรับวันรายอนั้น แรงงานรับจ้าง หรือแม้กระทั่งผู้ค้า และผู้ซื้อต่างก็ต้องกลับบ้าน กลับภูมิลำเนาของตัวเองเพื่อเข้าร่วมพิธีกรรม

> "...ถ้าวันรายอนั้นหยุด หยุดประมาณสองสามวัน..."
>
> (ก๊ะจรรยา, สัมภาษณ์วันที่11 มีนาคม 2555)

> "...วันรายอเราก็กลับ ไม่มาทำงาน ก็หยุดงาน แต่ต้องบอกเจ๊ก่อน เค้าจะได้เตรียมตัว..."
>
> (ก๊ะฮามีน๊ะ, สัมภาษณ์วันที่10 มีนาคม 2555)

> "...เวลาปิดรายอก็กลับบ้าน ปิดรายอวันเดียว..."
>
> (เด๊ะฮัน, สัมภาษณ์วันที่10มีนาคม 2555)

> "...รายอก็กลับบ้านอยู่แล้ว ลางาน ปกติก็จะกลับสองสามเดือนครั้ง..."
>
> (ก๊ะมี, สัมภาษณ์วันที่8 เมษายน 2555)

จากเสียงของแรงงานรับจ้างข้ามมุสลิมและแรงงานรับจ้างมุสลิมในพื้นที่ สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและการให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ที่เป็นวันสำคัญในรอบปีของอิสลาม นั่นคือ วันรอยอ ซึ่งนอกจากในวันนั้นจะมีการละหมาดรายอ ที่มีการละหมาดปีละ 2 ครั้ง ซึ่งเป็นการแสดงความเคารพภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าแล้ว ในวันนั้นผู้คนที่เดินทางไกลออกจากบ้าน จะกลับคืนสู่บ้านเกิดของตนเอง ลูกหลานจะได้กลับไปพบปะพ่อแม่พี่น้อง จะมีการเยี่ยมเยือนกันระหว่างญาติมิตรเกิดขึ้น

ภาพประกอบ 14 สุเหร่า (SURAU) ที่ทำพิธีละหมาดในตลาดอาเก็ด มาเลเซีย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

นอกจากพิธีกรรมประจำปี คือ วันรายอแล้ว แรงงานรับจ้างมุสลิมก็ยังต้องมีการปฏิบัติพิธีกรรมในชีวิตประจำวัน นั่นคือการละหมาด 5 เวลา ซึ่งทุกคนที่มีเงื่อนไขการละหมาดครบถ้วนจะต้องปฏิบัติและจะละทิ้งไม่ได้ บางครั้งที่ผู้วิจัยลงไปสัมภาษณ์ในพื้นที่ตลาดอาเก็ดประเทศมาเลเซียนั้น บ่อยครั้งที่ผู้วิจัยได้ยินเสียงอาซาน เสียงอาซานก็คือ เป็นการเชิญชวนให้คนมุสลิมไปละหมาดเมื่อเข้าเวลา ที่ตลาดอาเก็ดจะมีพื้นที่ที่จัดไว้สำหรับให้คนมาละหมาด ทั้งผู้ค้าแรงงาน คนซื้อของ ก็จะไปละหมาดกันที่ที่เตรียมไว้ให้ ที่เรียกว่า “สุเหร่า”สำหรับร้านค้าที่อยู่ไกลออกไปจากสถานที่นั้น ผู้ค้าบางคนก็จะดัดแปลงพื้นที่ในร้านตัวเองให้เป็นที่สำหรับใช้ละหมาด อีกทั้งการสร้างพื้นที่ทำพิธีกรรมดังกล่าวยังเป็นการเผื่อแผ่ให้เพื่อนร่วมอาชีพ ลูกจ้าง หรือคนที่มาขอละหมาด ได้ทำการละหมาดอีกด้วย พิธีกรรมเหล่านี้ก็ถูกให้ความสำคัญจากแรงงานรับจ้างมุสลิมด้วยเช่นกัน ดังที่สะท้อนจากคำสัมภาษณ์จากผู้คนที่นำเสนอในประเด็นนี้

“...เวลาที่คนมาขอละหมาดเราก็มีที่ให้เค้าละหมาด ก็เป็นที่ที่เราละหมาดนั่นแหละ แต่เราก็ดูด้วยว่าเป็นยังไง บางทีเค้ามากันเยอะเราก็ไม่ให้เหมือนกัน แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะมีเยอะ นานๆทีจะมีคนมาขอละหมาด มาตรงกับจังหวะที่เราไม่ค่อยยุ่งเท่าไหร่ เราก็ให้เค้าละหมาด ก๊ะเองละหมาดที่ร้านเวลาเที่ยงกับเวลาเย็น เวลาอื่นก็ละหมาดที่บ้านอยู่แล้ว เถ้าแก่เรามีสองร้าน อีกร้านนึงเถ้าแก่จะอยู่กับลูกน้อง ที่ร้านนั้นมีสองห้อง ลูกน้องที่ร้านโน้น ก็จะมาละหมาดที่ร้านนี้เหมือนกัน…”

(ก๊ะฮามีด๊ะ,สัมภาษณ์วันที่7 เมษายน 2555)

“...ก๊ะละหมาดที่นี่เลย มีที่ละหมาดที่ร้าน เดี๋ยวเด๊ะร้านข้างก็จะมาละหมาดด้วย ละหมาดเสร็จก็จะได้กลับบ้าน ไม่ต้องรีบ...”

(ก๊ะยี๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 8เมษายน 2555)

“...ที่นี่ (ตลาดอาเก็ด) หาที่ละหมาดง่าย ได้ละหมาดครบ มีสุเหร่า มีอาคารละหมาด...”

(เด๊ะดา, สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

“...คนที่ขายของที่นี่ (อาเก็ด) ก็ไปละหมาดที่สุเหร่าชั้นหนึ่ง ใครมาซื้อของก็ไม่ต้องรีบร้อน ช็อปปิ้งเสร็จก็ไปละหมาดได้เลย...”

(เด๊ะด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 8เมษายน 2555)

“...เรามีทำที่นี่แรกๆเราก็บอกเจ๊ไว้ก่อนเลยว่าเราต้องละหมาด แรกๆเจ๊แกก็ไม่เข้าใจ เลยต้องบอกตี๋ให้มาอธิบายให้ฟังว่าทำไมต้องละหมาด เพื่อตี๋มันอยู่มาก่อน มันเคร่งรู้กว่าเราด้วย เจ๊แกก็เลยเข้าให้และให้เราละหมาดมาตลอด ร้านคนจีนบางร้าน เค้าไม่เข้าใจ หาว่าเสียเวลาทำงานของเค้าบ้าง แต่ร้านเจ๊เราชอบตรงนี้แหละ แกให้เราละหมาด เราไปละหมาดที่ร้านตี๋ ละหมาดสิบสิบห้านาที เราก็ไปทำงานต่อเลย...”

(ก๊ะฮามีน๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 13เมษายน 2555)

> "...ถ้าร้านคนนายูด้วยกันไม่เป็นไรดีที่เค้ารู้ว่าเราต้องละหมาด แต่ถ้าอยู่บางร้าน เค้าก็ไม่ยอมนะ เค้าไม่เข้าใจ เรียกว่าเห็นแก่ตัว กลัวเสียเวลาทำงาน บางร้านที่ไม่ใช่เป็นมุสลิมเค้าก็ให้ละหมาด บางคนก็ไม่ไปละหมาดเสียเอง..."
>
> (ก๊ะฮามีด๊ะ,สัมภาษณ์วันที่11มีนาคม2555)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าแรงงานรับจ้างมุสลิมพยายามรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์โดยการปฏิบัติละหมาดอย่างเคร่งครัด เนื่องจากเป็นสิ่งที่ถูกผูกโยงกับศาสนาอิสลามซึ่งทำให้แรงงานรับจ้างมุสลิมแตกต่างจากกลุ่มคนอื่นๆ และสิ่งที่แรงงานหรือลูกจ้างบางคนบอกกล่าวแก่ผู้วิจัย คือ ที่มาเลเซียจะหาสถานที่ละหมาดได้ง่ายกว่าที่ไทย มีที่เตรียมไว้ให้ และสามารถพบเห็นมัสยิดอยู่ทั่วไปในมาเลเซีย เนื่องจากคนมาเลเซียส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม แรงงานรับจ้างยังเล่าให้ผู้วิจัยฟังอีกว่า ในวันศุกร์ซึ่งผู้ชายมุสลิมจะต้องมีการละหมาดญะมะอะหฺ คือจะต้องไปละหมาดที่มัสยิดร่วมกัน ก็ต้องข้ามแดนจากมาเลเซียกลับมาละหมาดที่มัสยิดฝั่งของไทย และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วศาสนกิจหรือพิธีกรรมที่แรงงานรับจ้างมุสลิม และทุกคนในพื้นที่ศึกษา ถือปฏิบัติกันตามแบบแผน ก็จึงกลายเป็นขอบเขตหรือพรมแดนทางชาติพันธุ์ที่แสดงออกผ่านความเชื่อของคนมุสลิมในรูปแบบพิธีกรรมและการถือปฏิบัติ เช่นการละหมาด การถือศีลอด และละหมาดรายอ นอกจากนี้ก็ยังมีคนอีกบางส่วนที่ละเลยต่อการปฏิบัติ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่ความสำนึกของการเป็นมุสลิมที่ดีที่จะทำให้บุคคลดังกล่าวรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์เอาไว้หรือไม่

การนิยามความหมายแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอตัวตนของแรงงานรับจ้างมุสลิม ผ่านการให้ความหมายจากตัวของแรงงานรับจ้างมุสลิมเอง ผู้ค้า เจ้าหน้าที่ของรัฐ และคนทั่วไปในพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ซึ่งจะทำให้มองเห็นความหมายของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนและความคาดหวังของสังคมที่แรงงานรับจ้างทำงาน

แรงงานรับจ้างมุสลิม: กับการให้ความหมายต่อตัวเอง

นอกจากหลักการศรัทธาและหลักปฏิบัติของมุสลิมที่กลายเป็นอัตลักษณ์ของแรงงานมุสลิม ที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วในประเด็นที่ผ่านมา ทั้งนี้ยังมีหลักคุณธรรมซึ่งคอยตอบสนองต่อหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติดังกล่าว แรงงานมุสลิมจึงจำเป็นที่จะต้องมีหลักการที่เป็นด้านของคุณธรรมในการใช้ชีวิต ในการประกอบอาชีพ จึงจะเป็นมุสลิมที่สมบูรณ์แบบ นั่นหมายความว่า นอกจากจะทำหน้าที่พระเจ้าแล้ว ก็ยังต้องทำหน้าที่ต่อสังคม ต่อเพื่อนมนุษย์ และจากการที่แรงงานรับจ้างมุสลิมต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนที่หลากหลายนี่เอง ที่ทำให้แรงงานรับจ้างมุสลิมมีการให้ความหมายของตัวตนที่เป็นแรงงานรับจ้างที่เข้าสวมบทบาท

ก๊ะตี แรงงานรับจ้างมุสลิม ผู้ซึ่งทำงานในร้านคนมุสลิมในตลาดอาเก็ด ปาดังเบซาร์ มาเลเซีย และพักอาศัยอยู่กับนายจ้างที่ปาดังเบซาร์ไทย กล่าวแก่ผู้วิจัยว่า

> "...ก๊ะตีคิดว่าสิ่งสำคัญที่ทำให้เราทำงานนี้ได้ คือต้องซื่อสัตย์ ทำให้เถ้าแก่ไว้ใจ อีกอย่างก๊ะก็กินอยู่กับเค้า เราก็ต้องจริงใจและช่วยเหลือเค้าเท่าที่เราทำได้..."
>
> (ก๊ะตี (ลูกจ้าง), สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

> "...ความซื่อสัตย์มันแน่อยู่แล้ว แต่นี่ ก๊ะคิดว่ามุสลิมเราต้องละหมาดครบ แต่งกายคลุมผ้า ต้องเคร่งนะ..."
>
> (ก๊ะฮามีน๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 13 เมษายน 2555)

จากคำกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนมีการให้ความหมายกับตัวตนแรงงานมุสลิม ว่าเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์ ไว้ใจได้ และมีความจริงใจกับนายจ้าง อีกทั้งต้องปฏิบัติตามหลักการของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัดอีกด้วย

นอกจากนี้ ก๊ะฮามีน๊ะซึ่งเป็นลูกจ้างในร้านค้าคนจีนมาเลย์ ยังเล่าให้ผู้วิจัยฟังอีกว่าสมัยที่เพิ่งเข้าทำงานในร้านจีนใหม่ๆ เจ๊ที่เป็นนายจ้างมีท่าทีไม่ไว้วางใจตน คอยสอดส่องให้คนมาเฝ้ามองเวลาที่เจ๊เข้าห้องน้ำ หรือไปธุระ ตนก็สังเกตอยู่หลายครั้งแล้ว ก็เริ่มทนไม่ได้จึงถามเจ๊กลับไปว่า "*ทำไมอ่ะ กลัวเราขโมยของเหรอ*"เจ๊แกก็บอกว่าเปล่านะ ก๊ะฮามีนะก็ยื่นคำขาดไปว่า ถ้าไม่ไว้ใจกัน ตนก็ลาออกก็ได้ จากนั้นเป็นต้นมาเถ้าแก่ก็เริ่มมองก๊ะฮามีน๊ะในทางที่ดีขึ้น เนื่องจากเป็นคนที่ตรงไปตรงมา มีอะไรสงสัยไม่เข้าใจก็จะถามไปเลย ทำให้ก๊ะฮามีน๊ะทำงานในร้านดังกล่าวกว่า 7 ปีแล้ว ซ้ำยังบอกแก่ผู้วิจัยด้วยความภาคภูมิใจว่า

> "...ก๊ะไม่รู้เป็นไงเหมือนกันถูกชะตากับร้านคนจีน แต่ก่อนเคยทำงานร้านจีนเหมือนกัน เถ้าแก่ดีมากๆ แต่ก๊ะเองไม่ชอบขายผ้า แต่ขายของแบบตอนนี้ก๊ะชอบมาก และเจ๊แกดีมากตรงที่ให้เราละหมาด เจ๊แกเข้าใจเรา"
>
> (ก๊ะฮามีน๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 13 เมษายน 2555)

> "...เราค้าขายมาเลย์ต้องพูดเพราะพูดดี เค้าจะทำอะไร จะเอาอะไร เราก็ต้องพูดเพราะ เราจะได้รู้ว่าคนไหนนิสัยแบบไหน คนมาเลย์ชอบคนพูดเพราะ พูดเชียร์เก่ง แพงก็ไม่เป็นไร ถ้าเชียร์เก่ง ให้เราอดทน ใครมาแบบไหนเราก็รับได้หมด..."
>
> (ก๊ะอาซีซะห์,สัมภาษณ์วันที่ 15 มีนาคม 2555)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า แรงงานรับจ้างมุสลิมมีความพยายามที่สะท้อนให้เป็นนายจ้างเห็นตัวตนของตัวเอง ว่าเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ ไว้วางใจได้ และมีความเคร่งครัดต่อหลักการที่ศาสนากำหนด เพื่อให้สามารถตนเองอยู่ในสังคมที่เข้าไปทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการปฏิสัมพันธ์กับนายจ้างหรือกับลูกค้า แรงงานรับจ้างบางคนแสดงความเป็นมิตรต่อลูกค้าด้วยการพูดจาที่ไพเราะ และมีความอดทนต่องานที่ตัวเองรับผิดชอบ คุณลักษณะของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ที่แสดงออกผ่านพื้นที่ทำงาน ช่วยทำให้แรงงานเป็นที่ยอมรับของนายจ้าง รวมทั้งได้รับความไว้วางใจจากนายจ้าง

มีแรงงานรับจ้างหลายคนที่บอกเล่าเรื่องราวของตัวเองให้ผู้วิจัยฟังว่า การที่ตัวเองต้องมาเป็นลูกน้องทำงานรับจ้าง ก็เพราะตัวเองมีการศึกษาน้อย จบแค่ ป.6 ก็สมควรแล้วที่ทำงานนี้ต้องเรียนสูงๆจะได้รับราชการทำงานดีๆ ซึ่งโดยความคิดเห็นของผู้วิจัยนั้นบอกได้เลยว่า มีความคิดค่อนข้างขัดแย้งกับความคิดเห็นดังกล่าวพอสมควร เพราะคิดว่าอาชีพทุกอาชีพล้วนแต่ต้องใช้ทักษะไม่ใช่ทุกคนจะทำได้หมด ลูกจ้างที่ทำงานขายของก็เช่น เป็นงานบริการอย่างหนึ่งที่ต้องใช้ทักษะทำให้คนมาซื้อของสนใจของรวมทั้ง ต้องปรับตัวให้อยู่ได้กับนายจ้างของตัวเอง

> "...ไม่คิดเปลี่ยนอาชีพแล้ว ค้าขายดีกว่า เราไม่เรียนสูง ถ้าเรียนสูงก็ไปทำงานราชการ แต่นี่ จบป.6 แล้วทำอะไร ค้าขายถ้าไม่ค้าขายก็ตัดยาง..."
>
> (ก๊ะอาซีซะห์,สัมภาษณ์วันที่ 15 มีนาคม 2555)

> "...ถ้าเรื่องที่ได้เรียนมาน้อยบ้างมากบ้าง มันเป็นบางคนที่ถ้าตัวเองเรียนน้อยแล้วต้องทำงานเป็นลูกน้องเค้า แต่สำหรับก๊ะการที่ก๊ะมาที่นี่มันเป็นความจำเป็นที่เราต้องมา ที่จริงไม่อยากมาด้วยซ้ำ เพราะแฟนอยู่ที่นี่ก็เลยต้องมา แต่ก็ดีกว่าที่เราอยู่เฉยๆ เราต้องทำงานไปด้วย เพราะเดี๋ยวนี้ทำงานคนเดียวไม่ทัน และก็ประจวบเหมาะกับที่ก๊ะมาทำงานก็มาเจอเถ้าแก่ดี เค้าก็ไม่ค่อยอะไรกับเรา เราก็เลยอยู่มาตลอด..."
>
> (ก๊ะฮามีด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 7 เมษายน 2555)

สำหรับลูกจ้างหรือแรงงานรับจ้างอีกบางคน ก็บอกกับผู้วิจัยว่าที่ต้องมาแรงงานรับจ้างเพราะต้องการหาประสบการณ์ให้แก่ตัวเองเพราะก่อนหน้านี้ก็ทำงานเป็นรับจ้างมาก่อนเปลี่ยนงานมาเรื่อยๆ เพราะงานขายของแต่ละอย่างนั้นแตกต่างกัน

> "...เป็นคนปัตตานี อยู่โคกโพธิ์ ที่มาทำงานที่นี่เพราะอยากลองทำงานยังไม่ถึงปีเลย ฝั่งมาเลย์ก็ไม่ค่อยมีคน ส่วนมากตอนเช้าคนจะเยอะ..."
>
> (เด๊ะฮัน, สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

> "...ก๊ะตีชอบงานแบบนี้นะ เจอผู้คน ชอบ อยากหาประสบการณ์เพราะแต่งานแตกต่างกันนะ แต่ก่อนเคยขายปลาที่นราฯ ขายของชำก่อนหน้านี้ก็เป็นลูกจ้างอีกร้านนึง แต่ก็ต้องออก ที่ได้มาอยู่กับแมะเพราะเพื่อนแนะนำมาอีกที..."
>
> (ก๊ะตี (ลูกจ้าง), สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

ก๊ะตีเล่าฟังว่าแต่ก่อนเรียนอยู่มหาวิทยาลัยเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ เรียนสาขาการตลาด แต่ทางบ้านส่งเสียไม่ทัน ตอนนั้นอยู่ปีสาม แรกๆแม่ก็บอกให้น้องซึ่งเรียนที่กรุงเทพฯเหมือนกัน ให้กลับบ้านก่อน แต่น้องไม่กลับ ตัวเองก็เลยต้องเสียสละกลับบ้านมาช่วยที่บ้านทำงานตอนนี้น้องก็เรียนจบแล้ว

จากเสียงแรงงานรับจ้างมุสลิมข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่านอกจากความเป็นตัวตนของแรงงานรับจ้างที่สะท้อนผ่าน ลักษณะของความซื่อสัตย์ ไว้ใจได้ พูดจาดี มีความไว้วางใจได้แล้ว การเป็นผู้มีการการศึกษาน้อย ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ถูกนิยามให้กับแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน และนอกจากนี้แรงงานรับจ้างข้ามแดนบางคน ก็มองว่าตนเองเป็นผู้ที่แสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ

กลุ่มผู้ค้า: กับการให้ความหมายต่อแรงงานรับจ้างมุสลิม

ไม่เพียงแต่แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนเท่านั้นที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญต่อการให้ความหมายต่อตัวเอง สำหรับคนในพื้นที่อื่นๆ ผู้วิจัยก็รับฟังเสียงสะท้อนจากผู้คนโดยรอบที่ปฏิสัมพันธ์กับแรงงานรับจ้างมุสลิม ซึ่งจะเป็นอีกแง่มุมหนึ่งที่สะท้อนความเป็นตัวตนและจากการให้ความหมายต่อแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนของคนในพื้นที่

ก๊ะยี๊ะกับเด๊ะดา ผู้ค้ามุสลิมที่ขายของร้านใกล้กัน ในอาคารใกล้ๆกันกับตึกของตลาดอาเก็ด ปาดังเบซาร์มาเลเซีย อาคารที่ทั้งสองขายของนี้ จะขายของจำพวกอาหารแห้ง ขนมขบเคี้ยว ก๊ะทั้งสองบอกกับผู้วิจัยเกี่ยวกับการเป็นแรงงานรับจ้างสมัยนี้ว่า จะรับใครเข้ามาต้องดูคนพามาด้วย ว่าไว้ใจได้หรือเปล่า ถ้ามาทำงานแต่มีทางท่าน่าสงสัย ทำตัวมีพิรุธ คงอยู่ได้ไม่นาน พอออกไปทำร้านอื่นก็ยาก เพราะเค้าก็จะบอกต่อๆกันในตอนที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ สังเกตเห็นว่าเด๊ะดาเป็นคนที่ขายของเก่ง เชียร์เก่ง คนมาเลย์ที่เดินผ่านไปผ่านมาก็สนใจและเข้ามาเลือกซื้อสินค้า

> "...ลูกน้องเดี๋ยวนี้หายาก ที่ดีหายากกว่าอีก ต้องซื่อสัตย์ ถึงจะอยู่ได้นาน...แต่เดี๋ยวคนซื้อก็น้อย ขายได้น้อย ก็เลยตัดสินใจขายเองไม่จ้างใคร...."
>
> (กะยะห์, สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

> "...จะต้องซื่อสัตย์ ตั้งใจทำงานถึงจะอยู่กับเถ้าแก่ได้..."
>
> (เด๊ะดา, สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

> "...ไม่ได้เรียนด้วย เรียนน้อย ก็เลยต้องมารับจ้างขายของเค้า..."
>
> (บังยุบ, สัมภาษณ์วันที่ 15 มีนาคม 2555)

"...ก็ดูซิที่ปาดังฯมีคนจบปริญญาตรีตั้งหลายคน สิบยี่สิบคนได้
แต่ก็มาค้าขายไม่มีใครทำราชการสักคน..."

(เด๊ะด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 5 มีนาคม 2554)

คำพูดดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ความคาดหวังของผู้ค้าหรือนายจ้างที่มีต่อแรงงานรับจ้างมุสลิม คือ เป็นคนที่มีความซื่อสัตย์ เนื่องจากงานค้าขายเป็นสิ่งที่ต้องใช้ความไว้ใจในการทำงานร่วมกันระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง นอกจากนี้ผู้ค้าบางคนมองแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนว่าเป็นผู้ที่มีการศึกษาน้อย ในขณะที่ผู้ค้าบางคนมองประเด็นการศึกษาว่าแม้จะเรียนจบระดับปริญญาก็สามารถมาทำงานรับจ้างค้าขายได้

คน "ทำมาหากิน" ในพื้นที่: กับการให้ความหมายแรงงานมุสลิม

ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์นอกจากแรงงานรับจ้างข้ามแดน และกลุ่มผู้ค้า ผู้วิจัยยังสามารถพบเห็นผู้ที่ผู้วิจัยเต็มใจเรียกว่า "ผู้ทำมาหากิน"ในพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งพวกเขาเองก็ได้สัมผัสพบเห็นแรงงานรับจ้างมุสลิม ในฐานะที่เป็นคนในพื้นที่เดียวกัน

จากการให้ความหมายผู้คนซึ่งประกอบอาชีพ ทำมาหากิน ในบริเวณด่านชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย เช่น คนขายผลไม้ และคนรับจ้างเขียนเอกสารการข้ามแดน มองว่า การที่แรงงานข้ามไปทำงานในตลาดมาเลเซีย เป็นโอกาสที่ดีจะพวกเขาเหล่านั้นได้ทำงานเก็บเงิน เนื่องจากเป็นมุมมองของโอกาสทางเศรษฐกิจที่คิดว่าจะสามารถสร้างรายได้อย่างเป็นกอบเป็นกำ เมื่อเป็นแรงงานรับจ้างข้ามแดน

ก๊ะม๊ะ อายุ 43 ปี เป็นคนรับจ้างเขียนการ์ดที่ด่านปาดังเบซาร์ บ้านเดิมอยู่ปัตตานี มาอยู่ที่ปาดังเบซาร์ มาเป็นเวลา 10 ปีแล้ว หลังจากที่ผู้วิจัยไปใช้บริการก๊ะในการเขียนการ์ดเพื่อข้ามแดนผู้วิจัยก็ได้สอบถามถึงสถานการณ์การข้ามแดนของแรงงานมุสลิมที่ด่าน

"...เป็นแรงงาน เป็นรับจ้าง ไปทำงานมาเลย์ก็ดีนะ ได้เงินเยอะดี
คนที่ข้ามไปทำงานเยอะมาก แต่ตอนนี้คนข้ามไปข้ามมาที่ไปซื้อ
ของไม่ค่อยเยอะ จะเยอะมากก็ที่ด่านสะเดา..."

(กะม๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 25 มีนาคม 2555)

บังชาย อายุ 47 ปี เป็นคนขายผลไม้ที่ด่านปาดังเบซาร์มาเลเซีย แต่บังชายไม่ได้ขายที่นี่ประจำเพราะผู้วิจัยเคยเห็นบังชายขายผลไม้ที่ตลาดปาดังเบซาร์ไทย แต่วันที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์บังชายก็ดูท่าทางรีบร้อน และรีบขับรถออกไปหลังจากที่ให้สัมภาษณ์แก่ผู้วิจัยเสร็จ

> "...คนข้ามไปทำงานเยอะนะที่มาเลเซีย คนที่ข้ามไปทำงานร้านอาหาร ไปขายอาหาร มาเลย์เค้าจะเรียกว่า แมะต้มยำ คนไทยเค้าขึ้นชื่อเรื่องนี้..."
>
> (บังชาย, สัมภาษณ์วันที่ 25 มีนาคม 2555)

จากคำสัมภาษณ์ของคนทั่วไปในพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย สะท้อนให้ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้คนที่ทำงานบริเวณชายแดนก็มองว่างานรับจ้างข้ามแดน เป็นงานที่ดี ที่สร้างรายได้ให้แก่แรงงาน อีกทั้งคนที่ข้ามแดนไปทำงานในมาเลเซีย เช่น ทำงานร้านอาหาร บางคนจึงเรียกว่า "แม๊ะต้มยำ" คำดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญด้านการทำงานอาหารไทย คือต้มยำ

รัฐ: กับการให้ความหมายแรงงานมุสลิม

ในหลายๆครั้งที่ผู้วิจัยมีโอกาสข้ามแดนจากไทยไปสู่มาเลเซีย ทุกครั้งของการข้ามแดน ผู้วิจัยจะต้องผ่านกระบวนการของรัฐทั้งทางด่านไทยและก่านมาเลเซียหลายขั้นหลายตอน แต่ทุกครั้งที่ผู้วิจัยข้ามแดน จะรับรู้ได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปทุกครั้ง ทั้งกระบวนการ ความเคร่งครัด ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาที่มีการข้ามแดนของผู้คน

ปลายเดือนมีนาคม เป็นอีกครั้งที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสข้ามแดน แต่ครั้งนี้ผู้วิจัยรู้สึกโชคดีตรงที่บรรยากาศการข้ามแดนที่ด่านไทยมีคนใช้บริการน้อย ทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าไปสอบถามเจ้าหน้าที่ เกี่ยวกับกลุ่มแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน

> "...แรงงานที่ข้ามไปมาเลย์ก็มีสองแบบ คือแบบชัดเจน กับแบบที่ไม่ชัดเจน แบบไม่ชัดเจนคือพวกสามจังหวัด ที่ข้ามไปทำงาน ไปขายของ โดยไม่ใช้หนังสือผ่านแดน เพราะถือว่าทำงานมานานแล้ว ข้ามไปบ่อยๆ ส่วนพวกที่ชัดเจน ไม่ค่อยจะมีที่ข้ามไป เพราะทางมาเลย์ไม่อนุญาต แต่จะไปข้ามทางด่านสะเดาแทน คือด่านนี้ (ด่านปาดังเบซาร์) กับด่านสะเดา (ด่านนอกหรือด่านจังโหลน) มันอยู่คนละรัฐกัน มันจึงใช้กฎหมายไม่เหมือนกัน ทางด่านปาดังเบซาร์ก็จะเข้มงวดมากกว่า คนที่ข้ามที่ด่านนี้จึงมีน้อย..."
>
> ตม.สมชาย, สัมภาษณ์วันที่ 25 มีนาคม 2555

จากคำบอกเล่าของนายด่านตรวจคนเข้าเมืองคนหนึ่ง ที่ให้ข้อมูลต่อผู้วิจัยที่ด่านศุลกากรปาดังเบซาร์เมื่อครั้งที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสข้ามแดนไปเพื่อเก็บข้อมูลในตลาดปาดังเบซาร์มาเลเซียอีกครั้งหนึ่งทำให้ผู้วิจัยมองเห็นการให้ความหมายจากเจ้าหน้าที่รัฐต่อแรงงานที่ข้ามแดนไปทำงานยังประเทศมาเลเซีย ด้วยหนึ่งวลีที่ชวนให้คิดต่อ คือพวกสามจังหวัด ซึ่งดูเหมือนการข้ามแดนไปทำงานของคนกลุ่มนี้นอกจากจะเป็นการสร้างและทำให้ระบบการควบคุมของรัฐลดความศักดิ์สิทธิ์ลงไป ก็ยังทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ที่มาจากการให้ความหมายจากเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือคนภายนอก ว่าพวกแรงงานที่ข้ามแดนไปแบบไม่ค่อยจะถูกกฎหมายมากนัก เป็นพวกสามจังหวัด ดังนั้นจึงเป็นการหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะไม่เป็นการชี้ชวนให้ผู้วิจัยคิดต่อไปว่า คำว่าสามจังหวัดนี้ ก็คงจะเป็นการหมายความถึงคนมุสลิม ซึ่งอาศัยหรือมาจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็คงจะไม่ผิดเพี้ยนมากนักนอกจากนี้ คำพูดดังกล่าวก็ยังแสดงให้เห็นความพยายามจัดการผู้คนและพื้นที่บริเวณชายแดนของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎหมายการข้ามแดน หรือพิธีการต่างๆที่ต้องกระทำเมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งต้องการข้ามผ่านเขตแดน ซึ่งแต่ละรัฐแต่ละท้องถิ่น ได้ออกแบบและหยิบใช้กฎหมายที่แตกต่างกัน

จากเสียงสะท้อนความคิดเห็นที่หลากหลายของแรงงานรับจ้าง ผู้ค้า คนที่ทำงานในพื้นที่ และจากความเห็นของรัฐ ทำให้ผู้วิจัยมองถึงการนิยามความหมายในสิ่งที่เป็นคุณธรรมหรือคุณสมบัติสำคัญที่แรงงานมุสลิมหรือลูกน้องมุสลิม การให้ความหมายต่อตนเอง ว่าเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์ มีความตั้งใจทำงาน อดทน มีการศึกษาน้อย และพูดจาไพเราะ นอกจากนี้กลุ่มผู้ค้ายังให้ความหมายต่อแรงงานมุสลิม ว่าต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ต่อนายจ้าง ไว้วางใจได้ เพื่อที่จะได้ขายของและทำงานกับนายจ้างได้อย่างสบายใจ สำหรับกลุ่มคนที่ทำงานในพื้นที่ชายแดน มองว่าการเป็นแรงงานรับจ้างเป็นการทำงานที่สร้างรายได้ดี และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ให้ความหมายแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนว่า เป็นคนมุสลิมจาก 3 จังหวัดที่ข้ามแดนผิดกฎหมาย และยังมีแรงงานรับจ้างและผู้ค้าบางคน ก็ให้ความหมายแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ว่าเป็นผู้ที่มีการศึกษาน้อย จึงได้มาทำงานนี้ แต่ก็ไม่ใช่เป็นความคิดเห็นของแรงงานทั้งหมด เพราะยังมีอีกหลายคนที่ทำงานนี้เพราะใจรัก อยากหาประสบการณ์ และเพื่อช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของครอบครัว

ตลาดชายแดน: จุดนัดพบทางชาติพันธุ์

เรื่องเล่ามากมายที่ผู้ให้ข้อมูลต่างเต็มใจถ่ายทอดมาสู่ผู้วิจัยเกี่ยวกับบรรยากาศในพื้นที่ที่ผู้วิจัยเองภูมิใจและเต็มใจที่จะเรียกว่า “สนามวิจัยชายแดน” สำหรับงานวิจัยของผู้วิจัยในครั้งนี้ เมื่อผู้วิจัยพิจารณาในภาพกว้าง พื้นที่แห่งนี้จึงให้ความรู้สึกเสมือนเป็นการนัดพบกันของผู้คนแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งมีการค้าเป็นปัจจัยขับเคลื่อน และพื้นที่ของตลาดก็เป็นเสมือนจุดนัดพบของผู้คนซึ่งมีผู้คนต่างชาติพันธุ์ ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม ที่ผู้วิจัยจะสามารถพบเจอได้ที่นี่ ในความเป็นจริงผู้วิจัยคงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อทำให้ตนเองกลายเป็นคนในอย่างเต็มรูปแบบเพื่อที่จะได้เป็นตัวนำหรือตัวพา เพื่อนำเอาเสียงของคนใน (จริงๆ) ออกสู่สังคมภายนอกได้ทั้งหมด แต่สิ่งที่คนนอกอย่างผู้วิจัยพยายามเสมอมาสำหรับสนามวิจัยชายแดนแห่งนี้ก็คือ ผู้วิจัยจะเป็นสื่อนำเสนอความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ โดยผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อยู่ในฐานะนายจ้างและลูกจ้าง เพื่อให้เป็นไปตามแนวทางการหาคำตอบให้แก่งานวิจัยชิ้นนี้ ซึ่งผู้วิจัยเองมีความต้องการอยากจะเรียนรู้และเข้าใจถึงอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างและแรงงานรับจ้างข้ามแดนในอาณาบริเวณพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย

เด๊ะฮันและก๊ะฮามีด๊ะ ชีวิตแรงงานรับจ้างในปาดังเบซาร์ไทย

ตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วในประเด็นที่ผ่านๆมา ถึงสภาพพื้นที่ตลาดชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียว่า จากการสังเกตแรงงานรับหรือลูกจ้างส่วนใหญ่จะเป็นคนมุสลิมที่มาจากพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะพื้นที่สามจังหวัดและจากจังหวัดอื่นๆ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสังเกตได้จากประเด็นของภาษาในการสื่อสาร คือการใช้ภาษาที่แตกต่างกันของคนมุสลิม นั่นคือภาษามลายู และภาษาใต้ ร้านค้า/ร้านขายของที่ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์แรงงานรับจ้าง มีเป็นจำนวนมากที่เป็นลูกจ้างมุสลิมที่เดินทางมาจากสามจังหวัดชายแดน และพักอาศัยกับนายจ้าง บางส่วนก็เช่าบ้านกับครอบครัวที่ย้ายมาทำงานด้วยกัน

เด๊ะฮัน อายุ 19 ปี บ้านอยู่ที่อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ใช้ภาษามลายูในการสื่อสาร เธอพูดคุยกับผู้วิจัยด้วยภาษามลายูและภาษาไทยที่ไม่ค่อยจะแข็งแรงนักเด๊ะฮันแต่งกายเหมือนๆกับวัยรุ่นมุสลิมทั่วๆไป สวมเสื้อผ้าแขนยาว สวมกางเกง และสวมใส่ผ้าคลุมผม เด๊ะฮันเดินทางมาทำงานในร้านขายเสื้อผ้าแฟชั่น ผ้าชุด และเสื้อผ้ารูปแบบต่าง ที่ตลาดปาดังเบซาร์ไทยได้ยังไม่ถึงปี เธอให้คำตอบถึงสาเหตุการมาทำงานที่นี่แก่ผู้วิจัยสั้นๆว่า “อยากลอง”

ภาพประกอบ 15 เด๊ะฮัน แรงงานรับจ้างมุสลิมในร้านค้าของคนมุสลิม
ในตลาดปาดังเบซาร์ไทย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

เด็กสาวอายุน้อยเดินทางออกจากบ้านข้ามจังหวัด จากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มาทำงานรับจ้างเพราะอยากลอง (งั้นหรือ??) สิ่งเหล่านี้ยังคงอยู่ในความสงสัยของผู้วิจัยถึงสาเหตุที่แท้จริงของการมาทำงานรับจ้างที่นี่ รู้เพียงแต่มาทำงานในปาดังฯด้วยการแนะนำของคนในหมู่บ้าน และการมาอยู่ที่นี่ของเด๊ะฮันนั้น เธอไม่ได้มาอยู่เพียงลำพัง เพราะเด๊ะฮันพักอาศัยอยู่กับนายจ้างที่เป็นคนมุสลิมด้วยกัน แต่ไม่ได้พักที่ร้านแห่งนี้ เธอเล่าให้ฟังว่า นายจ้างของเธอมีร้านขายเสื้อผ้า2 ร้าน และร้านขายอาหารอีกร้านนึง ซึ่งเธอก็พักที่ร้านขายอาหาร อยู่ละแวกเดียวกัน ส่วนร้านขายเสื้อผ้าอีกร้านนึงจะอยู่ที่หมู่บ้านร้อยไร่ ในวันที่ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์เธอที่ร้านค้า ซึ่งเธอก็กำลังทำงานอยู่นั้น ผู้วัยสังเกตเห็นว่าในบริเวณด้านหลังร้านเป็นพื้นที่สำหรับเย็บผ้า ซึ่งตอนนั้นนายจ้างเจ้าของร้านกำลังเย็บผ้าอยู่ ที่ร้านค้าแห่งนี้มีลูกค้าทั้งคนไทยและคนมาเลย์ เด๊ะฮันยังบอกกับผู้วิจัยอีกว่า ตนเองกลับบ้านเดือนครั้ง บางทีก็สองเดือนครั้ง เงินที่ได้จากการทำงานก็ส่งกลับให้คนที่บ้านด้วย

> “....ที่ร้านมีลูกจ้างแค่คนเดียว ถ้าเราหยุดเจ้าของร้านช่วยขาย บางทีก็มีลูกค้ามาเลย์ ส่วนมากเค้าจะซื้อผ้าถุง ผ้าชุด แถวๆนี้มีร้านขายผ้าชุดสองร้าน ร้านนี้และอีกร้านนึง บางทีกลับบ้านสองเดือนครั้ง เงินเดือนก็พอใช้ ได้ส่งกลับบ้านด้วย บ้านอยู่โคกโพธิ์ ที่โคกโพธิ์บางที่ก็พูดใต้ได้ บางที่ก็พูดไม่ได้....”
>
> (เด๊ะฮัน, สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

แทบจะทั้งหมดของบริเวณอาคารพาณิชย์หลังนั้น และอาคารพาณิชย์ในละแวกเดียวกัน จะเป็นร้านขายเสื้อผ้าเสียเป็นส่วนใหญ่ ระยะทางที่ไม่ไกลกันมากนักจะเป็นร้านขายเสื้อผ้าแฟชั่นเหมือนกันที่นั่นมีก๊ะฮามีด๊ะเป็นคนขายก๊ะฮามีด๊ะ อายุ 34 ปี แต่งกายปกปิด สวมผ้าคลุม บางครั้งก็สวมเสื้อแขนสั้น ในการสนทนาระหว่างก๊ะฮามีด๊ะกับผู้วิจัยจะใช้ภาษาไทยและภาษามลายูสลับกันไป ก๊ะฮามีด๊ะเป็นคนจังหวัดปัตตานี มาทำงานที่ปาดังเบซาร์ไทย เนื่องจากมีความจำเป็นต้องติดตามสามีซึ่งทำงานเป็นคนขับรถรับจ้างอยู่ที่นี่อยู่แล้ว และประจวบเหมาะกับญาติของญาติรู้จักกับเจ้าของร้านซึ่งลูกจ้างของร้านในตอนนั้นขอลาออกพอดิบพอดี ก๊ะฮามีด๊ะก็เลยได้มาทำงานในร้านดังกล่าวนี้ ก๊ะฮามีด๊ะคิดว่าตนเองนั้น เมื่อมาอยู่กับสามีที่ปาดังแล้วก็ต้องมาหางานทำเพื่อเป็นการช่วยแบ่งเบาค้าใช้จ่ายในครอบครัวส่วนหนึ่ง ก๊ะฮามีด๊ะทำงานเป็นลูกน้องในร้านขายเสื้อผ้าเป็นเวลา 4 ปีแล้ว และเช่าบ้านอยู่กับสามีในตลาดปาดังฯ ตอนเช้าออกจากบ้านมาทำงานพร้อมกัน ก๊ะฮามีด๊ะบอกว่าเธอมีครอบครัวแล้วจึงอยากพักอยู่แยกต่างหากกับนายจ้างที่เป็นมุสลิมด้วยกัน

ครอบครัวของก๊ะฮามีด๊ะมีลูกๆอีกสองคน ตนได้ฝากให้แม่ยายหรือแม่ของสามีเธอเป็นคนเลี้ยงดู โดยบอกว่ากลับไปเยี่ยมลูกที่บ้านเสมอๆเพราะสามีขับรถอยู่แล้ว ถ้าวันไหนต้องการจะกลับบ้าน หลังเลิกงานตอนเย็น ก็กลับพร้อมกันกับสามี แต่ตอนเช้าก็ต้องรีบมาตั้งแต่เช้าเปิดร้านปิดร้าน และขายของ นานๆทีนายจ้างของเธอจะมาดู เวลาจะสั่งของเพิ่ม ที่สำคัญร้านขายเสื้อผ้าร้านนี้จะเป็นร้านที่เน้นการขายส่ง ในวันที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ไปสัมภาษณ์ก๊ะฮามีด๊ะเป็นครั้งที่สอง ผู้วิจัยมองเห็นการพูดคุยต่อรองการค้าระหว่างก๊ะฮามีด๊ะกับลูกค้าชาวมาเลย์เป็นภาษามาเลย์ ซึ่งผู้วิจัยก็พอเข้าใจได้บ้างในระดับหนึ่ง

> “...ถ้าไปก็ต้องปิดร้าน เวลาปิดร้านก็ตอนกลับบ้านเท่านั้น บางทีกลับบ้านไม่ถึงวันที กลับบ้านตอนเย็น พรุ่งนี้เช้าก็มาเปิดร้าน ทั้งบ้านเราและบ้านแฟนก็อยู่ปัตตานี แต่ถ้าจะกลับก็กลับบ้านแฟนเพราะลูกอยู่บ้านแฟน ครอบครัวไม่ได้ย้ายมาอยู่ที่นี่ เรามาทำงานที่นี่ เพราะแฟนขับรถรับจ้างเราก็เลยมาด้วย เราขายของขายเสื้อผ้า พอจะกลับบ้านก็กลับพร้อมกัน ก็กลับมาแต่เช้าตรู่ก็มาทัน...”
>
> (ก๊ะฮามีด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่11มีนาคม2555)

ก๊ะฮามีด๊ะบอกกับผู้วิจัยถึงความคิดเห็นของตนเองเกี่ยวกับเป็นลูกน้องและการสื่อสารพูดคุยกับคนต่างศาสนาที่มาซื้อของว่าอย่างน่าสนใจว่า

“....ที่ก๊ะมาทำงานก็มาเจอเถ้าแก่ดี เค้าก็ไม่ค่อยอะไรกับเรา เราก็เลยอยู่มาตลอด ก็เลยไม่ได้คิดอะไรมาก ส่วนเรื่องว่าต่อไปจะไปเป็นเจ้าของร้านเองก็มีคิดบ้าง แต่ก็ไม่ได้รีบเร่งอยากจะมีให้ได้ตอนนี้ เพราะอันนั้นมันอนาคตมันเลือกไม่ได้อยู่ที่นี่เวลาเราด่วนหรือไม่ทันยังไงก็ตามเค้า (เถ้าแก่) มาช่วยได้....”

(ก๊ะฮามีด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 7 เมษายน 2555)

“....เราคุยได้หมด พูดไทยได้ พูดมลายูก็ได้ เราก็พูดคุยทั่วไป ศาสนาเค้าก็คือของเค้า ศาสนาเราก็คือของเรา มันไม่เกี่ยวกันไม่ใช่เราไปทำอย่างอื่น เราขายของ ....”

(ก๊ะฮามีด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 7 เมษายน 2555)

“...ก๊ะเองละหมาดที่ร้านเวลาเที่ยงกับเวลาเย็น เวลาอื่นก็ละหมาดที่บ้านอยู่แล้ว เถ้าแก่เรามีสองร้าน อีกร้านนึงเถ้าแก่จะอยู่กับลูกน้อง ที่ร้านนั้นมีสองห้อง ลูกน้องที่ร้านโน้น ก็จะมาละหมาดที่ร้านนี้เหมือนกัน...”

(ก๊ะฮามีด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 7 เมษายน 2555)

ภาพประกอบ 16 ก๊ะฮามีด๊ะ แรงงานรับจ้างมุสลิมในร้านค้าคนมุสลิมในตลาดปาดังเบซาร์ไทย

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

ผู้วิจัยเพิ่งมาทราบภายหลังว่าจากการเล่าเรื่องราวความหลังของชีวิตของก๊ะฮามีด๊ะว่า ตอนที่ยังเป็นสาว ตนเคยทำงานเป็นลูกน้องรับจ้างในร้านขายของชำที่ปัตตานี ใกล้บ้านของตนเอง ต่อมาก็ออกจากงานร้านขายของชำมาเป็น รปภ.ที่ห้างสรรพสินค้าบิ๊กซีปัตตานี หลังจากนั้นยังเคยไปทำงานที่ประเทศมาเลเซีย ในร้านขายอาหาร จนได้เจอกับบัง (สามี) จึงย้ายตามบังกลับมาทำงานที่ปาดังเบซาร์ไทย เช่นปัจจุบัน

> "...แต่ก่อนกะก็เป็นลูกน้องเหมือนกัน ทำงานในร้านขายของชำ และก็เคยทำงานเป็น รปภ.ที่บิ๊กซี ปัตตานีแต่เป็นกะดึก หลังจากนั้นอาแบมาทำงานที่นี่ก็เลยต้องออกและตามอาแบมาทำงานที่นี่ แต่ก่อนก็ทำงานเป็นลูกน้อง ก็หลายปีเหมือนกัน ความคิดจะเป็นเถ้าแก่ก็มีแต่ดูจากสภาพปัจจุบันนี้แล้ว อยู่แบบนี้ไปก่อนก็ดีเหมือนกัน (หัวเราะ)...เคยมีประสบการณ์ไปทำงานที่มาเลย์ด้วย เหตุผลก็เพราะว่างนี่แหละ แต่ก่อนที่ว่าทำงานร้านขายของชำ สมัยที่ยังสาวๆอยู่อีก ก็ออกจากสังคมบ้าน *ไปทำงานที่มาเลเซียตามคำชักชวนของเพื่อนๆ* ตอนนั้นไปทำงานในร้านอาหาร เป็นร้านของคนมุสลิมเรานี่แหละ เป็นปัตตานีเหมือนกัน แต่เราไปขายขนมหวานนะ วางขายหน้าร้านของเขาอีกที เป็นร้านของพี่ๆน้องๆกัน ที่ร้านของยอ (เขา) มีชื่อเสียงมาก พวกข้าราชการของมาเลย์ยังมากินที่นี่เลย มีอาการเกือบทุกแบบ คนไทยเราที่ไปอยู่มาเลย์ไม่มีใครไม่รู้จักร้านนี้ เดี๋ยวนี้คงเปิดเพิ่ม หลายสาขาแล้ว เห็นได้ข่าวมา...."
>
> (ก๊ะฮามีด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 7 เมษายน 2555)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ชีวิตของแรงงานรับจ้างมุสลิมนั้น มีการเปลี่ยนแปลง และเป็นผู้ที่แสวงหาสิ่งใหม่ มีการเปลี่ยนงานโดยแนะนำของเพื่อนหรือคนรู้จัก นั่นหมายถึงแรงงานรับจ้างก็ใช้ประโยชน์จากเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ โดยเฉพาะคนมุสลิมด้วยกัน ทำให้มีการชักชวนกันไปทำงานยังที่ต่างๆ

จากชีวิตแรงงานรับจ้างมุสลิมทั้งสองคน คือเด๊ะฮันและก๊ะฮามีด๊ะ ข้างต้นสะท้อนให้ผู้วิจัยมองเห็นความสัมพันธ์ในหลายๆประเด็น ตั้งแต่การจักชวนให้เข้ามาทำงานในพื้นที่ปาดังเบซาร์ไทย จากคนในหมู่บ้าน จากญาติพี่น้องหรือคนรู้จัก ทำให้เรามองสังคมที่แรงงานรับจ้างต้องจากมาว่ามีลักษณะของเครือข่ายทางสังคมแทบทุกที่ เพราะจากการสัมภาษณ์แรงงรับจ้างทั้งที่ข้ามแดนและไม่ได้ข้ามเขตแดนไปขายในมาเลเซียส่วนใหญ่จะมาทำงานในพื้นที่โดยการชักชวนของเพื่อนหรือคนรู้จัก ภาพสะท้อนของเครือข่ายทางสังคมจึงฉายภาพตั้งแต่บ้านเกิดของแรงงาน

รับจ้างมาจนถึงในตลาดปาดังเบซาร์ที่แรงรับจ้างเข้ามาทำงาน ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่ที่นี่ก็ย้ายครอบครัวมาจากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่งผลให้แรงงานรับจ้างบางรายก็ต้องพักอาศัยกับนายจ้างด้วย

นอกจากนี้บริบทของแรงงานรับจ้างที่ผู้วิจัยยกตัวอย่างข้างต้นได้มีการแสดงอัตลักษณ์ของมุสลิมของตนเองในการใช้ชีวิตปฏิสัมพันธ์กับสังคม ตั้งแต่การแต่งกาย ภาษาพูด พิธีกรรม ซึ่งเป็นเสมือนการสร้างขอบเขตระหว่างตนเองกับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา แต่ในขณะเดียวก็พร้อมที่จะยืดขยายพรมแดนหรือขอบเขตเหล่านั้นอยู่ตลอดเวลา อาทิเช่น ภาษาที่แรงงานรับจ้างใช้สื่อสารเมื่อพูดกับผู้วิจัยจะใช้ภาษาไทย แต่เมื่อลูกค้าเข้ามาซื้อของในร้านก็หันกลับไปใช้ภาษามลายูกับลูกค้า และในบางครั้งก็ใช้ภาษามาเลย์กับลูกค้าชาวมาเลเซีย นั่นเป็นประเด็นของภาษา และเมื่อหันกลับมามองในประเด็นของการแต่งกายของแรงงานรับจ้างจะพบว่า แรงงานรับจ้างใช้คลุมผ้าศีรษะก็จริง แต่ก็มีการสวมเสื้อแขนสั้น ซึ่งตามหลักศาสนาก็ถือเป็นการเปิดเผยส่วนที่ต้องห้ามเช่นกัน นั่นหมายถึงแรงงานรับมุสลิมกำลังใช้ปฏิบัติการต่อรองกับกฎของศาสนา และนั่นก็หมายถึงเขาก็ได้แสดงอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนของเขาออกมาเช่นกัน

ในส่วนของพิธีกรรมความเชื่อของแรงงานรับจ้างมุสลิม ก็ได้สร้างพื้นที่สำหรับประกอบพิธีกรรมในร้านค้าของตนเองเพื่อปฏิบัติศาสนกิจในระหว่างวัน สิ่งเหล่านี้ก็นับเป็นการแสดงอัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิมด้วยเช่นกัน และจากพูดของก๊ะฮามีด๊ะที่ว่า “ ศาสนาเค้าก็คือของเค้า ศาสนาเราก็คือของเรา ” ยิ่งจะสะท้อนให้เห็นพรมแดนทางชาติพันธุ์ระหว่างคนมุสลิมและคนที่นับถือศาสนาอื่นๆมากยิ่งขึ้น ผ่านความเชื่อและการนับถือศาสนาของแรงงานรับจ้างมุสลิมผู้นี้

ก๊ะตีและเด๊ะมี กับชีวิตแรงงานข้ามแดนเพื่อครอบครัว

นอกจากเด๊ะฮันและก๊ะฮามีด๊ะแล้วที่ได้ทำงานเป็นลูกจ้างขายเสื้อผ้าที่ตลาดปา-ดังเบซาร์ไทย ผู้วิจัยได้พบกับก๊ะตีและเด๊ะมีที่เป็นลูกจ้างในร้านค้าของคนมุสลิมในปาดังเบซาร์มาเลเซีย คือ ตลาดอาเก็ด ทั้งสองทำงานรับจ้างกับแมะ (แม่) ของเด๊ะด๊ะ ซึ่งเด๊ะด๊ะก็รู้จักกับผู้วิจัยอยู่ก่อนแล้ว ทั้งก๊ะและเดะมีเป็นจ้างร้านแมะก็จริงแต่อยู่คนละร้านกัน ที่บ้านของแมะเปิดร้านค้าหลายร้าน มีทั้งร้านขายเสื้อผ้า ร้านขายเครื่องประดับ แต่ปัจจุบันแมะจะไม่ขายเองจะให้ลูกๆแต่ละคนดูแลกิจการแทน อย่างเด๊ะด๊ะที่ผู้วิจัยรู้จักก็ดูแลร้านขายเสื้อผ้า ขายเข็มกลัด ที่ร้านของพี่สาวเด๊ะดะจะขายเสื้อผ้าเช่นกัน ส่วนพี่สาวของเด๊ะด๊ะอีกคนขายเครื่องประดับก๊ะตีจะเป็นลูกจ้างขายในร้านขายเครื่องประดับ ส่วนเด๊ะมีจะเป็นลูกจ้างร้านขายเสื้อผ้า ทั้งสองคนพักอาศัยอยู่กับแมะที่ปาดังเบซาร์ไทย

ก๊ะตี อายุ 33 ปี บ้านอยู่สายบุรี จังหวัดปัตตานี แต่งงานมีครอบครัวแล้ว มีลูก 1 คน ก๊ะตีบอกกับผู้วิจัยว่า ตนเองเดินทางมาทำงานที่นี่เพราะต้องการหาเงินช่วยเหลือคนในครอบครัว อีกทั้งที่บ้านไม่ค่อยมีงานทำ แต่ที่ก๊ะตีเน้นย้ำกับผู้วิจัยหลายครั้ง เกี่ยวกับเหตุผลหลักที่ออกเดินทางไกลจากบ้านมาทำงานถึงปาดังเบซาร์ไทยและข้ามแดนไปเป็นแรงงานรับจ้างในมาเลเซีย คือ ต้องการหาประสบการณ์และเป็นความชอบโดยส่วนตัว ชอบความท้าทายชอบลอง เพราะก่อนหน้านี้ก๊ะตีก็ได้เป็นลูกจ้างร้านน้าของตนเอง เป็นงานขายปลาที่ตลาดสดตันหยงมัสที่นราธิวาส และก่อนหน้าที่จะมาอยู่ร้านแมะก็ทำงานที่ร้านของมุสลิมในมาเลเซียมาแล้วเช่นกัน แต่ตนเองก็ลาออกด้วยเหตุผลว่าอึดอัดหลังจากนั้นไม่นานก็ได้รับคำแนะนำจากเพื่อนของพี่สาวเด๊ะด๊ะว่าร้านแมะกำลังต้องการ ก๊ะตีจึงโทรศัพท์มาสมัครกับที่บ้านของเด๊ะด๊ะ และก็มาทำงานที่ปาดังเบซาร์มาเลเซียในที่สุด

> “....ตอนนั้นทำงานอยู่กับน้าที่ตลาดสดตันหยงมัส นราฯ ขายปลา พอดีเพื่อนโทรมาบอกว่าอยากทำงานที่มาเลย์ไหมก็ทำงานได้สักพักก็ลองดูละกัน ลองดูสักตั้งละกัน ว่าจะเป็นยังไงเพราะก๊ะก็ไม่เคยเข้ามาเลย์เหมือนกัน ก็อยากรู้ว่าทำงานในมาเลย์จะเป็นยังไง อยากหาประสบการณ์ อยากรู้ว่าเป็นยังไงเหมือนกัน ตอนมาทำงานมาเลย์แรกๆยังไม่ได้รู้จักกับฟารีด๊ะ (เด๊ะด๊ะ) ตอนนั้นทำงานร้านทองเหมือนกัน ทำงานกับเถ้าแก่อีกคน อยู่สักพักมันเริ่มจะรู้สึกอึดอัด ก็เลยขอลาออกละกัน หลังจากนั้นก็กลับไปอยู่บ้านสักประมาณอาทิตย์นึง เพื่อนก็โทรมาบอกว่ามีงานนะ ก็เลยโทรหาเมาะ (แม่เด๊ะด๊ะ) ก็พอดีเลยกับที่เราไม่มีงาน ก็เลยมาทำงานที่นี่...อยากหาประสบการณ์ที่มาเลย์เพราะก๊ะตีชอบอยู่แล้ว งานที่ต้องดิ้นรน อยากหาประสบการณ์ เพราะการขายปลาการขายเร่ ก๊ะก็เคยขายมาแล้ว อยากหาประสบการณ์หลายๆด้าน คือตัวเองจะไม่คิดเลยนะว่าจะเป็นลูกน้องเค้า เราคิดจะหาประสบการณ์มากกว่า...”
>
> (ก๊ะตี (ลูกจ้าง), สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

เมื่อผู้วิจัยถามถึงเรื่องรายได้จากการทำงานก๊ะตีบอกกับผู้วิจัยว่า เงินรายได้ที่ได้มาเพียงพอและสามารถส่งกลับบ้านได้อีกด้วยและได้กลับบ้านสามสี่เดือนครั้ง

> "...เงินที่ได้ก็พอนะ ก๊ะส่งกลับบ้าน เมื่อก่อนส่งให้ทางบ้าน สามสี่พันแล้วแต่..."
>
> (ก๊ะตี (ลูกจ้าง), สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

ก๊ะตียังบอกเล่าถึงความรู้สึกถึงความแตกต่างของตลาดฝั่งไทยและที่มาเลย์ให้ผู้วิจัยฟังอย่างน่าสนใจว่า

> "....ความแตกต่าง ภาษาพูดมาก็แตกต่างกันอยู่แล้วใช่ไหม ภาษาไทยส่วนใหญ่เราก็จะพูดภาษาไทยกันอยู่แล้ว บ้านเราจะไม่ค่อยได้พูดยาวีกันเท่าไหร่ คุยเหมือนกันแต่ว่าน้อย แต่ว่าถ้าไปมาเลย์พูดมาเลย์เราจะได้เรียนรู้ เรียนรู้คน เรียนรู้งาน เรียนรู้ภาษา ก๊ะอยู่กับแมะ ส่วนมากแมะก็ไม่ค่อยได้ใช้อะไร แต่อะไรที่เราเห็นว่าเราทำได้ที่ช่วยได้ เราช่วยได้เราก็จะช่วย ทั้งในร้านและที่บ้านก๊ะอยู่ที่นี่ก็เหมือนกับลูกคนนึง เราอยู่กับเค้าเราก็ต้องช่วยเหลือ ไม่มีค่าใช้จ่ายอะไรด้วย..."
>
> (ก๊ะตี (ลูกจ้าง), สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

เมื่อผู้วิจัยถามถึงความคิดเห็นต่อการเป็นแรงงานข้ามแดนของก๊ะตีก๊ะตีก็บอกกับผู้วิจัยว่า

> "...โดยรวมเราต้องทำให้นายจ้างไว้ใจที่สุด ซื่อสัตย์ ซื่อตรงต่อเวลา งานก็คืองาน เล่นก็คือเล่น ประมาณนั้น..ส่วนภาษามันก็ต้องเปลี่ยนนิดๆหน่อยๆ โดยปกติเราก็จะพูดยาวีได้อยู่แล้ว แต่จะเปลี่ยนแปลงไปนิดๆหน่อยๆ แต่ก๊ะเป็นคนที่ใช้ภาษาไทยมากกว่าใช้ภาษายาวีตอนอยู่ที่บ้าน ไม่ได้อยู่ในเมืองนะ อยู่ในตัวอำเภอ ก๊ะเองก็เรียนสูงพอสมควร ก๊ะจบ ม.6 ต่อปริญญาตรี แต่ก็ไม่จบ อยู่แค่ประมาณปีสาม ก๊ะเรียนมหาวิทยาลัยศรีปทุม เรียนการตลาด ตอนนั้นม๊ะส่งไม่ทัน ก๊ะก็เรียนเอกชน น้องสาวก็เรียนเอกชน ม๊ะเรียกน้องสาวกลับมาก่อน น้องก็ไม่กลับพี่สาวก็เลยต้องเสียสละกลับบ้านก่อน น้องสาวก็จบก่อน แต่ก๊ะก็ดร๊อบไว้

> พอดร๊อบไว้นานๆเราก็เลยแบบไม่รู้สึกอยากเรียนแล้ว เราก็เลยคิดว่า ช่างมันเถอะ ส่วนมากก๊ะจะหาประสบการณ์มากว่าหลายๆด้าน..กะกลับบ้านสามสี่เดือนครั้ง กลับครั้งสองอาทิตย์..."
>
> (ก๊ะตี (ลูกจ้าง), สัมภาษณ์เวันที่ 8 เมษายน 2555)

เมื่อผู้วิจัยสอบถามก๊ะตีถึงความเห็นของแรงงานรับจ้างคนอื่นๆ ว่ามองคนเหล่านั้นและให้ความหมายกับพวกเขาอย่างไร

> "...งานตรงนี้ไม่ใช่ว่าคนรวย คนจนจะมาเป็นแรงงาน มันมีสิทธิ์ที่เท่าเทียมกัน สำหรับการระดับการศึกษาของแรงงานรับจ้างไม่ใช่เป็นตัววัดคนที่เป็นแรงงาน..ก๊ะเองชอบหาประสบการณ์ชอบค้นหา และก๊ะก็ไม่เกี่ยงด้วย บางคนเค้าก็จะคิดว่ามาเป็นลูกน้อง ก๊ะจะมองตรงนั้น ไม่ใช่ว่าเราจะเป็นลูกน้องตลอด ซึ่งความคิดของก๊ะ คิดว่าจะหาประสบการณ์มากกว่า"
>
> (ก๊ะตี (ลูกจ้าง), สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

การเป็นอยู่ของก๊ะตีที่ตลาดอาเก็ด จะแต่งตัวคลุมผ้าคลุมสีดำขนาดใหญ่ สวมเสื้อผ้ามิดชิด การพูดคุยของก๊ะตีจะพูดจาดูมีมั่นใจในตัวเองและมีบุคลิกคล่องแคล่วว่องไว การใช้ภาษาสื่อสารของก๊ะตีจะพูดภาษามาเลย์เป็นส่วนเมื่อทำงานในมาเลเซีย และพูดภาษามลายูแบบคนสามจังหวัดกับเด๊ะด๊ะ พี่สาวของเด๊ะด๊ะ และคนอื่นๆที่ข้ามแดนไปด้วยกัน แต่ก๊ะตีก็รู้ว่าผู้วิจัยไม่ได้เป็นคนพูดมลายู ก๊ะตีจึงพูดภาษาไทยกับผู้วิจัย ผู้วิจัยยังจำได้ถึงตอนที่ผู้วิจัยเดินทางไปสัมภาษณ์ก๊ะตีและเด๊ะมีที่บ้านของแมะ

> "...เรื่องภาษาก๊ะตีไม่มีปัญหา มันคล้ายๆกัน ฝึกฝนนิดหน่อย เราก็คุยกับเค้าได้แล้ว..."
>
> (ก๊ะตี (ลูกจ้าง), สัมภาษณ์วันที่8 เมษายน 2555)

> "...ก๊ะตีคิดว่าสิ่งสำคัญที่ทำให้เราทำงานนี้ได้ คือต้องซื่อสัตย์ ทำให้เถ้าแก่ไว้ใจ อีกอย่างก๊ะก็กินอยู่กับเค้า เราก็ต้องจริงใจและช่วยเหลือเค้าเท่าที่เราทำได้..."
>
> (ก๊ะตี (ลูกจ้าง), สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าการใช้ภาษาไทยของก๊ะตีไม่เหมือนกับคนที่พูดภาษามลายูคนอื่นๆ คือจะพูดคล่องแคล่วไม่เพี้ยน หรือที่คนทั่วไปเรียกกันว่าพูดทองแดง ผู้วิจัยจึงถามความสงสัยนี้ออกไป ผู้วิจัยได้รับคำตอบจากกะตีว่า ก๊ะตีเคยไปเรียนกรุงเทพฯมากก่อน แต่เรียนไม่ทันจบตอนนั้นอยู่ปีสามทางบ้านเรียกกลับด่วน ก็เลยต้องกลับบ้าน ก๊ะตีเป็นคุยสนุกพูดเก่ง จากการสนทนาด้วยผู้วิจัยได้แง่คิดมากในเรื่องของการทำงาน คือจะต้องมุ่งมั่น และหาประสบการณ์ให้กับตัวเอง ไม่ว่างานนั้นจะเป็นแค่งานรับจ้างก็ต้องทำให้เต็มที่เพราะแต่ละงานนั้นมีความท้าทายที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าขณะที่ก๊ะตีอยู่ที่บ้านแมะก็จะแต่งกายปกปิดมิดชิด แม้ว่าจะสวมเสื้อแขนสั้นแต่ก๊ะตีก็สวมใส่ผ้าคลุมขนาดใหญ่เพื่อปกปิด

ที่บ้านของแมะนอกจากก๊ะตีที่อาศัยอยู่กับแมะและลูกของแมะแล้ว เด๊ะมี ซึ่งเป็นลูกจ้างของแมะอีกคนหนึ่งก็อาศัยอยู่ด้วยกัน เด๊ะมี อายุ 24 ปี เป็นคนยะรัง ปัตตานี แต่งงานมีลูกแล้ว 2 คน มาอยู่ที่ร้านแมะเกือบปีแล้ว กลับบ้านที่ยะรังนานๆที ประมาณสองเดือนครั้งเด๊ะมีเป็นค่อนข้างขี้อาย ไม่ค่อยมั่นใจในตัวเอง เมื่อผู้วิจัยสอบถามถึงสาเหตุที่ข้ามแดนไปทำงานที่มาเลเซีย เด๊ะมีก็บอกว่า

> “....รู้จักกับเพื่อนที่ทำงานที่มาเลย์อยู่แล้ว และรู้จักกับฟาตีเม๊าะ (พี่สาวเด๊ะด๊ะ) เพื่อนจึงแนะนำมาสมัครงานกับแมะ ตอนนี้ก็อยู่เกือบปีแล้ว กลับบ้านนานๆที แล้วแต่ช่วงไม่มีคน...”
>
> (เด๊ะมี, สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

เมื่อผู้วิจัยสอบถามถึงเป้าหมายของการมาเป็นแรงงานรับจ้างของเด๊ะมี และความเห็นต่อลูกจ้างมุสลิม เธอเล่าให้ผู้วิจัยฟังต่อว่า

> “...ต้องการทำงานหาตังค์ให้แม่และลูกที่บ้าน เพราะแยกกันอยู่แบ(สามี)แล้ว เวลาไปทำงานที่โน่น ภาษาปัตตานีกับมาเลย์มันจะคล้ายๆกัน ถ้าเราพูดภาษาที่เราพูดมาเลย์จะเข้าใจ แต่จะเข้าใจไปอีกสำเนียงนึง ก็คือภาษากลันตัน ที่จริงมาเลย์มันจะเป็นภาษากลาง แต่ที่พวกเราพูดภาษาปัตตานีมันจะเป็นภาษากลันตัน แต่มาเลย์เค้าก็ฟังก็จะรู้นะว่าเป็นไทย...ส่วนการเป็นแรงงานมุสลิมนั้น ดูได้จากการแต่งกาย ที่สำคัญต้องซื่อสัตย์ ซอบัร (อดทน) และก็มีเวลาได้ละหมาด...”
>
> (เด๊ะมี, สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

ภาพประกอบ 17 เด๊ะด๊ะ กับร้านขายเสื้อผ้าที่ต้องดูแลแทนแมะ
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

เด๊ะด๊ะซึ่งอยู่ในวงสนทนาของผู้วิจัยด้วยในขณะนั้น ช่วยเสริมความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเด็นแรงงานข้ามแดนอีกว่า

> "...ส่วนใหญ่แรงงานอิสลามที่ทำงานร้านเถ้าแก่อิสลาม ก็จะไม่มีปัญหาในเรื่องของการละหมาด แต่ถ้าไปทำงานของจีนจะมีปัญหา เพราะว่าคนจีนจะไม่เข้าใจจะเนี๊ยบเกี่ยวกับเวลา เวลามีค่าจะพูดก็ไม่ได้ ถ้าไม่มีลูกค้าก็จะต้องทำงานแพ็คๆของไป เวลาละหมาดก็ยิ่งแล้วใหญ่ เขาไม่ให้ความสำคัญกับละหมาด ถือว่าเสียเวลา แต่ก็แล้วแต่นะเถ้าแก่จีนบางคนเข้าใจก็มี จีนบางคนเค้าเข้าใจเพราะอยู่กับลูกน้องมุสลิมเยอะ นานๆ แต่ถ้าเถ้าแก่ใหม่เค้าไม่เห็นความสำคัญสักเท่าไหร่"
>
> (เด๊ะด๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

ถึงแม้ว่าแรงงานส่วนใหญ่จะเข้ามายังพื้นที่ปาดังเบซาร์ทั้งไทยและมาเลเซียด้วยการแนะนำหรือชักชวนของคนรู้จักก็ตาม แต่จากการสนทนา/สัมภาษณ์แรงงานข้ามแดนทั้งสองคนคือก๊ะตีและเด๊ะมีนั้น ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นถึงความจำเป็นบางอย่าง นั่นคือครอบครัว เป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้ทั้งสองคนต้องออกเดินมาทำงานที่ปาดังเบซาร์มาเลเซีย รวมทั้งกรณีของเด๊ะฮันและก๊ะฮามีด๊ะก็เช่นกัน ครอบครัวมีส่วนผลักดันให้ผู้คนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องเข้ามาทำงานในพื้นที่แห่งนี้ แต่การที่ผู้วิจัยมองว่า ครอบครัวเป็นปัจจัยก็ตามแต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า

จะเป็นปัจจัยโดยตรง เพราะแรงงานรับจ้างหลายคนก็บอกกับผู้วิจัยว่า ที่บ้านหางานทำยาก ตลาดก็ไม่เหมือนที่นี่ (มาเลเซีย) ที่นี่คนเยอะเงินดี ก็เลยต้องมาทำงานที่นี่ การที่แรงงานบอกว่าที่บ้านหางานทำยาก นั่นแสดงว่าเงินมีความจำเป็นต่อการเลี้ยงดูครอบครัว ลูกๆหรือพ่อแม่ของตัวเอง แม้ว่าบางคนจะบอกว่าที่มาทำงานเพราะต้องการหาประสบการณ์ชอบความท้าทาย แต่เมื่อผู้วิจัยย้อนรอยไปถึงชีวิตในครอบครัวของแรงงานเหล่านั้น บางคนก็มีลูกซึ่งฝากไว้กับบ้านของสามี เพราะมีความจำเป็นต้องตามสามีมาทำงานที่ปาดังเบซาร์ไทย บางคนอายุยังน้อยก็ต้องออกเดินทางมาทำงาน บางคนครอบครัวหย่าร้างแล้วให้ลูกๆอยู่กับพ่อแม่ของตัวเอง ปัจจัยที่ถึงแม้แรงงานรับจ้างบางคนจะไม่เอ่ยปากบอกผู้วิจัยตรงๆ แต่เมื่อดูจากภาพรวมของชีวิตแรงงานรับจ้างและแรงงานรับจ้างข้ามแดนแต่ละคน จึงทำให้ผู้วิจัยมองเห็นการให้ความสำคัญกับครอบครัวหรือคนในครอบครัว โดยยอมเสียสละตัวเองเพื่อหาเงินส่งกลับไปให้ทางบ้านหรือจุนเจือครอบครัวของตัวเอง แม้ว่าความเสียสละเหล่านั้นจะถูกถ่ายทอดและแสดงออกมาในรูปแบบของความจำเป็น ความอยากลอง ความชอบ ความต้องการค้าหาประสบการณ์ หรืออยากมีเงินใช้ก็ตามที

เมื่อแรงงานมุสลิม เป็นลูกน้องในร้านเจ๊ (คนจีน)

แม้ว่าคนจีนที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่จะเป็นกลุ่มคนกลุ่มแรกๆ จะมีการเรียนรู้และรับเอาวัฒนธรรมของชาวไทยและชาวมลายูมุสลิมไปหลายอย่าง ที่มองเห็นได้อย่างชัดเจนคือเรื่องของภาษา คือคนจีนบางคนสามารถพูดคุยสื่อสารเป็นภาษาไทยและภาษามลายูได้ แต่ว่าคนจีนเหล่านี้ก็ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มเอาไว้ด้วยการใช้ภาษาจีนในการสื่อสารกับชาวจีนด้วยกันหรือกับคนในครอบครัว มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้า และมีพิธีกรรมตามเชื่อของตน แต่ก็ได้มีการประยุกต์ความเชื่อให้เข้ากับพื้นที่ที่ตนเองอยู่เอง อย่างเช่น การไหว้เจ้าที่ของร้านคนจีนในปาดังเบซาร์ไทย เพราะถือว่าที่นี่เป็นที่ของคนมุสลิม เพราะฉะนั้นจะไหว้เจ้าที่ซึ่งเป็นเจ้าที่แขกด้วยหมูไม่ได้ เพราะคนจีนเหล่านั้นยึดหลักของการนอบน้อมต่อสถานที่ที่ตนเองเข้าไปอาศัยอยู่ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ก็สอดคล้องกับความเชื่อของคุณสุวรรณา ผู้ค้าชาวจีนผู้ซึ่งทำมาค้าขายในพื้นที่ปาดังเบซาร์ไทย มาอย่างยาวนาน และคุณสุวรรณาเล่าให้ผู้วิจัยฟังต่อไปว่า สำหรับบรรพบุรุษของตนตนก็ยังคงไหว้ตามปกติไม่มีข้อยกเว้นเหมือนการไหว้เจ้าที่

ภาพประกอบ 18 ตี่จู่เอี้ย ในร้านคุณสุวรรณา ตลาดปาดังเบซาร์ไทย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

"...พี่จะไหว้เจ้าที่แขก เพราะพี่ถือว่าที่นี่เป็นที่คนอิสลามทั้งนั้น จะไม่ไหว้กับหมูเลยนะ..."

(คุณสุวรรณา, สัมภาษณ์วันที่ 18 มีนาคม 2555)

"...เจ้าที่มีอยู่แล้วทุกบ้าน บ้านขายของก็ต้องมีทุกบ้าน แต่แล้วแต่เค้าจะประดับ ของเรามันของเก่าแล้วบางบ้านเค้าก็สวยเค้าเปลี่ยนใหม่ไง ที่เราไหว้ตรงนี้นะ (ที่ตั้งของร้าน) เจ้าที่อิสลามนะ เราไม่ไหว้หมู ไม่ไหว้เราก็อยู่ไม่ได้นะ เจ้าที่เราไหว้ไม่ได้แต่บรรพบุรุษข้างบนเราไหว้ได้ สำหรับที่ตรงนี้ไหว้เจ้าที่อิสลาม ร้านแถวนี้ก็ทำแบบนี้ทั้งนั้นแหละ..."

(คุณสุวรรณา, สัมภาษณ์วันที่ 7เมษายน2555)

จากคำสัมภาษณ์ของคุณสุวรรณา สะท้อนให้เห็นการเคารพเจ้าของพื้นที่ที่เชื่อว่าเป็นที่ของคนมุสลิม เป็นการแสดงความนอบน้อมต่อเจ้าของพื้นที่ที่ตนเองมีความเชื่อว่าเป็นที่ที่มีเจ้าอิสลามหรือเจ้าที่แขก นั่นเอง และเชื่อว่าการกระทำดังกล่าวที่จะทำให้ตนเองได้รับความคุ้มครองจากเจ้าที่ แต่คุณสุวรรณาก็ยังรักษาอัตลักษณ์คนจีนของตนเองไว้โดยการไหว้บรรพบุรุษของตนเหมือนเดิม

ฟาดีละ อายุประมาณ 23 ปี เป็นลูกจ้างในร้านของคุณสุวรรณา มาประมาณ 4-5 ปี แล้วที่ร้านนี้จะขายเสื้อผ้ามากมาย ฟาดีละแต่งกายด้วยเสื้อยืดกางเกงขายาว และใส่ผ้าคลุมผม เป็นที่อัธยาศัยดี พูดมาก เข้ากับคนอื่นได้ง่าย จริงทำให้การสนทนาของเธอกับผู้วิจัยเกิดความสนิทกันอย่างรวดเร็ว เธอเป็นคนปาดังเบซาร์ไทย แต่ด้วยฟาดีละสามารถพูดคุยสื่อสารเป็นด้วยภาษามลายูและมาเลย์ได้ จึงเป็นเหตุผลที่คุณสุวรรณาเลือกรับเธอเข้าทำงานที่นี่

> “...ก็ทางนี้อิสลามเยอะไง ถ้ามาเลย์มาเราก็พูดไม่เป็น ถ้าเราพูดได้แล้วจะจ้างมาทำไม ขนาดแถวหาดใหญ่เค้ายังเอาเลย (ลูกจ้างมุสลิม) เดี๋ยวนี้เสาร์อาทิตย์มาเลย์เข้าหาดใหญ่ทั้งนั้น... ”
>
> (คุณสุวรรณา,สัมภาษณ์วันที่ 11มีนาคม 2555)

ภาพประกอบ 19 ฟาดีละกับนายจ้างชาวจีน (สามีคุณสุวรรณา)
ในร้านค้าชาวจีน ปาดังเบซาร์ไทย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

> “...น้องคิดว่าก๊ะเป็นมาเลย์ น้องเลยพูดมาเลย์ใส่เลยเมื่อกี้ ดูอยู่ตั้งนานแล้ว ตั้งแต่อยู่ที่ร้านก๊ะยี๊ะ...”
>
> (ฟาดีละ, สัมภาษณ์วันที่ 11มีนาคม 2555)

ด้วยความที่ฟาดีละ เป็นผู้หญิงที่กระฉับกระเฉง คล่องแคล่วว่องไว เธอเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เวลาลูกค้าขาประจำมาซื้อของก็จะต้องมาถามหาเธอ ชอบมาชวนพูดคุยสัพเพเหระ ด้วยเหตุนี้ฟาดีละจึงมาความสนิทสนมกับเจ้าของร้านคนจีนมาก ร้านที่ฟาดีละทำงานอยู่ตรงข้ามกับร้านของก๊ะฮามีด๊ะ ทำให้ทั้งฟาดีละและก๊ะฮามีด๊ะก็ไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ครั้งหนึ่งผู้วิจัยเดินทางไปสัมภาษณ์ก๊ะฮามีด๊ะ แต่ปรากฏว่าก๊ะฮามีด๊ะอยู่ที่ร้านของฟาดีละ กำลังพบปะพูดคุยกันสนิทสนมทั้งกับฟาดีละเองและคุณสุวรรณาเจ้าของร้าน

แต่ครั้งหลังสุดที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์คุณสุวรรณาและฟาดีละ ผู้วิจัยพบปัญหาที่คุณสุวรรณากำลังเผชิญคือ ฟาดีละขอลาหยุดงานหลายวัน เนื่องมีปัญหาเกิดขึ้นที่บ้าน คุณสุวรรณาก็เป็นกังวงใจเรื่องกิจการค้าขายของเธอ เพราะถ้าไม่มีลูกจ้างช่วยขาย คุณสุวรรณาและสามีก็ขายไม่ทัน

> “....เค้าลาหยุดหลายวันแล้ว เราบอกว่าถ้าอาทิตย์หน้าไม่มาทำงานเราต้องหาเด็กใหม่แล้ว รอมาหลายวันแล้ว เค้าก็ยังให้คำตอบเราไม่ได้สักที บางครั้งลูกค้าเข้าร้านเยอะๆเราดูไม่ทัน ไหนจะต้องตื่นแต่เช้า บางทีเราก็อยากนอนต่อบ้าง เวลาจะไปทำบุญไหว้บรรพบุรุษ ก็ต้องรีบไปรีบกลับ ต้องเปิดร้านช้าอีก... เค้าจะมาเมื่อไหร่ก็ยังไม่รู้ แล้วรอไม่ได้แล เราธุระอีก จะไปซื้อของหรือจะไปไหนก็ไปไม่ได้ ไปได้ไม่นาน ไปได้แต่บางทีคนเข้ามา ถ้าคนเข้ามาเยอะนี่มันขายของไม่ได้เลยนะ คนโน้นเข้ามา คนนี้เข้ามา ดูไม่ทัน วันนั้นเราก็ยุ่งจะตายวันที่เค้ามา เราจะไปไหว้เชงเม้ง ไหว้บรรพบุรุษอะไรนั่นหน่ะ จะไปซื้อของก็ต้องรีบ เพราะไม่มีคนอยู่ร้าน มันต้องเตรียมของมันเยอะ มันต้องขาย แต่ก็ได้ทำพิธีครบ แต่มันเหนื่อย ไหนจะเปิดร้านอีก
>
> (คุณสุวรรณา, สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า แรงงานรับจ้างมุสลิมที่ทำงานในร้านคนจีนนอกจากจะมีความสำคัญในเรื่องของการสื่อสารภาษามลายูกับลูกค้าแล้ว แต่ลูกจ้างที่มีประสบการณ์ทำงานก็ช่วยให้นายจ้างไว้ใจที่จะให้ดูแลร้านค้า เมื่อยามที่นายจ้างมีภารกิจ หรือต้องไปธุระ สิ่งเหล่านี้ยังสะท้อนให้เห็นอีกว่าแรงงานรับจ้างในร้านค้าเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่คอยสร้างและอำนวยความสะดวกต่อนายจ้าง อีกทั้งคอยช่วยเหลือและแบ่งเบางานในร้านค้า

> เราเพิ่งจ้างเค้า แต่เค้าเพิ่งมาอยู่กับเรา อยู่นานแล้วเหมือนกัน สามสี่ห้าปีได้แล้วแหละ แต่เราพูดไม่ได้ (มลายู) แต่ถ้าเราพูดได้ก็ค่อยยังชั่ว แต่นี่เราต้องรีบหา (เด็กใหม่) เราก็ให้เวลาเค้าเนาะ แต่นานเราก็ไม่ไหว เราขายถ้าลูกค้ามาเรื่อยๆพอยังดูได้ แต่เราก็บอกเค้าว่าเด็กมันหายาก ถ้ามันทำงานเป็นเราก็ไม่ต้องยุ่งไง ถ้าเด็กมาใหม่เราต้องรออีกกว่าจะอยู่ตัว กว่าจะรู้เรื่องจัดของเป็น แต่ถ้าเคารู้หน้าที่ เราก็ไม่ไปอะไรเค้า ถ้ามาเรื่อยๆเราก็ดูทัน มากลุ่มเดียวกันหลายๆคนก็ยังดูทัน แต่ถ้ามาหลายๆกลุ่มทีเดียว เราก็ดูไม่ทัน...”
>
> (คุณสุวรรณา, สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

จากคำสัมภาษณ์ของคุณสุวรรณาสะท้อนให้เห็นอีกว่า การมีลูกน้องมุสลิมที่พูดสื่อสารด้วยภาษามลายูจะช่วยดึงดูดลูกค้าอีกทางหนึ่ง เนื่องจากผู้คนในพื้นที่ และผู้คนที่มาท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่แห่งนี้จะเป็นคนมุสลิมเสียส่วนใหญ่ ทั้งที่มาจากมาเลเซีย และมาจากพื้นที่ที่ใช้ภาษามลายู เช่น พื้นที่สามจังหวัด เป็นต้น ในบางครั้งที่ผู้วิจัยลงสนามเก็บข้อมูลนั้น ก็มีโอกาสได้พบเห็นคนมุสลิมที่ใช้ภาษาใต้ ในการสื่อสารเข้ามาจับจ่ายซื้อของในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เมื่อผู้วิจัยเข้าไปสอบถามก็พบว่า กลุ่มคนเหล่านั้นเข้ามาในพื้นที่เพื่อเยี่ยมญาติ และมางานแต่งงาน

เมื่อผู้วิจัยข้ามแดนจากประเทศมาสู่ประเทศมาเลเซียเพื่อสำรวจและสัมภาษณ์แรงงานรับจ้างมุสลิม พื้นที่บริเวณตึกแถว อาคารพาณิชย์ หรือที่ก๊ะตีซึ่งขายผลไม้บริเวณนั้นเคยบอกว่าที่แห่งนี้เขาเรียกว่า “ตลาดไทย” ผู้วิจัยได้พบกับลูกจ้างมุสลิมในร้านขายของคนจีนอีกคนหนึ่ง และเป็นลูกจ้างมุสลิมเพียงคนเดียวที่ขายของบริเวณดังกล่าว นั่นคือ ก๊ะฮามีน๊ะ

เดิมทีผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในบริเวณตลาดอาเก็ดมาก่อน และได้รับคำแนะจากแม่ค้าที่รู้จักกันชื่อ ก๊ะเสาะ ซึ่งขายขนมและอาหารแห้งอยู่บริเวณด้านหน้าของตลาดอาเก็ด เป็นที่ขายที่มีลักษณะทำขึ้นชั่วคราวอยู่นอกอาคารที่ตลาดอาเก็ดก๊ะเสาะแนะนำให้รู้จักกับก๊ะตีที่ขายผลไม้ที่บริเวณตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ ซึ่งเป็นตลาดของคนจีนมาเลย์ ก๊ะตีเป็นลูกครึ่งไทย-มาเลเซีย พ่อเป็นคนมาเลเซีย แม่เป็นคนไทย แต่ก๊ะตีก็มาอาศัยอยู่ที่ปาดังเบซาร์ไทยมาเป็นเวลากว่ายี่สิบปีแล้ว และทำงานที่ปาดังเบซาร์มาเลเซียมา 10 กว่าปีแล้ว จึงสามารถพูดจาภาษาไทยได้ชัดเจน และสนทนากับผู้วิจัยด้วยภาษาไทยและภาษามลายูสลับกันไปมา

การที่ก๊ะตีขายของอยู่ที่ปาดังเบซาร์มาเลเซียมานานจึงทำให้รู้ทันการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมได้เป็นอย่างดี

> "...ที่ก๊ะอยู่ได้ เพราะก๊ะทำงานอยู่สิบกว่าปีแล้วอยู่ที่นี่สิบกว่าปี (ที่ขายผลไม้) แต่ที่อยู่ปาดังฯอยู่ยี่สิบกว่าปีแล้ว และก็มีร้านพี่ชายอยู่ตรงโน้น (ตลาดอาเก็ด) ที่ร้านนี้ก็มีแฟนช่วยเฝ้ามาทำงานตั้งแต่เจ็ดครึ่ง บางคนมาตอนเก้าครึ่ง พวกนี้ (พวกค้าขาย) ถ้าไม่ใช่วันหยุดมันจะมาสาย แต่ถ้าวันหยุดมามาแล้วแหละ แปดโมงมันมาแล้ว เก้าโมง สิบโมง พวกนี้ถ้าไม่มีวันหยุด มันยังไม่มา นอนก่อน ส่วนมากร้านที่ยังไม่เปิดก็เป็นร้านที่เป็นเถ้าแก่ แต่ถ้าเป็นลูกน้องก็มาก่อนแล้ว แปดโมงก็มาเปิดร้านแล้ว..."
>
> (ก๊ะตี, สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 55)

ตามที่ผู้วิจัยได้เกริ่นนำเอาไว้ว่าในบริเวณตลาดคนจีนมาเลย์ ที่เป็นตึกแถวอาคารพานิชย์แห่งนี้ แทบจะหาลูกจ้างมุสลิมไม่ได้แล้วในปัจจุบันนี้ แต่ผู้วิจัยก็ได้มาพบกับลูกจ้างมุสลิมเพียงคนเดียวในร้านคนจีนที่ยังทำงานอยู่ในบริเวณนั้น คือ ก๊ะฮามีน๊ะ

ก๊ะฮามีน๊ะ อายุ 29 ปี เป็นคนสตูล มีนิสัยพูดตรงไปตรงมา คุยสนุกสนาน ตั้งใจทำงาน เธอมาทำงานที่ร้านนี้มา 7 ปีแล้ว การแต่งกายของก๊ะก็เหมือนหญิงสาวมุสลิมทั่วไป สวมเสื้อแขนยาว กางเกง สวมผ้าคลุม แต่เป็นลักษณะเสื้อผ้าสมัยนิยม จากการสังเกตของผู้วิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับก๊ะฮามีน๊ะ พบว่า ทั้งก๊ะฮามีน๊ะและเจ๊ มีความสนิทสนมกันมาก อาจเป็นเพราะว่าก๊ะทำงานมานาน ไม่เพียงแค่เจ๊เจ้าของร้าน แต่ก๊ะฮามีน๊ะสนิทกับครอบครัวนี้ทั้งครอบครัว แถมยังเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าเจ๊เป็นคนจีนก็จริงแต่ชอบทำบุญที่วัดของไทย ไปทำบุญไหว้พระบ่อยครั้ง ที่มีการจัดทัวร์เช่นที่วัดต่างๆของเมืองไทย เช่น วัดในสะเดา วัดพระธาตุที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และที่สถานที่อื่นๆ แถมมีลูกสะใภ้เป็นคนไทยด้วย รวมทั้งเวลาเจ๊ไปเที่ยวต่างประเทศก็จะซื้อของกลับมาฝากก๊ะฮามีน๊ะ (ขณะที่กำลังเล่าก๊ะฮามีน๊ะก็ชูเสื้อที่เจ๊ซื้อมาฝากให้ผู้วิจัยดูด้วยความภูมิใจ) เจ๊ไว้ใจก๊ะฮามีน๊ะให้ดูแลร้านเวลาที่ตนไม่อยู่ร้านนานๆ เวลาที่เจ๊จะไปทำพิธีกรรมของจีน ก็จะขอช่วยก๊ะฮามีน๊ะไปซื้อของให้ เช่น ธูป เทียน แต่ก๊ะฮามีน๊ะก็ย้ำกับผู้วิจัยหลายต่อหลายครั้งว่า เรื่องพิธีกรรมเซ่นไหว้ของเจ๊นั้น ตนเองไม่รู้เรื่อง และไม่อยากเข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยก็เข้าใจถึงความละเอียดอ่อนในประเด็นนี้

สิ่งที่ก๊ะฮามีน๊ะชอบมากและรู้สึกโชคดีที่ได้มาทำงานกับเจ๊ร้านนี้คือเรื่องละหมาด เพราะเธอได้ละหมาดไม่เคยขาดเลย แถมยังเปรียบเปรยให้ฟังอีกว่า มาพบกับคนมุสลิมบางคนที่ไม่ดีก็มี มาพบกับคนจีนบางคนที่ดีก็มีแต่ตนนั้นรู้สึกถูกชะตากับคนจีนมาแต่ไหนแต่ไรแล้วถึงแม้ว่าระยะแรกที่ทำงานกับเจ๊ ตนเองถูกระแวงสงสัยในเรื่องของการขายของก็ตาม แต่ก๊ะฮามีน๊ะก็ได้พิสูจน์ให้เจ๊เห็นแล้วว่าตนเองมีความตั้งใจจริงและมีความซื่อสัตย์ ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วข้างต้นที่ผ่านมาก๊ะฮามีน๊ะเองได้ทำงานก็ได้มีโอกาสส่งเงินให้กับที่บ้านบ้างนิดหน่อย บางทีก็ส่งไปทางไปรษณีย์ เธอบอกว่าถือเป็นการให้พ่อแม่ ทั้งสองคนก็แก่แล้ว แต่บางครั้งทางบ้านก็ขอหยิบยืมกันก็มี แต่ก๊ะฮามีน๊ะจะกลับบ้านนานๆที เพราะที่บ้านก็มีพี่น้องคอยดูแลพ่อแม่อยู่แล้ว แต่ก็โทรศัพท์คุยกันเป็นประจำ การลางานของก๊ะฮามีน๊ะจะลาประมาณเดือนละสองวันถ้ามากกว่านั้น เจ๊ก็จะหักเงินเดือน แต่บางทีเจ๊แกก็ไม่หักเพราะอยู่กันมานาน

ภาพประกอบ 20 ร้านค้าคนจีนมาเลย์ในตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์
ปาดังเบซาร์มาเลเซีย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

> “...เราไม่ชอบภาษามลายู ไม่ฝึกด้วย ไม้แก่ดัดยาก น้องก็รู้ ก๊ะบอกกับเจ๊ตั้งแต่แรกเข้าทำงานแล้วว่าก๊ะพูดมลายูไม่ได้ แต่เจ๊แกก็รับนะ บอกว่าให้มาลองทำงานดูก่อน...ถ้ามาเลย์มาซื้อ เราจะชี้นิ้วไปที่เจ๊เลย...”
>
> (ก๊ะฮามีน๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 2555)

> "...ก๊ะไม่รู้เป็นไงเหมือนกันถูกชะตากับร้านคนจีน แต่ก่อนเคยทำงานร้านจีนเหมือนกัน เถ้าแก่ดีมากๆ แต่ก๊ะเองไม่ชอบขายผ้า แต่ขายของแบบตอนนี้ก๊ะชอบมาก และเจ๊แกดีมากตรงที่ให้เราละหมาด เจ๊แกเข้าใจเรา...ดีอย่างนะ เจ๊เค้าเป็นเสมอต้นเสมอปลาย เค้าให้เราละหมาด เราชอบตรงนี้แหละ บางร้านเค้ามองว่าเป็นเรื่องที่เสียเวลาทำงานของเค้า เค้าจ้างมาขายของ ไม่ได้จ้างมาละหมาด เพราะใช้เวลาบางครั้งก็เกือบครึ่งชั่วโมงก็มี แต่เจ๊ร้านเราดี เรายอมรับเลย...เจ๊แกชอบทำบุญมาก ไปวัดไทยที่นครฯ เวลาวันหยุดยาวๆไปรถตู้เป็นสิบๆคัน สวดทั้งวันเลย"
>
> (ก๊ะฮามีน๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 13 เมษายน 2555)

อีกทั้งเจ๊ที่เป็นเถ้าแก่ของก๊ะฮามีนะ ยังพูดไทย พูดมาเลย์ก็ได้ จากสอบถามถึงการใช้ภาษาไทยของเจ๊ ซึ่งเจ๊เองไม่ได้เป็นคนไทย ไม่ได้อยู่เมืองไทย ลูกๆของเจ๊ก็พูดไทยได้ เจ๊ได้ให้คำตอบแก่ผู้วิจัยว่า

> "...อยู่ที่นี่มานาน มีคนลูกค้าคนไทยมาซื้อของกับเราเยอะ ก็เลยพูดไทยได้ ใครมาก็คุยได้ แต่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้นะ..."
>
> (เจ๊, สัมภาษณ์วันที่18 มีนาคม 2555)

เมื่อพูดถึงเรื่องภาษาที่ใช้และความนิยมของคนจีนทำให้ผู้วิจัยหวนนึกถึงร้านค้าของคนมุสลิมในพื้นที่ปาดังเบซาร์ไทย ขายสินค้าจำพวกเสื้อผ้ามือสอง รองเท้าและกระเป๋า ก็ได้ใช้ความนิยมเรื่องสีของชาวจีนมาเป็นจุดขายอีกทั้งยังใช้ภาษาจีนในการโฆษณาขายของอีกด้วย

> "...กระเป๋าแดงๆเสื้อแดงๆ เตะตาคนจีน เทศกาลของคนจีน เราก็ต้องมีวิธีดึงดูดลูกค้าไงเหมือนกับว่าคนจีนนี้ซื้อของยากนะของอ่ะ ที่ร้านก๊ะเขียนภาษาจีนไว้ด้วย เค้าก็เข้ามาดูๆที่ก๊ะพิมพ์ติดเอา แปลว่า "ทุกอย่าง100 เดียว ยกเว้นกระเป๋า" เค้าอ่านเสร็จเค้าก็เข้าไปดูของในร้าน..."
>
> (ก๊ะนูรียะ, สัมภาษณ์วันที่11 มีนาคม 55)

ภาพประกอบ 21 ป้ายโฆษณาด้วยภาษาจีนในร้านคนมุสลิม “ทุกอย่าง 100 เดียว ยกเว้นกระเป๋า”
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

จากคำบอกเล่าของก๊ะนูรีย๊ะ ทำให้ผู้วิจัยมองอัตลักษณ์ของคนจีน ซึ่งการแสดงออกโดยทั่วไปของคนจีน นอกจากจะการแสดงอัตลักษณ์ผ่านภาษา พิธีกรรมและความเชื่อ รวมทั้งความนิยมในบางเรื่องที่เป็นผลพวงมาจากความเชื่อ เช่น เรื่องสีแล้ว แนวคิดการค้าก็ยังคล้ายคลึงกันอีกด้วย นั่นคือ ความขยันในการค้าขาย มีความเข้มงวดกับลูกจ้างในเรื่องการทำงาน คือจะต้องมีความขยัน รับผิดชอบ และซื่อสัตย์อีกทั้งในสนามของผู้วิจัยก็ยังพบการข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ ในเรื่องของภาษาของผู้ค้าชาวจีน เพื่อผลประโยชน์ในการสื่อสารเพื่อการค้าอีกด้วย

จากปฏิสัมพันธ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมกับนายจ้างชาวจีน ทำให้มองเห็นอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิมและชาวจีน การแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ดังกล่าว เป็นการสร้างพรมแดนทางชาติพันธุ์ในบริบทของการอยู่ร่วมกันท่ามกลางพื้นที่ของการค้า และด้วยความแตกต่างของคนทั้งสองชาติพันธุ์เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กัน จึงสามารถพบเห็นการข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์อยู่เสมอ เป็นต้นว่า การใช้ภาษาในการสื่อสาร

ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย พบว่ามีการเข้ามาในพื้นที่ของผู้คนที่หลากหลาย ทำให้สามารถพบเห็นความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของผู้คน รวมทั้งการเข้ามาของแรงงานรับจ้างมุสลิม ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เดินทางมาจากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แรงงานรับจ้างมุสลิมเหล่านี้ ให้ความหมายต่อความเป็นแรงงานรับจ้างของตัวเอง และการให้ความหมายจากผู้อื่น ว่าเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ อดทน ทำให้นายจ้างไว้ใจ เคร่งครัดต่อหลักการของศาสนา ผู้แสดงหาประสบการณ์ ผู้เสียสละเพื่อครอบครัว และเป็นผู้ที่พูดจาไพเราะกับลูกค้า อีกทั้งผู้คนบางส่วนยังมองเห็นว่าแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนว่าเป็นผู้ที่มีการศึกษาน้อย นอกจากนี้แรงงานรับจ้างมุสลิมยังมีการประกอบสร้างของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านทางภาษา การแต่งกาย ศาสนา และพิธีกรรมความเชื่อ ซึ่งเป็นเครื่องแบ่งแยกตัวตนของแรงงานรับจ้างมุสลิมออกจากกลุ่มคนอื่นๆ

นอกจากนี้ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมกับผู้คนในพื้นที่ทั้งในปาดังเบซาร์ไทยและมาเลเซีย พบว่ามีการรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์ และข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์เกิดขึ้น โดยเฉพาะเรื่องของภาษาและการสื่อสาร นั่นหมายถึงการแสดงอัตลักษณ์นั้นก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาภายใต้บริบทความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

บทที่ 5

คนข้ามแดน : แรงงานรับจ้างมุสลิมกับการต่อรอง

ในบทนี้ผู้วิจัยพยายามสร้างความเข้าใจโดยการหาคำตอบสำหรับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ว่า แรงงานรับจ้างข้ามแดนมีการต่อรองอย่างไร? ตั้งแต่การข้ามแดนจากปาดังเบซาร์ไทยไปยังตลาดปาดังเบซาร์ในมาเลเซีย ซึ่งเป็นแหล่งประกอบอาชีพของแรงงานรับจ้างมุสลิมรวมถึงการทำความเข้าใจการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมที่มีต่อการปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนมีการต่อรองกับกฎของรัฐชาติอย่างไร? หรือมีความพยายามในการหาทางออกจากควบคุมจากกฎระเบียบของรัฐอย่างไร?แรงงานมุสลิมข้ามแดนมีการต่อรองกับศาสนา และการค้า/ตลาด หรือกระทั่งต่อรองกับแรงงานด้วยกันอย่างไร?เพื่อให้แรงงานเหล่านั้นอยู่รอด ผ่านพื้นที่ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนนั่นเอง โดยผู้วิจัยจะนำเสนอผ่านประเด็นเนื้อหาดังต่อไปนี้ ประเด็นที่หนึ่ง เมื่อแรงงานรับจ้างมุสลิม (ต้อง) ข้ามแดนและประเด็นที่สอง แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนกับการต่อรองที่หลากหลาย ซึ่งประเด็นที่สองนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมต่อผู้คนและบริบทต่างๆของสังคม

เมื่อผู้วิจัย (ต้อง) ข้ามแดน

ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียนั้น มีการข้ามไปข้ามมาของผู้คน แรงงานและสินค้า อยู่อย่างต่อเนื่องตลอดเวลาสำหรับการข้ามแดนของผู้คนก็มีทั้งที่ไปเยี่ยมญาติค้าขาย ไปทำงานรับจ้าง ซึ่งกลุ่มหลังจะเป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยให้ความสนใจศึกษานั่นคือกลุ่มแรงงานรับจ้างมุสลิมที่ข้ามแดนจากประเทศไทยไปทำงานในตลาดปาดังเบซาร์ของมาเลเซีย ในลักษณะของการเดินทางแบบเช้าไปเย็นกลับ แต่สำหรับการข้ามแดนของผู้คนและสินค้าต้องเผชิญกับกลไกรัฐที่อยู่บริเวณด่านเขตแดนที่คอยกำกับควบคุมดูแลกฎกติกาในการข้ามแดนของผู้คน

ภาพประกอบ 22 ด่านตรวจคนเข้าเมืองปาดังเบซาร์ไทย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

ดังนั้นการที่ผู้วิจัยจะทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่าผู้คนที่เป็นแรงงานรับจ้างเหล่านั้นมีการเดินทางข้ามแดนอย่างไรเขามีวิธีการต่อรองกับใคร?อย่างไร?บ้าง และมีการต่อรองกับผู้คนซึ่งแรงงานข้ามแดนเข้าไปปฏิสัมพันธ์ด้วยอย่างไร เช่น นายจ้างและลูกค้า เป็นต้นนอกจากนี้การต่อรองที่เกิดขึ้นมีทั้งการต่อรองกับรัฐชาติ ต่อรองกับศาสนา ต่อรองกับกลไกการค้า เป็นต้น ดังนั้นเพื่อให้คำถามและความสนใจของผู้วิจัยได้รับคำตอบ ผู้วิจัยจึงเริ่มต้นโดยการเดินทางเข้าสู่สนามหรือพื้นที่ซึ่งอยู่ในความสนใจของผู้วิจัยนั่นคือ อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย เพื่อสังเกตการณ์การข้ามแดนของแรงงานรับจ้างมุสลิมเพื่อที่จะดูว่าปฏิบัติการของแรงงานซึ่งผู้วิจัยได้หมายรวมไปถึงการต่อรองที่กล่าวถึงไว้ข้างต้นของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนว่าเป็นอย่างไรซึ่งนอกจากที่ผู้วิจัยจะทำความรู้จักกับแรงงานรับข้ามแดนแล้ว ผู้วิจัยก็ยังมีการติดตามแรงงานรับจ้างเข้าไปยังสถานที่ทำงานของแรงงานรับจ้าง เพื่อที่ผู้วิจัยจะได้เห็นชีวิตประจำวันของเขาบางส่วนดังนี้

ภาพประกอบ 23 ด่านตรวจคนเข้าเมืองปาดังเบซาร์มาเลเซีย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

ต้นปี พ.ศ.2555 การข้ามแดนอย่างจริงจังของผู้วิจัยได้เริ่มต้นขึ้น ในพื้นที่ของการข้ามแดนผู้วิจัยได้พบกับกฎระเบียบและพิธีการข้ามแดนหลายขั้นตอน ซึ่งทั้งผู้วิจัยและผู้ที่เดินทางข้ามแดนคนอื่นๆต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ผู้วิจัยจะใช้หนังสือเดินทางหรือพาสพอร์ตเป็นเอกสารผ่าน นอกจากจะมีการประทับตราเพื่อแสดงวันที่เข้าออก เจ้าหน้าที่ยังมีการถ่ายรูปบันทึกผู้เข้าออกอีกด้วย อีกทั้งทางด่านมาเลเซียก็มีการประทับตราในหนังสือเดินทางพร้อมทั้งสแกนลายนิ้วมือ แต่สแกนเฉพาะนิ้วชี้ทั้งสองข้างอย่างเดียว

ภาพประกอบ 24 หนังสือข้ามแดนของผู้วิจัย
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 24 เมษายน 2555

สำหรับวัตถุประสงค์ของการข้ามแดนหากเป็นคนทั่วไปที่เดินทางเพื่อท่องเที่ยวหรือเยี่ยมญาติใช้หนังสือผ่านแดนเพียงอย่างเดียวก็เพียงพอแล้วแต่หากข้ามแดนเพื่อค้าขายจะต้องมีใบอนุญาตประกอบการค้าจะต้องไปทำที่มาเลเซียเสียค่าใช้จ่ายประมาณ 6,000 บาทใช้ได้ประมาณ 3 เดือน แม่ค้ามุสลิมข้ามแดนเหล่านี้ต้องพกติดตัวเป็นประจำเนื่องจาก UPP มักจะมาสุ่มตรวจส่วนแรงงานรับจ้างจะต้องมีหนังสืออนุญาตในการทำงาน (Work Permit) ในประเทศมาเลเซียด้วย

ทุกครั้งที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นแรงงานรับจ้างมุสลิม ผู้วิจัยก็ไม่ลืมที่จะสอบถามถึงเรื่องวิธีการข้ามแดนโดยแรงงานมุสลิมข้ามแดนเกือบทั้งหมดให้คำตอบว่าตนเองใช้เอกสารผ่านแดนหรือบอร์เดอร์พาสในการข้ามแดนจากประเทศไทยไปยังมาเลเซีย และมีบางรายที่บางครั้งก็ใช้บอร์เดอร์พาสร่วมกับการใช้หนังสือเดินทาง ในการข้ามแดนนอกจากนี้แล้วสิ่งที่แรงงานรับจ้างที่ทำงานในประเทศมาเลเซียจะต้องมีติดตัวอยู่เสมอในยามที่ทำงานต่างแดน นั่นก็คือหนังสืออนุญาตทำงานหรือใบเวิร์คเปอร์มิท เนื่องจากตำรวจของมาเลเซียหรือ UPP นั้นจะเข้ามาตรวจเอกสารดังกล่าวซึ่งถ้าพบว่าแรงงานรับจ้างคนใดที่ไม่มีเอกสารดังกล่าวจะถูกจับและถูกเสียค่าปรับนับแสนบาท อีกทั้งจะต้องจำคุกอีก

ในเรื่องนี้ผู้วิจัยได้รับคำอธิบายจากแรงงานข้ามแดน ผู้ค้าข้ามแดน หลายต่อหลายคน ซึ่งแต่ละคนก็พูดเป็นเสียงเดียวกันว่าถ้าหากโดนจับไม่คุ้มค่ากับเงินที่สูญเสียไป เนื่องจากบางครั้งสภาพเศรษฐกิจดีค้าขายคล่อง การที่ตำรวจเข้ามาตรวจในร้านแล้วเราสามารถแสดงเอกสารอนุญาตทำงานได้ในขณะนั้นก็จะทำเสียเวลา และจะไม่ทำให้เราไม่เสียโอกาสทางเศรษฐกิจและการค้าไป ส่วนบางกรณีที่ไม่มีเอกสารอนุญาตทำงานในมาเลเซียก็จะทำให้เสียเวลาขณะที่ตำรวจเข้ามาตรวจในร้านของตนเอง เนื่องจากจะต้องหลบหนี ก็อาจทำให้ลูกค้าที่กำลังเลือกซื้อของในร้านขณะนั้นเปลี่ยนใจไม่ซื้อของในร้านที่ตนเอง และแนวคิดของบางคนจะเห็นว่าการยอมทำใบอนุญาตทำงานต่างแดนแม้ว่าจะมีราคาค่อนข้างสูง แต่การค้าก็มีทั้งช่วงที่ขายดีขายได้และช่วงที่ลูกค้าน้อยไม่มีคนซื้อ ก็เป็นการชดเชยกันระหว่างสองช่วงเวลาดังกล่าว ก็ถือว่าคุ้มค่ากับการสูญเสียเงินส่วนนั้นไป

แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน กับการต่อรองที่หลากหลาย

“สนามวิจัยชายแดน”ของผู้วิจัย เต็มไปด้วยผู้คนที่มาจากที่อื่น คำว่า “ที่อื่น” ของผู้วิจัยในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า เขาจะเป็น “คนอื่น”ไปด้วย เพราะเมื่อผู้วิจัยนึกย้อนกลับไปในบทที่ผ่านมา อัตลักษณ์ของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นแรงงานรับจ้าง ผู้ค้า คนซื้อ ที่เดินทางจากประเทศไทยข้ามแดนไปสู่พื้นที่ประเทศมาเลเซีย ต่างก็มีคุณสมบัติทางชาติพันธุ์บางประการร่วมกันที่มากำหนดอัตลักษณ์ของกลุ่มนั่นคือ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เป็นต้นว่าภาษา ศาสนา และการแต่งกาย

แต่ไม่ว่าจะอย่างไร คำถามของผู้วิจัย ที่เกี่ยวกับคนกลุ่มนี้คือ อะไร? คือการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิม ตั้งแต่การก้าวออกมาจากหมู่บ้าน ไปจนถึงการทำงานในพื้นที่ตลาดปาดังเบซาร์ ในประเทศมาเลเซีย

เด๊ะมีกับก๊ะตี ผู้ต่อรองกับบ้านเกิด

เด๊ะมี อายุ 24 ปี เป็นคนปัตตานี เป็นลูกจ้างร้านขายเสื้อผ้าในตลาดอาเก็ด ปาดังเบซาร์มาเลเซีย โดยพักอยู่กับนายจ้างมุสลิมในปาดังเบซาร์ไทย ให้คำตอบกับผู้วิจัยถึงประเด็นดังกล่าวว่า

> "...ข้ามมาทำงานที่นี่เพราะฝั่งไทยงานไม่ค่อยจะมี และก็ร้านก็ไม่ค่อยจะเยอะเหมือนที่นี่ เงินก็ที่นี่จะดีกว่า ตลาดที่โน้นกับที่นี่ก็ไม่เหมือนกัน ที่นี่เหมือนตลาดที่เค้าเรียกว่า..เปิดท้ายนั่นคนจะมีตลอดเลย เหมือนๆกับพลาซ่าที่หาดใหญ่นั่นแหละ มีบ้างที่ไม่มีคนแต่ว่า "อูดงแมงฆู (วันหยุดสุดสัปดาห์)" คนก็มีตลอด แต่ของไทยมันจะธรรมดา เหมือนตลาดสดธรรมดา..แต่ก็อยากหาเงินเอาไปให้ลูก ให้แม่ที่บ้าน...."
>
> (เด๊ะมี, สัมภาษณ์วันที่8 มีนาคม 2555)

จากคำสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า แรงกระตุ้นที่ทำให้แรงงานรับจ้างมุสลิมต้องข้ามแดนไปทำงานที่มาเลเซียนั้น เนื่องมาจากที่บ้านเกิดของตนหางานทำได้ยาก และคนซื้อของก็มีน้อย ซึ่งต่างกับตลาดชายแดนในมาเลเซียที่มีคนตลอดซื้อตลอดเวลา มีร้านค้ามีเยอะ จึงทำให้ความต้องการของแรงงานมีมากตามไปด้วย ตนจึงตัดสินใจออกจากบ้านในพื้นที่สามจังหวัดชายแดน เข้ามาสู่พื้นที่ปาดังเบซาร์ ในฐานะแรงงานรับจ้างข้ามแดน

การที่แรงงานมุสลิมมองว่าที่หมู่บ้านหรือพื้นที่ที่ตนเองเคยอาศัยอยู่ มีงานให้ทำไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้คน หรืองานน้อย ตนเองจึงต้องเดินทางออกจากบ้านมาทำงานที่ปาดังเบซาร์มาเลเซีย สะท้อนให้เห็นว่า แรงงานรับจ้างมุสลิมต่อกำลังต่อรองกับกับโอกาสทางเศรษฐกิจ หรืองานที่สร้างอาชีพสร้างรายได้ ที่มีน้อยในบ้านเกิดของตน โดยการออกมาจากพื้นที่ออกมาเพื่อแสวงหาปัจจัยยังชีพ ในพื้นที่ที่ห่างไกลออกไปจากหมู่บ้าน จากบ้านเกิดของตน

ก๊ะตี อายุ 33 ปี เป็นคนปัตตานี เป็นลูกจ้างร้านขายทอง (เครื่องประดับ) ที่ตลาดอาเก็ด พักอยู่กับนายจ้างคนมุสลิมที่ปาดังเบซาร์

> "...ก๊ะตีชอบงานแบบนี้นะ เจอผู้คน ชอบ อยากหาประสบการณ์ เพราะแต่งานแตกต่างกันนะ แต่ก่อนเคยขายปลาที่นราฯ ขายของชำก่อนหน้านี้ก็เป็นลูกจ้างอีกร้านนึง แต่ก็ต้องออก ที่ได้มาอยู่กับแมะเพราะเพื่อนแนะนำมาอีกที..."
>
> (ก๊ะตี, สัมภาษณ์วันที่ 8 เมษายน 2555)

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ไม่เสมอไปที่แรงงานรับจ้างมุสลิมจะออกจากพื้นที่หมู่บ้านเพื่อมาทำงานในปาดังเบซาร์เพราะงานมีให้ทำน้อย เพราะนอกจากแรงงานจะมีความชอบในงานบริการ ที่ต้องมีการพบเจอผู้คนแล้ว การที่แรงงานรับจ้างมุสลิมการมีเครือข่ายทางสังคม เช่น มีเพื่อนคนรู้จัก เป็นผู้แนะนำมาให้ทำงานในปาดังเบซาร์ ก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้แรงงานรับจ้างมุสลิม ได้มีโอกาสมาออกจากบ้านเกิดมาเป็นแรงงานรับจ้างในพื้นที่ชายแดนปาดังดังกล่าว อีกทั้งก๊ะตียังใช้เหตุผลของความต้องการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ ต่อรองกับบ้านเกิดของตน และเดินทางไกลออกจากบ้าน เพื่อมาเป็นแรงงานรับจ้างข้ามแดนในมาเลเซียอีกด้วย

แรงงานและผู้ค้า เสียงแห่งการต่อรองกับรัฐ

> "...ช่วงนี้ผู้คนเงียบ คนน้อย **หลังจากที่เปลี่ยนหัวหน้า ตม.**มาใหม่ ก็เลยทำให้เศรษฐกิจเป็นแบบนี้ แต่ถ้าถามว่าแต่นั้น คนเยอะ เยอะมากๆ มีคนไทยหมดเลย ไม่มีคนมาเลย์เลย..."
>
> (ก๊ะตี,สัมภาษณ์วันที่ 10 มีนาคม 55)

> "...เมื่อก่อนได้ รถทัวร์อะไรเข้าที่นี่ทั้งเพ แต่ตอนนี้ด่านนอกรับเค้าไม่เรื่องมาก ก็เลยลำบากสักหน่อย บางวันก็ไม่มีคนเลย ที่จอดรถนี่โล่งเลย...มันเกี่ยวกับชายแดนด้วยแหละ เข้มงวดมากเกิน คนก็ขี้คร้านจะมา พวกที่ จ๊อบพาสพอร์ต ก็เข้าทางด่านนอกทั้งนั้น เพราะ**ทางไทย (ด่านไทย) เรื่องมากแรง** แต่ก่อนพวกปัตตานีมา พอได้ขายมั้ง แต่ตอนนี้พวกปัตตานี เข้าทางด่านนอกหมดแล้ว คือว่าเค้าสะดวกกว่า เข้าทางโน้นมันไม่เข้ม มันไม่เรื่องมากแรง..."
>
> (ก๊ะนัยนา, สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

"...เดี๋ยวนี้**เคร่งมาก** เมื่อก่อนไม่ต้องทำบอร์เดอร์...พอจะไปก็เดินไป เดินเข้าเดินออก..."

(แมะ, สัมภาษณ์วันที่ 5 มีนาคม 2554)

"...สมัยก่อนชื่อเสียงปาดังฯใครๆก็รู้จัก เดี๋ยวนี้เริ่มเงียบลงๆ แล้วด่านก็เปิดนานขึ้น คนก็เลือกไปหาดใหญ่ ได้เดินนานขึ้น แต่ก่อนมันเปิดแต่ห้าหกโมง เค้าก็ปิดด่าน เค้าก็รีบกลับ เดี๋ยวนี้เค้ายืดเวลาออกไป รู้สึกว่าปิดตอนสี่ทุ่ม รู้สึกว่าด่านนอกยี่สิบสี่ชั่วโมงนะ แต่ที่นี่รู้สึกจะแค่สิบโมง (สี่ทุ่ม) ฝั่งด่านนอกรู้สึกมันจะมีถนนซุปเปอร์ไฮเวย์ มันไม่ปิด ด่านมันก็เลยเปิดได้ตลอดเลย แล้วการจ๊อบเข้าออกก็ต่างกัน ทางนี้มาจ๊อบทีนึงสามวันจึงออกได้ แต่ที่ด่านนอกมันได้ตลอดเลย มันไม่เหมือนกัน แบบนี้เราก็แย่ คนก็เลยไปจ๊อบทางด่านนอกกันหมด ด่านนอกคนเยอะ สะดวก เวลาที่โน้นทางจ๊อบให้ก็เป็นเดือน แต่ทางนี้ไม่กี่วันเอง จะขายดีบ้างก็เวลาที่มีงาน คนมากินเหนียว(งานแต่งงาน) ก็มีลูกค้าบ้าง บางทีเห็นคนเดินเยอะๆคิดว่าเป็นมาเลย์หมด แต่ที่จริงคนไทยเรานี่แหละ มาซื้อของ มาเที่ยว ฝั่งปาดังฯมาเลย์ก็เงียบมาก คนน้อย เดี๋ยวนี้ด่านมันเข้ายากมีเรื่องเยอะ คนก็เลยไปด่านนอก ฝั่งด่านนอกคนมาซื้อเยอะ คึกคัก..."

(คุณสุวรรณา,สัมภาษณ์วันที่ 11 มีนาคม 2555)

จากการเข้าไปในพื้นที่ เสียงที่ผู้วิจัยไม่อาจปฏิเสธจากการบอกเล่าของผู้คน ทั้งที่เป็นแรงงานรับจ้าง และผู้ค้าในพื้นที่ นั่นคือ "เสียงสะท้อนถึงรัฐ" ทำให้ผู้วิจัยรับรู้ได้ว่าในพื้นที่ของการค้าหรือตลาดนั้น รัฐเองก็กำลังถูกต่อรองจากกลุ่มคนดังกล่าว ผ่านการนินทา หรือการกล่าวถึงในทางลบ นอกจากนี้ จากคำสัมภาษณ์ของผู้คนในพื้นที่สะท้อนให้เห็นว่า ความเงียบเหงาของตลาดและสภาพการค้าที่มีผู้ซื้อน้อย เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงการทำงานของด่านตรวจคนเข้าเมืองในเรื่องของการตรวจสอบเอกสารและความเข้มข้นต่างๆ และการขยายเวลาเปิดด่าน ด้วยขั้นตอนที่ยุ่งยาก เป็นผลทำให้ผู้คนที่ผ่านเข้าออกด่านศุลกากรปาดังเบซาร์มีน้อยลง และเลือกที่จะไปข้ามแดน

ที่ด่านอื่นๆเช่น ด่านสะเดา เป็นต้น ทำให้ในบางช่วงผู้วิจัยพบเห็นผู้ซื้อบางตา แต่ถ้าเป็นช่วงเทศกาลจะมีคนมาจับจ่ายซื้อของอย่างคึกคัก

จากเสียงอันหลากหลายของคนในพื้นที่ตลาดปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ที่มองว่าการที่สภาพตลาดการค้าในพื้นที่ซบเซาเกิดจากการที่รัฐมีการเปลี่ยนแปลงกฎกติกาการข้ามแดน การตรวจคนเข้าเมือง และจากการสัมผัสกับพิธีการข้ามแดนแต่ละครั้ง ผู้วิจัยรับรู้ได้ถึงความเข้มข้นของการตรวจสอบที่แตกต่างกัน ทั้งด่านไทยและด่านมาเลเซีย ซึ่งนอกจากเสียงสะท้อนที่มองว่า ความเงียบเหงา คนซื้อของน้อยในตลาด เกิดจากการที่คนมาเลเซียไม่ออกมาซื้อของ คนไทยจากที่ต่างๆไม่นิยมมาข้ามแดนที่ด่านปาดังเบซาร์เหมือนแต่ก่อน เนื่องจากความเข้มข้นของการตรวจสอบ เช่นต้องมีหนังสือเดินทาง ซึ่งแตกต่างกับเมื่อก่อนที่แค่ใช้บัตรประจำตัวประชาชนก็สามารถข้ามแดนได้ ในขณะเดียวกันบรรยากาศการข้ามแดนที่ด่านนอกหรือด่านตรวจคนเข้าเมืองสะเดาก็พบว่าผู้คนแรงงาน นักท่องเที่ยวต่างพากันมาใช้บริการเป็นจำนวนมาก ครั้งหนึ่งผู้วิจัยเคยข้ามแดนที่ด่านสะเดาโดยไม่ต้องใช้เอกสารใดๆเลย เนื่องจากทั้งด่านสะเดาและด่านปาดังเบซาร์นั้นขึ้นอยู่การปกครองของรัฐคนละรัฐกันของมาเลเซีย ทำให้การควบคุมกำกับถูกนำมาใช้ไม่เหมือนกัน และดูเหมือนจะทำให้ความนิยมของนักท่องเที่ยวทีมีต่อด่านปาดังเบซาร์ดูลดน้อยลงไปอย่างเช่นในปัจจุบัน

ดังนั้นจากปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อการทำมาหากินของคนในพื้นที่ดังกล่าว ทำให้สิ่งที่แรงงาน และผู้ค้า ต่อรองหรือกระทำได้ต่อรัฐที่มีอำนาจเหนือกว่า จึงเป็นเพียงการ นินทา กล่าวโทษ หรือพูดถึงในทางลบ มากกว่าที่จะเป็นรวมตัวการลุกขึ้นมาประท้วงหรือเรียกร้องใดๆ

ก๊ะๆแรงงาน กับการต่อรองการข้ามแดนและกฎของตลาด

ในพื้นที่ด่านศุลกากรปาดังเบซาร์ ที่เป็นพื้นที่ของการข้ามแดนของแรงงานรับจ้างจากประเทศไทยไปสู่ตลาดปาดังเบซาร์ประเทศมาเลเซียนั้น แรงงานรับจ้างมุสลิมส่วนใหญ่ที่ข้ามไปทำงานจะใช้เอกสารข้ามแดน หรือบอร์เดอร์พาส และต้องมีเอกสารอนุญาตทำงานในมาเลเซีย แต่ด้วยความเป็นคนในพื้นที่ และความคุ้นเคย จากการข้ามแดนมานาน การต่อรองกับการข้ามแดนและกฎของตลาดจึงมักจะอยู่ในบทสนทนาของผู้วิจัยและแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนอยู่เสมอๆ

ก๊ะอาซีซะห์ อายุ 39 ปี เป็นอีกหนึ่งแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนที่เดินทางข้ามแดนไปขายของในร้านค้าที่ตลาดอาเก็ดเป็นเวลานับ 10 ปีแล้ว ปัจจุบันขายของอยู่ในร้านขายของชำร่วยของคนมุสลิม กล่าวแก่ผู้วิจัยถึงประเด็นการข้ามแดนว่า

> "...ใช้บอเดอร์พาส เพราะอยู่ที่นี่เอง ใบเวิร์คเปอร์มิทมีทำ เป็นลูกจ้างมีทำ...มีช่วงที่ก๊ะไม่ได้ทำ (เปอร์มิท) ด้วย แต่ถ้าเรื่องโดนจับไม่เคยโดนจับนะ แต่วันก่อนโดนจับเรื่องที่เค้าจะเอาของเจ้าของร้านยังไงก็ไม่รู้ ประมาณว่าเค้าจะเอาว่าเราอยู่ร้านไหนเอาของเจ้าของร้าน เค้าก็จับเอาเราไปก่อน แต่เค้าก็ทำอะไรเราไม่ได้ เค้าก็ส่งกลับเพราะเรามีเปอร์มิทไง ถ้าไม่มีเปอร์มิท ก็อยู่(ในคุก) ประมาณเดือนนึง..."
>
> (ก๊ะอาซีซะห์,สัมภาษณ์วันที่ 15มีนาคม 2555)

จากคำให้สัมภาษณ์สะท้อนให้ผู้วิจัยเห็นว่า ในตลาดปาดังเบซาร์ที่เป็นพื้นที่ของการค้า แรงงานรับจ้างข้ามแดนกำลังต่อรองกับกฎของตลาดโดยการไม่ทำใบอนุญาตทำงานเป็นบางช่วง และเลือกทำใบอนุญาตเป็นบางช่วง และเมื่อมีการจับกุมแรงงานรับจ้าง แรงงานรับจ้างก็จะใช้เอกสารดังกล่าวต่อรองกับเจ้าหน้าที่ เอกสารอนุญาตทำงานหรือใบเปอร์มิทจึงเสมือนเป็นเครื่องมือต่อรองกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ

ก๊ะตี ลูกจ้างร้านขายทอง (เครื่องประดับ) และเด๊ะมี ลูกน้องร้านขายเสื้อผ้า ที่ตลาดอาเก็ด มาเลเซีย ทั้งสองที่มีนายจ้างคนเดียวกัน แต่คนอยู่ละร้าน และพักที่บ้านนายจ้างที่เดียวกัน ได้กล่าวถึงประเด็นการข้ามแดนและการทำงานในมาเลเซียกับผู้วิจัยว่า

> "...ก๊ะตีข้ามไปฝั่งโน้น (มาเลเซีย) จะใช้บอร์เดอร์นะบางทีก็ใช้พาสพอร์ทแซมๆบ้าง เวลาที่บอร์เดอร์หมด...มีอยู่ครั้งนึงเค้ามาตรวจใบเปอร์มิท ใบแรงงานต่างด้าว แต่ก็ประมาณ 2 ปีที่แล้ว แต่ตอนนั้นมีครบทุกอย่าง และเราก็ไม่ได้กลัวอะไรเพราะทำงานตรงนั้น เราทำถูกต้อง เราไม่ได้ลักลอบไปทำงาน กฎหมายของมาเลย์จะเคร่งครัดมากที่จะมาอยู่ที่เมืองไทย ฝั่งเค้าจะเคร่งกว่าฝั่งเรา มันให้เราอึดอัดบ้างแต่ไม่มาก เพราะเรามีทุกอย่างถูกต้องทุกอย่าง ทั้งเปอร์มิท ทั้งใบขับขี่ ทั้งหมวกกันน็อก แถวบ้านเค้าคือเค้าเคร่งตรงนั้น คือกฎหมายของเค้าเคร่งครัดจะทำอะไรคือต้องอยู่ในกรอบทุกอย่าง แต่บ้านเราก็คือเราจะถอดหมวกกันน็อก จะไม่พกใบขับขี่มันก็ได้ แต่ว่าบางครั้งก็ต้องพกเหมือนกัน..."
>
> (ก๊ะตี, สัมภาษณวันที่ วันที่ 8 เมษายน 2555)

"...เวลาข้ามก็ใช้บอร์เดอร์เหมือนกัน เปอร์มิทก็มี แมะทำให้ ถ้าตังค์เหลือจากซื้อของใช้ก็จะส่งกลับบ้านเหมือนกัน แต่ไม่ได้อยู่ด้วยกันสามี เค้าอยู่บ้านเค้า ลูกอยู่กับแม่ที่บ้าน เราจะส่งเงินให้เวลา แต่ว่าก่อนหน้านี้เราก็เคยข้ามไปขายของที่มาเลย์มาแล้วที่กาจา ที่ได้เปลี่ยนเพราะว่าได้ไปเที่ยวที่พี่สาวอยู่ก็เลยมาลองทำดู ได้ประสบการณ์ ได้ทดลองงาน ได้พบคนมากมายด้วย..."

(เด๊ะมี, สัมภาษณวันที่ วันที่ 8 เมษายน 2555)

จากเสียงของก๊ะตีและเด๊ะมี สะท้อนให้เห็นว่า แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนเลือกใช้วิธีการต่อรองกับกฎของการข้ามแดน โดยการใช้เอกสารในการข้ามแดนทั้งบอร์เดอร์พาสและพาสพอร์ตสลับกันไปมาเมื่อมีเอสารอีกอย่างหนึ่งอย่างใดหมดอายุ และการที่แรงงานรับจ้างข้ามแดนต้องใช้ชีวิตในประเทศมาเลเซีย ก็ต้องมีการพกพาเอกสารจำเป็นติดตัวเอาไว้ เช่น ใบเปอร์มิทและใบขับขี่ เป็นต้น เอกสารเหล่านี้จึงกลายเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับกฎหมายการขับขี่และต่อรองกับการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่รัฐ ส่วนแนวคิดของการทำใบอนุญาตนอกจากเพื่อมีไว้

ส่วนก๊ะฮามีน๊ะ ซึ่งเป็นแรงงานรับจ้างมุสลิมที่ยังขายของอยู่ที่ร้านคนจีนมาเลย์อยู่ที่ตลาดไทย หรือตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ ที่ข้ามแดนไปทำงานที่มาเลเซียกว่า 7 ปีแล้วนั้น เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

"...เวลาเราเข้าไปทางมาเลเซีย เราก็ใช้บอร์เดอร์ แต่ครั้งก่อนที่น้อง (ผู้วิจัย) มาหาแล้วไม่เจอ พอดีวันนั้นเราใช้บอร์เดอร์สองอัน คือ เราก็ใช้บอร์เดอร์อีกอันมันก็ลงคอมไว้แล้ว อีกวันเราพาลูกเข้ามาด้วยแล้วใช้บอร์เดอร์ที่ทำคูกันกับลูก คือเราเข้าใจว่ามันใช้ได้ แต่มันใช้ไม่ได้มันซ้อนกัน มันก็เลยไม่ให้เข้าแล เค้าว่าเราใช้ซ้อนกันสองใบ แต่ครั้งก่อนหน้านั้น บอร์เดอร์เรามันเต็มเค้าก็เลยไล่กลับ จ๊อบไม่ได้ วันอาทิตย์พอดี วันนั้นก็เหมือนกันของลูกเราเดือนนึงไม่ได้จ๊อบ เราเข้าใจว่าสามเดือนอ่ะ ตกลงเดือนเดียวหมด มันก็ไม่ให้เข้า แต่เมื่อก่อนมันเข้มมันเปลี่ยนหัวหน้ามันต้องจ๊อบทุกวัน แต่ตอนนี้ไม่เห็นต้องจ๊อบทุกวันก็ได้ แต่ไม่รู้เหมือนกัน แต่ทางที่ดีจ๊อบดีกว่า ของเราเราจ๊อบทุกวัน..."

(ก๊ะฮามีน๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 13 เมษายน 2555)

จากคำบอกเล่าของก๊ะฮามีน๊ะถึงประสบการณ์ข้ามแดนให้ผู้วิจัยฟัง ซึ่งผู้วิจัยมองว่าก๊ะเองกำลังต่อรองกับอำนาจที่เหนือว่า โดยการไม่ได้จ๊อบหรือแสดงเอกสารการเข้าออกด่านอย่างสม่ำเสมอ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความเคร่งครัดของการควบคุมที่รัฐพยายามจัดการกับผู้คนที่ข้ามแดนในช่วงเวลาต่างๆที่มีความแตกต่างกัน เพราะเมื่อระบบโครงสร้างบุคคลของด่านเปลี่ยนแปลงไป ผู้คนที่ข้ามแดนก็เริ่มมีการต่อรองกับการข้ามแดนโดยการไม่จ๊อบทุกวัน นอกจากนี้ก๊ะฮามีน๊ะก็ได้เล่าถึงการทำใบอนุญาตทำงาน (ใบเปอร์มิท) ของตนให้ผู้วิจัยฟังเพิ่มเติม แต่ผู้วิจัยสังเกตว่าน้ำเสียงของก๊ะฮามีน๊ะดูจะลดระดับความดังลงไป เมื่อผู้วิจัยสอบถามถึงเรื่องดังกล่าว

> “....ใบเวิร์คเปอร์มิท เคยทำ ตอนนี้ขายไม่ดีถึงมันแพง เวลามาก็คือวิ่ง เถ้าแก่ทำให้นะแต่ก่อน แต่ตอนนี้มันไม่คุ้มแล เราก็เข้า ถ้าที่อาเก็ดมันต้องทำ บางคนไม่ทำก็มี ของเราถ้าทำก็ไม่คุ้ม ตั้งหกเจ็ดแปดพัน มันไม่คุ้ม แค่สามเดือน ตั้งหลายบาท เจ๊เราก็ไม่รู้เอาเบี้ยมาจากไหน ขายก็ไม่ดีบ้าง เค้ามีเบี้ยแต่มันขายไม่ดี แต่ถ้าเป็นเทศกาล สงกรานต์อะไรนี่ เหมือนต้นเดือนที่แล้ว ขายดีนิ๊ แต่ก่อนเสาร์ทิตย์ไม่ต้องจัดของเลย ต้องจัดวันศุกร์ ถึงวันเสาร์ทิตย์เตรียมตัวขายอย่างเดียว ไม่ต้องทำอะไรแล้ว ขายอย่างเดียว แต่ตอนนี้ ไหนอ่ะคน เดี๋ยวพอหลังสงกรานต์ไม่มีไรแล้ว คอยดูเงียบมาก เกิดจากที่เค้าตรวจหนังสือนั้นแหละ ตรวจเข้มข้ามมาไม่ได้อะไรมั้ง..แต่พอเค้าจะมาตรวจเจ๊ก็จะบอกก่อน เพราะเจ๊นั้นรู้จักกับทางโน้น เค้าจะแจ้งมาก่อนว่าจะมาตรวจ ทำให้เวลาเค้าเราก็ได้หลบไปก่อนได้...”
>
> (ก๊ะฮามีน๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 13 เมษายน 2555)

จากคำให้สัมภาษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าแรงงานรับจ้างข้ามแดนมีการต่อรองกับกฎของตลาดโดยการหลีกเลี่ยงการทำใบอนุญาตทำงาน และเลือกที่จะหลบหนีตำรวจที่มาตรวจ แต่ด้วยว่าก๊ะฮามีน๊ะทำงานในร้านคนจีนมาเลย์ ซึ่งนายจ้างมีเครือข่ายกว้างขวาง ทำให้ก๊ะฮามีน๊ะสามารถรู้ได้ล่วงหน้าจากเจ๊ที่เป็นนายจ้างว่าจะมีการตรวจเกิดขึ้นเพื่อที่ตนเองจะได้หลบไปก่อน จากข้อมูลการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าการต่อรองกับกฎของตลาดดังกล่าว เป็นผลมาจากความเข้มงวดในการตรวจสอบเอกสารการผ่านแดนในปัจจุบันทำให้คนที่จะข้ามแดนมาซื้อของลงลดอย่างมาก ผู้วิจัยเองก็สามารถรับรู้ได้ถึงบรรยากาศการค้าที่เงียบเหงาใน

ตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ ปาดังเบซาร์มาเลเซีย แต่จะมีคนมาซื้อของเยอะก็ต้องเป็นช่วงเทศกาล เช่น วันสงกรานต์ เป็นต้น และด้วยความเห็นอกเห็นใจต่อนายจ้างที่มีรายได้ลดลง ทำให้แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน เช่นก๊ะฮามีน๊ะเลือกที่จะต่อรองกับกฎของตลาดโดยการไม่ทำใบอนุญาตทำงาน และทางหลบหลีกการตรวจสอบจากตำรวจ

ก๊ะฮามีน๊ะ ผู้ลุกขึ้นต่อรองกับนายจ้าง คนซื้อ และแรงงานรับจ้างด้วยกัน

ก๊ะฮามีน๊ะ อายุ 29 ปี เป็นคนสตูล พูดภาษามลายูไม่ได้ เป็นลูกจ้างร้านขายขนม/ของแห้ง ในร้านค้าคนจีนมาเลย์ ที่ตลาดตึกแถวย่านอาคารพาณิชย์ ปาดังเบซาร์มาเลเซีย แต่งงานกับคนปาดังเบซาร์ไทย ก็เลยย้ายมาอยู่ที่ปาดังเบซาร์ไทยทำงานที่มาเลเซียมากว่า 7 ปีแล้ว

เดิมทีก๊ะฮามีน๊ะทำงานที่ปาดังเบซาร์ไทยเป็นร้านขายข้าวแกง ก๊ะฮามีน๊ะบอกกับผู้วิจัยว่า ไม่ชอบร้านขายข้าว เงินเดือนน้อย แถมงานที่ฝั่งปาดังเบซาร์ไทยก็น้อย เมื่อทำงานสักพักจึงลาออก อันที่จริงก๊ะฮามีน๊ะเล่าให้ผู้วิจัยฟังทีหลัง สาเหตุที่ทำให้ให้ต้องออกจากนั้น นอกจากจะไม่ชอบงานดังกล่าวแล้ว ยังมีเรื่องไม่ลงรอยกับเจ้าของร้านค้าอีกด้วย

> "...ตอนแรกที่ได้ไปทำร้านขายข้าวเพราะเพื่อนแนะนำ เข้าใจว่าเท่าแต่ทำข้าว เหมือนขายข้าวแกงแบบนี้ พอสุดท้ายก็ให้ชงน้ำชาชาโน่นนี่ ถึงเราก็ทำไม่เป็น ถึงอึดอัดเรา แล้วเวลาว่ากลับป่านนี้ที่จริงม่าย มันหลายเรื่อง หลบ (กลับ) ไม่ตรง บอกว่าหลบตีห้าตีหก ตกลงหลบตีแปดตีเก้า ทำกับข้าวเสร็จต้องฝานผักหลังร้านอีก ฝานผักไม่เท่าไร เค้ามาพูดไม่ดีอย่างโน่นอย่างนี้ เราทนไม่ไหวอึดอัด พอสุดท้ายเราพูดกับเจ้าของร้านว่า "***ไหนอ่ะเห็นว่าจ้างเราหลบ (กลับ) ป่านนี้ ทำอันนี้อย่างเดียว***" เราก็ตัดสินใจออก มะของเจ้าของร้านมาถามว่าออกทำไม เราก็เลยบอกไปว่า ***"อยู่ไม่ได้กับลูกตัวนั่นแหละ***เงินเดือนก็น้อย และก็มีเรื่องกับที่ร้านข้าวด้วย ลูกของร้านที่เราขายข้าว ลูกเถ้าแก่ ที่เพื่อนเรารู้จักไม่ใช่มีเรื่องไร แต่ว่า ตอนเพื่อนเราพามา เค้าเป็นเพื่อนกับเพื่อนเราอีกที เค้าบอกให้มาป่านนี้นะ บอกให้ทำอันนี้อย่างเดียวไม่ทำไออื่นแล้ว แต่มะเค้าดีมะเค้าไม่ให้เราออก..."
>
> (ก๊ะฮามีน๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 13 เมษายน 2555)

จากคำพูดของก๊ะฮามีน๊ะสะท้อนให้เห็นว่า ชีวิตการเป็นแรงงานรับจ้างของเธอถูกกดทับจากนายจ้างด้วยการใช้งานไม่ตรงกับที่ได้บอกไว้ในตอนแรก หลังจากนั้นเมื่อก๊ะฮามีน๊ะลาออกจากที่ร้านขายข้าวในปาดังเบซาร์ไทยแล้ว จึงได้มาทำงานในร้านคนจีนมาเลย์ เป็นร้านขายขนม/ของแห้ง อยู่ที่ตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ ปาดังเบซาร์มาเลเซีย โดยให้ญาติเป็นผู้หางานให้

> "...ตอนนั้นเราออกแล้ว ให้ลูกพี่ลูกน้องหางานมาเลย์ให้ แต่ว่าถ้าหาก็คือเราพูดแขกไม่ได้นะ มาพบกับร้านเจ๊นั่น เจ๊ก็รับ แต่เจ๊เค้าเสมอต้นเสมอปลายนะ เจ๊เงินเดือนก็ใช้ได้ไม่มากเหมือนร้านเจ๊คนก่อนที่ขายผ้า แต่ขายผ้าเราไม่ชอบ ต่อมาก็มาขายข้าว ก็เลยมาขายของที่ร้านนี้ เค้าดีนะ ตอนแรกสี่พันห้าเราก็เอา แต่หลบตรงเวลา มาตีแปดหลบตีห้า แต่ก็ดูอีกว่ามีคนเยอะไหม เพราะแกจะบอกไว้ก่อนแล้วว่าถ้าคนซื้อเยอะก็กลับช้าหน่อย เราก็เข้าใจเค้านะ เพราะแต่ก่อนคนเยอะ เค้าพูดกับเราล่วงหน้าไว้แล้ว เราชอบสี่พันห้าเราก็เอาเพราะกลับบ้านตรงเวลา..."
>
> (ก๊ะฮามีน๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 13 เมษายน 2555)

จากคำพูดของก๊ะฮามีน๊ะก็ยังพยายามนำเสนอตัวตนหรืออัตลักษณ์ของตัวเองที่เป็นคนตรงไปตรงมา และพูดภาษามลายูไม่ได้ เพื่อทำให้นายจ้างยอมรับและพยายามสร้างความน่าไว้วางใจ ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวมีความสำคัญต่อการทำงานโดยเฉพาะงานค้าขาย การต่อรองของก๊ะฮามีน๊ะที่พยายามดึงเอาตัวตนออกมาเพื่อสร้างความโดนเด่นกว่าแรงงานรับจ้างคนอื่นๆ โดยการทำให้นายจ้างไว้เนื้อเชื่อใจ การต่อรองที่ก๊ะฮามีน๊ะกระทำต่อนายจ้างและต่อแรงงานรับจ้างด้วยกันทำให้ก๊ะฮามีน๊ะทำงานในร้านค้าของเจ๊ได้ยาวนานถึง 7 ปี และด้วยความเป็นคนมุสลิมที่มาจากประเทศไทยก็ทำให้นายจ้างรับเข้าทำงาน ซึ่งก็มีความเกี่ยวโยงกับผลประโยชน์การค้าขายอีกด้วย

> "...เรามีทำที่นี่แรกๆเราก็บอกเจ๊ไว้ก่อนเลยว่าเราต้องละหมาด แรกๆเจ๊แกก็ไม่เข้าใจ เลยต้องบอกตี๋ให้มาอธิบายให้ฟังว่าทำไมต้องละหมาด เพื่อตี๋มันอยู่มาก่อน มันเคร่งรู้กว่าเราด้วย เจ๊แกก็เลยเข้าให้และให้เราละหมาดมาตลอด ร้านคนจีนบางร้าน เค้าไม่เข้าใจ หาว่าเสียเวลาทำงานของเค้าบ้าง แต่ร้านเจ๊เราชอบตรงนี้แหละ แกให้เราละหมาด เราไปละหมาดที่ร้านตี๋ ละหมาดสิบสิบห้านาที เราก็ไปทำงานต่อเลย..."
>
> (ก๊ะฮามีน๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 13เมษายน 2555)

จากคำให้สัมภาษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า แรงงานรับจ้างข้ามแดนมีการต่อรองกับนายจ้างโดยการขอเวลาในการละหมาดเวลา ซึ่งการละหมาดนั้นเป็นพิธีกรรมของคนมุสลิมที่ต้องปฏิบัติกัน และเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงตัวตนของความเป็นมุสลิมหรือเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์นั่นเอง

> "...ปัจจุบันนี้ (เจ้าของร้านขายข้าวที่เป็นนายจ้างคนเก่า) ไปซื้อของที่ร้านเรา เราไม่ทัก เจ๊ถามเราว่าทำไม เราก็ไม่บอก บอกไปก็แค่นั้น เรื่องมันผ่านมาแล้ว แก้ไขอะไรไม่ได้แล้ว เวลาเค้ามาเราก็ถามว่าซื้ออะไร แต่เราก็ไม่อยากตั้งใจขายเค้า..."
>
> (ก๊ะฮามีน๊ะ, สัมภาษณ์วันที่ 13 เมษายน 2555)

จากเสียงสะท้อนของก๊ะฮามีน๊ะที่มีต่อลูกค้าซึ่งเคยเป็นนายจ้างเธอเอง ความรู้สึกไม่พอใจต่อการกระทำเมื่อครั้งที่ทำงานด้วยกันยังคงมีอยู่ กับให้ก๊ะฮามีน๊ะต่อรองกับลูกค้าคนดังกล่าวโดนการแสดงออกอย่างเฉยเมย ไม่ทักทาย ไม่เต็มใจที่จะให้บริการ

จากคำให้สัมภาษณ์ของก๊ะฮามีน๊ะ สะท้อนให้ผู้วิจัยเห็นว่า แรงงานรับจ้างมุสลิมสามารถที่จะเลือกทำงานที่ตัวเองพอใจ และต่อรองกับการกดทับของนายจ้าง โดยการขอความช่วยเหลือให้กลุ่มคนที่รู้จักหรือญาติพี่น้องหางานให้ในปาดังเบซาร์มาเลเซีย สำหรับร้านค้าใหม่ที่ก๊ะฮามีน๊ะเข้าสมัครงาน เป็นร้านคนจีนมาเลย์ แต่แนวคิดของนายจ้างที่เลือกรับแรงงานรับจ้างมุสลิม ก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับภาษาที่แรงงานรับจ้างมุสลิมใช้ในการสื่อสารอย่างเดียว เนื่องจากพื้นที่ตลาดดังกล่าวมีลูกค้าคนไทยเข้ามาซื้อของเป็นจำนวนมาก การต่อรองต่อนายจ้างของก๊ะฮามีน๊ะจึงเป็นไปในรูปแบบของการสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นแก่นายจ้างชาวจีนมาเลย์ และการต่อรองเพื่อขอเวลาละหมาดในช่วงที่ยังเป็นเวลาทำงาน นอกจากนี้ก๊ะฮามีน๊ะยังต่อรองกับผู้ซื้อโดยการแสดงความไม่เต็มใจในการขายของให้แก่ผู้ที่ตนไม่พอใจอีกด้วย

แรงงานหญิงมุสลิม และภาพสะท้อนการต่อรองกับศาสนา

การเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัยนอกจากจะใช้การสัมภาษณ์แรงงานรับจ้างมุสลิมและคนในพื้นที่เป็นหลักแล้ว การสังเกตการณ์ในพื้นที่ของการค้าขายในต่างแดน ก็เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยใช้เก็บข้ามูลร่วมด้วย ภาพการแต่งกายที่โดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของแรงงานมุสลิม ช่วยทำให้คนทั่วไปและผู้วิจัยสามารถแยกแยะคนมุสลิมออกจากกลุ่มคนอื่นๆได้ในเบื้องต้น แต่ด้วยบัญญัติอันเคร่งครัดของศาสนาอิสลาม ที่ให้ความสำคัญต่อการแต่งกายที่ปกปิดมิดชิดเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่จะเกิดตามมาจากเรื่องของการแต่งกายที่เปิดเผยเกินไป ศาสนาอิสลามได้กำหนดให้ผู้หญิงแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สะอาด ไม่มีสีสันที่ฉูดฉาดจนเป็นที่สะดุดตา การปกปิดต้องมิดชิด สำหรับผู้หญิงอนุญาตให้เปิดหน้าและฝ่ามือเท่านั้น ส่วนผู้ชายต้องปกปิดจากสะดือลงไปถึงหัวเข่า ผู้วิจัยค่อนข้างจะมั่นใจว่าความรู้ความเข้าใจที่เกี่ยวกับการแต่งกายในอิสลามที่ผู้วิจัยเพิ่งกล่าวผ่านไป คนมุสลิมทุกคนมีความรู้ดีอยู่แล้ว แต่ในสนามของกาวิจัยผู้วิจัยพบเห็นการแต่งตัวที่หลากหลายทั้งรูปแบบและสีสัน บางคนตระหนักเพียงเพื่อการปกปิดโดยไม่ได้คำนึงถึงความรัดรูปที่เผยให้เห็นโค้งเว้าของร่างกาย สิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตได้จากสนามคือ แรงงานรับจ้างบางคนสวมเสื้อแขนสั้น สวมใส่กางเกงที่รัดรูป แต่ก็ยังคงสวมใส่ผ้าคลุมศีรษะ สิ่งต่างๆเหล่านี้แม้ผู้วิจัยไม้ได้เดินเข้าไปสอบถามความคิดเห็นโดยตรง ผู้วิจัยก็สามารถมองเห็นการต่อรองกับกฎของศาสนาอิสลามอย่างเงียบเชียบและแยบคาบ

ภาพประกอบ 25 แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนในตลาดอาเก็ด มาเลเซีย
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 มีนาคม 2555

ในพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย พบว่าการกลายไปเป็นแรงงานข้ามแดนของหญิงสาวมุสลิม แรงงานรับจ้างมุสลิมเหล่านั้นต้องต่อรองกับสภาพบ้านเกิดของตนที่ไม่มีงานทำ หรือมีงานน้อย รวมทั้งความต้องการหาประสบการณ์ใหม่ ทำให้ตนเองต้องเดินทางออกหมู่บ้านเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างข้ามแดนในปาดังเบซาร์มาเลเซีย นอกจากนี้การต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิม เกิดขึ้นตั้งแต่กล่าวถึงรัฐหรือด่านควบคุมการข้ามแดนว่าเป็นต้นเหตุของการสภาพการค้าที่ไร้ผู้ซื้อเช่นในปัจจุบัน นอกจากนี้การต่อรองยังเกิดขึ้นในพื้นที่ของการข้ามแดนและการต่อรองกับกฎของตลาด โดยการไม่แสดงเอกสารการข้ามแดนอย่างสำเสมอ และการทำใบอนุญาตทำงานในมาเลเซีย แต่เลือกที่หลบหลีก วิ่งหนีตำรวจเมื่อมีการตรวจสอบ นอกจากนี้แรงงานรับจ้างมุสลิมบางคนยังมีการต่อรองกับนายจ้างและลูกค้า โดยการสร้างความไว้แก่นายจ้างและการแสดงออกต่อลูกค้าที่ตนไม่พอใจด้วยการไม่เต็มใจในการบริการขายของนอกจากนี้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลทำให้ผู้วิจัยพบว่า แรงงานรับจ้างบางคนกำลังต่อรองกับกฎของศาสนาในเรื่องของการแต่งกายที่ไม่เป็นไปตามศาสนากำหนด

บทที่ 6

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผล

วิทยานิพนธ์เรื่อง อัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียโดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา 2 ประการ นั่นคือ ประการแรก เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียและประการที่สอง เพื่อศึกษาการต่อรองของแรงงานรับจ้างข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และนำได้แนวคิด แนวคิดพื้นที่ชายแดนแนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และแนวคิดการต่อรอง มาใช้ในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยเลือกใช้พื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ซึ่งประกอบไปด้วย ตลาดปาดังเบซาร์ไทย ตลาดอาเก็ด และตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ปาดังเบซาร์มาเลเซีย เป็นพื้นที่ในการศึกษา โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจากแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ผู้ค้า นายจ้าง เจ้าหน้าที่ของรัฐ และคนอื่นๆในพื้นที่จำนวน 32 คน หลังจากนั้นได้นำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา โดยการถอดรหัส ตีความ และสร้างข้อสรุป และนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษาอัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย พบว่า

อัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน

แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนมีการประกอบสร้างอัตลักษณ์เพื่อแสดงออกถึงความเป็นคนแรงงานมุสลิมผ่านการแต่งกายตามศาสนากำหนดคือต้องปกปิดมิดชิด และสวมผ้าคลุมศีรษะ การใช้ภาษามลายูเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวัน การนับถือศาสนาอิสลามที่ใช้เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต และพิธีกรรมความเชื่ออันเกิดจากการปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลามนั่นเอง อัตลักษณ์ต่างๆเหล่านี้เป็นสิ่งที่จะบ่งบอกถึงความเป็นตัวตน และเป็นเสมือนพรมแดนทางชาติพันธุ์ที่ช่วยแบ่งแยกกลุ่มแรงงานรับจ้างมุสลิมออกจากกลุ่มอื่นๆ นอกจากนี้อัตลักษณ์เป็นที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เช่น การใช้ภาษาที่เปลี่ยนแปลงไปของแรงงานรับจ้างเมื่อมีการข้ามแดน

ในพื้นที่ของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน กับกลุ่มคนอื่นๆ ทำให้เกิดการนิยามความหมายต่อแรงงานรับจ้างมุสลิมเกิด นอกจากนี้แรงงานรับจ้างมุสลิมก็มีการให้นิยามความหมายต่อตัวเองในฐานะที่เป็นแรงงานรับจ้างมุสลิมอีกด้วย โดยแรงงานรับจ้างให้ความหมายต่อตนเองว่าเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ ไว้ใจได้ พูดจาดี มีการศึกษาน้อย และเป็นผู้แสวงหาประสบการณ์ กลุ่มผู้ค้าให้ความหมายต่อแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนว่าเป็นคนที่สื่อสัตย์ และเป็นผู้ทีมีการศึกษาน้อย ผู้ที่ทำงานในพื้นที่ด่านให้ความว่าเป็น เป็นผู้ประกอบอาชีพหรือทำงานที่สร้างรายได้ดี ส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐ ให้ความหมายต่อแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนว่าเป็นคนสามจังหวัดที่ข้ามแดนผิดกฎหมาย การให้ความหมายต่อแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนจากคนในพื้นที่ดังกล่าวเป็นอีกมุมมองที่สะท้อนให้เห็นความต้องการและความคาดหวังของสังคมที่มีต่อแรงงานรับจ้างมุสลิม อีกทั้งการให้ความหมายต่อแรงงานรับจ้างบางเรื่อง เช่น การศึกษา ก็มักจะเกิดจากเปรียบเทียบกับผู้ที่ทำอาชีพอื่น

แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน เป็นผู้ที่ต้องพบปะปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่หลากหลาย เช่น ในพื้นที่การทำงานการปฏิสัมพันธ์ของแรงงานรับมุสลิมกับนายจ้างคนจีนเป็นไปในลักษณะของการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ เช่น ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร พบว่านายจ้างชาวจีนมาเลย์พูดสื่อสารเป็นภาษาไทยกับลูกจ้างมุสลิมไทย รวมทั้งแรงงานรับจ้างมุสลิมต้องพูดภาษามาเลย์กับลูกค้าชาวมาเลเซีย ส่วนในเรื่องของพิธีกรรมความเชื่อพบว่า นายจ้างชาวจีน (ไทย) มีการไหว้เจ้าที่แขก ซึ่งตนมีความเชื่อว่าพื้นที่ที่ตนทำงานเป็นที่ของคนอิสลาม นอกจากนี้การปฏิสัมพันธ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมกับนายจ้างมุสลิมเป็นไปในลักษณะของการพึ่งพาอาศัย เป็นต้นว่า นายจ้างมุสลิมให้แรงงานรับจ้างมุสลิมพักอาศัยอยู่กับตนเองโดยไม่มีค่าใช้จ่าย ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้แสดงให้เห็นว่านอกจากแรงงานรับจ้างมุสลิมจะมีการข้ามแดนของรัฐชาติเข้าไปทำงานในพื้นที่ต่างแดน แต่การข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมก็เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา และพรมแดนเหล่านี้ก็ไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพรมแดนของรัฐ และอยู่ห่างไกลออกไปจากการควบคุม

การต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน

ในพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ที่มีการเข้ามาของแรงงานรับจ้างมุสลมิจากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นจำนวนมาก การต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมจึงเกิดตั้งแต่แรงงานรับจ้างมุสลิมเริ่มเดินทางออกจากบ้านเกิด ที่มีงานให้ทำน้อย และใช้ความต้องการในการหาประสบการณ์ใหม่ๆเข้าสู่การเป็นแรงงานรับจ้างข้ามแดน สำหรับบรรยากาศการค้าขายที่เงียบเหงา มีคนซื้อของน้อย ทำให้แรงงานรับจ้างรวมทั้งกลุ่มผู้ค้าต่อรองกับรัฐโดยการกล่าวถึงในทางลบ และกล่าวโทษว่าสภาพการค้าขายที่เงียบเหงาของตลาดปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน

เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของด่านข้ามแดน ที่มีการควบคุมการเข้าออกของผู้คนที่มีความเข้มงวดมากขึ้น ทำให้คนข้ามแดนที่ด่านปาดังเบซาร์มีน้อยลง

เมื่อแรงงานรับจ้างมีการข้ามแดนจากไทยไปมาเลเซีย ทำให้ในพื้นที่ของการข้ามแดนและพื้นที่ของการทำงาน เกิดการต่อรองจากแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนโดยการไม่ปฏิบัติตามกฎของการข้ามแดนและกฎของตลาดอย่างสม่ำเสมอ นั่นคือ การแสดงประทับตราเอกสารเข้า-ออกที่ด่าน และการทำใบอนุญาตทำงานในต่างแดน (ใบเปอร์มิท) โดยแรงงานรับมุสลิมไม่ได้ประทับตราเอกสารเข้า-ออกที่ด่านเป็นประจำทุกวัน และปฏิเสธการทำใบอนุญาตทำงานในมาเลเซีย และเลือกที่จะหลบหนีเจ้าหน้าของรัฐที่มาตรวจเอกสารดังกล่าว

นอกจากนี้ ในพื้นที่ของการทำงาน แรงงานรับจ้างมุสลิมมีการต่อรองกับนายจ้างโดยการพยายามสร้างความน่าไว้วางใจ และเป็นคนตรงไปตรงมา รวมทั้งแรงงานรับจ้างยังใช้ความเป็นตัวของตัวเองที่ไม่สามารถพูดภาษามลายู ต่อรองกับแรงงานรับจ้างด้วยกัน ซึ่งทำให้นายจ้างยอมรับ และทำให้แรงงานรับจ้างมุสลิมคนดังกล่าวสามารถทำงานในร้านของคนจีนมาเลย์ได้ยาวนานถึง 7 ปี นอกจากนี้การต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมก็ยังเกิดขึ้นกับผู้ซื้อที่แรงงานรับจ้างเคยรู้จักและทำงานด้วยมาก่อน โดยการไม่เต็มใจให้บริการกับลูกค้าที่ตนเองไม่พอใจ

การแต่งกายที่ปกปิดเรือนร่าง เป็นอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน และเป็นสิ่งที่เกี่ยวโยงกับอัตลักษณ์ของศาสนาอิสลาม แต่ในพื้นที่ของการทำงานของแรงงานรับจ้างมุสลิมโดยเฉพาะแรงงานรับจ้างผู้หญิง กลับพบว่าแรงงานรับจ้างมุสลิมกำลังต่อรองกับกฎของศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการแต่งกาย โดยการแต่งกายด้วยตามสมัยนิยมด้วยเสื้อแขนสั้น รัดรูป ซึ่งไม่เป็นไปตามข้อกำหนดของศาสนา

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาในประเด็นของอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน พบว่าแรงงานส่วนใหญ่ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาหรือเก็บข้อมูลนั้น เป็นผู้ที่เดินทางมาจากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะแรงงานรับจ้างจากจังหวัดปัตตานี จึงทำให้การพูดคุยระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลบางครั้งพบว่า แรงงานรับจ้างมุสลิมบางคนแทนชื่อตนเองหรือกลุ่มของตนเองว่าเป็นคนปัตตานี (ออแฆตานิง) ผู้วิจัยจึงมองเห็นความเชื่อมโยงในประเด็นนี้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับความสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับรัฐปัตตานี นอกจากกลุ่มคนเหล่านี้อีกทั้งในพื้นที่ของการทำงานซึ่งเป็นการข้ามแดนจากประเทศไทยไปมาเลเซีย จะมาจากพื้นที่เดียวแล้ว ก็ยังใช้ภาษาในการสื่อสารภาษาเดียวกันอีกด้วย นั่นคือ ภาษามลายู สิ่งเหล่านี้เองที่สร้างความแตกต่างให้กับกลุ่มคนดังกล่าว และเป็นการจัดแบ่งกลุ่มคนออกจากกันด้วยภาษา

การเข้าไปเป็นแรงงานข้ามแดนส่วนใหญ่เกิดจากการแนะนำหรือการชักชวนของคนรู้จัก โดยเฉพาะคนที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มคนที่ย้ายมาอาศัยอยู่ในปาดังเบซาร์ไทยนั้น ที่มาจากจังหวัดปัตตานี การอยู่รวมกันในลักษณะของที่อยู่อาศัยเป็นหมู่บ้านๆ เมื่อสอบถามคนในพื้นที่ปาดังเบซาร์ไทย ที่ย้ายมาจากพื้นที่สามจังหวัด ก็พบว่าเป็นการเริ่มต้นเข้ามาของครอบครัวไม่กี่ครอบครัว หลังจากนั้นก็ค่อยๆเพิ่มจำนวนญาติพี่น้องมากขึ้นเรื่อยๆ และพบว่าเกือบทั้งหมู่บ้านดังกล่าวมีความเป็นเกี่ยวโยงเป็นเครือญาติกัน และบางครั้งผู้วิจัยพบว่าการย้ายมาของกลุ่มคนดังกล่าวเป็นการย้ายมาแบบถาวร เมื่อมีเทศกาล เช่น วันฮารีรายอ ก็จะไม่กลับไปยังบ้านเกิดแล้วเนื่องจากไม่มีใครที่เป็นญาติหรือไม่มีแม้กระทั่งที่อยู่ (ที่ดิน) และสำหรับเสียงหรือความเห็นของผู้ค้าบางคนที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดของการรับลูกจ้างเข้าทำงาน พบว่า ผู้ค้าเหล่านี้จะพิจารณาไปถึงความน่าเชื่อถือของผู้ที่แนะนำมาให้เข้าทำงาน จึงเป็นอีกมุมที่สะท้อนให้เห็นว่า ความน่าเชื่อถือของคนที่นำแรงงานเข้าสู่การทำงานก็มีผลทำให้แรงงานรับจ้างได้งานทำ นอกจากนี้ผู้ค้าส่วนใหญ่ยังคงให้ความคาดหวังต่อแรงงานรับจ้างว่าต้องมีความซื่อสัตย์ต่อนายจ้าง เนื่องจากงานรับจ้างหรือการเป็นลูกน้อง โดยเฉพาะการทำงานค้าขาย เป็นงานที่จะต้องมีความไว้เนื้อเชื่อใจกันระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง ทำให้ความหมายของแรงงานรับจ้างในมุมมองของผู้ค้าคือจะต้องมีความซื่อสัตย์ ไว้ใจได้ แต่ก็ยังมีผู้ค้าบางคนมองแรงงานข้ามแดนว่าเป็นผู้ที่มีการศึกษาน้อย เนื่องจาก ค่านิยมของผู้คนในปัจจุบันมักจะยึดติดอยู่กับระดับการศึกษา นั่นคือ ถ้าเรียนสูงเรียนเก่ง แล้วจะได้ทำงานดีๆ แต่สำหรับแรงงานรับจ้างบางคนก็เป็นผู้ที่มีโอกาสเรียนถึงระดับปริญญาตรี ก็ยังพบว่าสามารถมาทำงานเป็นแรงงานรับจ้างได้ แต่มุมมองในเรื่องดังกล่าวจากแรงงานรับจ้างบางคน ก็ยังสะท้อนให้ผู้วิจัยมองเห็นอีกว่า ความพอใจ และความต้องการที่จะเดินทางออกจากบ้านเพื่อแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆยังมีอยู่จริง และเกิดขึ้นในสนามวิจัย

นอกจากนี้ในเรื่องของการศึกษา ผู้วิจัยมองว่า งานรับจ้างค้าขายเป็นงานบริการที่ต้องมีศิลปะในการนำเสนอ โดยเฉพาะการพูดคุยและปฏิสัมพันธ์กับลูกค้าหรือผู้รับบริการ ซึ่งไม่ใช่ทุกคนจะทำได้และจะทำได้ดี แต่สำหรับแรงงานข้ามแดนมุสลิม ที่เพียงแต่ข้ามพรมแดนของรัฐเท่านั้น แต่เมื่อมามองในแง่ของวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์ของทั้งมุสลิมไทยและมุสลิมมาเลเซีย ก็ยังมีส่วนที่เป็นอัตลักษณ์ร่วม โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย ศาสนาอิสลาม พิธีกรรมและความเชื่อ ทำให้ระหว่างผู้คนที่ถูกความเป็นรัฐสมัยใหม่แบ่งแยก ยังมีความเชื่อมโยงกันอยู่ตลอดเวลาด้วยอัตลักษณ์ดังกล่าว แต่สำหรับการใช้ภาษานั้น พบว่ายังคงมีความแตกต่างและคล้ายคลึงของภาษามลายูกลางและภาษามลายูท้องถิ่น ซึ่งแรงงานรับจ้างบางคนก็ยอมที่จะปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของภาษา ที่จะใช้ในการสื่อสารเพื่อการค้า

ในร้านค้าของคนจีนในปาดังเบซาร์ไทย นายจ้างในร้านค้าให้เหตุผลของการรับลูกจ้างมุสลิมแก่ผู้วิจัยว่า ต้องการคนมุสลิมที่พูดภาษามลายูได้ เพื่อใช้สื่อสารกับลูกค้าที่มาซื้อของในร้านค้า เนื่องจากพื้นที่ปาดังเบซาร์ไทย เป็นพื้นที่ของคนมุสลิม โดยเฉพาะเป็นคนมุสลิมที่พูดภาษามลายู เหตุผลหลักจริงๆของการรับลูกน้องมุสลิม อยู่ที่การใช้ภาษามลายูในการสื่อสารได้ เพราะผู้ค้ายังบอกกับผู้วิจัยว่า ถ้าหากลูกน้องคนไทยพุทธที่พูดภาษามลายูมาสมัครทำงาน ก็จะรับเข้าทำงาน จึงสะท้อนให้เห็นว่า การดึงเอาอัตลักษณ์ด้านภาษาของแรงงานรับจ้างมุสลิมออกมาใช้เพื่อผลประโยชน์ทางการค้า ผ่านการให้ความสำคัญกับบริบทของพื้นที่ที่เป็นถิ่นของคนมุสลิม แต่ก็ไม่ปฏิเสธที่จะเลือกรับคนชาติพันธุ์อื่นๆซึ่งใช้ภาษามลายูในการสื่อสารได้เข้าทำงาน

นอกจากนี้เมื่อกล่าวถึงการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิม ก็พบว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ต่างๆเกี่ยวโยงกับศาสนาอิสลามแทบทั้งสิ้น เช่น การแต่งกาย พิธีกรรม ความเชื่อ ศาสนาอิสลามถือได้ว่าเป็นศาสนาที่มีหลักการที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก แทบจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เราจึงพบว่าอัตลักษณ์ของคนมุสลิม จึงถูกผูกโยงกับความเชื่อต่อพระเจ้า ผู้วิจัยจึงไม่แปลกใจเมื่อแรงงานรับจ้างหรือผู้ค้าบางคน จะพูดถึงกิจการการค้าของตัวเองในลักษณะที่ปล่อยวาง และมอบหมายการงานแด่พระเจ้า และเชื่อว่าทุกอย่างเป็นการกำหนดจากพระเจ้า และเนื่องจากศาสนาอิสลามมีหลักการที่ค่อนข้างละเอียดและครอบคลุมวิถีชีวิตแทบทุกด้านของคนมุสลิม ทำให้ในพื้นที่ที่ผู้คนมีการนับถือศาสนาอิสลามมาเป็นเวลานาน บทบัญญัติต่างๆของศาสนาจึงถูกผนวกเข้ากับวิถีชีวิตของผู้คนไปด้วย ทำให้ระหว่างการปฏิบัติตามคำหลักการของศาสนากับวัฒนธรรมของผู้คนมีการซ้อนทับกันของอัตลักษณ์ โดยผู้วิจัยมองเห็นได้ในสนามแห่งการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมมลายูที่อยู่บนฐานของความเชื่อจากการนับถือศาสนาอิสลาม เป็นต้นว่าการแต่งกาย จะเห็นได้ว่าศาสนาอิสลามถูกแบ่งแยกได้อย่างชัดเจนจากกลุ่มคนอื่นๆ ฮิญาบ (ผ้าคลุมศีรษะ) จึงกลายเป็นอัตลักษณ์ของคนมุสลิมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สำหรับพิธีกรรมและความเชื่อของศาสนาอิสลามก็เช่นเดียวกัน ได้กลายเป็นสิ่งที่ชาวมุสลิมถือปฏิบัติกัน เช่น การละหมาด การถือศีลอด ผู้ค้าและแรงงานรับจ้างมุสลิมบางคนจึงมองว่า ผู้ที่เคร่งครัดต่อศาสนาอิสลาม ก็คือผู้ที่ปฏิบัติตามที่ศาสนากำหนด และประพฤติตัวตามหลักการของศาสนาอย่างครบถ้วน ทั้งนี้รวมถึงการมอบหมายการกระทำต่อพระเจ้า เนื่องจากหลักศรัทธาในศาสนาอิสลาม คือทุกคนจะต้องศรัทธาว่า บรรดาสภาวการณ์ต่างๆนั้น มาจากกำหนดของพระเจ้า และพิธีกรรมความเชื่อต่างๆในอิสลามเองก็ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มกันของชาวมุสลิม เช่น พิธีแสวงบุญที่นครเมกกะห์ และการละหมาด 5 เวลาร่วมกันที่มัสยิด เป็นต้น สิ่งต่างๆเหล่านี้ช่วยบ่งบอกความแตกต่างระหว่างคนมุสลิมและศาสนิกชนอื่นได้เป็นอย่างดี

ผลการศึกษาอัตลักษณ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียในครั้งนี้ มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง (2546) เรื่อง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลาง จังหวัดยะลา ที่พบว่าการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ทำให้เกิดการสำนึกทางชาติพันธุ์ ในสังคมเมืองชาวมลายูและชาวจีนมีการให้ความหมายและสร้างตัวตนของกลุ่มเพื่อจำแนกกลุ่มของตนออกจากอีกกลุ่มอย่างชัดเจน และในย่านสายกลางที่คนมลายูมุสลิมและคนจีนมีค่านิยมร่วมกัน ทำให้มีกลไกการปรับตัวและลดความขัดแย้งในการอยู่ร่วมกัน รวมทั้งคนมลายูได้ปรับอัตลักษณ์ของกลุ่มตัวเองในการอยู่ร่วมกับกับกลุ่มคนจีน

สำหรับข้อค้นพบในประเด็นของการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนนั้น จากการที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลในหลายๆ ทำให้ครั้งผู้วิจัยมองเห็นว่าพิธีสารผ่านแดนหรือขั้นตอนการข้ามแดนแต่ละช่วงเวลามีความแตกต่างกัน เช่นช่วงเทศกาล หรือช่วงที่มีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้น ความเข้มข้นของการควบคุมก็จะเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นการตรวจลายนิ้วมืออัตโนมัติ และการตรวจค้นรถยนต์ ที่ด่านฝั่งมาเลเซีย แรงงานรับจ้างมุสลิมบางคนยังเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ตนเองต้องประทับตราในเอกสารเข้าออกทุกวันเมื่อตอนที่มีหัวหน้าด่านคนเก่าทำงานที่นี่ แต่ตอนนี้ประทับตราเอกสารเข้าออกอาทิตย์ละครั้ง หรือสองสามวันครั้งก็มี สำหรับตัวผู้วิจัยเองก็รับรู้ได้ถึงความเคร่งครัดและความหละหลวมของการข้ามแดนในแต่ละครั้ง แต่การข้ามแดนของผู้วิจัยอาจแตกต่างกับแรงงานรับจ้างมุสลิมและคนอื่นๆ เนื่องจากผู้วิจัยไม่ได้ข้ามแดนเป็นประจำทุกวันและไม่ได้เป็นคนในพื้นที่ปาดังเบซาร์ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้หนังสือเดินทางเป็นเอกสารในการข้ามแดน โดยมีการประทับวันที่เข้าออก ทั้งด่านไทยและด่ามาเลเซีย มีการถ่ายรูปใบหน้าของคนข้ามแดนในด่านฝั่งไทย และตรวจลายมืออัตโนมัติ ในด่านมาเลเซีย แต่ในระยะหลังๆที่ผู้วิจัยข้ามแดน เจ้าหน้าที่ของด่านมาเลเซียก็ไม่ได้ตรวจลายนิ้วมืออัตโนมัติของผู้วิจัยแต่อย่างใด แค่ประทับตราวันที่เข้าออกก็สามารถข้ามแดนได้เลย และเสียงสะท้อนจากผู้คนทั้งในปาดังเบซาร์ไทยและมาเลเซีย ก็ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่สมัยตลาดขาวแดงที่ผู้คนเดินทางข้ามแดนไปมาหาสู่กันได้ กับยุคปัจจุบันที่กฎการข้ามแดนได้เข้ามาควบคุมการเข้าออกของผู้คนในพื้นที่ของการข้ามแดน จนเป็นที่มาของสภาพการค้าขายที่เงียบเหงาในปัจจุบัน และเสียงต่อรองที่สะท้อนการทำงานของรัฐ จากบรรดาผู้ค้าและแรงงานรับจ้างในตลาด ซึ่งกล่าวถึงการควบคุมการเข้าออกของด่านว่าเป็นความผิดของกฎกติกา หรือระบบโครงสร้างบุคคลที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ผู้คนน้อยลง ผ่านเข้ามาด่านปาดังเบซาร์ได้ยาก และผู้ซื้อหรือนักเที่ยวเปลี่ยนไปข้ามแดนทีด่านอื่นๆแทน

ด้วยว่าแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ที่ต้องมีการข้ามแดนอย่างสม่ำเสมอทุกวัน นอกจากนี้การเป็นคนในพื้นที่ปาดังเบซาร์ ทำให้ผู้คนเหล่านี้คุ้นเคย ผู้ค้าและแรงงานรับจ้างบางคนเล่าให้ฟังว่า การข้ามแดนของตน ทำให้เจ้าหน้าที่ด่านจดจำได้ ก็ปล่อยให้ข้ามแดนได้โดยไม่ต้องตรวจเอกสารแต่อย่างใด และด้วยความคุ้นเคย และการเป็นคนในพื้นที่นี่เอง ที่แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนมีความกล้าที่จะต่อรองกับการข้ามแดน โดยแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนเลือกที่จะไม่ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพราะตนเองเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับการข้ามแดน และเจ้าหน้าที่ที่ทำงานในด่าน การต่อรองของแรงงานรับจ้างไม่ได้มีเพียงแค่นั้นแต่แรงงานรับจ้างข้ามแดนจะต้องต่อรองกับนายจ้าง ลูกค้า และแรงงานรับจ้างด้วยกัน เพื่อให้ตนเองสามารถอยู่ได้ในพื้นที่ของการทำงาน และในฐานะของบ่าวที่ดีที่ปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของพระเจ้าในเรื่องของการละหมาด ความน่าสนใจในเรื่องของการต่อรองเพื่อขอเวลาละหมาด นอกจากจะเป็นต่อรองเพื่อแสดงอัตลักษณ์หรือตัวคนของตนเองให้มีพื้นที่อยู่ในสังคมแล้ว ก็ยังสะท้อนให้เห็นแนวคิดหรือทัศนคติของแรงงานรับจ้างที่ต้องการเป็นบ่าวที่ดีต่อพระเจ้า และเป็นผู้ที่เคร่งครัดในศาสนา

กลุ่มผู้ค้าชาวจีนมาเลย์เป็นกลุ่มที่มีอำนาจการต่อรองทางเศรษฐกิจกับเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้เมื่อเวลาที่จะมีการเข้าตรวจสอบเอกสารการทำงานในมาเลเซียของลูกจ้างในร้านค้า ผู้ค้าชาวจีนจะส่งสัญญาณบอกไปยังแรงงานรับจ้างมุสลิมหรือลูกจ้างของตนให้ทราบล่วงหน้า เพื่อจะได้เตรียมตัวหลบหลีกการตรวจสอบได้ ในประเด็นนี้แรงงานรับจ้างในร้านค้าชาวจีนมาเลย์ให้เหตุผลว่า เนื่องจากการค้าขายค่อนข้างมีคนซื้อของน้อย ทำให้มีรายได้น้อย ตลาดไม่คึกคักเหมือนแต่ก่อน ตนมีความเห็นใจนายจ้างจึงปฏิเสธที่จะทำใบอนุญาต และเลือกวิธีการหลบหนีการตรวจสอบเอกสารแทน

ในเรื่องของภาษาในการสื่อสารแรงงานรับจ้างมุสลิมในร้านคนจีนมาเลย์ ในตลาดตึกแถวย่านอาคารพาณิชย์ เป็นแหล่งที่คนไทยและนักท่องเที่ยวจากไทยเข้ามาซื้อของเป็นจำนวนมากในสมัยก่อน คุณสมบัติการพูดภาษามลายูของแรงงานรับจ้างมุสลิม จึงไม่ถูกให้ความสำคัญมากมายนัก ผู้วิจัยจึงพบว่าในสนามวิจัยบริเวณดังกล่าวนี้ สามารถพบเห็นแรงงานรับจ้างมุสลิมที่ไม่ได้พูดภาษามลายูในการสื่อสารเข้าทำงาน แต่กลับพบว่าผู้ที่สื่อสารกับลูกค้าเป็นภาษาต่างๆ เช่น ภาษามาเลย์ ภาษาจีน และภาษาไทย กลับเป็นนายจ้างชาวจีนมาเลย์ ซึ่งอาศัยในบริเวณดังกล่าวมาเป็นเวลานาน ส่งผลทำให้สามารถพูดภาษาไทยได้ แม้จะไม่สามารถอ่านหรือเขียนได้ก็ตาม

แรงงานรับจ้างมุสลิมบางรายมีการต่อรองกับลูกค้าหรือคนซื้อโดยการแสดงความไม่พึงพอใจในการให้บริการ เนื่องจากแรงงานรับจ้างมุสลิมเคยมีอคติต่อกันในอดีตที่เคยทำงานด้วยกัน ถูกนายจ้างกดทับในฐานะลูกจ้าง จึงต่อรองโดยการขอลาออกจากที่ทำงานแห่งนั้น แต่เมื่อสถานภาพหรือความสัมพันธ์เปลี่ยนไป ทำให้แรงงานรับจ้างต่อรองกับผู้ซื้อที่เคยเป็นนายจ้างเก่าด้วยวิธีการดังกล่าวข้างต้นนั่นหมายถึงการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมเกิดขึ้นตามปฏิสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

ในการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แรงงานรับจ้างมุสลิม ซึ่งผู้วิจัยต้องมีการเข้าไปสัมภาษณ์ที่บ้านพักของแรงงานรับจ้างมุสลิม ที่เป็นทั้งบ้านของตนเอง และเป็นบ้านของนายจ้างก็ตามที ผู้วิจัยพบว่าการแต่งกายในขณะอยู่ที่บ้านของแรงงานรับจ้างแต่ละคนแตกต่างกันออกไป แรงงานรับจ้างมุสลิมบางยังคงสวมใส่ผ้าคลุมศีรษะ สวมใส่เสื้อผ้าปกปิดมิดชิด เนื่องจากว่าในบ้านพักของนายจ้าง จะอยู่รวมกันกับลูกๆของนายจ้างซึ่งมีทั้งหญิงชายปนกันไป ในขณะที่อีกบางซึ่งพักอาศัยบ้านของตนเองกลับสวมใส่เสื้อผ้าแขนสั้น ไม่สวมผ้าคลุมศีรษะ เนื่องแรงงานรับจ้างมองว่าผู้วิจัยเป็นผู้หญิงด้วยกันจึงแสดงความเป็นกันเอง ไม่ใส่ใจรายละเอียดของการแต่งกายมากนัก ซึ่งผู้วิจัยมองว่าแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนกำลังต่อรองกับหลักการของศาสนาอยู่ในขณะนั้น แต่สำหรับการต่อรองกับศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการแต่งกาย ซึ่งผู้วิจัยสามารถพบเห็นได้อย่างชัดเจน คือ ในสนามวิจัย พบว่าแรงงานรับจ้างมุสลิมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่เป็นแฟชั่น ทันสมัย มีรูปแบบของเสื้อรัดรูป และเป็นเสื้อผ้าแขนสั้นเผยให้มองเห็นส่วนที่ต้องปกปิด

จากผลศึกษาประเด็นของการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน พบว่า มีความสอดคล้องกับการศึกษาของเก็ตถวา บุญปราการ (2551) เรื่อง ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ที่พบว่า กลุ่มผู้ค้าข้ามแดนและผู้ขนส่งสินค้ามีการต่อรองกับการข้ามแดนที่หลากหลาย เช่น มีการใช้ยุทธวิธีในการนำสินค้าข้ามแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในการควบคุมคนข้ามแดนกับกลุ่มผู้ไร้อำนาจหรือกลุ่มคนตัวเล็กๆที่อยู่ในพื้นที่ได้แก่ผู้ค้าที่นำสินค้าข้ามแดนด้วยตนเองที่ขนข้าวสารไปวันละเล็กวันละน้อยหรือการอ้อนวอนขอให้เห็นใจหรือเอาข้าวสารมาให้เพื่อที่จะได้ขนสินค้าข้ามแดนได้ลักษณะการต่อรองในการนำสินค้าข้ามพรมแดนรัฐ-ชาติ และการใช้วิธีการเตะเข้าเตะออกถือเป็นเครื่องมือของทั้งผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่ากับผู้ที่มีอำนาจมากกว่าหรือกับผู้ที่นำกฎระเบียบมาควบคุมสินค้าข้ามแดนกับคนที่พยายามจะต่อรองเพื่อให้สามารถนำสินค้าข้ามแดนได้จึงทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีอยู่ในพื้นที่บริเวณพรมแดน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1.1 การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ผู้วิจัยไม่สามารถเก็บข้อมูลด้วยวิธีการดังกล่าวได้อย่างครบถ้วนทั้งหมดในขณะที่แรงงานกำลังปฏิบัติงานในพื้นที่ของการข้ามแดนและพื้นที่ทำงานผู้วิจัยจึงต้องใช้การเข้าไปพูดคุยสัมภาษณ์กับแรงงานรับจ้างมุสลิม ในตอนที่แรงงานกลับบ้านพักแล้ว ซึ่งเป็นบ้านของนายจ้างที่แรงงานรับจ้างทำงานอยู่

1.2 การเลือกเวลาเข้าไปสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะต้องทราบถึงสถานการณ์การค้าขายในแต่ละช่วงว่าการค้าขายเป็นไปในลักษณะใด ขายของได้ดีมีลูกค้าเยอะ หรือช่วงตรวจเข้ม หรือเป็นช่วงที่มีคนซื้อของน้อย เพราะจะทำให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดเวลาการเข้าไปสัมภาษณ์แรงงานรับจ้างมุสลิมที่บ้านได้ในเวลาที่เหมาะสม เช่น ช่วงที่นักเรียนในมาเลเซียปิดภาคเรียน จะเป็นช่วงที่ขายของได้ดี มีลูกค้าซื้อของมากจะทำให้แรงงานรับจ้างมุสลิมกลับบ้านช้าไปด้วยเป็นต้นว่า มีแรงงานรับจ้างมุสลิมบางคนแนะนำให้ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ตนเองในช่วงหลังละหมาดมัฆริบ (หลัง 6 โมงครึ่งเป็นต้นไป) เป็นต้น การรับทราบข้อมูลเหล่านี้ จะเป็นการช่วยให้ผู้วิจัยวางแผนการเก็บข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนามนุษย์และสังคม

ผลการศึกษาการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของแรงงานรับจ้างมุสลิม เป็นการสร้างความเข้าใจและเป็นองค์ความรู้ที่จะช่วยให้สังคมเกิดการยอมรับต่อความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ ในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งไม่เพียงแต่บริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซียเท่านั้น แต่รวมไปถึงพื้นที่ที่มีความหลากหลายที่อื่นๆ ที่มีบริบทสังคมที่แตกต่างและมีเงื่อนไขเปลี่ยนแปลงไป

องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมทำให้เราทราบว่าภายใต้สถานการณ์หรือปฏิสัมพันธ์หนึ่งๆ ที่กลุ่มแรงงานรับจ้างมุสลิมเผชิญหน้าอยู่นั้น พวกเขามีวัตถุประสงค์หรือมีความต้องการอะไร ที่จะให้สังคมเข้าใจและเห็นใจ อันจะนำไปสู่การแก้ไขปรับเปลี่ยนความต้องการหรือโครงสร้างทางอำนาจบางประการ เพื่อเป็นการหาทางออกด้วยสันติวิธีในการอยู่ร่วมกันระหว่างคน และรัฐ อย่างมีข้อขัดแย้งหรืออุปสรรคน้อยที่สุด

ในแง่ของทางวิชาการ การศึกษาทำให้ผู้คนและสังคมมองเห็นอัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิม ในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและมีอยู่จริงในพื้นที่ชายแดนซึ่งจะเป็นเสียงสะท้อนจากกลุ่มคนตัวเล็กตัวน้อยในสังคมชายขอบของประเทศ โดยเฉพาะเป็นสังคมที่ความแตกต่างหลากหลาย องค์ความรู้จะเป็นแรงขับเคลื่อนให้ผู้คนหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือหรือหาทางออกของปัญหาอย่างเข้าอกเข้าใจ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในสนามวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า แรงงานรับจ้างมุสลิมส่วนใหญ่ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลจะเป็นผู้หญิง ในประเด็นนี้สังคมหรือผู้คนมีแนวคิดอย่างไรกับงานประเภทค้าขายที่ต้องเป็นกลายเป็นงานที่คู่กับผู้หญิง ผู้วิจัยจึงอยากเห็นการต่อยอดการศึกษาที่เกี่ยวกับการนำเสนอความสำคัญของผู้หญิงซึ่งเกี่ยวข้องกับการค้าขาย นอกจากนี้จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า การกลายเป็นแรงงานรับจ้าง

ข้ามแดนมีความเกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคม ของแรงงานรับจ้างมุสลิม ประเด็นนี้จึงเป็นอีกประเด็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาต่อไป และไม่เพียงแต่การศึกษาในพื้นที่บริเวณชายแดนของรัฐเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญกับชายแดนอื่นๆด้วยเช่น ชายแดนทางสังคมและวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

เก็ตถวา บุญปราการ. 2551. ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาไทศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2553. *แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 3 (ฉบับปรับปรุง). เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

คมลักษณ์ ไชยยะ. 2551. กะเหรี่ยงใน/นอก : ปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ณ อาณาบริเวณชายแดน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา. ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. 2553. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย. สำนักบริการข้อมูลและสารสนเทศ. http://www.idis.ru.ac.th/report/index.php?topic=2127.0 (สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2554).

จตุพร ดอนโสม. 2551. การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์คนไทยเชื้อสายเวียดนามบ้านนาจอก ตำบลหนองญาติ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

จรัญ มะลูลีม กิติมา อมรทัต และพรพิมล ตรีโชติ. 2539. *ไทยกับโลกมุสลิม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จักรพันธ์ ขัดชุมแสง. 2543. ชุมชนมุสลิมในเมืองตลาดชายแดนไทย-พม่า :สัมพันธภาพระหว่างพหุสังคมวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจและการธำรงชาติพันธุ์. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต(มานุษยวิทยา), คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จามะรี เชียงทอง. 2549.*สังคมวิทยาการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โอเดียน สโตร์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2540. อัตลักษณ์วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 64. อ้างถึงใน มงคล พรมมิตร, *การดำรงอัตลักษณ์ของชุมชนกลุ่มน้อยในภาคเหนือ*. (เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์.มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551),15.

เชษฐา พวงหัตถ์. 2548. *โครงสร้าง-ผู้กระทำการ (Structure-Agency)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. 2552. พื้นที่อำนาจและวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนบริเวณพรมแดนกัมพูชา-ลาวภายใต้กระแสการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง.ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาไทศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. 2552. กลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงานข้ามชาติจากชายแดนกัมพูชา-ลาว ที่ทำงานในประเทศไทย ภายใต้กระแสการพัฒนาอนุภาคลุ่มน้ำโขง. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*5(2): 26.

ฐิรวุฒิ เสนาคำ. 2549. *มานุษยวิทยาข้ามพรมแดน*. นนทบุรี: วัฒนศาลา.

ณฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. 2548. *รหัสชุมชน :พื้นที่ อัตลักษณ์ ภาพแทนความจริงและหลังสมัยใหม่*. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ด่านศุลกากรปาดังเบซาร์. 2554. ประวัติด่านศุลกากรปาดังเบซาร์. สำนักงานด่านศุลกากรภาคที่ 4. http://customs4.org/index.php?option=com_content&view=article&id=69&Itemid=93 (สืบค้นเมื่อ สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 55).

ธีรยุทธ บุญมี. 2546. *โลก Modern & Post Modern*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร.

นริศรา อนุวงศ์วรเวทย์. 2548. กรณี 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยในความสัมพันธ์ระหว่างไทยและมาเลเซีย วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นฤมล นาคา. 2548. การค้าชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ประสิทธิ์ ลีปรีชา. 2547. การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. ใน *วาทกรรมอัตลักษณ์*, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), บรรณาธิการ. 32-34. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาศิรินธร (องค์การมหาชน).

ปราณี จิตกรณ์กิจศิลป์. 2553. การเจรจาต่อรอง มุมมองของวัฒนธรรมข้ามชาติ. *วารสารมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี* 2(2): 109.

ปริมจิต วาสีอนุรักษ์. 2552.การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของผู้หญิงดีของชนชาติพันธุ์ : กรณีศึกษาข้าราชการครูสตรีชาวลีซูระดับผู้อำนวยการโรงเรียนผู้หนึ่ง. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว มหาวิยาลัยเชียงใหม่.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2546. บทบรรณาธิการ :อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ. ใน*อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นชายขอบ,*ปิ่นแก้วเหลืองอร่ามศรี,บรรณาธิการ.หน้า 1-26. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

พจมาน นิตย์ใหม่. 2550. รอยสัก : การสร้างอัตลักษณ์ที่ปรากฏบนเรือนร่าง วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาสื่อศิลปะและการออกแบบมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พรรณภัทร ปลั่งศรีเจริญสุข. 2551. อัตลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติคืนถิ่นกับการต่อรองการพัฒนาของชาวบ้านในจังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง. 2546. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลาง จังหวัดยะลา. วิทยานิพนธ์ศิปลศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชามานุษยวิทยามหาวิทยาลัยศิลปากร.

ยศ สันตสมบัติ. 2551. *อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).

_____. 2545. พลวัตรและความยืดหยุ่นของสังคมชาวนา: เศรษฐกิจชุมชนภาคเหนือและการปรับกระบวนทัศน์ว่าด้วยชุมชนในประเทศโลกที่สาม. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.(สกว.), 50. อ้างถึงใน มงคล พรมมิตร, *การดำรงอัตลักษณ์ของชุมชนกลุ่มน้อยในภาคเหนือ*. (เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์.มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551), 16.

บรรณานุกรม (ต่อ)

รัตติยา สาและ. 2544.*การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิก ที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

เรื่องราวสมัยแต่แรก. 2554. สถานีรถไฟปาดังเบซาร์ของใครกันแน่?.บริษัท บ้านเรา คอร์ปอเรชั่น จำกัด.http://gimyong.com/talung/index.php?topic=36228.0 (สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 55).

ลลินทิพย์ ก้องพานิชกุล. 2554. กล้องวงจรปิด, พื้นที่การต่อรองในโรงเรียน. วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

วรเมธ ยอดนุ่น. 2551. อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา หมู่บ้านรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. *วารสารมนุษย์ศาสตร์*15(1): 128-129.

วันดี สันติวุฒิเมธี. 2545. กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่ ชายแดนไทย-พม่ากรณีศึกษาหมู่บ้านเปียงหลวงอำเภอเวียงแหงจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 219-221.อ้างถึงใน มงคล พรมมิตร, *การดำรงอัตลักษณ์ของชุมชนกลุ่มน้อยในภาคเหนือ*. (เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551), 16.

วีระ สมบูรณ์. 2553. *รัฐ-ชาติ ชาติพันธุ์ ข้อสังเกตบางประการว่าด้วยความเป็นชาติ ความเป็นรัฐและปัญหาชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ.

ศิริพร ทองคณารักษ์. 2551. พลวัตความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนไทย-ลาว ในกระแสโลกาภิวัตน์. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*4(1): 123-147.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) . 2547. คนพลัดถิ่น. ใน *เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 2 เรื่องชาติและชาติพันธุ์*.หน้า 32-33. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). อ้างถึงใน จตุพร ดอนโสม. *การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์คนไทยเชื้อสายเวียดนามบ้านนาจอก ตำบลหนองญาติ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม*. (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551), 7.

สมใจ รวยสันเทียะ. 2550. การค้าระหว่างไทย-มาเลเซีย. สารนิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สุกัญญา เบานิด. 2549. การสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่น: ศึกษากรณีแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุนิสา ปัญญาสุรจิต. 2549. การค้าชายแดนของไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน. สารนิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาลัยรามคำแหง.

สุมาลี สุขชานนท์. 2553. การค้าชายแดนสองฝั่งโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.*วารสารเอเชียปริทัศน์* 31 (1): 64.

สุรเดช ชดช้อย. 2551. การค้าระหว่างประเทศไทย-มาเลเซีย. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต ,มหาลัยรามคำแหง.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. 2535. *วัฒนธรรมอิสลาม.*พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ทางนำ.

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. 2546. *อัตลักษณ์การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด.*กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติสาขาสังคมวิทยาสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

อมรา พงศาพิชญ์. 2537. *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.* พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อลิสา หะสาเมาะ. 2552. อัตลักษณ์ของชุมชนมุสลิมในตำบลรือเสาะออก :ภาคใต้ของประเทศไทย. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* 5 (2):201-202.

ออมสิน บุญเลิศ. 2551.การต่อรองและปรับตัวของคนพลัดถิ่น :กรณีศึกษาชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในเมืองเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อะซามะ ฉินหมี. 2548. ความซับซ้อนและความลื่นไหลของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านชีวิตของผู้หญิงลีซูคนหนึ่ง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสตรีศึกษา. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บรรณานุกรม (ต่อ)

อาธิ ครูศากยวงศ์. 2544. รายงานวิจัย เรื่อง การค้าขายชายแดนไทย-มาเลเซีย. ทุนอุดหนุนงานวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีปทุม.

อาธิ ครูศากยวงศ์. 2545. รายงานวิจัย เรื่อง ธุรกิจท่องเที่ยวชายแดนไทย-มาเลเซีย. ทุนอุดหนุนงานวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

Appadurai, Arjun. 2002. The Anthropology of Globalization: A Reader. Blackwell Publishing. อ้างถึงใน จามะรี เชียงทอง,*สังคมวิทยาการพัฒนา*. (กรุงเทพฯ: โอเดียน สโตร์, 2549), 91.

Barth, Fredrik. 1998. Ethnic Group and Ethnic Boundaries. Illinois: Waveland Press, 13-15. อ้างถึงใน วรเมธ ยอดนุ่น,*อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาหมู่บ้านรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย*. (กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551), 128-129.

Barth, Fredrik. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries* :*The Social Organization of Culture Difference.* Boston: Little Brown.

C.F. Keyes (ed.). 1982. Ethnic Change.Seattle : University of Washington Press, 12-13 อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์,*วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. (กรุงเทพ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), 157.

C.F.Keyes. 1979. IntroductionIn Ethnic Adaptation and Identity : The Karen on the Thai Frontier with Burma. Philadelphia : Institute for the study human Issueอ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์,*วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. (กรุงเทพ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), 158.

de Certeau, Michel. 1984. *The Practice ofEveryday Life*. Berkeley: University of California Press.

Keyes, Charles F. 1997. Ethnic Groups, Ethnicity. in*The Dictionary Anthropology*, edited by Thomas Barfield. p.1-20. Oxford: Blackwell Publishers.

Leach, Edmund R. 1954. *Political Systems of Highland Burma*. London: Athlone.

บรรณานุกรม (ต่อ)

Lefebvre, Henri. 2003. "Space and the State" Neil Brenner, Bob Jessop, Martin Jones, and GordonMacLeod (eds). State/Space : A Reader., Cornwall, U.K.: BlackwellPubishing, 96. อ้างถึงใน จามะรี เชียงทอง,*จากมาร์กซิสม์ ถึงเสรีนิยมใหม่ : การสร้างชนบทลาวในโลกสมัยใหม่ และการพัฒนาในสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ*.(เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554), 24-43.

Rosaldo, R. 1989. Cultural andTruth: The Remarking of Social Analysis. Boston: Beacon, 28. อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ,*อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย*. (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาศิรินธร (องค์การมหาชน), 2551), 57.

Thant, Myoand Tang, Min. 1996. Indonesia-Malaysia-Thailand GrowthTriangle: Theory to Practice.Manila: Manila University Press.อ้างถึงใน เก็ตถวา บุญปราการ,*ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย*. (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551), 148-149.

Thongchai Winichakul. 1994. *Siam Mapped : A History of the Geo-Body of a Nation.* Chiang Mai: Silkworm Books.

Wilson, M.Thomas and Hastings Donnan. 2002. Nation, State and Identity at International borders in*Border Identities: Nation and State at International Frontiers*, edited by Thomas M. Wilson and Hastings Donnan. p. 1-31. Cambridge, UK.: Cambridge University Press.

Wilson, M.Thomas and Hastings Donnan. 1998. *Border Identities: Nation and State at International Frontiers*. Cambridge: CambridgeUniversity Press.

Wilson, M.Thomas and Hastings Donnan. 1999. *Borders Frontiersof Identity,Nation, and State*. Cambridge: Cambridge UniversityPress.

บุคลานุกรม

ก๊ะจรรยา (ลูกจ้างมุสลิม) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านค้าในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2555.

ก๊ะตี (แม่ค้าขายผลไม้) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์มาเลเซีย เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2555.

ก๊ะตี (ลูกจ้างมุสลิมข้ามแดน) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักของนายจ้างในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2555.

ก๊ะน้อง (เจ้าหน้าการเงิน) . ผู้ให้สัมภาษณ์,มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงพยาบาลปาดังเบซาร์ เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2555.

ก๊ะนัยยา (ผู้ค้ามุสลิม) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านค้าในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2555.

ก๊ะนี (ลูกจ้างมุสลิมข้ามแดน) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักในหมู่บ้านโคกส้มโอ ปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2555.

ก๊ะนูรไอนี (ลูกจ้างมุสลิมข้ามแดน) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์,ที่บ้านพักในหมู่บ้านโคกส้มโอ ปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2555.

ก๊ะนูรียะ (ผู้ค้ามุสลิม) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านค้าในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2555.

ก๊ะฟารีดา (ลูกค้ามุสลิมมาเลย์) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านค้าในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่7 เมษายน 2555.

กะม๊ะ (คนรับจ้างเขียนการ์ดที่ด่านปาดังฯ) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ด่านศุลกากรปาดังเบซาร์ เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2555.

ก๊ะเมาะ (ผู้ค้ามุสลิมข้ามแดน) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักหมู่บ้านโคกส้มโอ ปาดังเบซาร์ไทย และที่ตลาดอาเก็ด มาเลเซีย เมื่อวันที่ 15 มีนาคม, 8 เมษายน 2555.

บุคลานุกรม (ต่อ)

ก๊ะยี๊ะ (ผู้ค้ามุสลิมข้ามแดน) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตลาดอาเก็ด มาเลเซีย เมื่อวันที่ 8เมษายน 2555.

ก๊ะรอสิฮะดะห์ (แม่ค้าร้านขายข้าวแกง) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตลาดอาเก็ด มาเลเซีย เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2555.

ก๊ะวิจิตรา (ลูกจ้างมุสลิม) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านค้าในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2555.

ก๊ะเส๊าะ (ผู้ค้ามุสลิมข้ามแดน) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตลาดอาเก็ด มาเลเซีย เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2555.

ก๊ะอาซีซะห์ (ลูกจ้างมุสลิมข้ามแดน) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักหมู่บ้านโคกส้มโอ ปาดังเบซาร์ไทยเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2555.

ก๊ะฮามีด๊ะ (ลูกจ้างมุสลิม) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านค้าในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่ 11 มีนาคม,7 เมษายน 2555.

ก๊ะฮามีน๊ะ (ลูกจ้างมุสลิมในร้านคนจีนมาเลย์) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านค้าในตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ มาเลเซีย เมื่อวันที่ 10 มีนาคม, 13 เมษายน 2555.

คุณสุวรรณา (นายจ้างชาวจีน) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านค้าในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่11,18 มีนาคม, 7-8 เมษายน2555.

เจ๊ (ผู้ค้าชาวจีนมาเลย์) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์ มาเลเซีย เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2555.

เจ๊จิ๋ม (เจ้าหน้าที่สาธารณสุข) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงพยาบาลปาดังเบซาร์ เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2555.

เด๊ะด๊ะ (ลูกจ้างและผู้ค้ามุสลิมข้ามแดน) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2554 และ 8 เมษายน 2555.

บุคลานุกรม (ต่อ)

เด๊ะดา (ผู้ค้ามุสลิมข้ามแดน) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตลาดอาเก็ด มาเลเซีย เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2555.

เด๊ะมี (ลูกจ้างมุสลิมข้ามแดน) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักของนายจ้างในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2555.

เด๊ะฮัน (ลูกจ้างมุสลิม) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านค้าในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่ 10,11 มีนาคม 2555.

ตม.สมชาย (ตำรวจตรวจคนเข้าเมือง). ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ด่านศุลกากรปาดังเบซาร์ เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2555.

บังชาย (พ่อค้าขายผลไม้ที่ด่านปาดังฯ) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ด่านศุลกากรปาดังเบซาร์ เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2555.

บังมัง (สามีก๊ะตีขายผลไม้) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตลาดตึกแถวอาคารพาณิชย์มาเลเซีย เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2555.

บังยุบ (ผู้ค้ามุสลิมข้ามแดน). ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักหมู่บ้านโคกส้มโอ ปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่15 มีนาคม 2555.

ฟาดีละ (ลูกจ้างมุสลิมในร้านคนจีน) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านค้าในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2555.

แมะ (ผู้ค้ามุสลิมข้ามแดน) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักในตลาดปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2554.

แมะ (แม่ก๊ะนี) (ผู้ค้ามุสลิมข้ามแดน) . ผู้ให้สัมภาษณ์, มารียา บิลและ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักในหมู่บ้านโคกส้มโอ ปาดังเบซาร์ไทย เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2555.

ภาคผนวก
แนวคำถามที่ใช้ในการให้สัมภาษณ์

แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

วิทยานิพนธ์เรื่อง อัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน
ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย

1. ชื่อ-สกุล อายุ สถานภาพ ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน

   …….....

2. แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนทำงานในร้านค้าประเภทใด/ระยะเวลาที่ทำงาน

   ……...

3. เจ้าของร้านที่แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนทำงานอยู่เป็นใคร (ไทย,จีน,มุสลิม)

   …….....

4. ภาษาที่แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนใช้ในการสื่อสาร

   …….....

5. เพราะเหตุใดจึงตัดสินใจมาเป็นแรงงานรับจ้าง/รับจ้างข้ามแดน

   ……...

6. แรงงานรับจ้างมุสลิมมีวิธีการข้ามแดนจากประเทศไทยไปมาเลเซียอย่างไร

   …….....

7. แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนมีใบอนุญาตทำงานในมาเลเซียหรือไม่

   ……...

8. ถ้ามีการตรวจค้นใบอนุญาตแรงงานรับจ้างมุสลิมมีการปฏิบัติตัวอย่างไรบ้าง

   …….....

9. ภูมิลำเนาเดิม/ที่พักอาศัยปัจจุบัน ของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน

   …….....

   ……...

10. การแต่งกายของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนเป็นอย่างไร (สังเกตการณ์)

    ……...

11. แรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดนและนายจ้างมีทัศนคติต่อกันอย่างไร

    ……...

หมายเหตุ คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เป็นแนวคำถามกว้างๆที่ใช้ในการพูดคุยสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล นางสาวมารียา บิลและ

รหัสประจำตัวนักศึกษา 5311121114

วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
วท.บ.(เทคนิคการแพทย์)	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	2550

ที่อยู่ 8 หมู่ 2 ตำบลบ้านหาร อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา 90110

โทรศัพท์ 089-299-2372, 087-399-4972

อีเมล์ mariya_thai@hotmail.com, r_c_sah_210@hotmail.com

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

การเผยแพร่ในการประชุมวิชาการ

มารียา บิลและ. 2555. อัตลักษณ์และการต่อรองของแรงงานรับจ้างมุสลิมข้ามแดน ในอาณาบริเวณพื้นที่ชายแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ใน*งานสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 11 "สังคมนอกกะลา : เดินหน้า ถอยหลัง หรือก้าวย่ำอยู่กับที่". วันที่ 3-4 มีนาคม 2555 ณ โรงแรมไดอิชิ อำเภอหาดใหญ่*. 145-156. สงขลา: หลักสูตรพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.